

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Katedra mezinárodního práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Zákaz mučení v mezinárodním právu a Česká republika

Prohibition of Torture in the International Law and the Czech Republic

Konzultant: JUDr. PhDr. Veronika Bílková, Ph.D., E.M.A.

Zpracovatel: Mgr. Simona Hrstková

Datum odevzdání práce: leden 2013

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 4. ledna 2013

Mgr. Simona Hrstková

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala konzultantce mé práce JUDr. PhDr. Veronice Bílkové, Ph.D., E.M.A. za cenné připomínky, ochotu a pomoc při vedení rigorózní práce.

OBSAH

Úvod.....	2
1. Pojem mučení, zákazu mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.....	7
1.1 Zákaz mučení jako základní lidské právo	7
1.2 Absolutní povaha zákazu mučení.....	8
1.2.1 Tradiční pojetí absolutnosti zákazu mučení	8
1.2.2 Tendence směřující k překonání absolutnosti zákazu mučení.....	9
1.3 Kogentní povaha zákazu mučení.....	11
1.4 Definice mučení, prvky mučení	11
1.5 Definice nelidského a ponižujícího zacházení a trestání.....	17
1.6 Pojetí a právní úprava zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení v České republice	20
2. Základní mezinárodní instrumenty a mechanismy ochrany proti mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání	28
2.1 Univerzální úroveň – Systém OSN	28
2.1.1 Výbor OSN pro lidská práva (HRC)	29
2.1.2 Výbor OSN proti mučení (CoAT)	34
2.1.2.1 Kompetence CoAT.....	34
2.1.2.2 Zprávy předkládané Českou republikou	38
2.1.3 Podvýbor OSN pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání (SPT)	43
2.1.3.1 Činnost SPT	44
2.1.3.2 Národní preventivní mechanismus (NPM).....	46
2.1.3.3 Veřejný ochránce práv jako NPM	50
2.2 Regionální úroveň - Systém Rady Evropy	54
2.2.1 Evropský soud pro lidská práva (ECtHR)	54
2.2.1.1 Stížnosti proti ČR na porušení čl. 3 ECHR	58
2.2.2 Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT)	67
2.2.2.1 Provádění návštěv CPT.....	71
2.2.2.2 Návštěvy České republiky vykonané delegací CPT	74
2.2.2.3 Sankční mechanismy CPT v případě neplnění závazků vyplývajících z ECPT.....	83
3. Vnitrostátní instrumenty a mechanismy ochrany proti mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání	85
3.1 Soudy v České republice	85
3.1.1 Vybraná rozhodnutí Nejvyššího správního soudu.....	86
3.1.2 Vybraná rozhodnutí Ústavního soudu	90

3.2 Veřejný ochránce práv	98
3.3 Výbor proti mučení a jinému nelidskému, ponižujícímu zacházení nebo trestání Rady vlády ČR pro lidská práva.....	99
3.3.1 Vypracovávání a předkládání podnětů	101
3.3.2 Zprávy pro kontrolní mezinárodní mechanismy	103
3.4 Rada vlády ČR pro lidská práva.....	104
3.5 Zmocněnec vlády ČR pro lidská práva	105
4. Mučení a jiné formy špatného zacházení jako státu přičitatelné jednání a závazky České republiky, které jí z práva nebyť mučen vyplývají	107
4.1 Duty to Respect (závazek státu respektovat).....	108
4.2 Duty to Protect (závazek státu chránit)	109
4.2.1 Povinnost přijmout a vynutit právní normy.....	110
4.2.2 Povinnost vyšetřovat tvrzená obvinění z mučení	116
4.2.3 Povinnost potrestat pachatele a odškodnit oběť	119
4.2.4 Povinnost nenavrátit osobu hrozí-li riziko mučení.....	120
4.3 Duty to ensure/to fulfil (závazek státu zajistit/naplnit)	122
4.3.1 Povinnost zřízení preventivního orgánu kontroly	123
4.3.2 Povinnost vyškolit personál.....	123
5. Aktuální problémy, se kterými se Česká republika v souvislosti se zákazem mučení a ostatních forem špatného zacházení potýká.....	128
5.1. Problematické otázky ve vězeňství	128
5.1.1 Problém přeplněnosti věznic jako příčina dalších problémů.....	131
5.1.2 Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a problém segregace doživotně odsouzených vězňů	138
5.1.2.1 Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.....	138
5.1.2.2 Segregace doživotně odsouzených vězňů.....	145
5.1.3 Podnět Výboru RLP proti mučení k vězeňství a aktuální vývoj v této oblasti.....	149
5.2 Problematika používání omezujících opatření	154
5.2.1 Doporučení CPT k používání omezujících opatření	155
5.2.2 Problematika používání klecových a síťových lůžek	160
5.3 Otázka oprávnění CPT k nahlížení do zdravotnické dokumentace bez souhlasu pacientů ..	165
5.3.1 Interpretace čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT ve vztahu ke zdravotnické dokumentaci	167
5.3.2 Vývoj pozice Ministerstva zdravotnictví po návštěvě CPT v roce 2009 a intervence ostatních státních orgánů	170
5.4 Problematika chirurgických kastrací sexuálních delikventů.....	174
5.4.1 Chirurgická kastrace jako ponižující zacházení v rozsahu čl. 3 ECHR	176

5.4.2 Chirurgická kastrace jako porušení práva na respektování rodinného a soukromého života v rozsahu čl. 8 ECHR	177
5.4.3 Chirurgická kastrace jako porušení práva uzavřít manželství v rozsahu čl. 12 ECHR ..	179
5.4.4 Spor o povahu chirurgické kastrace.....	179
5.4.5 Alternativní způsoby léčby	182
5.4.6 Etická stránka výkonu kastrace	184
5.4.7 Chirurgická kastrace v ČR – jak dál.....	186
5.5 Falometrie jako způsob zjišťování sexuální orientace žadatelů o udělení mezinárodní ochrany	190
5.6 Nedobrovolná sterilizace jako nelidské a ponižující zacházení	198
5.6.1 Kritika výkonu sterilizace v České republice	198
5.6.2 Teoretický pohled na neoprávněnou sterilizaci jako na zákrok odporující čl. 3 ECHR	202
5.6.3 Rozhodnutí ECtHR v otázce sterilizací	203
5.6.3.1 Stížnost ve věci V.C. proti Slovensku	203
5.6.3.2 Stížnost ve věci N.B. proti Slovensku	205
5.6.3.3 Stížnost ve věci I.G. a ostatní proti Slovensku.....	206
5.6.4 Zhodnocení sterilizací provedených v ČR ve světle judikatury ECtHR	208
5.6.5 Současný a budoucí vývoj v otázce neoprávněných sterilizací.....	211
Závěr.....	216
Seznam zkratek	225
Seznam použité literatury a pramenů	226
Resumé	247
Abstrakt.....	251
Abstract	252
Klíčová slova/Keywords.....	253

Úvod

Předmětem zájmu této rigorózní práce je problematika zákazu mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání jakožto základního lidského práva garantovaného všem osobám bez rozdílu a zkoumání toho, jak Česká republika toto právo respektuje, naplňuje a provádí. Předmětem zkoumání je taktéž otázka aktuální úrovně, stavu a dodržování tohoto práva v České republice.

Rigorózní práce navazuje na práci diplomovou, kterou jsem na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze obhájila v roce 2009 a která pojednávala o zákazu mučení v mezinárodním právu. Hlavním cílem diplomové práce bylo vysvětlit základní pojmy, definovat zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (dále jen zákaz mučení a jiného špatného zacházení), jakož i zkoumat, jakými mezinárodními mechanismy a instrumenty je toto právo garantováno. Diplomová práce také poukázala na souvislost různých problematik s tímto zákazem a analyzovala, jaký vztah má zákaz mučení a jiného špatného zacházení k otázce trestu smrti, principu *non-refoulement*, nucenému zmizení (*enforced disappearance*), či k zadržování osoby v samovazbě či izolaci. Diplomová práce se v tomto ohledu zaměřovala na komparaci dvou mezinárodních lidskoprávních systémů, a to systému OSN působícím na univerzální úrovni ochrany lidských práv a systému Rady Evropy zajišťujícím ochranu lidským právům na úrovni regionální.

Rigorózní práce je pokračováním práce diplomové a v mnohých bodech na ni navazuje, neboť pojmy, které byly v práci diplomové vysvětleny, rigorózní práce dále rozvádí. Základním rozdílem je to, že se rigorózní práce nezaměřuje na problematiku zákazu mučení a jiného špatného zacházení pouze z hlediska úpravy mezinárodní, nýbrž, a to zejména, z hlediska úpravy a otázky aktuálního skutkového a právního stavu v České republice. Cílem není definovat pojmy týkající se zákazu mučení a jiného špatného zacházení, nýbrž s těmito pojmy pracovat a v této souvislosti analyzovat, zda je právní úprava v České republice z hlediska garancí a zajištění tohoto práva uspokojivá.

Rigorózní práce pracuje obdobně jako práce diplomová se dvěma hlavními mezinárodními systémy – systémem OSN a systémem Rady Evropy. V rámci těchto systémů srovnává mezinárodní instrumenty a mechanismy ochrany s instrumenty a mechanismy zřízenými a fungujícími v České republice a zkoumá, zda jsou mezinárodní požadavky na

zákaz mučení a jiného špatného zacházení vnitrostátně dostatečně provedeny a respektovány. Velká část rigorózní práce se zaměřuje na současné problémy, které v České republice z hlediska zajištění a garancí tohoto práva existují. Práce tak extensivně pracuje s aktuální právní a faktickou situací v České republice týkající se úrovně, stavu a dodržování tohoto základního práva, což ji od práce diplomové zásadně odlišuje.

Základním motivem k vypracování této práce bylo to, že se domnívám, že zákaz mučení a jiného špatného zacházení není veřejností chápán ve svém celkovém rozsahu. Mnoho lidí spojuje akt mučení s jeho nejzávažnějším projevem, kterým je skutečné fyzické mučení páchané na jedinci za účelem získání určité informace, svědectví či přiznání. Je přitom opomíjeno, že existují i ostatní dimenze tohoto jednání (například psychické týrání), jakož i jiné formy špatného zacházení (nelidské zacházení, ponižující zacházení), které mohou nabývat nejrůznějších forem, ale které jsou zároveň z hlediska zajištění ochrany lidských práv stejného charakteru jako mučení samotné.

K výskytům nejzávažnější formy tohoto zacházení, čili fyzického mučení, dochází ve většině případů už pouze v zemích s nedemokratickým režimem. Právě proto zůstává mučení v očích veřejnosti takovým jednáním, ke kterému v České republice, jež je založena na úctě k lidským právům a svobodám, nemůže docházet. Tato práce se však pokusí prokázat opak a na vybraných problematikách ukázat ty dimenze mučení a jiného špatného zacházení, které nemusí být na první pohled zjevné, ale které jsou i v naší zemi přítomny. Požadavek na zákaz mučení a jiného špatného zacházení může mít totiž mnoho podob, které nemusí mít přímou spojitost s fyzickým týráním a ubližováním. Sahá například k otázce zacházení s vězni, a to nejenom k požadavku na lidskost a důstojnost jednání s osobami vězněnými, ale také k respektování jejich základních práv, zajištění dostatečného prostoru v cele, přijatelných hygienických podmínek, umožnění volnočasových aktivit či komunikace s vnějším světem. Zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení se vztahuje také na ostatní osoby, které jsou omezeny na své svobodě *de iure* i *de facto*. Těmi mohou být například osoby v psychiatrických léčebnách, sociálních ústavech, či domovech pro seniory. I těmto osobám musí být zajištěno důstojné a lidské zacházení, jinak jejich právo nebyť mučen či podroben jiným formám špatného zacházení může být porušeno. Požadavek na zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení se však vztahuje i na práva pacientů při lékařských zákrocích a týká se i otázky existence skutečné svobodné volby a svobodného rozhodnutí v těch situacích, ve kterých daná osoba není zcela svobodná (například rozhodování vězňů nacházejících se ve

věznicích o podrobení se lékařskému zákroku či osob umístěných v psychiatrických léčebnách). Na těchto situacích se rigorózní práce pokusí prokázat, že otázka zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení je neustále přítomna a nejrůznější dimenze tohoto práva není možno opomíjet.

Prvním cílem rigorózní práce je zkoumat a vyhodnotit, jakým způsobem je zákaz mučení a jiného špatného zacházení mezinárodním právem definován a dále, jak je upraven na vnitrostátní úrovni v České republice. Práce se pokusí odpovědět na otázku, zda vnitrostátní úprava zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení odpovídá úpravě mezinárodní, jakož i požadavkům a závazkům, které České republice z lidskoprávních úmluv vyplývají. V této souvislosti bude práce také analyzovat, jakým způsobem Česká republika naplňuje základní závazky, které jí z přijatých mezinárodních lidskoprávních úmluv týkajících se zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení vyplývají. Za tímto účelem bude práce pracovat s právní úpravou obsaženou na úrovni OSN v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech z roku 1966 (*International Covenant on Civil and Political Rights*, dále ICCPR nebo Pakt) a s Úmluvou OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, dále CAT), jakož i s rozhodovací praxí dvou mezinárodních orgánů, které byly na základě těchto úmluv zřízeny – Výboru OSN pro lidská práva (*Human Rights Committee*, dále HRC) a Výboru OSN proti mučení (*Committee against Torture*, dále CoAT). Na úrovni Rady Evropy je právní úprava zákazu mučení pokryta Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950 (*European Convention on Human Rights*, dále ECHR) a judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (*European Court of Human Rights*, dále ECtHR nebo Soud), jakož i Evropskou úmluvou o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1987 (*European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, dále ECPT), na základě které vykonává svou činnost Evropský výbor pro zabránění mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (*European Committee for the Prevention of Torture*, dále CPT).

Druhým cílem této práce je prozkoumat mechanismy ochrany proti mučení a jinému špatnému zacházení, které jsou nastaveny na úrovni mezinárodní a vnitrostátní a vyhodnotit, jakým způsobem se tyto mechanismy navzájem prolínají a ovlivňují. Velká část pozornosti

bude věnována analýze činností a kompetencí mezinárodních mechanismů, jakož i způsobu, kterým ovlivňují legislativní a jinou činnost státních orgánů České republiky. Mezinárodní mechanismy budou taktéž navzájem srovnány, neboť se práce pokusí odpovědět na otázku, který z nich je z hlediska zajištění ochrany proti mučení a jiným formám špatného zacházení, či z hlediska preventivní činnosti, nejefektivnější. Práce se bude věnovat také mechanismům vnitrostátním. Analyzováním jejich činností a kompetencí bude dílčím cílem práce vyhodnotit, zda (a jakým způsobem) jsou vnitrostátní mechanismy propojeny s mechanismy mezinárodními, jak na sebe ve své činnosti navazují, či jak se navzájem inspirují a ovlivňují.

Třetím a nejdůležitějším cílem této práce je poukázat na aktuální situaci v České republice a na ty problematické otázky, se kterými se Česká republika v souvislosti se zákazem mučení a jiných forem špatného zacházení potýká. Vybrané okruhy budou důkladně analyzovány z hlediska jejich aktuálního stavu a vývoje, jakož i záruk ochrany, které jsou mezinárodními a národními instrumenty a mechanismy nastaveny. Bude dále hodnoceno, zda tyto otázky mohou dosáhnout porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení, a co by toto porušení mohlo pro Českou republiku znamenat. Díky znalosti, která bude získána v průběhu této práce, je potom dílčím cílem pokusit se nabídnout vhodná řešení toho, jakým způsobem by mohly být tyto problematické otázky řešeny.

Rigorózní práce se skládá z pěti kapitol. Základem, od kterého se odvíjejí další kapitoly, je kapitola první zaměřující se na vysvětlení a definování základních pojmů, se kterými bude práce následně pracovat. Snaží se odlišit mučení od jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání a vysvětlit, jak jsou tyto pojmy definovány nejenom na úrovni mezinárodní, ale také na úrovni vnitrostátní. Kapitola druhá poskytuje obsáhlý přehled fungování mezinárodních instrumentů a mechanismů ochrany proti mučení a jiným formám špatného zacházení a kapitola tři se zabývá úpravou vnitrostátních instrumentů a mechanismů ochrany. Obě tyto kapitoly nepojednávají pouze o činnosti těchto mechanismů a instrumentů, ale snaží se je navzájem srovnat a hodnotit. Kapitola čtvrtá je věnována závazkům, které státům ze zákazu mučení garantovaného mezinárodními úmluvami vyplývají. Posuzuje, jakým způsobem Česká republika tyto závazky naplňuje a provádí. Stěžejní kapitolou je kapitola pátá, která se zaměřuje na nejpálčivější témata, jež Česká republika v otázce zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení aktuálně řeší. Mezi tato se řadí problematika vězeňství, sterilizací, kastrací, používání omezujících opatření ve zdravotnictví, otázka falometrického měření používaného v azylovém řízení a další. Každá

otázka je podrobně analyzována, a to nikoliv pouze z právního hlediska, ale v mnohých případech je přihlíženo i k dimenzi morální, etické či lékařské.

K vypracování této práce bylo použito mnoha zdrojů, a to jak literárních, elektronických, tak také informací získaných prostřednictvím rozhovorů a dotazování osob, majících v této oblasti odborné znalosti a zkušenosti. K vypracování práce mi však nejvíce pomohly znalosti získané v průběhu mé pracovní zkušenosti v letech 2009-2010 na Úřadu vlády ČR, v Sekretariátu Rady vlády ČR pro lidská práva. Jakožto tajemnice Výboru proti mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání Rady vlády ČR pro lidská práva a zároveň tajemnice Výboru pro lidská práva a biomedicínu jsem získala mnoho teoretických a praktických zkušeností na poli ochrany tohoto práva. Díky této pozici jsem měla také možnost spolupracovat s mnohými odborníky, kteří o zajištění záruk ochrany proti mučení v České republice dlouhodobě usilují. Těmi byli např. ministr a zmocněnec pro lidská práva, zástupci veřejného ochránce práv či celá řada představitelů ostatních státních orgánů a nevládních organizací. Jakožto styčná úřednice vlády ČR pro Evropský výbor pro zabránění mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání (CPT) jsem měla v těchto letech také možnost sledovat, jak tento výbor svou činnost v praxi provádí, jakož i být přítomna dvou návštěv ČR, které výbor v roce 2009 a 2010 vykonal. Všechny tyto zkušenosti byly esenciální pro napsání této práce a jsou v ní plně zhodnoceny.

Doufám, že tato práce poskytne ucelený přehled problematiky zákazu mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, a to jak z hlediska mezinárodní úrovně, tak především úrovně vnitrostátní. Věřím také, že práce pomůže rozšířit znalost a povědomí o úrovni a stavu dodržování tohoto základního práva v České republice, fungování mezinárodních a národních mechanismů ochrany, jakož i pomůže porozumět aktuální situaci a právní úpravě rozsahu zákazu mučení a jiného špatného zacházení. Mým přáním je, aby čtenář získal povědomí o tom, že mučení a jiné špatné zacházení není pouze spojeno s fyzickým ubližováním a mučením *per se*, ale že může mít i celou řadu jiných podob. Dimenze tohoto jednání se mohou projevovat i v takových zemích, jako je Česká republika, byť zde může být vtěleno do jiných forem, které se na první pohled nemusejí jevit tak závažně. S ohledem na to, že je mučení a jiné špatné zacházení zakázáno absolutně, i tyto dílčí formy jsou závažného charakteru a musí být usilováno o eliminování jejich výskytu.

Rigorózní práce je zpracovaná dle právního stavu k prosinci 2012.

1. Pojem mučení, zákazu mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

1.1 Zákaz mučení jako základní lidské právo

Zákaz mučení a jiného krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání je univerzálně uznáván jako základní lidské právo a je obsažen v celé řadě mezinárodních úmluv a dokumentů. Základní lidská práva jsou definována jako práva jedince vůči státu garantovaná normami mezinárodního práva v období míru i války.¹ Jedná se o „*soubor právních pravidel smluvní nebo obyčejové povahy, která stanoví určitá práva a svobody pro jednotlivce a jejich skupiny.*“² Ačkoliv nepanuje konsensus z hlediska toho, co se pod pojmem lidských práv přesně rozumí, právní doktrína se shoduje v názoru, že lidská práva zahrnují „*právo každého jedince požadovat a užívat si v minimálně omezené míře svobodný způsob života, rovného postavení ve svých právech a svobodách, jakož i rovných příležitostí k realizaci svých základních kulturních, ekonomických a sociálních potřeb. Základní lidská práva v sobě zároveň obnáší, že jedinec je nejenom jejich nositelem, ale musí také respektovat základní lidská práva druhých*“³.

V generačním členění lidských práv se zákaz mučení a jiného špatného zacházení řadí do první generace práv občanských a politických. Z hlediska přirozenoprávního pojetí, které prosazuje myšlenku, že člověk je již svým narozením nositelem určitých základních práv, je zákaz mučení právem, které je univerzální, absolutní, nezczitelné a nezadatelné.

Univerzalita znamená, že toto právo je platné pro všechny a všude stejně bez rozdílu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, rodu nebo jiného postavení. Vychází z předpokladu, že člověk je člověkem kdekoliv na světě a podle toho by měla být i jeho základní lidská práva zachována a garantována.

Absolutnost vychází z předpokladu zajištění určité garance, jistoty, že toto právo bude dodržováno bez ohledu na společenskou a politickou situaci v zemi. Jakýkoliv zásah do tohoto práva je zásahem, který nemůže být ospravedlněn. Není možné, aby bylo dovoleno

¹ Jejich uplatnění a vynucení je tedy širší než např. humanitární právo, které je možno použít pouze v případě válečného konfliktu, a na období míru se nepoužije.

² ONDŘEJ, Jan; ŠTURMA, Pavel; BÍLKOVÁ, Veronika, JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 20

³ HAAS, Michael. *International Human Rights, A Comprehensive Introduction*, 1. vydání. New York: Routledge, 2008, s. 3

mučení v určité míře. Naopak, žádná míra mučení, ani ta nejmenší, není z hlediska mezinárodního práva přípustná.

Nezadatelnost a nezcizitelnost jsou vlastnosti, z nichž první v sobě obsahuje nemožnost postoupení tohoto práva někomu jinému, a to ani dobrovolně. Nezadatelnosti práv a svobod se lze domáhat i odporem proti státní moci. Tvoří základ lidské důstojnosti, lidské individuality. Nezcizitelnost přiřazuje lidským právům nemožnost jejich odnětí. Jednotlivec se jich nemůže sám vzdát, postoupit je smlouvou, za úplatu ani darem.

1.2 Absolutní povaha zákazu mučení

Zákaz mučení je absolutním právem nebo je také někdy označován jako právo nedotknutelné. Těchto práv není mnoho a jejich výčet je obsažen v ustanoveních základních lidskoprávních úmluv. Ačkoliv se jejich počet může v jednotlivých úmluvách odlišovat, existují určitá práva, která se nemění. Ta tvoří jakési jádro lidských práv, která zajišťují zachování těch nejzákladnějších hodnot. Mezi tato práva se řadí právo na život, právo nebýt mučen či podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení, právo nebýt držen v otroctví a nevolnictví a právo na zákaz zpětné účinnosti trestního zákona.⁴

1.2.1 Tradiční pojetí absolutnosti zákazu mučení

Absolutní zákaz mučení a jiného špatného zacházení přímo vychází z jednotlivých mezinárodních lidskoprávních úmluv. Z hlediska univerzálního systému ochrany OSN je zákaz mučení dán čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen jako ICCPR), který stanoví: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.*“ Tento článek je nutno vykládat v souvislosti s čl. 4 odst. 2 ICCPR obsahujícím taxativní výčet všech práv, která jsou podle ICCPR nezrušitelná, a to ani v mimořádných situacích ohrožujících život národa. Tímto je vytvořen absolutní charakter práv uvedených v tomto výčtu. To je dále podpořeno Obecným komentářem č. 20 Výboru OSN pro lidská práva (tzv. *General Comment*),⁵ který zdůrazňuje, že text čl. 7 ICCPR nepřipouští žádná omezení. Odchýlení se od ustanovení čl. 7 ICCPR není dovoleno ani v mimořádných situacích a toto ustanovení musí zůstat vždy v účinnosti.

⁴ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. 1 vyd. Překlad Jiří Malenovský. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 160, s. 117

⁵ HRC: *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992, para 3, [online] Dostupné na WWW: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/453883fb0.html>> [ověřeno 16. června 2012]

Pro Výbor OSN pro lidská práva (HRC) nemůže žádná situace, ani polehčující okolnost, omluvit porušení čl. 7 ICCPR, a to z žádného důvodu.⁶

Stejně tak hovoří čl. 2 odst. 2 a 3 Úmluvy OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CAT), jenž zní: „*Žádné výjimečné okolnosti, ať jsou jakéhokoli druhu, buď válečný stav nebo hrozba války, vnitropolitická nestabilita nebo jakákoli jiná mimořádná situace, nemohou sloužit k ospravedlnění mučení. Nařízení nadřízeného činitele nebo orgánu státní moci nemůže sloužit k ospravedlnění mučení.*“

Absolutní povahu zákazu mučení potvrzuje na regionální úrovni systém Rady Evropy i Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (ECHR), která toto právo zaručuje bez ohledu na konkrétní situaci v zemi. Čl. 15 ECHR pak výslovně zakazuje státům možnost odstoupit od čl. 3 ECHR v případě války nebo jiného veřejného ohrožení státní existence. Absolutní povaha tohoto zákazu je velmi dobře demonstrována rozhodnutími Evropského soudu pro lidská práva (ECtHR nebo Soud). V této souvislosti je třeba zmínit významný rozsudek Soudu ve věci *Chahal proti Spojenému království*, kde Soud konstatoval, že čl. 3 ECHR obsahuje jednu z nejzákladnějších hodnot demokratické společnosti. ECtHR zároveň zdůraznil, že si je velmi dobře vědom ohromných obtíží, kterým čelí státy v dnešní době v rámci ochrany společnosti proti terorismu, avšak i v těchto případech je třeba respektovat ECHR, která zakazuje absolutním způsobem mučení a nelidské či ponižující zacházení nebo trestání, a to bez ohledu na jednání osoby, která je stěžovatelem.⁷

1.2.2 Tendence směřující k překonání absolutnosti zákazu mučení

V souvislosti s absolutním charakterem zákazu mučení se v současnosti objevují názory na odabsolutnění tohoto práva. Tyto názory zastupuje např. Alan Dershowitz či Mirko Bagaric a Julie Clarke,⁸ kteří prosazují legalizaci mučení v přesně stanovených případech, jako např. výslech teroristy či pachatele jinak závažného trestného činu. V těchto případech by totiž bylo možno zamezit potenciální hrozbě zvláště závažného následku, podařilo-li by se

⁶ HRC: *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992, para 3

⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 15. listopadu 1996 ve věci č. 22414/93 *Chahal proti Spojenému království*, para 79-80

⁸ Wikipedia: *Ethical arguments regarding torture* [online]. Wikipedia, The Free Encyclopedia; 2012, Dostupný na WWW:
<http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Ethical_arguments_regarding_torture&oldid=490909526> [cit. 16. června 2012]

mučením přimět danou osobu, aby promluvila a odkryla důležité informace. Takové prolomení absolutního zákazu mučení by však mělo dalekosáhlé následky, a to nejen z hlediska samotného mezinárodního práva a lidských práv, neboť by bylo třeba pozměnit charakter tohoto práva, a tedy i mezinárodních úmluv, ale také z hlediska garance ochrany práv člověka proti aktům mučení. Došlo by tímto bezesporu k oslabení ochrany práv každého člověka.

ECtHR na sílící tendence po legalizování určité míry mučení znovu reagoval v relativně novém rozsudku *Saadi proti Itálii*.⁹ Toto rozhodnutí je mnohými nevládními organizacemi¹⁰ považováno za jedno z nejvýznamnějších novodobých rozhodnutí Soudu na poli čl. 3 ECHR. Soud v tomto rozhodnutí resolutně odmítl jakoukoliv možnost směřující k odabsolutizování zákazu mučení a potvrdil, že absolutní charakter tohoto práva se musí aplikovat bezvýjimečně, a to i v situacích, jedná-li se o teroristu či osobu z terorismu podezřelou. Soud zde opakovaně konstatoval, že „čl. 3 ECHR neumožňuje prostor pro výjimky a neexistuje zde možnost derogace tohoto práva podle čl. 15 ECHR, a to ani tehdy, jedná-li se o veřejné ohrožení života či národa...“. Soud dále uzavřel, že „vzhledem k absolutnosti zákazu mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání je pro účely rozhodování podle čl. 3 ECHR povaha trestného činu, který daná osoba údajně spáchala, bez ohledu na chování oběti, irrelevantní.“¹¹ Soud tímto jednomyslným rozsudkem potvrdil svou pozici strážce a ochránce základních hodnot demokratické společnosti a vyloučil jakoukoliv spekulaci o svém postoji k povaze absolutního zákazu mučení.

Mimo Soud zopakoval bezpodmínečnost absolutního charakteru zákazu mučení také Výbor OSN proti mučení. V Obecném komentáři č. 2 zdůrazňuje, že žádné okolnosti nemohou porušení tohoto zákazu ospravedlnit, ani válka, ani hrozba válkou, vnitřní politická nestabilita či ohrožení veřejné bezpečnosti, což zahrnuje hrozba teroristického útoku, závažného trestného činu či ozbrojeného konfliktu.¹² Výbor OSN proti mučení (CoAT) v této souvislosti zmiňuje teroristické útoky z 11. září 2001 a znovu připomíná státům, že i přes takové události je absolutní charakter zákazu mučení bezpodmínečný a musí být respektován

⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 28. února 2008 ve věci č. 37201/06 *Saadi proti Itálii*

¹⁰ Jako např. Amnesty International, Association for the Prevention of Torture, Human Rights Watch, JUSTICE, REDRESS, World Organization Against Torture (OMCT) a další.

¹¹ Rozsudek ECtHR ze dne 28. února 2008 ve věci č. 37201/06 *Saadi proti Itálii*, para 127

¹² Committee against Torture (CoAT): *General Comment No. 2 – Implementation of Article 2 by States parties*, (CAT/C/GC/2 z 24. ledna 2008), section II – Absolute prohibition, para 5-6

za všech okolností.¹³ Výbor OSN proti mučení veřejně odmítá jakékoliv snahy států po ospravedlnění aktů mučení a špatného zacházení jako prostředku k ochraně veřejné bezpečnosti. Odmítá podobně taktéž jakékoliv náboženské či tradiční ospravedlňování, které by mohlo být způsobilé prolomit tento absolutní zákaz.¹⁴

Absolutnost zákazu mučení je tedy i přes některé protichůdné názory respektována a pevně střežena mezinárodními orgány ochrany, které i nadále zdůrazňují myšlenku, aby každé osobě bylo zaručeno právo na lidské a důstojné zacházení, a to bez ohledu na jeho povahu a osobnost (zda je nebezpečným teroristou, vrahem, recidivistou či spořádaným člověkem).

1.3 Kogentní povaha zákazu mučení

Zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení má povahu kogentního pravidla (*jus cogens*) patřícího do mezinárodního obyčejového práva. Taková norma zakládá práva a závazky, které mají fundamentální povahu, není možno se od nich odchýlit a jsou závazná bez ohledu na to, zda jsou zachycena v psané podobě nebo nikoliv. Jedná se o normu působící *erga omnes*, která nemůže být zrušena žádným právním aktem. Změněna může být pouze normou stejné normativní síly, tedy novou normou mezinárodního práva kogentní povahy.¹⁵ Žádná úmluva nebo zákon nemohou být tedy uznány za platné, pokud by byly v rozporu s touto kogentní normou. Stejně tak žádná činnost nebo akt odporující této normě nemůže být ospravedlněn či uznán za platný.¹⁶

1.4 Definice mučení, prvky mučení

Co je to mučení, není zcela jednoduché určit. Celá řada mezinárodních úmluv či vnitrostátních právních předpisů používá termín „mučení“, aniž by jej blíže specifikovaly nebo definovaly.

¹³ Committee against Torture (CoAT): *General Comment No. 2 – Implementation of Article 2 by States parties*, (CAT/C/GC/2 z 24. ledna 2008), section II – Absolute prohibition, para 6

¹⁴ Committee against Torture (CoAT): *General Comment No. 2 – Implementation of Article 2 by States parties*, (CAT/C/GC/2 z 24. ledna 2008), section II – Absolute prohibition, para 5

¹⁵ OSN: Vídeňská úmluva o smluvním právu, 1969 (uzavřená ve Vídni dne 23. května 1969, vstoupila v platnost dne 27. ledna 1980 (United Nations Treaty Series , svazek 1155, s. 331), čl. 56

¹⁶ Ibidem

Čl. 7 ICCPR stanoví obecnou povinnost zákazu mučení, neobsahuje však jeho definici. V tomto článku nalezneme pouze následující úpravu: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům.*“ K interpretaci tohoto ustanovení je třeba použít Obecný komentář HRC č. 20.¹⁷ Článek 4 tohoto komentáře uvádí, že ačkoliv ICCPR neobsahuje žádnou definici pojmu mučení, HRC se zároveň domnívá, že taková definice není zcela nutná. Podle HRC není ani potřeba vytvářet seznam zakázaných jednání či vytvářet ostré rozhraní mezi odlišnými druhy trestání a zacházení. Pro podřazení určitého jednání pod čl. 7 ICCPR je rozhodující jeho závažnost, povaha a účel.¹⁸ Zákaz upravený v čl. 7 ICCPR se dle HRC vztahuje nejenom na činy, které způsobují fyzickou bolest, ale také na takové úkony, které způsobují psychické utrpení oběti.¹⁹

Z hlediska ECHR je zákaz mučení obsažen v čl. 3 ECHR. Ten obsahuje ještě skromnější ustanovení, které zní: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*“ Toto ustanovení je však rozvedeno a široce interpretováno bohatou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva,²⁰ který se významným způsobem podílí na dotváření definice mučení. Relativně nový rozsudek, který pojem mučení rozšířil i např. na otázky domácího násilí, byl rozsudek ve věci *Opuz proti Turecku*.²¹ Soud v tomto rozsudku konstatoval, že došlo k porušení čl. 3 ECHR z důvodu, že stát nezajistil stěžovatelce a její matce dostatečnou ochranu proti hrubému domácímu násilí ze strany jejího otce (manžela). Stát zde porušil svou pozitivní povinnost, která mu z čl. 3 ECHR vyplývá a která spočívá v povinnosti ochrany proti neoprávněnému zásahu do duševní a fyzické integrity jedince. Domácí násilí je tak dle Soudu zacházením, které svou intenzitou a stupněm závažnosti dosahuje míry mučení nebo nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.²² Významným je tento rozsudek zejména z toho hlediska, že vůbec

¹⁷ HRC: *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992

¹⁸ HRC: *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992, para 4

¹⁹ *Ibidem*, para 5

²⁰ Jako např. případ *Aksoy proti Turecku*, ve kterém se ECtHR vůbec poprvé zákazem mučení zabýval v souvislosti s tzv. palestinským zavěšením (Palestinian hanging). Blíže viz Rozsudek ECtHR ze dne 18. prosince 1996 ve věci č. 21987/93 *Aksoy proti Turecku*, para 63-64

²¹ Rozsudek ECtHR ze dne 9. června 2009 ve věci č. 33401/02 *Opuz proti Turecku*.

²² Rozsudek ECtHR ze dne 9. června 2009 ve věci č. 33401/02 *Opuz proti Turecku*, para 161-176

poprvé byly otázky domácího násilí podřazeny pod čl. 3 ECHR a nikoliv pod čl. 8 ECHR upravující právo na respektování soukromého a rodinného života.

Jediná úmluva, která poskytuje definici mučení, je úmluva CAT. Ta vymezuje mučení v čl. 1 jako „*jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou.*“

Z této definice můžeme vyvodit pět základních prvků, ze kterých se akt mučení skládá.

1. jednání
2. způsobení silné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení
3. záměr, úmysl
4. účel
5. státní prvek

Je potřeba zdůraznit, že ačkoliv CAT poskytuje definici mučení, není tato definice chápána striktním způsobem, jak vyžadováno v trestním právu. Definice obsažená v čl. 1 CAT má sloužit spíše k „*popsání aktů mučení za účelem porozumění a správného použití této úmluvy, nikoliv ve smyslu právní definice sloužící k přímému aplikování v trestním právu.*“²³ To také potvrzuje otevřený výčet možností, kterými je možno silnou bolest páchat či otevřený výčet účelů, které mohou být v takovém jednání spatřovány. Z hlediska trestního práva by naopak otevřený výčet možností narážel na základní zásadu *nullum crimen sine lege*, a základní požadavek právní jistoty.

²³ BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988. s. 122

Pokud se podíváme blíže na jednotlivé prvky mučení, je z nich patrné, jak je definice mučení rozsáhlá.

1. *Jednání (konání či opomenutí)*

Mučení může být způsobeno nejenom komisivně, čili aktivním konáním něčeho (jako např. popálením, lámáním končetin, elektrošoky, topením apod.), ale také omisivními úkony, a to opomenutím jednat, neboli zdržením se určitého jednání, které by ten, kdo se jej zdržel, byl jinak oprávněn nebo povinen činit. Takovým příkladem je např. dlouhodobé úmyslné a účelné neposkytování potravin, potřebných léků osobě podrobené mučení.²⁴

2. *Způsobení silné bolesti nebo tělesného či duševního utrpení*

Bolest či utrpení musí dosahovat určitého stupně krutosti, závažnosti, abychom mohli mluvit o mučení. Hovoříme o tzv. minimálním stupni závažnosti (*minimum level of severity*), který je základním měřítkem rozdílu mezi mučením a jiným krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Bolest může mít povahu jak duševního, tak tělesného strádání. Není důležité, jakým způsobem je silná bolest působena. Často může mučitel použít nejrůznějších nástrojů, jako například nůž, cigarety k pálení kůže, hřebíky, či osobu kopat, bít nebo ji fyzicky týrat.²⁵ Silná bolest může mít i podobu psychické bolesti, která je způsobena vyhrožováním takového rozsahu, jenž v oběti vyvolá pocit strachu z přesvědčení, že bude ona či osoba jí blízká zabita či její zdraví bude vážně poškozeno. Bolest může být způsobena například i tím, že je oběť donucena přihlížet mučení či jinému špatnému zacházení páchaného na osobách spoluvězněných či osobách blízkých.²⁶

3. *Záměr, úmysl*

Pachatel musí chtít, zamýšlet způsobení bolesti či utrpení na určitém vyšším stupni. V případě, že takový akt bude způsoben neúmyslně, nemůže se jednat o mučení. Je nicméně stále možné, aby bylo takové jednání označeno za nelidské či ponižující. Pro akt mučení je tedy rozhodující, že se jedná o vědomé a úmyslné jednání, které je schopno způsobit extrémní bolest a utrpení. Bude-li však pachatel vědět, že daná osoba má nižší práh bolesti než

²⁴ BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988. s. 118

²⁵ Ibidem, s. 117

²⁶ Ibidem

obyčejný člověk, a vědomě využije této informace při způsobování fyzické či psychické bolesti této osobě, je možné i toto jednání posuzovat za mučení.

4. Účel

Z hlediska naplnění všech znaků mučení je nutné, aby jednání sledovalo určitý účel. Za účel se považuje vše, co vede pachatele k tomu, že osobu podrobí vědomému mučení. Jeho motivace, důvod jeho jednání či opomenutí vedoucí k mučení. To může být např. získání informace nebo přiznání od osoby přímo podrobené mučení nebo od třetí osoby, snaha potrestat ji či třetí osobu za určité jednání, zastrašit danou osobu atd. Účelů je celá řada a definice neobsahuje konečný výčet. Je důležité zmínit, že se k naplnění skutkové podstaty nevyžaduje, aby účelu bylo nakonec dosaženo. Podstatné je, že trýznitel takto činí s úmyslem jej dosáhnout. Mučí svou oběť za účelem zlomit její vůli a přimět ji jednat požadovaným způsobem či uposlechnout vůli cizí a jednat proti své vlastní. Tato bezmocnost, jež oběť vůči trýzniteli pociťuje, je jeden z nejzávažnějších následků mučení.

5. Státní prvek

Dle úmluvy CAT je k naplnění mučení nutné, aby takové jednání bylo způsobeno veřejným činitelem nebo jinou osobou jednajícím z úředního pověření, z jeho podnětu či s jeho výslovným nebo tichým souhlasem. Ačkoliv byla nad tímto kritériem vedena dlouhá diskuze během *travaux préparatoires* této úmluvy, a to zejména z toho hlediska, zda se má čl. 1 CAT vztahovat na všechny akty mučení bez ohledu na to, kdo je spáchal, jednotlivé strany se nakonec dohodly, že z hlediska účelu a rozsahu této úmluvy má být za akty mučení považováno pouze takové jednání, za které je možno vést k odpovědnosti oficiální státní orgány nebo osoby jednajícím z oficiální státní moci. To je dáno tím, že CAT je mezinárodní lidskoprávní úmluvou, která zavazuje smluvní státy, nikoliv jednotlivce. I z tohoto důvodu byl státní prvek do definice mučení přidán. Nadto tuto argumentaci podporuje i fakt, že pokud by se jednalo o mučení spáchané nikoliv veřejným činitelem, nýbrž soukromou osobou, takové jednání by mělo být považováno za trestný čin, jenž bude souzen a potrestán dle trestního práva toho kterého státu.²⁷

²⁷ BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 45 a s. 120

Pro účely CAT je tedy nutné, aby se jednalo o jednání přičitatelné státu. Tento požadavek je zde však i z toho důvodu, aby ochránil jednotlivé státy před možnou odpovědností za akty, nad kterými nemají kontrolu. Přesto se však toto ustanovení nesmí vykládat jako zprošťující státy odpovědnosti v případech, kdy v rámci své mezinárodní povinnosti mučení evidentně nezabránilo.²⁸ To se týká zejména těch případů, kdy mučení není způsobeno orgánem státu, ale osobou od státu odlišnou. Podle znění definice se o mučení ve smyslu čl. 1 CAT nebude jednat v těch případech, kdy tyto akty nebudou způsobeny státním subjektem. Jedna výjimka je možná, a to v případech, kdy ačkoliv samotný akt mučení bude způsoben osobou od státu odlišnou a stát o takovém jednání bude vědět, přesto nepodnikne přiměřené kroky, které mu vyplývají z povinností v mezinárodním právu, čili z povinností ochrany základních práv (*duty to protect*). V tomto případě můžeme takové jednání státu považovat za „podněcování k mučení“ nebo „trpění či souhlas s takovým jednáním“, a tedy spadající do pátého prvku definice mučení dle CAT.²⁹

Stejně rozhodl CoAT v případě *G.R.B. proti Švédsku*³⁰ či *ELMI proti Austrálii*³¹. Základním rozdílem mezi uvedenými případy je otázka existence centrální vlády v dané zemi. Zatímco v případě *ELMI proti Austrálii* se CoAT zabýval otázkou nuceného vyhoštění osoby do jiného státu, kde neexistovala centrální vláda, ale vládu vykonávaly jiné orgány, jejichž moc byla srovnatelná s mocí vládní a kde reálné obavy nebezpečí mučení hrozily, proto CoAT porušení čl. 3 CAT (zákaz vypovězení, vrácení či vydání osoby jinému státu, hrozí-li v něm této osobě nebezpečí z mučení) uznal, v případě *G.R.B. proti Švédsku* CoAT rozhodl, že daná věc spadá mimo rámec čl. 3 CAT, neboť stěžovatel riskoval nebezpečí hrozící od osoby od státu odlišné, která ani nepůsobí jakožto vykonavatel veřejné moci (a to ani jako *de facto* vykonavatel) a nemá ani celostátní, nýbrž pouze lokální charakter.

Posledním prvkem definice, stojícím také jaksí na okraji, je vyloučení z pojmu mučení takovou bolest a utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí a jsou s jejich výkonem neoddělitelně spjaty nebo jsou jimi vyvolány náhodou. Zákonná sankce však nesmí být mučením ve znění definice uvedené v čl. 1 CAT. Právě proto musí být velmi úzce

²⁸ JOSEPH, Sarah.; MITCHELL, Katie.; GYORKI, Linda.; BENNINGER-BUDEL, Carin. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. 1. vyd. Ženeva: World Organisation Against Torture (OMCT) Handbook Series, 2006, s. 210

²⁹ Ibidem, s. 210-212

³⁰ Názor CoAT ze dne 15. května 1998 na oznámení č. 83/1997 (CAT/C/20/D/83/1997) ve věci *G.R.B. proti Švédsku*, para 6.3-6.6

³¹ Názor CoAT ze dne 14. května 1999 na oznámení č. 120/1998 (CAT/C/22/D/120/1998) ve věci *ELMI proti Austrálii*, para. 6.4 a 6.5

interpretována, neboť hrozí lehké zneužití, a to hlavně v případech, kdy bude pachatel podle domácího práva potrestán sankcí, která připouští určitý stupeň bolesti a utrpení, a tedy takové potrestání bude z hlediska domácího práva zákonné, ačkoliv by mohlo dosahovat takové síly, která by se rovnala krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení. Při interpretaci této věty je podstatné vycházet z předpokladu, že státy vázané úmluvou, jsou ty, které dodržují základní pravidla a principy mezinárodního práva a jednají s nimi v souladu. „Zákonné“ se v tomto chápání rozumí zejména možnost aplikovat pouze takové sankce, které jsou dovolené na základě CAT a mezinárodního práva.³² Takové pojetí by mělo předcházet možným snahám států vyhnout se mezinárodní odpovědnosti z hlediska aktů mučení tím, že budou považovat tyto akty za zákonné na základě jejich domácího práva.³³

1.5 Definice nelidského a ponižujícího zacházení a trestání

Mučení samo o sobě zahrnuje i všechny ostatní formy špatného nakládání. Je tedy vždy i krutým, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Na stupnici závažnosti se mučení nachází na nejvyšší, nejzávažnější úrovni. Tím se také od ostatních forem špatného zacházení odlišuje. Jak vyplývá z výše uvedeného, formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání mohou dosáhnout úrovně mučení, překročí-li určitou míru. Mohou však zároveň existovat samostatně.

ECHR a ICCPR s takovým členěním počítají a vyjmenovávají je současně se zákazem mučení. Úmluva CAT v čl. 1 obsahuje pouze definici mučení. Krutým, nelidským a ponižujícím zacházením, jakožto nakládáním, jež nespadá pod mučení, se zabývá ve čl. 16 CAT. Problém zůstává v definování těchto pojmů, neboť v žádné úmluvě nenalezneme jejich definici, a tak se musíme zaměřit na judikaturu a praxi rozhodujících orgánů.

³² JOSEPH, Sarah.; MITCHELL, Katie.; GYORKI, Linda.; BENNINGER-BUDEL, Carin. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. 1. vyd. Ženeva: World Organisation Against Torture (OMCT) Handbook Series, 2006, s. 213-214

³³ Takováto interpretace se váže zejména k islámským zemím, které aplikují právo *Šaría*, na základě kterého mohou soudy ukládat i takové tresty, které zahrnují např. tresty tělesné (jako např. bičování, ukamenování apod.). Ty jsou z hlediska mezinárodního práva zcela nepřijatelné a odporují také zákazu mučení. CoAT se však ani v závěrečných doporučeních týkajících se např. Saudské Arábie, Yemenu či Egypta (Concluding Observations on Saudi Arabia, (2002) UN doc. CAT/C/CR/28/5, § 100; Concluding Observations on Yemen, (2004) UN doc. CAT/C/CR/31/4, § 6; Concluding Observations on Egypt, (2002) UN doc. CAT/C/CR/29/4A/58/44, § 39) nevyjádřil, zda takovéto trestání spadá přímo pod čl. 1 CAT upravující zákaz mučení či pod čl. 16 specifikující kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání.

Aby jisté jednání bylo považováno za mučení, musí dosahovat určité intenzity. To vymezila již Deklarace o ochraně všech osob před mučením a jiným krutým nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním přijatá v roce 1975 Valným shromážděním OSN, na niž v roce 1984 navázala úmluva CAT. Deklarace v čl. 1 odst. 2 uvádí, že „*mučení tvoří zvýšenou a úmyslnou formu krutého, nelidského a ponižujícího zacházení a trestání.*“³⁴ Tím bylo zároveň vymezeno, jakým způsobem se bude posuzovat rozdíl mezi mučením a ostatními formami špatného zacházení. Pro rozlišování je taktéž významná existence či neexistence účelu, který je daným jednáním sledován. Zatímco u mučení se účel přímo vyžaduje, v případech nelidského a ponižujícího jednání nemusí být přítomen. Toto vyplývá nejenom z judikatury ECtHR, ale i z doslovného znění čl. 16 CAT. V tomto požadavku se tedy oba zkoumané systémy shodují. Pro konkrétnost je možné zmínit také rozhodnutí *Peers proti Řecku*, v němž Soud, aniž by shledal jakýkoliv účel či záměr k ponižujícímu zacházení a nakládání ze strany vězeňské stráže, rozhodl, že dané podmínky ve věznici takové nakládání zakládají.³⁵ Ačkoliv se tedy účel, kvůli kterému je s osobou nelidsky či ponižujícím způsobem zacházeno, může považovat za faktor, jenž má být při posuzování míry závažnosti takového nakládání brán v úvahu, jeho neexistence nesmí dle Soudu vést k vyloučení možnosti přijetí rozhodnutí o porušení čl. 3 ECHR.³⁶

Teoretickou koncepci rozdílu mezi mučením a jinými formami špatného zacházení podává Manfred Nowak, odborník na lidská práva a bývalý zvláštní zpravodaj OSN pro otázky mučení. Za nelidské a ponižující zacházení nebo trestání považuje „*všechny možné formy nakládání, které jsou způsobilé vystavit osobu silné bolesti nebo utrpení, avšak zároveň nejsou způsobilé být kvalifikovány jakožto mučení samotné, a to z důvodu nedostatku některého/nebo některých ze základních prvků typických pro mučení (jak požaduje čl. 1 CAT), a dále všechny ty praktiky, které mají za následek takové strádání, které nedosahuje požadované intenzity.*“³⁷

³⁴ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3452 (XXX) z 9. prosince 1975, Deklarace o ochraně všech osob před mučením a jiným krutým nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním.

³⁵ Rozsudek ECtHR ze dne 19. dubna 2001 ve věci č. 28524/95 *Peers proti Řecku*, para 74-75

³⁶ Takto rozhodl ECtHR ve věci *Van der Ven proti Nizozemí*. (Rozsudek ECtHR ze dne 4. února 2003 ve věci č. 50901/99 *Van der Ven proti Nizozemí*, para 48)

³⁷ NOWAK, Manfred. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2. vyd.: Kehl am Rhein [Germany], Engel Publisher, 2005, p. 163

V rámci systému OSN byl prvním a významným pokusem o rozčlenění těchto pojmů tzv. *případ Řecko*, zpráva Komise pro lidská práva z roku 1969.³⁸ Tento případ rozlišil jednotlivé pojmy a vzájemné vztahy mezi nimi, a tímto tak umožnil jejich snadnější pochopení. Komise byla konkrétně toho názoru, že „*je zřejmé, že může existovat takové zacházení, pod které se všechny tyto pojmy podřadí, především mučení musí být vždy nelidským a ponižujícím zacházením a nelidské zacházení zároveň ponižujícím. Pojem nelidské zacházení nebo nelidský trest zahrnuje takové zacházení, které má záměrně způsobit závažné fyzické nebo duševní utrpení a je v daném případě neospravedlnitelné. Slovo mučení se často používá k popsání takového nelidského zacházení, které je vykonáváno za určitým účelem, jako např. získání informace nebo doznání, nebo vykonání trestu a je obecně považováno za zvýšenou formu nelidského zacházení. Zacházení s osobou nebo její trestání se chápe za ponižující, pokud ji hrubě ponižuje před ostatními nebo ji nutí jednat proti své vůli a svědomí.*“³⁹

Při posuzování a hodnocení míry špatného zacházení záleží na celé řadě faktorů a okolností daného případu, jako např. trvání zacházení, jeho fyzické či psychické následky a v určitých případech také rozdíly v pohlaví, věku a zdravotním stavu oběti. Z tohoto důvodu je rozhodování o určení, o jaký druh špatného zacházení se jedná, velmi individuální a pevně vázáno na konkrétní případ.

Takto při posuzování jednotlivých stížností postupuje právě ECtHR odvolávající se na svůj názor založený v rozhodnutí *Irsko proti Spojenému království*. Předmětem zjišťování v tomto případě byly provedené vyšetřovací techniky spočívající v povinnosti vyšetřovaných osob stát po několik hodin na špičkách proti zdi, jejich mučitelé jim zakryli hlavy do tmavých pytlů, vystavovali je nepřetržitému hluku či je zbavili možnosti spánku, přísunu dostatečné stravy a tekutin. Soud rozhodl, že tyto techniky naplňují skutkovou podstatu nelidského a ponižujícího zacházení, ale nikoliv mučení, neboť nedosahují takového stupně a intenzity, abychom je mohli podřadit pod „*svévolné nelidské zacházení, které vyvolává velmi závažné a kruté utrpení.*“⁴⁰ Tímto se také odlišil od názoru Komise pro lidská práva, která stejné

³⁸ Komise pro lidská práva byla nahrazena v roce 2006 Radou pro lidská práva (Rezoluce Valného Shromáždění OSN ze dne 3. dubna 2006, A/RES/60/251)

³⁹ EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS: *Greek Case (Denmark, Norway, Sweden and The Netherlands v. Greece)*. Report, 5 November 1969, Yearbook 12 (1969) Applications nos. 3321/67; 3322/67; 3323/67; 3344/67, s. 186

⁴⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 18. ledna 1978 ve věci č. 5310/71 *Irsko proti Spojenému království*, para 162, 167-168

zacházení v *případě Řecko* podřadila pod definici mučení tak, jak ji chápala ve smyslu „zvýšené formy nelidského zacházení“.

ECtHR ve stejném rozhodnutí definoval také ponižující zacházení. Tím se rozumí „špatné zacházení, které má vzbudit u oběti pocity strachu, úzkosti a podřadnosti a které je schopné pokořit ji, ponížít a případně zlomit její fyzický nebo morální odpor.“⁴¹ Pro posouzení stupně ponížení Soud dále uvádí, že stupeň ponížení musí být zjišťován podle okolností každého případu zvláště, konkrétně dle povahy a kontextu trestání samotného a způsobu či metody jeho výkonu. Rozhodující přitom nejsou názory v době, kdy ECHR byla sepsána, ale současné, aktuální, neboť úmluva je živý instrument, který musí být interpretován ve světle současných podmínek.⁴²

Rozdíl mezi jednotlivými formami je spatřován hlavně v míře špatného zacházení. Rozlišování je však přesto spíše akademického rázu, neboť všechny formy jsou ve stejném rozsahu z hlediska mezinárodního práva zakázány a povinnost států tento zákaz respektovat je absolutní a bezvýhradná. Význam pro rozlišování jednotlivých forem je chápán více v jejich morálním dopadu, kdy pro jednotlivé státy je přijatelnější být označen mezinárodní komunitou jako „pouhý“ strůjce nelidského či ponižujícího zacházení než přímo mučitelem.

1.6 Pojetí a právní úprava zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení v České republice

Zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení je v České republice upraven v čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod⁴³ (dále LZPS). Tento článek stanoví, že „nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“ Z hlediska struktury tohoto článku a celé LZPS je třeba chápat tento zákaz jako specifické ustanovení k odst. 1 čl. 7 LZPS upravující nedotknutelnost osoby. Podle znění textu zde obsaženého můžeme odvodit, že pro jeho formulaci byl inspirující nejenom čl. 3 ECHR, ale také čl. 7 ICCPR. Článek 7 Listiny základních práv a svobod a čl. 7 ICCPR totiž oba obsahují požadavek na „kruté“ zacházení, které čl. 3 ECHR postrádá.

⁴¹ Rozsudek ECtHR ze dne 18. ledna 1978 ve věci č. 5310/71 *Irsko proti Spojenému království*, para 167

⁴² Rozsudek ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyler proti Spojenému království*, para 30-31

⁴³ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Stejně tak jako mezinárodní instrumenty, ani čl. 7 LZPS neobsahuje možnost odchýlení se od tohoto zákazu ani jeho omezení. Tím je plně proveden požadavek zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení jako práva absolutního uplatňujícího se bez ohledu na aktuální situaci v zemi. Při bližším pohledu na znění tohoto článku je nutno říci, že ačkoliv výslovně zakazuje mučení a jiné formy špatného zacházení, neposkytuje jejich definici. Komentář k LZPS⁴⁴ však odkazuje na čl. 1 CAT a také na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, a to především na rozsudek ve věci *Irsko proti Spojenému království*, ve kterém, jak popsáno výše, Soud definoval rozdíly mezi jednotlivými formami špatného nakládání a stanovil tak způsob jejich rozlišování. Z lidskoprávního hlediska tak Česká republika plně převzala definici mučení ve smyslu čl. 1 CAT a ustálené judikatury Soudu.

Zákaz mučení je dále upraven trestním zákoníkem (zákon č. 40/2009 Sb.) jako trestný čin.⁴⁵ Zákonná definice tohoto trestného činu zní následovně: „*Kdo mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci působí jinému tělesné nebo duševní utrpení, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.*“⁴⁶

K základní skutkové podstatě přistupují v dalších odstavcích tohoto ustanovení také skutkové podstaty kvalifikované, u kterých se zvyšuje trestní sazba. Pokud pachatel spáchá tento čin jako úřední osoba, na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinností, na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání či spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami nebo opětovně, bude mu uložen trest odnětí svobody v rozmezí dvou až osmi let. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, pokud spáchá uvedený čin na těhotné ženě, na dítěti mladším patnácti let, zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví. Odnětím svobody na osm až osmnáct let pak bude pachatel potrestán, způsobí-li uvedeným činem smrt.⁴⁷

⁴⁴ KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, s. 647

⁴⁵ S účinností od 1. ledna 2010 nabyl účinnosti nový trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník), který nahradil dosavadní trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Nový trestní zákoník upravuje porušení zákazu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení jako trestný čin v ustanovení § 149 spadající pod díl 3 trestního zákoníku a obsahující trestné činy ohrožující život nebo zdraví.

⁴⁶ Ustanovení § 149 trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

⁴⁷ Ustanovení § 149 odst. 2 a 3 trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Oproti trestnímu zákonu účinnému do 31. prosince 2009⁴⁸ dochází v definování trestného činu mučení k nepatrným, ale významným posunům. Prvně dochází k rozšíření kvalifikované skutkové podstaty o další předměty útoku, které mohou být ohroženy či poškozeny, stejně tak jako o rozšíření motivace, pohnutky nebo způsobu provedení tohoto trestného činu pachatelem. Mezi nově jmenované se řadí spáchání tohoto činu na svědkovi, znalci, tlumočnickovi, útok proti osobám, který je motivován rasovým či xenofobním podtextem,⁴⁹ páčání tohoto trestného činu opakovaně, na těhotné ženě, dítěti mladšímu patnácti let či zvláště surovým nebo trýznivým způsobem. Všechny tyto skutečnosti nebyly do původní skutkové podstaty trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení podle starého trestního zákona zahrnuty.⁵⁰ Mimoto také dochází ke zvýšení horních hranic trestních sazeb, a to jak u základní skutkové podstaty, tak také u skutkových podstat kvalifikovaných.

Z hlediska povahy a závažnosti mučení je možno považovat novou skutkovou podstatu trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení za posun i z toho hlediska, že § 149 obsahuje nový odst. 5, díky kterému je od 1. ledna 2010 trestná i samotná příprava tohoto trestného činu. Tím je možné vyvodit záměr zákonodárce, kterým bylo označit trestný čin mučení za skutečně jeden z nejzávažnějších trestných činů vyjmenovaných trestním zákoníkem. Tento názor je podpořen další skutečností, která se v novém trestním zákoníku objevuje. V definici dochází k nahrazení původního pojmu „státní orgán“ za pojem přesnější, a to „orgán veřejné moci.“ Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku uvádí, že pojem orgánů veřejné moci používá nejenom např. Ústava ČR a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ale tento pojem je zároveň v našem právním řádu jednoznačně vymezen. Ústavní soud označil za orgán veřejné moci takové orgány, „*kteřé autoritativně rozhodují o právech*

⁴⁸ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

⁴⁹ Pokud je tento trestný čin spáchán na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání

⁵⁰ Trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb.) obsahoval trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení v § 259a. Tento paragraf zněl následovně:

„(1) *Kdo v souvislosti s výkonem pravomoci státního orgánu, orgánu územní samosprávy nebo soudu jinému mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením působí tělesné nebo duševní utrpení, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.*

(2) *Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,*

a) *spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako veřejný činitel,*

b) *spáchá-li takový čin nejméně se dvěma osobami, nebo*

c) *páchá-li takový čin po delší dobu.*

(3) *Odnětím svobody na pět až deset let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví.*

(4) *Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 smrt.*“

*a povinnostech subjektů, ať již přímo nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech a povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není s ním v rovnoprávném postavení a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu. Veřejnou moc vykonává stát především prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní a za určitých podmínek ji může vykonávat i prostřednictvím dalších subjektů. Kritériem pro určení, zda i jiný subjekt jedná jako orgán veřejné moci, je skutečnost, zda konkrétní subjekt rozhoduje o právech a povinnostech jiných osob a tato rozhodnutí jsou státní mocí vynutitelná, nebo zda může stát do těchto práv a povinností zasahovat. Orgánem v právním slova smyslu je právnická osoba vykonávající svou činnost jako povinnost nebo kompetenci a je zřízena k trvalému a opakujícímu se výkonu činnosti“.*⁵¹

Srovnáme-li trestný čin mučení dle ustanovení § 149 trestního zákoníku s definicí mučení obsaženou v čl. 1 CAT, nalezneme mezi nimi podobnosti. Trestní zákoník v souladu s čl. 1 CAT vyžaduje, aby bylo mučení a jiné špatné zacházení páčáno v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu veřejné moci (státního orgánu). Není však tak striktní jako čl. 1 CAT, který výslovně vyžaduje, aby bolest a utrpení byly působeny přímo veřejným činitelem. Tento rozdíl však nestojí v rozporu s požadavky vyplývajícími z úmluvy CAT, neboť ta v odst. 2 čl. 1 státním výslovně dovoluje možnost přijetí mezinárodního dokumentu či národního aktu obsahující ustanovení širšího použití.

Ustanovení § 149 trestního zákoníku také rozšiřuje rozsah státního prvku. Ve smyslu tohoto článku je totiž dostatečné, aby byly bolest nebo utrpení páčány v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu veřejné moci, nikoliv orgánem samotným. Může se tak stát, že osoba, která působí jinému tělesné a duševní utrpení ve smyslu tohoto ustanovení je osobou fyzickou, jednajícím v souvislosti s určitou událostí majícím spojitost s výkonem pravomoci státního orgánu, je však od veřejného činitele odlišná. Záměr zákonodárce rozšířit definici obsaženou v čl. 1 CAT i na ostatní fyzické osoby lze spatřovat také ve speciálním ustanovení o kvalifikované skutkové podstatě trestného činu mučení obsažené v čl. 2 § 149, jenž závažněji trestá akty mučení spáchané úřední osobou. Z pozice tohoto speciálního ustanovení k ustanovení základnímu lze tedy vyvodit, že osobou páčající mučení ve smyslu odst. 1 § 149 může být jakákoliv fyzická osoba, nejenom ta, která jedná z úřední povinnosti.⁵²

⁵¹ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. listopadu 1998 Sp. zn. I. ÚS 229/1998 ve věci nemožnosti započtení vzájemných pohledávek při placení daní a poplatků

⁵² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II: § 140 až 421. Komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 1588

Dalším společným prvkem mučení dle trestního zákoníku a dle čl. 1 CAT je požadavek na určité jednání, kterým je osoba mučena či podrobena nelidskému nebo ponižujícímu zacházení a trestání, a dále působení silné bolesti či utrpení. Naopak, v čem se znění definice mučení v trestním zákoníku odlišuje, je požadavek CAT na účelné působení dané bolesti a utrpení, stejně tak jako záměrné a účelné jednání. Zatímco CAT požaduje, aby silná bolest či tělesné nebo duševní utrpení bylo působeno člověku úmyslně s cílem získat od něj či třetí osoby informace nebo přiznání, či za jinými demonstrativně vyjmenovanými účely, definice obsažená v trestním zákoníku tyto požadavky neobsahuje. Je v tomto ohledu tedy daleko širší než čl. 1 CAT, což však nevylučuje ani samotná CAT. Jak již zmíněno výše, odst. 2 čl. 1 CAT výslovně stanoví, že si každý stát může rozhodnout o daleko širším uchopení pojmu mučení. Důvodem, proč trestný čin mučení neobsahuje zmínku o účelném působení bolesti, jež je na dané osobě páchána úmyslně, je také to, že ustanovení § 149 trestního zákoníku nezahrnuje pouze akty mučení, ale i nelidské a kruté zacházení. Jak bylo již dříve vysvětleno, nelidské a kruté zacházení může být pácháno i bez jakéhokoliv účelu. U těchto druhů špatného zacházení nemusí být přítomen ani specifický záměr nebo úmysl. Pro hodnocení nelidského nebo ponižujícího zacházení je totiž dostačující, že závažné fyzické či duševní utrpení bylo způsobeno, či že daná osoba byla skutečně významně ponížena. I proto je možno tvrdit, že požadavek na účelné jednání, jenž je podněcováno jistým záměrem nebo úmyslem, bylo záměrně z § 149 trestního zákoníku vypuštěno, aby tak mohly být pokryty i ty formy špatného zacházení, které záměr a účel ke konstatování porušení práva nebýt podroben nelidskému či krutému zacházení nevyžadují.

V souvislosti s vyjádřením vlády České republiky ke Zprávám CoAT⁵³ je potřeba také doplnit, že ČR řadí mezi činy, které spadají mezi trestné činy podle článku 4 CAT, také trestné činy porušování práv a chráněných zájmů vojáků upravené v ustanoveních § 382 a § 383 trestního zákoníku.⁵⁴ Proto je jim také věnována ze strany orgánů České republiky při přípravě zpráv pro CoAT značná pozornost. Tyto trestné činy jsou namířeny proti jednání, které ponižuje a snižuje důstojnost vojáka, a to bez ohledu na jeho hodnotu či postavení vůči tomu, který se ponižujícího jednání dopouští. Je tedy zákonem zakázáno, aby voják nutil

⁵³ Jako např. Třetí periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků podle Úmluvy OSN proti mučení a jinému krutému nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání za období 1998-2001, str. 7, para 31, [online] dostupný také z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/3CAT_CZ.pdf> [ověřeno k 6. srpnu 2011]

⁵⁴ Tyto trestné činy byly ve starém trestním zákoně (zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon) zahrnuty do ustanovení § 279a a 279b.

jiného k osobním úsluhám nebo ho omezoval v právech a svévolně ztěžoval výkon jeho služby.⁵⁵

Z postavení těchto trestných činů v trestním zákoníku je však zřejmé, že se vztahují pouze na vojáky, jakožto úzce vymezenou skupinu osob, vůči kterým je díky tomuto ustanovení zakázáno se chovat ponižujícím způsobem. Ostatní osoby od vojáků odlišné se tedy těchto trestných činů nemohou dopustit. Vrátime-li se potom k ustanovení § 149 trestního zákoníku, je potřeba zdůraznit, že toto ustanovení se vztahuje pouze na mučení a jiné nelidské a kruté zacházení, nikoliv na zákaz ponižujícího zacházení. Ponižující zacházení tak není obsaženo v definici trestného činu mučení dle § 149 trestního zákoníku, byť je zakázáno všemi zmíněnými lidskoprávními instrumenty, ve kterých zákaz ponižujícího zacházení vždy doprovází požadavek zákazu mučení a jiného nelidského zacházení.

V trestním zákoníku je možno referenci k ponižujícímu zacházení nalézt pouze ve vztahu k výše zmíněným ustanovením týkajících se trestných činů porušování práv a chráněných zájmů vojáků (§ 382 a § 383 trestního zákoníku) a dále v hlavě III trestního zákoníku. Ta však nepoužívá samotný pojem ponižujícího zacházení, nýbrž trestných činů proti lidské důstojnosti. Ponižující zacházení se však vždy negativně dotýká lidské důstojnosti, a tak ji bude vždy také ovlivňovat. Hlava III trestního zákoníku nese název „Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti“.⁵⁶ Mezi tyto trestné činy se řadí znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužití, soulož mezi příbuznými, kuplířství, prostituce ohrožující mravní vývoj dětí, šíření pornografie, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, zneužití dítěte k výrobě pornografie. Ačkoliv tato část trestního zákoníku obsahuje výčet poměrně mnoha trestných činů, které se negativně odrážejí na lidské důstojnosti, je potřeba si uvědomit, že lidská důstojnost může být narušena i v jiné oblasti než v oblasti sexuální. Jde například o zacházení s vězni, osobami nacházejícími se ve vazbě, zdravotnických či zdravotnicko-sociálních zařízeních, léčebnách a ostatních zařízeních, ve kterých mohou být, vzhledem ke svému zranitelnému stavu, vystaveny ponižujícímu zacházení. Z tohoto hlediska a za účelem ochrany i jiných skupin osob, než jsou nyní chráněny trestním zákoníkem, by bylo potřeba zákaz ponižujícího zacházení doplnit do

⁵⁵ Nový trestní zákoník stanoví oproti původní úpravě těchto trestných činů úpravu daleko přísnější. Zvyšují se nejenom trestní sazby, ale přibyla taktéž i trestnost přípravy těchto trestných činů.

⁵⁶ Ustanovení § 185-193 trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.)

definice trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení obsaženého v ustanovení § 149 trestního zákoníku.

Většina ustanovení obsažených v mezinárodních úmluvách obsahuje nejenom zákaz mučení a jiného špatného zacházení, ale také nelidské a ponižující trestání. Tento požadavek je v trestním zákoníku upraven nikoliv v ustanovení vymezující trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, nýbrž odděleně, v obecné části trestního zákoníku obsahující obecné ustanovení pro ukládání trestních sankcí. Ustanovení § 37 odst. 2 trestního zákoníku požaduje, aby „*pachateli nebyly ukládány kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponižena lidská důstojnost.*“ Vychází zde otázka, zda je možno pod tento požadavek podřadit také nelidské a ponižující trestání tak, jak jej chápou zmíněné mezinárodní úmluvy. V tomto ohledu bychom mohli v trestním zákoníku postrádat výslovné zdůraznění zákazu nelidských trestů či sankcí. Avšak vzhledem k tomu, že odstavec 1 § 37 trestního zákoníku stanoví základní pravidlo, že trestní sankce je možno ukládat pouze na základě trestního zákona, je nemožné, aby byl soudy uložen trest jiný, než výslovně upravený v trestním zákoníku. Taxativně vymezené druhy trestů v trestním zákoníku jsou ukládány v souladu s principy demokratického právního státu založeného na úctě k právům a svobodám, jakož i lidské důstojnosti, a tedy nedávají prostor k domněnkám, že by se jednalo o tresty nelidské. Z tohoto důvodu je možné vyvodit, že budou-li trestní sankce ukládány na základě a v mezích trestního zákoníku, nemůže se jednat o tresty nelidské či ponižující.

Na závěr lze shrnout, že ačkoliv česká právní úprava v oblasti týkající se zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení v mnohém odpovídá úpravě mezinárodní, a také se na ni při definování základních pojmů extensivně odvolává, existují určité dílčí otázky, které dostatečně uspokojivě upraveny nejsou. První z nich je neexistence výslovného obecného zákazu ponižujícího zacházení, který by byl trestním zákoníkem přímo označen za trestný čin. Ačkoliv je na vnitrostátní úrovni zákaz ponižujícího zacházení předvídan čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, v současné době není takové zacházení obsaženo v trestním zákoníku v ustanovení § 149 týkající se trestného činu mučení a jiného špatného zacházení. Trestním zákoníkem je upraveno pouze takové ponižující zacházení, které je namířeno proti určité skupině osob (jako např. ochrana práv a chráněných zájmů vojáků) či proti přesně vyjmenovaným chráněným zájmům (lidská důstojnost v sexuální oblasti). Nenalezneme však žádné ustanovení obsahující trestný čin ponižujícího zacházení, který by pokrýl i ostatní oblasti a chráněné zájmy, které mohou být tímto jednáním narušeny. Stejně tak v trestním

zákoníku postrádám výslovné zdůraznění zákazu nelidských a ponižujících trestů, na který je ve všech mezinárodních instrumentech vždy pamatováno. Z tohoto důvodu bych navrhovala tyto nedostatky do trestního zákoníku doplnit tak, aby vnitrostátní právní úprava zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení plně odpovídala úpravě mezinárodní. Tímto by se také dosáhlo ještě lepší a úplnější ochrany každého člověka z hlediska garancí a zajištění záruk ochrany proti mučení a jiným formám nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.

2. Základní mezinárodní instrumenty a mechanismy ochrany proti mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Na mezinárodní úrovni je zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání garantován jednak v rámci univerzálního systému ochrany lidských práv Organizace spojených národů (OSN), tak také v rámci regionálních systémů. Regionálním systémem, který je relevantní z hlediska rozsahu této práce a který bude podroben zkoumání, je systém Rady Evropy, který patří k jedněm z nejpropracovanějších a nejefektivnějších lidskoprávních systémům.

Tyto mezinárodní systémy garantují zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení na základě mezinárodních úmluv. Tím, že jednotlivé státy k těmto úmluvám přistoupily, zaručily se tím zároveň, že závazky v nich obsažené budou jimi plně dodržovány a naplňovány. To poté ovlivňuje i jednotlivá národní zákonodárství těchto států, neboť ty mají na základě těchto mezinárodních úmluv povinnost provést a zaručit lidská práva ve svém národním právním systému. Z hlediska národní úrovně tak mají jednotlivé státy povinnost garantovat zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení přímo na základě ustanovení zákonné právní síly.

Česká republika je smluvní stranou všech mezinárodních úmluv v rámci systému OSN a systému Rady Evropy, které se zabývají zákazem mučení a jiných forem špatného zacházení.

2.1 Univerzální úroveň – Systém OSN

Z hlediska univerzální úrovně ochrany lidských práv je zákaz mučení a jiného špatného zacházení upraven nejenom ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948 (*The Universal Declaration of Human Rights*)⁵⁷, ale také prostřednictvím Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966 (*International Covenant on Civil and*

⁵⁷ Přestože UDHR není závazným dokumentem, je z hlediska lidských práv velmi významná, neboť formulovala univerzální standardy lidských práv a stala se tak inspirací a základem pozdějších úmluv a mezinárodních instrumentů. Svým charakterem jsou normy v ní obsažené považovány za součást mezinárodního obyčejového práva. (ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 1. vyd. Praha: C.H.BECK, 1999, s. 4-5)

Political Rights, dále ICCPR nebo Pakt), nad jehož dodržováním bdí Výbor OSN pro lidská práva (*Human Rights Committee*, dále HRC). Dalším univerzálním mezinárodním instrumentem je Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984 (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, dále CAT), na jejímž základě byl vytvořen Výbor OSN proti mučení (*Committee against Torture*, dále CoAT). Novinkou, fungující relativně krátce od roku 2007, je Opční protokol ke CAT (dále OP CAT), na jehož základě byl zřízen Podvýbor pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání (*Subcommittee on the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, dále SPT) jakožto preventivní mechanismus ochrany.

Česká republika je smluvní stranou všech výše zmíněných mezinárodních úmluv. Ty mají z hlediska vnitrostátního právního řádu postavení úmluv podle čl. 10 Ústavy ČR a požívají tak velmi silného postavení v ústavním pořádku České republiky. Jednotlivé úmluvy byly vyhlášeny v České republice pod následujícími čísly:

- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhlášen vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)
- Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhlášena vyhláškou ministra zahraničních věcí pod č. 143/1988 Sb.)
- Opční protokol k Úmluvě OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhlášen sdělením Ministerstva zahraničních věcí pod č. 78/2006 Sb.m.s.)

2.1.1 Výbor OSN pro lidská práva (HRC)

Výbor OSN pro lidská práva byl zřízen čl. 28 ICCPR a jeho kompetence jsou upraveny částí IV ICCPR. Skládá se z 18 členů a zasedá třikrát do roka.⁵⁸ Základní funkcí HRC je monitorovat a dohlížet nad implementací ICCPR smluvními státy. To vykonává prostřednictvím čtyř nástrojů, kterými jsou přijímání a hodnocení zpráv podle čl. 40 ICCPR,⁵⁹

⁵⁸ Jedno zasedání HRC trvá po tři týdny.

⁵⁹ Smluvní strany ICCPR mají dle čl. 40 ICCPR povinnost do roka po ratifikaci ICCPR postoupit HRC úvodní zprávu (*initial report*) a poté pokaždé, kdy o to HRC požádá. V průběhu let se zavedlo nicméně pravidlo, že státy své periodické zprávy předkládají každé čtyři roky (viz blíže *Human Rights Committee: Working Methods. Consideration of reports of States parties by the Committee*, [online]. Dostupný na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/workingmethods.htm>>, [cit. 9. říjen 2010]

projednávání individuálních oznámení podle čl. 1 prvního Opčního protokolu,⁶⁰ projednávání mezistátních stížností podle čl. 41 až čl. 43 ICCPR⁶¹ a vydávání obecných komentářů (tzv. *General Comments*).⁶²

Z hlediska zabezpečení ochrany proti mučení a jinému špatnému zacházení je nejdůležitější funkcí HRC ta, jež spočívá v posuzování individuálních stížností. Přestože rozhodnutí HRC ve formě tzv. názorů⁶³ (*communications*) nemají povahu právně závazného rozhodnutí, požívají velké relevance a autority díky dlouhodobému fungování této procedury, stejně tak i díky prestiži HRC samotného. Proceduru podávání a projednávání individuálních oznámení upravuje první Opční protokol k ICCPR a Jednací řád HRC.⁶⁴ Dle těchto dokumentů může každá osoba nacházející se pod jurisdikcí některého ze smluvních států ICCPR podat oznámení výboru HRC, domnívá-li se, že její právo zaručené Paktem, konkrétně týkající se čl. 7 ICCPR, bylo porušeno. Právní zastoupení není podmínkou. Oznámení nemusí mít zvláštní formu.⁶⁵ Pro jeho podání není stanovena žádná promlčecí ani prekluzivní lhůta. Ještě předtím, než HRC může rozhodnout, zda došlo k porušení zákazu mučení, musí posoudit, zda jsou splněna kritéria přijatelnosti oznámení.⁶⁶

Na rozdíl od ostatních mechanismů u podání oznámení výboru HRC neplatí zásada *ne bis in idem*. Z tohoto důvodu je možné, aby HRC projednával i taková oznámení, která již byla projednána a rozhodnuta dříve jiným mezinárodním mechanismem. V této souvislosti je HRC z hlediska přípustnosti projednávání podané stížnosti limitován pouze článkem 5 odst. 2 prvního Opčního protokolu k ICCPR, který stanoví zásadu *litispedence*. V souladu s tímto článkem totiž nelze, aby se HRC zabýval podanou stížností v případě, kdy je tato

⁶⁰ Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights (General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966)

⁶¹ Ačkoliv je dle tohoto článku možné, aby smluvní státy, které se dozvědí o porušování ICCPR jiným smluvním státem, předložily HRC stížnost na porušení závazků plynoucích z ICCPR, doposud se tak nestalo. (viz blíže HRC: Human Rights Bodies – Complaints Procedures. *Inter-State Complaints* [online] Dostupný na WWW <http://www2.ohchr.org/english/bodies/petitions/index.htm> [cit. 9. říjen 2010])

⁶² HRC prostřednictvím Obecných komentářů (tzv. *General Comments*) interpretuje jednotlivá ustanovení obsažená v ICCPR a dále je vysvětluje. To napomáhá odstranění možných nejasností či obecností definic konkrétních práv uvedených v ICCPR. Z hlediska zákazu mučení patří mezi nejvýznamnější Obecné komentáře č. 7, 20 a 21. Díky nim došlo z hlediska rozsahu činnosti HRC k vyjasnění definice mučení a jiných forem špatného zacházení.

⁶³ Tento překlad byl zvolen s ohledem k praxi používání tohoto výrazu vládou ČR a Ministerstvem spravedlnosti. (viz také usnesení vlády ČR č. 527 ze dne 22. května 2002)

⁶⁴ HRC: *Rules of procedure of the Human Rights Committee* (CCPR/C/3/Rev.6) ze dne 24. dubna 2001

⁶⁵ Musí být však podáno písemně, obsahovat základní údaje a být vlastnoručně podepsáno.

⁶⁶ Ministerstvo zahraničních věcí: *Stížnosti jednotlivců na porušení lidských práv smluvním orgánům OSN*, [online]. Dostupný na WWW http://www.mzv.cz/public/9a/f8/56/18508_14945_individualni.stiznosti.TB.doc [ověřeno 9. října 2010]

stížnost současně projednávána jiným mezinárodním orgánem. Není tedy možné, aby HRC a jiný mezinárodní orgán projednávaly ve stejný moment stejnou stížnost. Tento článek však nijak nezakazuje projednání stížnosti HRC v případě, kdy jiný orgán o této stížnosti již dříve konečně rozhodl.⁶⁷ Státy ale mají možnost učinit proti čl. 5 odst. 2 prvního Opčního protokolu k ICCPR výhradu a neuznat pravomoc HRC k posuzování a rozhodování stížnosti v případě, že ta již byla jiným orgánem posouzena a rozhodnuta. Tuto možnost také mnoho evropských zemí využilo a prohlásilo, že v případě, kdy o věci již bylo jednou rozhodnuto jiným mezinárodním orgánem (jako například Evropským soudem pro lidská práva), nemůže HRC tuto stížnost znovu projednat a rozhodnout. Tyto výhrady tak vlastně slouží k tomu, aby zamezily nebezpečí rozdílnosti rozhodnutí mezi dvěma různými mechanismy ochrany (např. Evropským soudem pro lidská práva a HRC).⁶⁸ Ze států, které tuto výhradu učinily, lze jmenovat například Rakousko, Dánsko, Švédsko, Francii, Německo, Irsko, Itálii a další.⁶⁹ Česká republika se však mezi tyto státy neřadí a je tedy prakticky možné, aby stížnost, která již byla jednou projednána například Evropským soudem pro lidská práva či CoAT, byla znova posouzena také HRC.

Proti České republice nebylo doposud žádné podání k HRC z hlediska domnělého porušení čl. 7 ICCPR podáno.⁷⁰ O svých aktivitách na poli čl. 7 ICCPR vláda České republiky informuje výbor HRC prostřednictvím svých periodických zpráv, které jsou HRC předkládány v souladu s požadavky vyplývajícími z čl. 40 ICCPR.⁷¹ Za Českou republiku je přípravou zpráv pověřena Rada vlády ČR pro lidská práva,⁷² která je poradním orgánem vlády ČR pro otázky ochrany lidských práv a základních svobod. Do dnešního dne byly HRC předloženy celkem tři zprávy mapující období od roku 1993 do roku 2010.⁷³ Vzhledem k tomu, že tyto

⁶⁷ JOSEPH, Sarah.; MITCHELL, Katie.; GYORKI, Linda.; BENNINGER-BUDEL, Carin. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. 1. vyd. Ženeva: World Organisation Against Torture (OMCT) Handbook Series, 2006, s. 71-73

⁶⁸ Ibidem, s. 73

⁶⁹ UN Treaty Collection, *Declarations and reservations to the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights*, New York, 1966, United Nations, *Treaty Series*, vol. 999, p. 171. [online].

Dostupný na WWW: <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-5&chapter=4&lang=en#EndDec> [ověřeno 16. září 2012]

⁷⁰ OHCHR: Databáze rozhodnutí HRC ve vztahu k ČR; [online]. Dostupný na WWW: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/jurisprudence.htm>> [ověřeno 16. června 2012]

⁷¹ Vláda ČR: Zprávy vlády ČR k plnění ICCPR. Dostupné také online na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-19851/>> [ověřeno 16. června 2012]

⁷² Usnesení vlády č. 809 ze dne 9. prosince 1998

⁷³ Rada vlády pro lidská práva: Zprávy – plnění mezinárodních úmluv: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. [online]. Dostupný na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

periodické zprávy mají informovat a stavu a vývoji na poli všech práv upravených Paktem, otázka zákazu mučení a jiného špatného zacházení tvoří pouze část těchto zpráv.

Pro všechny tři zprávy předložené Českou republikou je typické, že jsou spíše informativního rázu a omezují se spíše na popsání stávající situace bez toho, aniž by je více kriticky hodnotily. Informace týkající se otázky mučení a jiných forem špatného zacházení jsou velice strohé a v mnohém odkazují na zprávy a vyjádření vlády směřované k specifickým kontrolním mechanismům, jako jsou zprávy připravované pro CoAT či CPT. To je samozřejmě dáno tím, že zprávy směřované HRC musí pokrýt všechna práva v Paktu obsažená. Lze tedy pochopit, že pokud by se měly orgány ČR podrobně zabývat každým právem v Paktu upraveným, byly by zprávy neúměrně obsáhlé. V tomto ohledu je tedy významné, že Česká republika musí zároveň předkládat zprávy výborům specifickým, jakými jsou právě výbor CoAT či CPT, zabývající se výhradně otázkou zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení.

Nástrojem, který může neposkytnutí dostatečných informací či nejasnosti ve zprávě vyřešit, je pravomoc HRC komentovat předložené zprávy a činit závěrečná doporučení. V těch HRC může vyzvat smluvní stranu, aby sporné body vyjasnila. Smluvní strana má povinnost se k těmto závěrečným doporučením vyjádřit. Závěrečná doporučení jsou předložena smluvní straně až po projednání periodické zprávy výborem HRC. Na takovémto zasedání jsou přítomni nejenom představitelé státní moci zastupující konkrétní stát, ale také zástupci nevládních organizací. Při zasedání se projednávají ty nejdůležitější problematické okruhy obsažené v předložené zprávě, které HRC považuje za znepokojující. Díky tomu, že jsou na tomto zasedání představitelé státního orgánu konfrontováni nejenom se členy HRC, ale také například s představiteli nevládních organizací, mohou být takováto zasedání k projednání předložené zprávy velice efektivní. Představitelé daného státu jsou totiž dotazováni na jednotlivé nevyjasněné či sporné body a na položené otázky musí bezprostředně reagovat. To s ohledem na závažnost a komplikovanost témat nemusí být vždy jednoduchý úkol, zvláště když odpovědi jsou výborem HRC velice důsledně hodnoceny a mohou se odrazit v závěrečných doporučeních.

V návaznosti na projednání zprávy před HRC a na závěry tam učiněné vydá HRC závěrečná doporučení. Smluvní strana musí na tato závěrečná doporučení do jednoho roku reagovat a informovat HRC, jaké kroky k nápravě učinila. Pokud se HRC domnívá, že

smluvní strana dostatečně uspokojivě nevyřešila danou otázku, či jí neposkytla uspokojivé a dostatečné informace, vyzve smluvní stranu k poskytnutí dodatečného vyjádření.⁷⁴

Pokud stručně zhodnotíme zprávy předložené Českou republikou z hlediska otázky zákazu mučení a jiného špatného zacházení upraveného v čl. 7 ICCPR, úvodní zpráva ČR mapující období 1993-1999⁷⁵ poskytuje krátkou informaci o aktuálním vnitrostátním právním rámci týkající se ochrany proti mučení a zajištění záruk proti jeho výskytu. Zpráva se jen velice stručně věnuje problematickým oblastem. Těmi ve sledovaném období byly neexistence vnějšího kontrolního mechanismu činnosti policie, problematika přeplněnosti věznic, neuspokojivý stav ve vzdělávání a výchově k lidským právům policistů a příslušníků vězeňské služby či výskyt šikany ve věznicích. Ačkoliv jsou tyto otázky podrobně popsány, zpráva neobsahuje mnoho informací o tom, jakým způsobem jsou adresovány či jak budou dále řešeny.

Druhá periodická zpráva se zaměřuje na období 2000-2004⁷⁶ a ve zmíněných tématech navazuje na zprávu předchozí. Z hlediska informací dotýkajících se čl. 7 ICCPR je poměrně velký prostor věnován aktivitám na poli zřízení nezávislého kontrolního orgánu deliktního jednání orgánů veřejné moci, jakož také informaci o způsobu provádění lékařských a vědeckých pokusů ve smyslu čl. 7 ICCPR, které je možno činit pouze na základě svobodného souhlasu, jehož obsah a platnost jsou vždy pečlivě kontrolovány. O otázce, která se týká zacházení s osobami omezenými na svobodě a také vnější kontroly míst, kde se mohou tyto osoby nacházet (např. věznice, policejní cely, azylová zařízení či zdravotnická zařízení a zařízení sociální péče), pojednává zpráva nikoliv v části věnované čl. 7 ICCPR, ale v části zaměřené na čl. 9 a 10 ICCPR, jež mapuje právo na svobodu a osobní bezpečnost a práva osob zbavených svobody či omezených na svobodě. Nejzávažnějším nedostatkem, který ve sledovaném období existoval, byla neexistence orgánu, který by vykonával

⁷⁴ Viz blíže informace HRC o zasedáních (OHCHR: Human Rights Committee: Sessions & Follow-up to concluding observations. [online]. Dostupné také online na WWW: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/sessions.htm>> [ověřeno 16. září 2012]

⁷⁵ Vláda ČR: Úvodní zpráva ČR o plnění závazků plynoucích z ICCPR, Česká republika 1993 – 1999, [online]. Dostupný na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskyh-a-politickyh-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

⁷⁶ Vláda ČR: Druhá periodická zpráva o plnění závazků vyplývajících z ICCPR, Česká republika 2000 – 2004, [online]. Dostupný na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskyh-a-politickyh-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

systematickou vnější kontrolu míst, kde se nacházejí osoby na svobodě zbavené nebo omezené.⁷⁷

Třetí periodická zpráva vlády ČR se zaměřuje na období 2005 – 2010.⁷⁸ Z hlediska zajištění ochrany proti mučení je významná informace vlády, že Česká republika přistoupila k Opčnímu protokolu CAT, a tedy došlo ve sledovaném období ke zřízení národního preventivního mechanismu podle tohoto protokolu, kterým se stal veřejný ochránce práv. Tím tedy došlo k napravení nedostatku, o kterém informovala zpráva předchozí. Veřejný ochránce práv totiž začal vykonávat systematickou kontrolu míst, kde se mohou nacházet osoby omezené na svobodě (viz podkapitola 2.1.3.2 pojednávající o národním preventivním mechanismu). Zpráva také informuje o problému sterilizací romských žen a jakým způsobem se bude tato otázka dále řešit. V neposlední řadě se zaměřuje také na problematiku vyhošťování cizinců, jakož i na otázky týkající se důstojného zacházení s osobami v zdravotnických zařízeních a ústavech sociální péče. Vězeňství a práva osob omezených na svobodě jsou opět řešeny v části věnované článkům 9 a 10 ICCPR.

2.1.2 Výbor OSN proti mučení (CoAT)

CoAT je na půdě OSN speciálním orgánem projednávajícím oznámení na porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení. Byl zřízen čl. 17 CAT a je desetičlenný. Zasedá zpravidla dvakrát do roka a jeho zasedání jsou třítydenní.⁷⁹ O své činnosti vydává každoročně zprávy za uplynulý rok.⁸⁰

2.1.2.1 Kompetence CoAT

CoAT vykonává svůj mandát prostřednictvím čtyř nástrojů. Mezi ně se řadí podobně jako u HRC projednávání individuálních a mezistátních stížností, přijímání a hodnocení zpráv smluvních stran CAT a provádění důvěrných šetření (*inquiries*) nebo také tzv. inspekčních misí.

⁷⁷ Vláda ČR: Druhá periodická zpráva o plnění závazků vyplývajících z ICCPR, Česká republika 2000 – 2004, s. 32

⁷⁸ Vláda ČR: Třetí periodická zpráva o plnění závazků vyplývajících z ICCPR, Česká republika 2005 – 2010, [online]. Dostupný na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

⁷⁹ OHCHR: *Committee against Torture*, [online]. Dostupný na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm>> [ověřeno 9. října 2010]

⁸⁰ To mu ukládá čl. 24 CAT

Kompetence CoAT přijímat a projednávat individuální stížnosti zaručuje, že se jednotlivec může se svým oznámením obrátit na CoAT v případě, kdy bylo jeho právo garantované touto úmluvou porušeno. Procedura přijímání a projednávání oznámení na porušení CAT je upravena v čl. 22 a v Jednacím řádu CoAT.⁸¹ Kritéria přijatelnosti oznámení jsou velmi podobná, jako je tomu u HRC. Jediným rozdílem je stanovení přísnějšího režimu, než je tomu u Opčního protokolu k ICCPR z hlediska požadavku na zákaz současného projednávání stížnosti jiným mezinárodním orgánem. U CoAT není možno podat oznámení nejenom, pokud je jiným mezinárodním orgánem současně stejné podání projednáváno, ale také pokud již o něm bylo některým z nich rozhodnuto.⁸² Zásada *ne bis in idem* a zásada *lispendence* se tedy u CoAT plně aplikují. CoAT náleží podle čl. 21 CAT projednávat také „oznámení jednoho státu o tom, že jiný stát neplní své závazky podle této úmluvy.“ Ani zde však nebyla podobně jako u HRC doposud žádná mezistátní stížnost podána,⁸³ a tak nemůžeme hodnotit, jak tento nástroj v praxi funguje.

Dalším nástrojem CoAT jsou důvěrná šetření, která CoAT vykonává podle čl. 20 CAT. Ta se mohou provádět pouze za předpokladu, kdy smluvní strana neprohlásila podle čl. 28 CAT, že neuznává příslušnost CoAT upravenou v čl. 20.⁸⁴ Dobrovolný charakter ustanovení čl. 20 CAT byl zaveden v návaznosti na zásadní připomínky tehdejšího Sovětského svazu, který se při projednávání návrhu úmluvy CAT stavěl zásadně proti mandatorní povaze tohoto ustanovení.⁸⁵ Sovětský svaz v této souvislosti zejména namítal, že nevidí potřebu zavádět speciální orgán, který by prošetřoval informace o výskytu mučení ve smluvních státech úmluvy, neboť takovéto situace, vyskytnou-li se, jsou většinou doprovázeny hrubým porušováním lidských práv jako takových a jsou také ihned všeobecně známy. Sovětský svaz tehdy namítal, že pokud by se naopak jednalo pouze o domněnání či podezření z mučení, navrhovaný systém by mohl být zneužíván k protiprávnímu zasahování do vnitřních záležitostí každého suverénního státu. K tomuto názoru se připojily také tehdejší

⁸¹ CoAT, *Rules of Procedure of the Committee Against Torture*, U.N. Doc. CAT/C/3/Rev.3 (1998). [online] Dostupný na WWW: <<http://www1.umn.edu/humanrts/cat/procedure.html>> [ověřeno 9. října 2010]

⁸² Článek 22 odstavec 5 písm. a) CAT a čl. 99 odst. 1 písm. g) a čl. 107 odst. 1 písm. d) Jednacího řádu CoAT

⁸³ OHCHR: Human Rights Bodies – Complaints Procedures. *Complaining about human rights violation*. Dostupný na <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/petitions/index.htm>> [ověřeno 9. října 2010]

⁸⁴ Mezi státy, které odmítly proceduru důvěrných šetření, se k roku 2009 řadily následující země: Afgánistán, Čína, Rovnicková Guinea, Israel, Kuvait, Mauritánie, Polsko, Saudská Arábie a Syráská arabská republika; (viz také Report of the Committee against Torture. Forty-first and Forty-second session (A/64/44), Annex II. Dostupný online na WWW <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4ae5b5f12.pdf>> [ověřeno 7. června 2011]

⁸⁵ BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 97-98

Německá demokratická republika, Ukrajinská sovětská socialistická republika, jakož i ostatní východoevropské státy, včetně tehdejšího Československa.⁸⁶ Aby mohla být úmluva přijata, ostatní státy (převážně západoevropské a jihoamerické, které se stavěly pro mandatorní charakter čl. 20 CAT) musely přijmout kompromis, který byl navržen běloruskou delegací (taktéž socialistickou pod vedením Sovětského svazu). Ta přišla s návrhem nového čl. 28 CAT, který by zavedl dobrovolnou proceduru (ne)uznání čl. 20 CAT prostřednictvím učinění výhrady (tzv. *opt-out*). Vzhledem k tomu, že se všechny socialistické státy postavily za tento návrh, museli tvůrci této úmluvy nakonec od původního návrhu ustoupit a přijmout takto nově navrhovaný článek úmluvy.⁸⁷

Důvěrná šetření podle čl. 20 CAT spočívají v prověření informace obsahující odůvodněné údaje o systematickém uplatňování mučení na území smluvního státu CAT. Z tohoto šetření také vyplývá povinnost konkrétního státu spolupracovat s CoAT při posouzení této informace, včetně jejího připomínkování. Takovéto šetření může zahrnout i návštěvu CoAT na území daného státu (tzv. inspekční mise). Do listopadu 2012 bylo provedeno celkem osm takovýchto důvěrných šetření, a to v Turecku, Egyptě, Peru, Srí Lance, Srbsku a Černé hoře, Brazílii a Nepálu.⁸⁸ Ačkoliv jsou tato šetření důvěrného charakteru, CoAT může po konzultacích s příslušným státem zahrnout informace o výsledku těchto šetření do své roční zprávy a v případě, kdy strana souhlasí, může zveřejnit celou zprávu.⁸⁹

Z hlediska vztahu k České republice je nejdůležitější kompetencí CoAT přijímání a hodnocení zpráv. To se děje na základě čl. 19 CAT, podle kterého mají smluvní strany úmluvy povinnost předkládat Výboru CAT „zprávy o opatřeních, která přijaly ke splnění svých závazků podle této Úmluvy.“ Tuto povinnost musí splnit do jednoho roku od vstupu CAT v platnost pro příslušný stát, který je smluvní stranou úmluvy a poté každé čtyři roky jako doplňující zprávy o jakýchkoliv nově přijatých opatřeních, jakož i jiné zprávy, jež si

⁸⁶ BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 98, 103

⁸⁷ Výhradu k čl. 20 CAT při podpisu této smlouvy učinily všechny socialistické státy včetně Československa. (viz blíže BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 108)

⁸⁸ OHCHR: CAT: Confidential inquiries under article 20 of the Convention against Torture. [online] Dostupný na WWW

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/confidential_art20.htm> [ověřeno 26. listopadu 2012]

⁸⁹ To např. CoAT učinil ve vztahu k Brazílii, Mexiku, Turecku a Nepálu.

CoAT vyžádá. CoAT na tyto zprávy reaguje obecnými poznámkami⁹⁰ (*general comments*), jak také předvídá čl. 19 odst. 3 CAT. Ty jsou poté shrnuty do závěrečných připomínek a doporučení (*concluding observations and concluding recommendations*), které CoAT přijímá na svých zasedáních.⁹¹

V souvislosti s přípravou zpráv a jejich předkládáním výboru CoAT se uplatňuje další specifický postup. Tím je takzvaná následná procedura (*follow-up*) v případech, kdy CoAT zjistí, že smluvní strana porušila či porušuje CAT. CoAT totiž může ve svých závěrečných připomínkách a doporučeních na smluvní straně požadovat, aby přijala do určitého časového rámce opatření ke zlepšení situace v těch oblastech, ve kterých k porušování závazků plynoucích z CAT dochází, či může dojít.⁹² Nad plněním těchto závazků v časovém rámci, který CoAT procedurou follow-up určí, dohlíží zpravodaj, kterého CoAT k tomuto jmenuje.⁹³ Význam těchto follow-up procedur můžeme spatřovat v tom, že jejich přehled CoAT pravidelně zveřejňuje na svých webových stránkách. To může poskytnout základní informace o konkrétním státu a jeho vztahu k lidským právům, konkrétně k otázce mučení a jiných forem špatného zacházení. Zveřejnění této procedury klade samozřejmě určitý tlak na daný stát vyhovět požadavkům uvedeným v závěrečných připomínkách. To je přirozeně také jedním z cílů, proč je tato procedura takto transparentní.⁹⁴

⁹⁰ Název byl použit v souladu s překladem uváděným v čl. 19 (3) CAT ve znění vyhlášky ministra zahraničních věcí č. 143/1988 Sb.

⁹¹ Zasedání se konají zpravidla dvakrát do roka a na jejich program je podle plánu zařazováno projednávání zpráv předložených jednotlivými smluvními stranami úmluvy CAT.

⁹² JOSEPH, Sarah.; MITCHELL, Katie.; GYORKI, Linda.; BENNINGER-BUDEL, Carin. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. 1. vyd. Ženeva: World Organisation Against Torture (OMCT) Handbook Series, 2006, s. 150

⁹³ Jednací řád CAT, pravidlo 68 odst. 1, (CAT: Rules of Procedure, (CAT/C/3/Rev.4) 9 August 2002. [online] Dostupné na WWW: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CAT.C.3.Rev.4.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CAT.C.3.Rev.4.En?OpenDocument)> [ověřeno 10. října 2010]

⁹⁴ Seznam států, které byly podrobeny proceduře follow-up, stejně tak jako závěrečné připomínky CoAT a reakce států k těmto připomínkám, jsou uvedeny na internetových stránkách Vysokého komisaře OSN pro lidská práva. [online] Dostupné na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/follow-procedure.htm>> [ověřeno 10. října 2010]

2.1.2.2 Zprávy předkládané Českou republikou

Za Českou republiku je přípravou zprávy pro CoAT pověřen Úřad vlády ČR, konkrétně oddělení sekretariátu Rady vlády ČR pro lidská práva.⁹⁵ Do dnešního dne byly připraveny celkem čtyři periodické zprávy. Z nich je možno vyčíst, jak CoAT a úmluva CAT ovlivňují legislativu ČR a jinou činnost státních orgánů a jakým způsobem se snaží orgány ČR reagovat na výzvy a doporučení CoAT.

První, úvodní zpráva České republiky byla předložena v roce 1994.⁹⁶ Před touto zprávou byla v roce 1991 předložena výboru CoAT již jedna zpráva, a to zpráva České a Slovenské Federativní Republiky, na kterou CoAT stačil před rozdělením České a Slovenské Federativní Republiky reagovat svými doporučeními. Poté, co došlo k rozdělení federace na Českou republiku a Slovenskou republiku, vypracovala vláda ČR úvodní zprávu novou, která však navazovala na zprávu z roku 1991.⁹⁷ CoAT po předložení zprávy v roce 1991 konstatoval, že v českém právním řádu chybí zcela tresný čin mučení a jiných forem krutého, nelidského či ponižujícího zacházení, a doporučil, aby jej ČR do českého trestního práva zavedla.⁹⁸ Toto doporučení se odrazilo v úvodní zprávě z roku 1994, ve kterém ČR sdělila, že v roce 1993 došlo k novelizaci tehdejšího trestního zákona,⁹⁹ do kterého bylo doplněno ustanovení § 259a upravující trestný čin mučení a jiného nelidského a krutého zacházení.¹⁰⁰

Československo v době přípravy své úvodní zprávy navázalo na svou výhradu, kterou přijalo při podpisu a ratifikaci CAT v roce 1986. Touto výhradou odmítlo uznat kompetenci CoAT podle čl. 20 CAT upravující povinnost smluvní strany úmluvy ke spolupráci při posuzování informace obsahující údaje o systematickém uplatňování mučení na jejím území

⁹⁵ RLP při přípravě zprávy spolupracuje s ostatními orgány státní správy, soudy, veřejným ochráncem práv, jakož i s nevládními organizacemi a akademickou obcí. Zpráva, jakožto nelegislativní návrh pro jednání vlády, se v souladu s Legislativními pravidly vlády předkládá do meziresortního připomínkového řízení, ve kterém je podrobena dodatečné kontrole, doplnění či připomínkám ze strany ústředních orgánů státní správy. Na základě těchto připomínek může být zpráva dále dopracována a poté se předkládá vládě k projednání a schválení. Až poté, co je Zpráva schválena vládou, může být prostřednictvím Ministerstva zahraničních věcí předána Generálnímu sekretariátu OSN a zveřejněna.

⁹⁶ Předložena dne 18. dubna 1994 (CAT/C/21/Add.2).

⁹⁷ Souhrnná zpráva z projednávání Úvodní zprávy České republiky k úmluvě CAT z roku 1994 před výborem CoAT (CAT/C/SR.197), bod 2. [online] Dostupné na WWW <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/1a10af057d1d6d97c125642d003c3c59?Opendocument>> [ověřeno 7. července 2012]

⁹⁸ Ibidem, bod 3

⁹⁹ Zákonem č. 290/1993 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1994

¹⁰⁰ Souhrnná zpráva z projednávání Úvodní zprávy České republiky k úmluvě CAT z roku 1994 před výborem CoAT (CAT/C/SR.197), bod 4.

a k poskytnutí veškeré součinnosti při ověřování těchto skutečností.¹⁰¹ Československo také neučinilo prohlášení podle čl. 21 a čl. 22 CAT, že uznává příslušnost CoAT přijímat a posuzovat individuální oznámení¹⁰² na porušování práv upravených v této úmluvě.¹⁰³ Československo však ve své úvodní zprávě informovalo, že spíše než z důvodů politických či legislativních odvolání výhrad se neuskutečnilo z důvodů administrativních.¹⁰⁴ O tom, zda tomu tak skutečně bylo, by bylo možno polemizovat. Stejně tak není zcela jasné, co se rozumělo pod pojmem administrativní důvody, neboť ty nebyly nikde blíže specifikovány. Důvod, proč o takovémto vyjádření Československa lze mít pochybnosti, lze vyvodit z následující hypotézy. Jak bylo totiž zmíněno dříve, při *travaux préparatoires* úmluvy CAT se všechny socialistické státy včetně Československa postavily za názor Sovětského svazu, který si vynutil dobrovolný charakter čl. 20 CAT a přijetí dodatečného čl. 28 CAT, zavádějícího možnost *opt-outu* od čl. 20 CAT.¹⁰⁵ V 80. letech, kdy probíhaly *travaux préparatoires*, bylo Československo velmi silně ovlivňováno ideologií Sovětského svazu. Nelze se proto divit, že následovalo jeho výhrady k čl. 20 CAT a učinilo je taktéž. V rozporu s oficiálním názorem Československa učiněným v úvodní zprávě pro CoAT jsem tedy spíše toho názoru, že výhrady byly učiněny z důvodů politických, nikoliv administrativních. Tuto domněnku také potvrzuje to, že po osamostatnění České republiky a její demokratizaci došlo velice brzy k odvolání těchto výhrad.¹⁰⁶

Úvodní zpráva Československa byla hodnocena výborem CoAT pozitivně. CoAT přivítal, že Československo provedlo do svého vnitrostátního práva záruky proti nejrůznějším formám špatného zacházení, jakož i vytvořilo institucionální rámec pro výkon povinností vyplývajících Československu z CAT.¹⁰⁷ Jedno z mála doporučení, které bylo v závěrečných

¹⁰¹ Za tímto účelem získává Výbor CoAT dle čl. 20 CAT také oprávnění vykonat návštěvu na území daného státu.

¹⁰² A to jak oznámení státu na porušování úmluvy jiným smluvním státem, tak také oznámení jednotlivců na tato porušení.

¹⁰³ United Nations Treaty Collection. Výhrada České republiky k úmluvě CAT. [online] Dostupný online na WWW <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en#7> [ověřeno 7. července 2012]

¹⁰⁴ Souhrnná zpráva z projednávání Úvodní zprávy České republiky k úmluvě CAT z roku 1994 před výborem CoAT (CAT/C/SR.197), bod 6.

¹⁰⁵ BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988, s. 103-105

¹⁰⁶ Dne 3. září 1996 sdělila Česká republika generálnímu tajemníkovi OSN, že odstupuje od svých výhrad, které učinila ve vztahu k čl. 20 a že uznává kompetenci Výboru CAT k posuzování oznámení podle čl. 21 a čl. 22 úmluvy CAT. (Viz blíže United Nations Treaty Collection. Výhrada České republiky k úmluvě CAT. [online] Dostupný online na WWW <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en#7> [ověřeno 7. července 2012])

¹⁰⁷ Souhrnná zpráva z projednávání Úvodní zprávy České republiky k úmluvě CAT z roku 1994 před výborem CoAT (CAT/C/SR.197), bod 17 a 18

připomínkách obsaženo, směřovalo k tomu, aby ČR v brzké době odstoupila od svých výhrad, které učinila v roce 1986.¹⁰⁸ Tuto výzvu Česká republika uposlechla a jak bylo již popsáno výše, v roce 1996 tyto výhrady odvolala.¹⁰⁹ Od tohoto roku je Česká republika plně vázána všemi ustanoveními CAT.

Druhá periodická zpráva zahrnovala období 1994 – 1997.¹¹⁰ Vláda ČR informuje CoAT, že v tomto období také poprvé navštívil Českou republiku Evropský výbor pro zabránění mučení (CPT), a zprávu CPT dokonce přikládá výboru CoAT na vědomí. Zde je možno sledovat, že orgány České republiky informují CoAT, jakožto mechanismus ochrany zřízený na univerzální úrovni, o činnosti a doporučeních jiného mezinárodního mechanismu zřízeného na úrovni regionální. Tato transparentnost je určitě pozitivně oběma mezinárodními orgány vnímána, ačkoliv je nesporné, že si tyto orgány samy aktivně zjišťují informace o dané smluvní straně a jejich aktivitách a nejsou závislé pouze na jejím vlastním sebehodnocení.

Druhá periodická zpráva informuje CoAT, že v České republice došlo k naplnění požadavku vyplývajícího z čl. 3 odst. 1 CAT, který požaduje na státech, aby žádným způsobem nevypověděly, nevrátily či nevydaly osobu do země, kde jí hrozí riziko mučení (princip *non-refoulement*). Česká republika tento závazek naplnila novelou trestního zákona, která zakazuje uložení trestu vyhoštění osobě, které byl přiznán status uprchlíka, a také takové osobě, která by mimo jiné mohla být vyhoštěním vystavena mučení či nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.¹¹¹

Zpráva však zároveň zmiňuje i nedostatky, které se nepodařilo odstranit. Jedním z nich byl například nedostatečný systém vnější kontroly věznic.¹¹² Takovýto způsob sebekritiky je možno brát za pozitivní, neboť ukazuje, že ačkoliv si byla ČR vědoma slabých míst, nebála se

¹⁰⁸ CoAT: Závěrečné připomínky CoAT ke zprávě České republiky. 26. července 1995. (A/50/44, paras 86-94). [online] Dostupné na WWW: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/A.50.44,paras.86-94.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/A.50.44,paras.86-94.En?Opendocument)> [ověřeno 7. července 2012]

¹⁰⁹ United Nations Treaty Collection. Výhrada České republiky k úmluvě CAT. [online] Dostupný online na WWW <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en#7> [ověřeno 7. července 2012]

¹¹⁰ Vláda ČR: Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků podle CAT. [online] Dostupná na WWW <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/2CAT_CZ.pdf> [ověřeno 7. července 2012]

¹¹¹ Jednalo se o novely trestního zákona č. 290/1993 Sb. a č. 253/1997 Sb.

¹¹² Zatímco vnitřní kontrolu v té době vykonávalo Ministerstvo spravedlnosti prostřednictvím odboru vězeňství, vnější (nezávislá) kontrola nebyla dostatečně pokryta. Jediným náznakem vnější kontroly byl v té době Podvýbor pro vězeňství Výboru pro obranu a bezpečnost Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, který mohl vykonávat návštěvy věznic. I to se však ve zprávě kritizuje, neboť členové tohoto výboru neměli řádně vymezenou kompetenci a jejich návštěvy se ani neevidovaly do příslušné evidence.

zároveň o nich veřejně informovat. Mezi nejvíce alarmující zjištění byl zmíněn problém s přeplněností věznic a s nedostatkem vězeňského personálu, výskyt šikany mezi vězni nebo nedostatečná lékařská péče ve vězeňství. Zpráva ČR však neobsahuje konkrétní informace o tom, kolik osob bylo obviněno a odsouzeno z trestného činu mučení nebo jiného špatného zacházení.

Třetí periodická zpráva informuje o období 1998 – 2000¹¹³ a zaměřuje se na základní práva osob zadržených.¹¹⁴ Ta totiž znamenají základní pojistku před mučením a jiným formám špatného zacházení. Mezi tato práva se řadí právo na právní pomoc od počátku zadržení, právo být po zadržení vyšetřeni lékařem dle vlastní volby a právo kontaktovat osobu blízkou nebo jinou vybranou osobu. Na místě však stojí kritika, že ačkoliv ČR tato práva považuje za základní požadavky předcházení mučení, přesto trvalo poměrně dlouhou dobu, než byly do vnitrostátního právního řádu plně provedeny. To se stalo až 1. lednem 2009, kdy nabyl účinnosti zákon o Policii České republiky.¹¹⁵

Obzvláště zajímavou informací zmíněnou ve třetí periodické zprávě je způsob řešení problematiky přeplněnosti ve věznicích. Místo toho, aby se rozšířily kapacity, vystavěly se nové věznice, či zavedly (nebo zefektivnily) alternativní tresty, Česká republika šla velice neobvyklou cestou a zrušila zákonné ustanovení o minimální ubytovací ploše ve vězení, které tvořilo 3,5m² minimální ubytovací plochy na jednoho vězně.¹¹⁶ Takovéto nevšední řešení nezůstalo bez ohlasu nejenom ze strany CoAT, ale také CPT, které požadovaly urychlené navrácení minimální výměry do zákona, jež zaručuje alespoň určitou míru důstojného a humánního zacházení s vězni.¹¹⁷ V roce 2004 bylo ustanovení o minimální ubytovací ploše na jednoho vězně o výměře 4m² znovu zavedeno¹¹⁸ (blíže viz kapitola 5). Zásahu lze nesporně přičítat tlaku těchto mezinárodních orgánů, neboť ačkoliv Evropská vězeňská pravidla či Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni stanoví, aby odsouzení byli ubytováni v takových podmínkách, které splňují základní hygienické a zdravotní standardy,

¹¹³ Vláda ČR: Třetí periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků podle CAT. [online] Dostupná na WWW <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/3CAT_CZ.pdf> [ověřeno 7. července 2012]

¹¹⁴ Pojem zadržená osoba je ve zprávě používán pro označení osoby, která je zbavena svobody a umístěna v policejní cele. Tj. jednak osoba zajištěná podle zákona o policii, jednak osoba zadržená podle trestního řádu.

¹¹⁵ Viz ustanovení § 24 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

¹¹⁶ Ustanovení § 11 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

¹¹⁷ CPT: *Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002*, (CPT/Inf (2004) 4), para 60

¹¹⁸ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, § 17

tyto dokumenty neupravují přesnou hranici minimální výměry osobního prostoru na jednoho vězně.¹¹⁹ Další nevýhodou těchto dokumentů je to, že nejsou právně závazné a České republice tak nevyplývá povinnost je plně dodržovat.

Doposud poslední periodickou zprávou připravenou pro CoAT byla Čtvrtá a pátá periodická zpráva sledující období 2001 – 2009.¹²⁰ Největší změnou, o které informují orgány ČR, je přijetí nového trestního zákoníku zakotvujícího rozšířenou skutkovou podstatu trestného činu mučení a jiného nelidského a krutého zacházení, jakož i zavádějícího nové tresty. Tím je zejména trest domácího vězení, kterým se má alespoň částečným způsobem řešit stále trvající otázka přeplněnosti věznic. Oproti počátečním zprávám již došlo k pravidelnému sledování a zjišťování, zda byl někdo za trestný čin mučení stíhán. Zpráva uvádí, že ačkoliv se vyskytla jedna osoba, která byla pro trestný čin mučení a jiného nelidského zacházení obžalována, k jejímu odsouzení nakonec nedošlo.¹²¹ Zpráva bohužel nezmiňuje k tomuto případu více informací. Z hlediska zapadnutí do časového rámce by se však mohlo jednat o mediálně známý případ kurdského lékaře Yekta Uzunoglu, který byl obviněn a posléze obžalován z mučení (a jiných trestných činů).¹²² Tento případ se projednával po velmi dlouhou dobu a jeho okolnosti a fakta zůstávají stále velmi sporného charakteru. Zabývala se jím celá řada lidskoprávních organizací, jako například Amnesty International či Český helsinský výbor a na stranu kurdského lékaře se přiklonilo i mnoho osobností české politiky a obránců lidských práv.¹²³

Celý případ je spojen s mnohými otázkami a nejasnostmi, které nebyly za dobu třinácti let, po kterou se případ projednával, zcela objasněny. Jak uvádí Český helsinský výbor, Y. Uzunoglu byl v roce 1994 zatčen a obviněn z několika trestných činů, mezi nimiž

¹¹⁹ OSN: *Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni*, 1955, para 10 (*UN Standard Minimum Rules for The Treatment of Prisoners*); na úrovni RE: *Evropská vězeňská pravidla*, 1987, para 18.1 (*European Prison Rules*) (Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům)

¹²⁰ Vláda ČR: Čtvrtá a pátá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků podle CAT. [online] Dostupná na WWW <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/AdvanceVersions/CAT-CZE-4_5.pdf> [ověřeno 7. července 2012]

¹²¹ Čtvrtá a pátá periodická zpráva ČR pro CAT schválená vládou dne 21. prosince 2009, usnesením č. 1581, para 36

¹²² iDNES.CZ: *Yekta Uzunoglu: případ, o který už nikdo nestojí* (24. srpna 2006) [online] Dostupný na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/yekta-uzunoglu-pripad-o-ktery-uz-nikdo-nejstoji-fr2-/krimi.aspx?c=A060824_171901_prilohy_tha> [ověřeno 23. září 2012]

¹²³ EPRAVO.CZ: *Osobnosti kritizují politiky a justici za případ Uzunoglu*, (6. března 2006). [online] Dostupný na WWW: <http://www.epravo.cz/v01/index.php3?s1=3&s2=0&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&m=1&typ=clanky&back%5Bs1%5D=3&back%5Bs2%5D=0&back%5Bs3%5D=0&back%5Bs4%5D=0&back%5Bs5%5D=0&back%5Bs6%5D=0&recid_cl=39025> [ověřeno 23. září 2012]

se objevilo i obvinění z trestného činu mučení. Trestní stíhání se nekonečně prodlužovalo a Y. Uzunoglu byl obžalován až po pěti a půl letech od sdělení obvinění.¹²⁴ Hlavní líčení se konalo až po dalších pěti letech po sdělení obžaloby a rozsudek padl až v roce 2007.¹²⁵ I přes téměř třináctileté trvání tohoto případu došlo nakonec v roce 2007 ke zproštění Y. Uzunoglu obžaloby.¹²⁶ I přes tento výsledek zůstává tento případ i nadále velice sporný co do otázky míry zapojení státních orgánů v této kauze, jakož i míry jejich pochybení v průběhu řešení a projednávání tohoto případu.

Vrátíme-li se zpátky ke zprávám předkládaným Českou republikou výboru CoAT a zhodnotíme-li je krátce, lze říci, že ČR bere své závazky vůči CoAT a úmluvě CAT zodpovědně. Obecně je možno tvrdit, že se Česká republika snaží doporučení CoAT naplňovat. Přesto však existují oblasti, které jsou stále problematické a nedostatečné a které dlouhodobě přetrvávají. To je zejména otázka přeplněnosti věznic a s tím související nedostatečný prostor pro každého vězně na celu a nedostatečná nabídka volnočasových aktivit, problematika nedostatečného personálu, nedostatečné zdravotní péče ve vězeňství, nezávislého orgánu, který by prošetřoval stížnosti na obvinění z trestných činů spáchaných policisty, výskyt násilí ze strany policie či samotné vězeňské populace. Jak bude blíže pojednáno v kapitole 5, zdá se, že základním problémem je především nedostatečná politická vůle k řešení těchto situací, jakož i chybějící finanční prostředky, které jsou ke koncepčním změnám potřebné.

2.1.3 Podvýbor OSN pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání (SPT)

V roce 2006 byl sjednán Opční protokol k úmluvě CAT (dále OP CAT), na základě kterého došlo ke zřízení Podvýboru OSN pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání (SPT) jakožto preventivního mechanismu v boji proti mučení a jinému špatnému zacházení. V témže roce Česká republika opční protokol ratifikovala a v platnost pro ni vstoupil dne 9. srpna 2006. Tím, že k němu Česká republika

¹²⁴ Český helsinský výbor (Libuše Šilhánová): *Střet ekonomických zájmů končí soudním martyriem*. (číslo 1/2007) [online] Dostupný na WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2007032608>> [ověřeno 23. září 2012]

¹²⁵ Více o případu Český helsinský výbor. *Konečně rozsudek!* (číslo 2/2007) [online] Dostupný na WWW <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2007062804>> [ověřeno 23. září 2012]

¹²⁶ iDNES.CZ: *15 let stará chyba státu přišla daňové poplatníky na 6 milionů korun*. (26. června 2010). [online] Dostupný na WWW <http://zpravy.idnes.cz/15-let-stara-chyba-statu-prisla-danove-poplatniky-na-6-milionu-koron-1dg-/krimi.aspx?c=A100628_122726_krimi_js> [ověřeno 23. září 2012]

přistoupila, zavázala se nejenom k povinnostem a spolupráci s SPT, ale také k tomu, že zřídí orgán, který bude fungovat podle čl. 3 OP CAT jako národní preventivní mechanismus.

SPT je tvořen 10 členy. To jsou osoby vysokého morálního charakteru a zároveň odborníci v oblastech, na které se mandát SPT zaměřuje. V současné době je členem SPT také zástupce České republiky, kterým je JUDr. Zdeněk Hájek.¹²⁷ Jeho mandát vyprší na konci roku 2012.¹²⁸

2.1.3.1 Činnost SPT

Významnou procedurou, kterou OP CAT ustanovil, je provádění pravidelných návštěv zařízení, do kterých jsou umístěovány osoby zbavené svobody, a to *de iure* či *de facto*¹²⁹ Tyto návštěvy mohou být prováděny jednak SPT jako nezávislým mezinárodním orgánem, nebo jednotlivými národními preventivními mechanismy (*national preventive mechanisms*, dále jako NPM) zřízenými v souladu s požadavky OP CAT.¹³⁰ V praxi však ve většině případů návštěvy vykonávají národní preventivní mechanismy, což se také zdá logičtější, efektivnější a administrativně méně náročnější způsobem než provádět návštěvu mezinárodním orgánem v cizí zemi. Sám SPT provedl doposud jen málo návštěv smluvních stran a Česká republika se mezi tyto státy nezařadila. Kritéria výběru dané země k uskutečnění návštěvy SPT se obecně odvíjí od čl. 2 odst. 2 OP CAT a jsou dány také informacemi a sděleními národních preventivních mechanismů. SPT samozřejmě přihlíží také ke zprávám CPT. Výběr konkrétních zemí však vždy podléhá důkladným diskusím o všech možných kritériích a důvodech pro uskutečnění návštěvy. Jedním z hlavních měřítek je vždy informace o existenci znepokojivé situace v dané zemi z hlediska situace a práv osob zbavených svobody.¹³¹ SPT doposud navštívil celkem šestnáct zemí.¹³² První návštěvy však nebyly uskutečněny na základě výše popsaných důvodů, ale jednotlivé země byly vybrány náhodným losováním.¹³³

¹²⁷ JUDr. Zdeněk Hájek je zároveň členem Výboru proti mučení a jinému nelidskému, krutému, ponižujícímu zacházení a trestání Rady vlády ČR pro lidská práva.

¹²⁸ OHCHR: OPCAT: SPT Membership. [online] Dostupná na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/membership.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

¹²⁹ Čl. 1 OP CAT

¹³⁰ Čl. 17 OP CAT

¹³¹ Rozhovor se Z. Hájkem

¹³² Údaje k 14. červenci 2012. [online]. OHCHR: OPCAT: SPT Visits, Dostupné z WWW <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/spt_visits.htm> [ověřeno 14. července 2012]

¹³³ Jak předvídá čl. 13 odst. 1 OP CAT

Dalo by se namítat, že zřízení SPT je vzhledem k činnosti CoAT a k čl. 20 CAT nadbytečné, neboť tímto ustanovením má CoAT podobné oprávnění jako SPT či NPM spočívající v právu vykonávat v rámci důvěrných šetření inspekční mise do smluvních států, pokud zde existuje podezření z mučení. Je si však potřeba uvědomit, že OP CAT jde nad rámec tohoto ustanovení, neboť SPT a národní preventivní mechanismy se stávají svým mandátem mechanismy jiného charakteru. Jedná se především o preventivní činnost, která je zaměřena na preventivní návštěvy smluvních stran, a nikoliv pouze na návštěvy následné, které CoAT vykonává podle čl. 20 Úmluvy CAT až v případě, kdy reálné a podložené obavy z výskytu mučení existují.

Hlavním úkolem SPT je, podobně jako u CPT, podle jehož vzoru byl SPT zřízen,¹³⁴ provádění pravidelných návštěv do míst, kde se vyskytuje podezření či zvýšené riziko možnosti výskytu mučení a jiných forem špatného zacházení. Prostřednictvím těchto návštěv SPT nejenom zjišťuje, zda toto riziko skutečně existuje, ale díky výzvám a doporučením obsaženým v jeho zprávách vyzývá následně jednotlivé státy k odstranění těchto rizik a k zavedení opatření pro jejich předcházení. Tímto se může naplňovat základní účel SPT, kterým je působit jako preventivní mechanismus ochrany proti mučení a jiným formám špatného zacházení.

Základními zásadami, podle kterých se SPT řídí, je důvěrnost, nestrannost, neselektivita, univerzálnost a objektivita.¹³⁵ Je tedy patrné, že základní principy činnosti SPT jsou velice podobného charakteru jako u CPT. Podle Z. Hájka je však SPT ve srovnání s CPT, který má více než dvacetiletou zkušenost v oblasti prevence a boje proti mučení a jiným formám špatného zacházení, orgánem, který se teprve vyvíjí. To má také vliv na to, že SPT má velmi omezené prostředky k realizaci své činnosti. I z tohoto důvodu se v současnosti jeho návštěvy smluvních stran omezují na maximálně tři návštěvy ročně, což z hlediska smluvních stran OP CAT znamená interval návštěv konkrétní země jednou za 12, 14 či více let.¹³⁶ Ve srovnání s CPT je takováto frekvence spíše zanedbatelného rázu. Proto není divu, že je provádění návštěv jednotlivých zařízení přeneseno spíše na jednotlivé národní preventivní mechanismy.

¹³⁴ KELLY, Tobias. *This Side of Silence: Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty*, 1. vyd. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012, s. 155

¹³⁵ Čl. 2 odst. 3 OP CAT

¹³⁶ Rozhovor se Z. Hájkem

SPT, stejně tak jako CPT, zpracovává po své návštěvě smluvní strany v souladu s čl. 16 OP CAT zprávu, ve které jsou obsažena jeho zjištění a doporučení. Smluvní strana na tato doporučení reaguje a sděluje svá stanoviska. Tato zpráva i vyjádření smluvní strany jsou důvěrná a pokud smluvní strana nerozhodne o jejich zveřejnění, není SPT oprávněn je zveřejnit. Pouze v případech, kdy země závažným způsobem porušuje OP CAT a nespolupracuje či odmítne spolupracovat s SPT, může se SPT podle čl. 16 odst. 4 OP CAT obrátit na CoAT, aby rozhodl o vydání veřejného prohlášení v této věci. Veřejné prohlášení je typ sankce, která poukazuje na ta nejzávažnější porušení či závažnou nespolupráci smluvní strany. Vydáním takového prohlášení čelí smluvní strana přímé kritice na poli OSN a takovéto opatření má negativní dopad na postavení smluvní strany z hlediska ochrany a zajištění lidských práv.

Ačkoliv je veřejné prohlášení spíše politickým nástrojem bez donucujícího charakteru, i tak se smluvní strany snaží vytýkané nedostatky napravit a předejít tak tomu, aby k jeho vydání vůbec došlo. Hlavní motivací je zde hrozba mezinárodní kritiky, neboť státy kladoucí značnou pozornost a důraz na ochranu lidských práv nechtějí být označovány za jejich porušitele. Za dobu své existence však CoAT na základě žádosti SPT nevydal žádné veřejné prohlášení a také mu žádná žádost SPT o jeho vydání nebyla předložena.¹³⁷

2.1.3.2 Národní preventivní mechanismus (NPM)

OP CAT jde nad rámec úmluvy CAT také tím, že zřizuje dvousložkový systém ochrany a kromě mezinárodního preventivního mechanismu, kterým je SPT, požaduje, aby si smluvní strany do jednoho roku od ratifikace OP CAT zřídily na své vnitrostátní úrovni orgán, který bude provádět návštěvy jako preventivní mechanismus národní.¹³⁸ Každá smluvní strana OP CAT má v souladu s čl. 17 OP CAT právo určit si, jaký orgán bude za národní preventivní mechanismus ustaven. Z tohoto důvodu se v jednotlivých zemích tyto orgány různí. Většinou je jím úřad veřejného ochránce práv (ombudsmana), jak je tomu i v případě České republiky. Mohou jimi být však také i lidskoprávní komise a rady.¹³⁹

¹³⁷ OHCHR: OP CAT. Subcommittee on Prevention on Torture. [online] Dostupný na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/>> [ověřeno 14. července 2012]

¹³⁸ Čl. 17 OPCAT

¹³⁹ Aktuální seznam NPM je možné nalézt na stránkách Vysokého komisaře OSN pro lidská práva v sekci pojednávající o SPT.

Zřízením tohoto dvousložkového systému ochrany se větší míra aktivity v uskutečňování návštěv detenčních zařízení přenáší na mechanismy národní. Ty mají pak o svých návštěvách daných zařízení informovat SPT prostřednictvím svých zpráv. Ačkoliv OP CAT předpokládá úzkou spolupráci mezi SPT a jeho národními preventivními mechanismy (NPM), v praxi se prozatím jeho kontakty omezují spíše na formální styky. Přímá spolupráce s národními preventivními mechanismy je realizována zejména u příležitosti návštěvy SPT v dané zemi, či naopak při návštěvě zástupců národních preventivních mechanismů v době zasedání SPT v Ženevě.¹⁴⁰ Míra spolupráce SPT s národními preventivními mechanismy se samozřejmě také odvíjí od toho, v jakém stadiu vývoje se tyto jednotlivé mechanismy nachází. Spolupráce daleko více funguje v těch zemích, kde již byly NPM plně ustaveny a kde reálně vykonávají svůj mandát. Zde jsou národní preventivní mechanismy pro SPT partnerem, předkládají mu své zprávy a jsou také zdrojem informací, které SPT pomáhají v rozhodování o uskutečnění návštěvy konkrétní země.¹⁴¹ Z. Hájek uvádí, že on sám jakožto člen SPT však není v přímém kontaktu s českým NPM, kterým je úřad veřejného ochránce práv, ani s ním blíže nespolupracuje. Základním důvodem, proč tato spolupráce neprobíhá, je neformální požadavek, aby se člen SPT (či CPT) aktivně neúčastnil jednání týkající se jeho vlastní země.¹⁴² To je dáno snahou zachovat co největší míru nezávislosti, profesionality a kredibility členů výboru.

Co se týče míry spolupráce mezi SPT a NPM, kterou předvídá čl. 11 písm. b) OP CAT, Zdeněk Hájek uvádí, že tento požadavek, jenž má spočívat v nabízení školení, rad, pomoci a technické podpory jednotlivým národním preventivním mechanismům, je naplňován spíše v omezené podobě. Dle jeho názoru by mělo docházet k „*rozsáhlejší výměně stanovisek a názorů ohledně konkrétní metodologie, strategie a taktiky nejen při formulování konkrétních potřeb k úpravám a zlepšením, ale i při harmonizaci dialogu, který oba orgány vedou a mají vést s orgány a úřady státu ohledně jejich naplňování.*“ I Petra Zdražilová, členka národního preventivního mechanismu pro Českou republiku, potvrdila, že spolupráce s SPT se prozatím ve větší míře nekoná. Na druhou stranu mají jednotlivé národní preventivní mechanismy alespoň možnost si vyměňovat své zkušenosti mezi sebou navzájem v rámci mezinárodních projektů a setkání (*peer to peer*). Výhodou těchto setkání je, že kromě zástupců jednotlivých

¹⁴⁰ Rozhovor se Z. Hájkem. To bylo také potvrzeno na základě rozhovoru s P. Zdražilovou, zástupkyní národního preventivního mechanismu v ČR

¹⁴¹ Rozhovor se Z. Hájkem

¹⁴² Rozhovor se Z. Hájkem

národních preventivních mechanismů se jich účastní také zástupci SPT a CPT.¹⁴³ Jedním z takovýchto setkání je společný projekt Rady Evropy a EU - The European NPM Project.¹⁴⁴ Jeho základním účelem bylo vytvoření aktivní spolupráce mezi jednotlivými lidskoprávními orgány. Tato spolupráce spočívá ve výměně praktických zkušeností členů těchto orgánů v konkrétních oblastech zaměřujících se na ochranu lidských práv a provádění nejrůznějších tematických workshopů. Ty mají za cíl prohloubit znalost a profesionalitu těchto členů v konkrétně vytyčených otázkách, jakož i usnadnit výměnu praktických zkušeností.¹⁴⁵

Pokud se vrátíme zpět k hodnocení spolupráce mezi národními preventivními mechanismy a SPT, stojí za povšimnutí, že tato výměna informací proudí spíše jedním směrem – od NPM směrem k SPT. Zatímco podklady národních preventivních mechanismů mohou sloužit SPT jako výchozí materiály k uskutečnění návštěvy či k rozhodnutí o jejím provedení, při samotné realizaci návštěvy však SPT jednotlivé národní preventivní mechanismy podrobně neinformuje o zaměření své návštěvy či o volbě konkrétních zařízení.¹⁴⁶ Ačkoliv by se takováto praxe mohla jevit jako nevšední přístup, spatřuji v tomto počínání určitou logiku. Pokud SPT vychází ze zpráv jednotlivých národních preventivních mechanismů a z jejich vlastních hodnocení určitých skutečností, není těžké si představit, že si chce SPT při své návštěvě konkrétní země učinit svůj vlastní neovlivněný názor. Ostatně názor NPM k určitému problému již SPT ve většině případů obdržel právě v jeho zprávě a je teď na SPT samotném, jak jej na základě svých vlastních zjištění vyhodnotí. Dalším důvodem, proč chce SPT při svých návštěvách postupovat co nejvíce nezávisle, je podle Z. Hájka také převládající otázka profesionality a kredibility ustanovených NPM, neboť ty, jak již bylo zmíněno výše, jsou na různých stupních vývoje, a proto se samy mohou potýkat teprve s otázkou plné nezávislosti a spolehlivosti.¹⁴⁷ Podle sdělení P. Zdražilové podvýbor SPT prozatím nekonzultoval s českým národním preventivním mechanismem žádné otázky a také mu žádné informace nesdělil.

Neexistenci spolupráce mezi členy SPT a českým NPM by mohla prolomit volba nového člena SPT za Českou republiku, který by měl v roce 2013 vyměnit JUDr. Zdeňka

¹⁴³ Rozhovor s P. Zdražilovou

¹⁴⁴ COUNCIL OF EUROPE/EUROPEAN COMMISSION JOINT PROGRAMME: *The European NPM Project*, Strasbourg, 12 January 2010, (LHRCB/NPM (2010)2). [online] Dostupné na WWW <<http://www.apr.ch/region/eca/EuropeanNPMProject.pdf>> [ověřeno 14. července 2012]

¹⁴⁵ Ibidem

¹⁴⁶ Rozhovor se Z. Hájkem

¹⁴⁷ Rozhovor se Z. Hájkem

Hájka. Na nominaci byl navržen vedoucí oddělení NPM v České republice, Mgr. Filip Glotzmann z kanceláře VOP a tuto nominaci podpořil také Výbor RLP proti mučení.¹⁴⁸ Propojení člena SPT s členem NPM by mělo dle P. Zdražilové jistě určité výhody, neboť by mohl být český NPM lépe informován o činnosti SPT a nemusel by se spoléhat pouze na mezinárodní setkání či internetové zdroje SPT.¹⁴⁹ Za problematické však považuji to, do jaké míry by mohl F. Glotzmann informovat český NPM, neboť svým zvolením by i on začal být vázán povinností mlčenlivosti a důvěrností informací, které by mu byly sděleny. Je těžko si představit, zda by spolupráce mezi F. Glotzmannem a českým NPM mohla nějakým způsobem fungovat a zda by to, že by byl i nadále zaměstnán jako člen NPM, nebylo považováno za střet kompetencí. Jak vývoj nasvědčuje, nominace F. Glotzmann byla na podzim 2012 Stálou misí České republiky při OSN stažena. Důvodem byl právě střet kompetencí, neboť F. Glotzmann se stal úředníkem Ministerstva spravedlnosti, což se neslučuje s podmínkami člena SPT.¹⁵⁰ Jiný kandidát nebyl prozatím za Českou republiku navržen.

Co se týče přípravy a zveřejňování pravidelných výročních zpráv národních preventivních mechanismů, o kterých hovoří čl. 23 OP CAT, Úřad veřejného ochránce práv vydává každoročně pouze svou souhrnnou zprávu o své činnosti. Ta se předkládá Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR a jsou v ní také obsaženy poznatky ze systematických návštěv detenčních zařízení, které se vykonávají v návaznosti na kompetence veřejného ochránce práv dle OP CAT. Úřad veřejného ochránce práv prozatím žádnou samostatnou zprávu směřovanou přímo SPT nevydal. V budoucnu by však představitelé NPM chtěli na tento systém přejít. Zarážející je, že SPT doposud žádné zprávy od českého NPM nepožadoval, a tak mu ani nebyly žádné předány.¹⁵¹ Podle názoru P. Zdražilové však SPT čerpá informace o aktuálním vývoji a stavu v České republice z hlediska osob omezených na svobodě právě ze souhrnných výročních zpráv, které VOP vydává, neboť na jeho internetových stránkách je možno nalézt výňatky z nich.¹⁵²

¹⁴⁸ Zápis z jednání Výboru RLP proti mučení ze dne 15. ledna 2010 a 19. února 2010. [online] Dostupné na WWW <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 14. července 2012]

¹⁴⁹ Rozhovor s Mgr. Petrou Zdražilovou

¹⁵⁰ Viz blíže dopis Stálé mise České republiky při OSN (Ženeva) k Vysokému komisaři OSN pro lidská práva (16. října 2012). [online] Dostupné na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/docs/elections/SPTWithdrawalFilipGlotzmann.pdf>> [ověřeno 26. listopadu 2012]

¹⁵¹ Rozhovor s P. Zdražilovou

¹⁵² Rozhovor s P. Zdražilovou či informace také na stránkách OHCHR [online] Dostupné na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/annual.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

2.1.3.3 Veřejný ochránce práv jako NPM

Čl. 17 OP CAT vyžaduje, aby každá smluvní strana „zachovala, určila nebo ustavila nejpozději jeden rok po vstupu tohoto Protokolu v platnost nebo jeho ratifikaci nebo přistoupení k němu jeden nebo více nezávislých národních preventivních mechanismů pro prevenci mučení na vnitrostátní úrovni“. V době, kdy Česká republika ratifikovala OP CAT, nebylo však ještě známo, jaký orgán bude ze národní preventivní mechanismus ustaven. V tomto ohledu zde sehrála významnou úlohu Rada vlády ČR pro lidská práva, která v roce 2002 schválila podnět ke zřízení kontrolního orgánu pro dohled nad zadržováním.¹⁵³ Vláda tento podnět vzala na vědomí a ustavila pracovní skupinu pro přípravu zákonné úpravy.¹⁵⁴ Pracovní skupina, byť si vědoma, že státy mají na základě OP CAT poměrně velkou míru nezávislosti v rozhodnutí, který orgán bude nejvhodnější k výkonu této úlohy, se snažila najít východisko výběrem jednoho z orgánů již existujících a nikoliv cestou ustavení orgánu zcela nového. Nejlepší možnou variantou se jevílo ustavení veřejného ochránce práv národním preventivním mechanismem, což je i v ostatních zemích standardním řešením.¹⁵⁵ Za tímto účelem byl místopředsedou vlády pro výzkum a vývoj, lidská práva a lidské zdroje ve spolupráci se zmocněncem vlády pro lidská práva předložen na konci roku 2003 návrh novely zákona o veřejném ochránci práv, který ochránci rozšířil pravomoci tak, aby zcela odpovídaly požadavkům vyplývajícím z OP CAT.¹⁵⁶ Návrh této novely byl v průběhu roku 2004 předložen Poslanecké sněmovně ČR k projednání. Novela byla přijata s účinností od 1. ledna 2006¹⁵⁷ a veřejný ochránce práv se od tohoto data stal národním preventivním mechanismem.

Tato novela přinesla nejenom rozšíření mandátu veřejného ochránce práv (dále VOP), ale také upřesnění jeho stávajících kompetencí. VOP tak v souladu s OP CAT vykonává „systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí nebo v důsledku závislosti na poskytnuté péči, s cílem posílit ochranu

¹⁵³ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2002, s. 53, [online] Dostupné na WWW <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava2002_1.pdf> [ověřeno 30. dubna 2012]

¹⁵⁴ Usnesení vlády č. 679 ze dne 26. června 2002 k podnětu Rady vlády ČR pro lidská práva ke zřízení kontrolního orgánu pro dohled nad zadržováním

¹⁵⁵ Viz blíže přehled národních preventivních mechanismů: OHCHR: OPCAT: SPT: National Preventive Mechanisms. [online] Dostupná na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/mechanisms.htm>> [ověřeno 17. října 2012].

¹⁵⁶ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2003, s. 51-52. [online] Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava2003_1.pdf> v souvislosti s usnesením vlády ČR č. 542 ze dne 4. června 2003 k návrhu věcného záměru zákona, kterým se mění zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv

¹⁵⁷ Zákon č. 381/2005 Sb.

těchto osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením.“¹⁵⁸ Za takovéto zařízení se nepovažují pouze věznice, ale i zařízení, kde se vykonává ochranná nebo ústavní výchova, ochranné léčení, zabezpečovací detence, policejní cely a policejní prostory obecně, vojenská zařízení, zařízení pro zajištění cizinců a azylová zařízení, psychiatrické léčebny, domovy důchodců a další zařízení sociálních služeb či poskytující obdobnou péči, zdravotnická zařízení či zařízení sociálně-právní ochrany dětí a další. Tímto byl plně proveden požadavek vyplývající z OP CAT, aby SPT i NPM prováděly návštěvy do míst, kde se nacházejí osoby zbavené svobody nejenom *de iure*, ale i *de facto*. V praxi se výběr jednotlivých zařízení pro uskutečnění návštěvy provádí spíše namátkově. NPM však zohledňuje velikost daného zařízení, jeho zřizovatele, ale také to, zda z některého z těchto zařízení nechodí více stížností, zda neobdrželi anonymní oznámení o relevantních skutečnostech. Vychází taktéž z informací z médií či jiných neformálních zdrojů.¹⁵⁹

V praxi funkci národního preventivního mechanismu nevykonává veřejný ochránce práv samotný, ale jeho administrativní aparát, kterým je úsek NPM při Úřadu veřejného ochránce práv. Činnost tohoto oddělení veřejný ochránce práv samozřejmě zajišťuje, nicméně samotné návštěvy konkrétních zařízení, jakož i další úkoly s činností NPM spojené, vykonávají jeho pracovníci.

Vzhledem k tomu, že je Úřad veřejného ochránce práv také oprávněn přijímat podněty od individuálních osob, které upozorňují na výskyt špatného zacházení, nic mu nebrání, aby určité skutečnosti prošetřoval z vlastní iniciativy. Individuální podněty mohou být také pohnutkou pro ochránce k vykonání návštěv konkrétního zařízení, na které daný podnět poukazuje a také indicií toho, na jaké skutečnosti se v konkrétním zařízení zaměřit. V rámci svého šetření o podnětu může VOP vstupovat do všech míst, a to i bez předchozího ohlášení, vyžadovat od státních orgánů veškeré informace, dokumentaci, či jinou formu součinnosti, hovořit s osobou bez přítomnosti třetích osob či klást otázky zaměstnancům zařízení apod. V možnosti ochránce vykonávat návštěvy i bez předchozího ohlášení lze spatřovat velkou výhodu, neboť dané zařízení se nemůže na tuto návštěvu nijak připravit, či zcela zakrýt stopy výskytu špatného zacházení. Pokud v zařízení dochází k systematickému porušování lidských práv, jakož i k nejrůznějším formám špatného zacházení, neohlášenou návštěvou mohou být takováto zjištění daleko snadněji odkryta.

¹⁵⁸ Ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv

¹⁵⁹ Rozhovor s P. Zdražilovou

Význam systematických návštěv zařízení a šetření spatřuji zejména v tom, že se veřejný ochránce práv nezaměřuje pouze na to, zda státní orgány dodržují platné právní předpisy, ale také zda jsou dodržovány předpisy vnitřní, jakým způsobem personál daného zařízení zachází s osobami zbavenými svobody, jak osoby nacházející se v těchto zařízeních jednají vůči sobě navzájem, či jaké jsou životní podmínky v těchto zařízeních. VOP také hodnotí aktuální stav, materiální vybavení, organizaci práce apod. Zaměřuje tak svou pozornost nejenom na odhalování systémových nedostatků, ale také na zjišťování hmotných podmínek v zařízeních, jejich institucionální a organizační rámec a dále jakým způsobem daná zařízení předcházejí možnému vyskytu špatného zacházení. Z těchto důvodů může VOP sledovat pochybení i v těch případech, které jsou z čistě formálně-právního pohledu správné. To mohou být např. případy neefektivního rozložení práce zaměstnanců daného zařízení, nevhodného režimu zacházení s určitým typem osob apod. Význam činnosti VOP je právě v tom, že i v takových případech může ve svých zprávách vyzvat tento orgán ke zjednání nápravy.

Veřejný ochránce práv po vykonání návštěv vypracovává zprávy, ve kterých jsou obsažena jeho zjištění a také případná doporučení. Vzhledem k tomu, že VOP nemá nařizovací pravomoc, nemůže jednotlivým státním orgánům nařídít, aby provedly navrhovaná opatření. Své návrhy však zanáší do závěrečných stanovisek z návštěv (zprávy), na která daný státní orgán reaguje. Již v této fázi by měl státní orgán doporučením vyjít vstříc. Nestane-li se tak, může ochránce využít svá sankční oprávnění podle § 20 zákona o veřejném ochránci práv.¹⁶⁰ Tímto je informování nadřízeného orgánu či vlády o neprovedení opatření k nápravě daným orgánem, či sdělení svých zjištění veřejnosti, popř. médiím a tímto nepřímým vlivem vyvíjet tlak na daný orgán. Takovéto informování veřejnosti ze strany VOP velmi připomíná oprávnění, která má CoAT na základě OP CAT. Ten v případě, kdy smluvní strana úmluvy odmítne přijmout opatření k nápravě, či nespolupracuje s SPT způsobem, který od něj SPT žádá, může vydat veřejné prohlášení. I zde tedy vidíme, že kompetence SPT na základě OP CAT jsou velice podobné kompetencím VOP jako národního preventivního mechanismu ustaveného sice z hlediska vnitrostátního práva na základě zákona, ale předpokládaného totožným opčním protokolem.

¹⁶⁰ Zákon č. 349/1999 Sb. o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů

Další činností, kterou VOP s SPT provádějí stejně, je vydávání pravidelných zpráv o své činnosti. VOP zpracovává tyto zprávy za jednotlivá čtvrtletí a také za daný rok. Tyto zprávy se zveřejňují na internetových stránkách VOP, aby se tak měla možnost s nimi seznámit i široká veřejnost.¹⁶¹ Jak již bylo zmíněno výše, SPT si sám tyto zprávy od Úřadu veřejného ochránce práv nevyžaduje. Je s nimi nicméně seznámen. Na druhou stranu bývá zvykem, že se tyto zprávy předkládají CPT v souvislosti s jeho návštěvou, v průběhu které se zaměstnanci Úřadu veřejného ochránce práv, kteří jsou pověřeni vedením NPM, s delegací CPT setkávají. Ve srovnání s tím, co bylo dříve řečeno o spolupráci veřejného ochránce práv s SPT, která není ještě zcela zaběhnutá, je významné podotknout, že míra spolupráce veřejného ochránce práv s CPT jakožto orgánem Rady Evropy je daleko větší. Nadto podoba zpráv, které VOP zpracovává, je velice podobná zprávám vypracovávaných CPT po uskutečnění jeho návštěvy.

Významným oprávněním ochránce je doporučovat vydání, změnu či zrušení právního či vnitřního předpisu tomu orgánu, jehož působnosti se týká. Ten je poté povinen sdělit ochránci své stanovisko, zda požadované doporučení provede. Ačkoliv veřejný ochránce práv nemá přímou pravomoc měnit právní či vnitřní předpisy sám, působí svou vahou přesvědčivosti na dané orgány a vyzývá k iniciování požadované změny. VOP tak může do určité míry formovat vnitrostátní právní úpravu a podílet se na jejich změnách. To však činí například i CPT a CoAT, které svého oprávnění k předkládání doporučení ke změnám stávající právní úpravy toho kterého státu široce využívají. V minulosti to byl např. požadavek CoAT, ať Česká republika přijme do svého vnitrostátního právního řádu trestný čin mučení nebo doporučení CPT k novelizaci zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu k posílení kompetencí CPT k nahlížení do zdravotnické dokumentace, či žádost CPT k zákonnému zákazu kastrací.

¹⁶¹ VOP: Zprávy pro Poslaneckou sněmovnu. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/zpravy-pro-poslaneckou-snemovnu/>> [ověřeno 14. července 2012]

2.2 Regionální úroveň - Systém Rady Evropy

Kromě systému OSN existuje na evropské úrovni systém Rady Evropy, uvnitř kterého se vyvinul důležitý regionální mezinárodněprávní systém ochrany lidských práv reprezentovaný ECHR, nad jejímž dodržováním bdí Evropský soud pro lidská práva (ECtHR nebo také Soud).

Evropský systém ochrany proti mučení a jiným formám špatného zacházení je založen nejenom na rozhodovací praxi Soudu, ale v rámci tohoto systému fungují i další instrumenty a mechanismy usilující o zajištění tohoto práva. Z nich je z hlediska tématu práce nejdůležitější Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT), který byl zřízen na základě Evropské úmluvy pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (ECPT).

Obě zmíněné úmluvy tvoří součást českého právního řádu a byly vyhlášeny pod následujícími čísly:

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (vyhlášena sdělením Ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb.)
- Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhlášena sdělením Ministerstva zahraničních věcí pod č. 9/1996 Sb.)

2.2.1 Evropský soud pro lidská práva (ECtHR)

Evropský soud pro lidská práva je jedním z nejefektivnějších mezinárodněprávních mechanismů ochrany lidských práv. Byl zřízen na základě čl. 19 ECHR k zajištění plnění závazků přijatých smluvními stranami ECHR. Jeho pravomoc se vztahuje na smluvní strany ECHR a na „všechny otázky týkající se výkladu a provádění ECHR a jejích protokolů.“¹⁶² Činnost Soudu vychází z článků 19 až 51 ECHR a je dále konkretizována Jednacím řádem.¹⁶³

Každý jednotlivec, který tvrdí, že jeho právo garantované ECHR bylo porušeno, může podat stížnost k ECtHR na porušení tohoto práva. Důležitost je spatřována v právní závaznosti rozsudků ECtHR a jejich vynutitelnosti. To je oproti kvazijudiciálním orgánům

¹⁶² PROUZOVÁ, Anna. *Evropský soud pro lidská práva; organizace, pravomoci, řízení*, 1. vyd: Praha, Linde a.s., 2004, s. 30

¹⁶³ ECtHR, *Rules of Court*. [online] Dostupné na WWW <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/6AC1A02E-9A3C-4E06-94EF-E0BD377731DA/0/RulesOfCourt_June2010.pdf> [ověřeno 14. července 2012]

typu HRC a CoAT velmi významný rozdíl. Individuální stížnost je oprávněn podat jednatel (jak osoba fyzická, tak právnická), skupina jednotlivců nebo nevládní organizace.¹⁶⁴ Soudu může podat stížnost také stát v případech tvrzení porušení ustanovení ECHR jinou smluvní stranou (tzv. mezistátní stížnosti dle čl. 33 ECHR). Zde stojí za zmínku, že na rozdíl od systému OSN, kde doposud žádná mezistátní stížnost nebyla před výše zmíněnými orgány podána, u ECtHR je tomu jinak. Ačkoliv i zde převažují individuální stížnosti na porušení ECHR smluvní stranou úmluvy, podání stížnosti jedné smluvní strany na stranu druhou není u Soudu výjimkou.¹⁶⁵ Otázka porušení zákazu mučení byla v minulosti řešena například ve známém případě *Irsko proti Spojenému království*,¹⁶⁶ či ve věci *Kypr proti Turecku*.¹⁶⁷ Je zajímavé, že právě porušení čl. 3 ECHR tvoří podstatnou část mezistátních stížností. To může být dáno samotnou povahou zákazu mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání jako jednoho z nejzákladnějších lidských práv a také aktuálními vztahy mezi konkrétními státy. Vzhledem k tomu, že mezistátní stížnosti mohou mít zásadní negativní politický dopad na vztahy daných států, lze předpokládat, že se státy budou uchýlovat k podání mezistátních stížností až v takových případech, kdy v druhém státě dochází ke skutečnému a hrubému porušování těch nejzákladnějších lidských práv upravených v ECHR, a takovéto porušování bude přímo ohrožovat práva a zájmy státu, který je stěžovatelem.

Vycházíme-li z přehledu podaných mezistátních stížností poskytnutého Soudem, stojí za zmínku, že ty jsou většinou spojeny se zeměmi jako Čečensko proti Ruské federaci, Kypr proti Turecku nebo Irsko proti Spojenému království.¹⁶⁸ Všechny tyto stížnosti mají jeden společný jmenovatel. Jedná se totiž o země, mezi kterými nejsou (či v minulosti nebyly) úplně nejlepší vztahy a situace mezi nimi byla napjatějšího rázu. Z tohoto důvodu lze mezistátní stížnosti ze strany Čečenska, Kypru či Irska upozorňující na porušování lidských práv ze strany Ruské federace, Turecka či Spojeného království, chápat. Podání stížnosti před ECtHR totiž může být pro tyto „slabší“ země určitým nástrojem, kterým je možno řešit napjatou situaci přes orgán, který je nezávislý a má zásadní postavení v systému Rady Evropy.

¹⁶⁴ Čl. 34 ECHR

¹⁶⁵ ECtHR: Přehled podaných mezistátních stížností. [online] Dostupné z WWW:

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5D5BA416-1FE0-4414-95A1-AD6C1D77CB90/0/Req%3%AAtes_inter%3%A9tatiques_EN.pdf> [ověřeno 14. července 2012]

¹⁶⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 18. ledna 1978 ve věci č. 5310/71 *Irsko proti Spojenému království*

¹⁶⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 10. května 2010 ve věci č. 25781/94 *Kypr proti Turecku*

¹⁶⁸ ECtHR: Přehled podaných mezistátních stížností. [online] Dostupné z WWW:

<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5D5BA416-1FE0-4414-95A1-AD6C1D77CB90/0/Req%3%AAtes_inter%3%A9tatiques_EN.pdf> [ověřeno 14. července 2012]

Mezistátní stížnosti tak mohou být relativně úspěšnou politickou strategií slabších států, jak na mezinárodní úrovni vyřešit určitý problém týkající se ohrožení lidských práv.

Na druhou stranu je možno také sledovat, že tendence podání mezistátních stížností klesá. V posledním desetiletí byly podány pouze tři mezistátní stížnosti. Ve všech třech případech se jednalo o stížnosti Čečenska proti Ruské federaci, což lze vzhledem k situaci v posledních letech na tomto území, jakož i k potlačování lidských práv v Čečensku, velice jednoduše pochopit.

Vrátíme-li se k obecnému hodnocení rozhodnutí ECtHR je nutno připomenout, že rozsudek ECtHR je závazný *inter partes*.¹⁶⁹ Má nicméně velký význam i pro ostatní státy, neboť Soud prostřednictvím svých rozsudků interpretuje ECHR. Z tohoto důvodu mají rozhodnutí Soudu velice silné postavení a státy je respektují. To je dáno i tím, že Soud při svém rozhodování vychází ze svých již dříve založených názorů a principů vyjádřených v předchozích rozhodnutích. Existuje tedy velká pravděpodobnost, že Soud na svých názorech při projednávání podobného případu setrvá a znovu je zopakuje ve svých budoucích rozhodnutích. Z tohoto důvodu je tedy zapotřebí, aby státy respektovaly i takové rozsudky, ve kterých nejsou přímo stranou sporu, ale které by mohly mít pro ně relevanci. V určitých případech může tato skutečnost vést i k tomu, že smluvní strany úmluvy v reakci na vydané rozsudky Soudu týkající se jiné smluvní strany zahájí kroky ke změně vnitrostátních právních předpisů za účelem jejich harmonizace s názory ECtHR vyjádřenými v přijatých rozhodnutích.¹⁷⁰

Ačkoliv tedy rozsudky Soudu nejsou pro státy, které nejsou stranou sporu, přímo závazné, státy tato rozhodnutí zohledňují. Judikatura Soudu je považována za určitý typ autoritativního výkladového vodítka, ke kterému vnitrostátní soudy a ostatní orgány přihlížejí. Nadto povinnost českých orgánů přihlížet k rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva by mohla být odvozena přímo z čl. 10 Ústavy, který považuje mezinárodní smlouvy vyhlášené a ratifikované podle podmínek uvedených v tomto článku za součást českého právního řádu. ECHR jako úmluva spadající pod čl. 10 Ústavy pak stanoví, aby byl jejím

¹⁶⁹ To odpovídá také požadavku vyplývajícímu z čl. 46 ECHR, který zakládá povinnost smluvních stran ECHR řídit se konečnými rozsudky Soudu ve všech sporech, kterými jsou stranami.

¹⁷⁰ PROUZOVÁ, Anna. *Evropský soud pro lidská práva; organizace, pravomoci, řízení*, 1. vyd: Praha, Linde a.s., 2004, s. 58-59

výkladem pověřen Evropský soud pro lidská práva.¹⁷¹ Ačkoliv tedy nemůžeme tvrdit, že všechny rozsudky Soudu jsou právně závazné *erga omnes*, státní orgány České republiky by měly výklad učiněný Soudem ve všech rozhodnutích respektovat a použít jej jako interpretační vodítko pro řešení podobného případu.¹⁷²

Právní názory Soudu jsou také často používány vnitrostátními soudy jako podpůrný argumentační prostředek. Vzhledem k tomu, že jsou rozhodnutí ECtHR všeobecně mezinárodně respektovaná, vnitrostátní soudy je často používají ve své rozhodovací praxi k posílení přesvědčivosti svých odůvodnění.

V České republice můžeme nalézt mnoho nálezů a rozhodnutí Ústavního soudu, které se opírají o citace ECtHR. Pro demonstraci je možno uvést nález Ústavního soudu Pl. ÚS 26/07 k vyloučení soudního přezkumu rozhodnutí o správním vyhoštění cizince, který se v České republice zdržuje neoprávněně.¹⁷³ V tomto nálezu Ústavní soud opřel svá tvrzení o ustálenou judikaturu ECtHR týkající se podmínek pro vyhoštění cizince. Z hlediska relevance k čl. 3 ECHR Ústavní soud zmiňuje ta rozhodnutí, která vykládají povinnost smluvní strany nevyhostit danou osobu do země původu, existuje-li zde reálné riziko, že zde bude tato osoba podrobena mučení či jiným formám špatného zacházení.¹⁷⁴ Ústavní soud zde pomocí zkoumání relevantních rozhodnutí ECtHR dospěl k závěru, že Soud svými rozhodnutími potvrdil, že „*autonomie smluvních států při rozhodování o vyhoštění cizince je limitována základními právy těchto cizinců, mezi která se řadí taktéž zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu.*“ Podle Ústavního soudu pak v souladu s ustanovením čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod není možno vyloučit z přezkumné pravomoci soudů ta rozhodnutí, která se týkají základních práv a svobod. A vzhledem k tomu, že vyhoštěním cizince bez možnosti soudního přezkumu tohoto rozhodnutí by mohlo dojít k dotčení jeho základního lidského práva nebýt mučen, neexistence této možnosti přezkumu pak nutně stojí v rozporu s výše zmíněnými požadavky. Z tohoto důvodu Ústavní soud rozhodl, že napadené ustanovení zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR, které vylučuje ze soudního přezkumu ta rozhodnutí o správním vyhoštění, pokud se před zahájením řízení o tomto vyhoštění zdržoval cizinec na území nebo

¹⁷¹ ECHR, čl. 32, Pravomoc Soudu

¹⁷² Srovnej s názorem Ústavního soudu vyjádřený v Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. března 2012, Pl. ÚS 26/11

¹⁷³ Nález Ústavního soudu ze dne 9. prosince 2008, Pl. ÚS 26/07

¹⁷⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 9. prosince 2008, Pl. ÚS 26/07, para 40

v tranzitním prostoru mezinárodního letiště neoprávněně, je nezákonné a odporující čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Z tohoto důvodu toto ustanovení zrušil.¹⁷⁵

2.2.1.1 Stížnosti proti ČR na porušení čl. 3 ECHR

Česká republika si z hlediska rozhodovací praxe Soudu v otázce porušení čl. 3 ECHR dlouho zachovávala status země, která nebyla meritorně odsouzena.¹⁷⁶ To se však změnilo v roce 2011, kdy Soud vydal první rozhodnutí odsuzující Českou republiku za porušení tohoto článku. Toto rozhodnutí se týkalo stížnosti *Diallo proti České republice*.¹⁷⁷ K němu se v roce 2012 přidal další odsuzující rozsudek za porušení čl. 3 ECHR ve věci *Bureš proti České republice* (k prosinci 2012 dosud nepravomocný).¹⁷⁸ Ačkoliv oba rozsudky znějí na porušení čl. 3 ECHR, jsou zcela odlišného charakteru. Zatímco v případě *Diallo proti České republice* Soud porušení čl. 3 ECHR shledal v souvislosti se správním vyhoštěním, kdy se Česká republika dostatečně nezabývala rizikem možného vystavení stěžovatelů mučení a jiných forem špatného zacházení v zemi, do které měli být vyhoštěni, v případě *Bureš proti České republice* ECtHR konstatoval porušení čl. 3 ECHR z důvodu skutečného nelidského a ponižujícího zacházení, které bylo na pachatelí spácháno, jakož i z důvodu selhání státu zajistit efektivní a nestranné vyšetřování jeho případu. Vzhledem k tomu, že jsou pro Českou republiku tyto rozsudky zásadního významu, neboť vůbec poprvé dochází k odsouzení České republiky za porušení čl. 3 ECHR, je na místě zmínit jejich skutkové okolnosti, jakož i závěry ECtHR v nich učiněné a na závěr tyto rozsudky zhodnotit.

Diallo proti České republice

Ve věci *Diallo proti České republice*¹⁷⁹ Soud dostal k posouzení stížnost, ve které se jednalo o otázku oprávněnosti a zákonnosti správního vyhoštění dvou žadatelů o azyl z Guineji. První stěžovatel postavil žádost o azyl na důvodech obav o svůj život, neboť poté, co se v Guineji účastnil demonstrace učitelů, začala jej hledat policie. Vzhledem k tomu, že se necítil v Guineji bezpečně, rozhodl se utéct ze země. Druhý stěžovatel zažádal o azyl taktéž z důvodu obav o svou bezpečnost. Jeho žádost se zakládala na důvodech jeho aktivních

¹⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 9. prosince 2008, Pl. ÚS 26/07

¹⁷⁶ ECtHR. *Violation by Article and by State 1959 – 2011*. [online] Dostupné na WWW <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2B783BFF-39C9-455C-B7C7-F821056BF32A/0/TABLEAU_VIOLATIONS_EN_2011.pdf> [ověřeno 14. července 2012]

¹⁷⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 (pravomocný dne 28. listopadu 2011) č. 20493/07 ve věci *Diallo proti České republice*

¹⁷⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*

¹⁷⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 (pravomocný dne 28. listopadu 2011) č. 20493/07 ve věci *Diallo proti České republice*

kontaktů s vládní opozicí a také na tom, že byl v Guinji prezidentem unie, která podporovala vládní opozici, jakož i obchodní unie v Guinji, které se dostaly do konfliktu s vládou. Úřad azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra však obě žádosti o azyl odmítl jako zjevně nedůvodné bez toho, aniž by se zabýval meritem věci. Svě odůvodnění postavil na tom, že se oba žadatelé dostali do ČR z Portugalska, které bylo jejich transferovou zemí. Vzhledem k tomu, že je Portugalsko považováno za bezpečnou zemi, Úřad azylové a migrační politiky byl toho názoru, že o azyl měli stěžovatelé požádat již tam. Z důvodu, že po tomto rozhodnutí neopustili stěžovatelé ČR dobrovolně, bylo nad nimi uvaleno správní vyhoštění a stěžovatelé byli nakonec vyhoštěni do země svého původu, nikoliv do Portugalska.

ECtHR se nejprve pozastavil nad úkony českých orgánů v tom smyslu, že vyhostily oba žadatele o azyl rovnou do Guineje a nikoliv do Portugalska, kde by měli možnost znovu o azyl požádat.¹⁸⁰ Nejvíce však Soud zpochybnil konání českých orgánů v tom smyslu, že žádný z nich se nezabýval žádostmi o azyl z hlediska meritů věci a spokojily se s pouhým formálním konstatováním jejich nedůvodnosti, neboť svůj úsudek založily na předpokladu, že v předmětné věci budou stěžovatelé vyhoštěni do Portugalska a nikoliv do Guineje.¹⁸¹ Vzhledem k tomu, že oba stěžovatelé byli nakonec navraceni přímo do Guineji, mělo dle Soudu k meritnímu přezkoumání dojít, neboť v případech, které se dotýkají možného porušení čl. 3 ECHR, je každý orgán přímo z ustanovení ECHR povinen takovéto posouzení učinit. Podle Soudu tak Ministerstvo vnitra nespĺnilo svůj závazek vyplývající přímo z ustanovení ECHR a to nevyhostit osobu do země původu, existuje-li zde reálné riziko, že by takováto osoba v této zemi mohla čelit riziku mučení či jiných forem špatného zacházení, ačkoliv stěžovatelé existenci této hrozby výslovně namítali.¹⁸² Podle ECtHR toto riziko bylo skutečně přítomno, neboť v časovém rámci ve kterém stěžovatelé požádali v České republice o azyl, docházelo v Guineji k vážnému porušování lidských práv. Soud na základě zkoumání faktů, jakož i zpráv lidskoprávních nevládních organizací konstatoval, že všechny tyto dokumenty jasně indikovaly, že v Guineji docházelo k potlačování práv demonstrujících, používání nadměrné síly proti nim, jakož i nedůvodnému zatčení a pronásledování, které v některých případech končilo zabitím či jinou formou špatného zacházení s osobami účastnicími se stávek a demonstrací.¹⁸³ Soud v tomto ohledu kritizoval Ministerstvo vnitra,

¹⁸⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 č. 20493/07 ve věci *Diallo proti České republice*, para 76

¹⁸¹ *Ibidem*, para 81

¹⁸² *Ibidem*, para 77

¹⁸³ *Ibidem*, para 67

že k těmto zprávám vůbec nepřihlédlo, ani nepodrobilo tato tvrzení o výskytu špatného zacházení v Guineji důkladnému zkoumání.¹⁸⁴

Z výše uvedených důvodů a po prozkoumání všech skutečností ECtHR shledal, že k porušení čl. 3 ECHR ze strany orgánů České republiky skutečně došlo, neboť ČR nesplnila základní závazek vyplývající z článku 3 ECHR, který požaduje na smluvních stranách, aby nenavrátily nikoho do země původu, existuje-li zde reálné riziko, že takováto osoba může být v této zemi vystavena riziku špatného zacházení.¹⁸⁵

Díky závaznosti tohoto rozhodnutí lze předvídat, že orgány pověřené rozhodováním o azylu budou v budoucnu povinně posuzovat každou žádost o azyl z hlediska rizika porušení čl. 3 ECHR a neodmítat ji, aniž by se zabývaly meritem věci. Lze plně souhlasit s názorem ECtHR, že v případě, kdy osoba čelí reálnému riziku špatného zacházení v zemi původu, smluvní strana ECHR má povinnost tato reálná rizika plně posoudit a vyhodnotit. To, že české orgány takto neučinily a spokojily se s pouhým formálním konstatováním nedůvodnosti žádosti o azyl, protože ta nebyla dle jejich názoru podána ve správné zemi, neumožnily tak stěžovatelům možnost plné ochrany jejich základních lidských práv.

Lze spekulovat, jestli by ECtHR vydal stejné rozhodnutí v případě, kdy by české orgány navrátily stěžovatele do Portugalska, ze kterého se do České republiky dostali, a kde by mohli znovu požádat o azyl. Ačkoliv bychom v takovémto případě mohli dospět k názoru, že by se míra odpovědnosti za vyhoštění přenesla na Portugalsko, přesto nelze opomínat povinnosti, které vyplývají každému státu z ECHR a které Soud v tomto rozhodnutí znovu výslovně zdůraznil. Tato povinnost se zakládá na povinnosti státu podrobit každé tvrzení o existenci reálného rizika špatného zacházení v zemi původu přísnému a důslednému posouzení. Na podporu tohoto tvrzení lze znovu zopakovat názor Soudu vyjádřený ve věci *Cruz Varas proti Švédsku*.¹⁸⁶ Soud zde určil, že není možno volat k odpovědnosti z mučení přijímající stát, ale stát vydávající, a to z toho důvodu, že jednání vydávajícího státu přímo způsobuje následky vedoucí k vystavení dané osoby zakázanému jednání v podobě mučení či jiného špatného zacházení.¹⁸⁷ Aplikujeme-li tento závěr na naši fiktivní situaci, nelze

¹⁸⁴ Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 (pravomocný dne 28. listopadu 2011) č. 20493/07 ve věci *Diallo proti České republice*, para 77

¹⁸⁵ *Ibidem*, para 85

¹⁸⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 20. března 1991 ve věci č. 15576/89 *Cruz Varas proti Švédsku*, para 69

¹⁸⁷ *Ibidem*

předpokládat, že by se Česká republika mohla zbavit své odpovědnosti, přeneseli-li rozhodnutí o udělení azylu na jinou zemi, aniž by se meritem věci sama zabývala. Proto lze tvrdit, že by také Česká republika nesla svůj díl odpovědnosti v případě, kdy by stěžovatelé byli sice Českou republikou navráceni do Portugalska, ale to by poté o jejich vyhoštění do země původu rozhodlo.

Bureš proti České republice

Stížnost ve věci *Bureš proti České republice*¹⁸⁸ se týkala tvrzení o špatném zacházení v protialkoholní záchytné stanici a následného nedobrovolného zadržování stěžovatele v léčebně. Stěžovatel (L. Bureš) trpěl psychosociální poruchou a za tímto účelem požíval uklidňující léky předepsané mu psychiatrem. V inkriminovaný den se však těmito léky předávkoval a v tomto stavu se rozhodl jít koupit jídlo. Bohužel pod vlivem léků si nebyl sto uvědomit, že není dostatečně oblečen a má na sobě pouze svetr bez kalhot a spodního prádla. V tomto stavu byl zadržen policií, která předpokládala, že se jedná o osobu drogově závislou, a tak zavolala záchrannou službu, která jej převezla do nemocnice. Lékař v té době nenalezl na těle L. Bureše žádné známky zranění, a tak jej nechal převézt do protialkoholní záchytné stanice. I zde lékař neshledal žádné známky zranění. Na druhý den byl L. Bureš převezen ze záchytné stanice na jednotku intenzivní psychiatrické péče do nemocnice, kde byl podroben dalšímu lékařskému vyšetření. Tam se zjistilo, že na těle L. Bureše se nacházejí zjevné odřeniny a pohmožděny, a to především na krku, zápěstí, kotnících a kolenou. L. Bureš si zároveň stěžoval na zacházení v záchytné stanici, nicméně lékařský personál na tyto stížnosti nereagoval. L. Bureš uváděl, že kromě svázání koženými pásy k posteli byl na záchytné stanici podroben slovním a fyzickým útokům ze strany ošetřujícího personálu. Svázán zůstal po celou noc a nikdo jeho stav nekontroloval. V následném vyšetření na neurologii doktor konstatoval, že L. Bureš utrpěl závažné paralyzování horních končetin, které bude mít dlouhodobé následky. Proto se musel L. Bureš podrobit intenzivní léčbě.

Před podáním stížnosti k ECtHR se stěžovatel bránil prostřednictvím všech vnitrostátních prostředků ochrany. Z hlediska špatného zacházení v záchytné stanici předložil L. Bureš trestní oznámení. Po provedeném vyšetřování tohoto oznámení však policie trestní stíhání zastavila, neboť neshledala, že by byl spáchán trestný čin. Odvolání stěžovatele proti tomuto rozhodnutí bylo státním zastupitelstvím zamítnuto bez jakéhokoli prošetřování

¹⁸⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*

skutkového stavu. Státní zastupitelství pouze konstatovalo, že spoutání stěžovatele bylo vedeno jeho agresivním chováním, a proto bylo plně v souladu se zákonem.¹⁸⁹ Ani stížnost k Ústavnímu soudu nebyla úspěšná. Ten ji označil za zjevně neopodstatněnou. Ústavní soud neshledal, že by v tomto případě mohlo dojít k procesnímu porušení čl. 3 ECHR z hlediska nedostatečného zajištění záruk ochrany proti špatnému zacházení.

Z hlediska domnělého porušení čl. 3 ECHR stěžovatel před ECtHR namítal, že jeho svázání po dlouhé hodiny koženými pásy mu způsobilo závažné fyzické a duševní následky, které se rovnají nelidskému zacházení. Nadto použití těchto omezujících opatření nebylo ani adekvátně zaznamenáno a jeho stav nebyl pravidelně monitorován.¹⁹⁰ Stěžovatel se v tomto opírá o tvrzení, že dle platných vnitrostátních a mezinárodních standardů musí být prostředky fyzického omezení používány pouze jako výjimečné opatření, kdy již nezbývá žádná jiná alternativa, a jejich použití musí být vždy zaznamenáno. Dle L. Bureše však takováto situace v jeho případě nenastala.

Po posouzení skutových okolností Soud zdůraznil, že esenciálním v tomto případě není ani tak stěžovatelovo zranění, které utrpěl v souvislosti se špatným lékařským zacházením, jako otázka použití omezujících prostředků ve formě kožených pásů. Podle Soudu zákonné meze použití těchto omezujících prostředků spadají vždy do roviny negativního závazku každého státu, které státy vůči fyzickým osobám z hlediska stanovení garancí vyplývajících z čl. 3 ECHR mají.¹⁹¹ Za úpravu a použití omezujících opatření na záchytné stanici musí tak být volán k odpovědnosti stát. ECtHR zde znovu zdůraznil, že v případech, kdy osoba tvrdí, že došlo k domnělému porušení jeho práva dle čl. 3 ECHR, má stát povinnost provést důkladné a efektivní vyšetřování, které je způsobilé zjistit a potrestat ty, kteří jsou za porušení tohoto práva odpovědni. Proto úmyslné špatné nakládání s osobou, která je pod kontrolou představitelů státní moci, nemůže být považováno za dostatečně napraveno tím, že se oběť takového jednání odškodní, ale je zároveň nezbytné, a to především, vykonat i účelné vyšetřování.¹⁹²

Ačkoliv ECtHR připustil, že za určitých okolností může být použití omezujícího opatření ospravedlněno nezbytností daného případu, je potřeba vždy zajistit, aby takovéto

¹⁸⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*, para 36

¹⁹⁰ *Ibidem*, para 64

¹⁹¹ *Ibidem*, para 78

¹⁹² *Ibidem*, para 81

použití bylo podrobena pravidelné kontrole stavu dané osoby a aby použití daného opatření bylo skutečně nezbytné vzhledem k aktuálním okolnostem. Zároveň doba použití omezujících opatření nesmí být nadměrná.¹⁹³ K tomu je samozřejmě nezbytné přihlídnout k faktu, že osoba podrobená omezujícímu opatření se nachází v pozici podřazenosti a bezmocnosti, což se může negativně odrazit na jejím pocitu ponížení. Stát má proto povinnost prokázat, že lékařská (terapeutická) nezbytnost takového zákroku byla v inkriminovanou dobu přesvědčivě prokázána.¹⁹⁴

Soud zhodnotil, že stěžovatel byl vzhledem ke svému stavu ve velmi zranitelném postavení. Svázání koženými pásy mu bezesporu způsobilo úzkost a závažné duševní strádání. Vzhledem k okolnostem daného případu ECtHR dospěl k názoru, že použití omezujícího opatření nebylo ospravedlnitelné, neboť pouhé konstatování, že je pacient neklidný, nemůže založit oprávnění k použití takového opatření. To totiž není proporcionální ke sledovanému cíli (zklidnění pacienta), ani nespĺňuje podmínku upravenou ve vnitrostátních i mezinárodních standardech, aby omezující opatření bylo použito pouze jako prostředek poslední instance poté, co všechny ostatní způsoby selhaly nebo nejsou dostatečné. Ve sledovaném případě ani nedošlo k pokusu použít alternativní způsoby k zvládnutí neklidného pacienta a ten byl po převozu na záchytnou stanici okamžitě svázán koženými pásy na základě pouhého tvrzení o jeho neklidnosti. Podle ECtHR k jeho svázání došlo spíše z hlediska rutiny než nezbytnosti. Soud také zmínil, že ačkoliv svázání stěžovatele z důvodu jeho agresivity vůči ošetřujícímu personálu by mohlo být za jistých okolností ospravedlnitelné, není přijatelné, aby svázání bylo vyhodnoceno jako jediné možné a efektivní opatření, které je schopné pacientovi zabránit v budoucích možných útocích na ošetřující personál a které bude tedy zároveň použito jako určitý způsob trestu.¹⁹⁵

Z tohoto důvodu ECtHR uzavřel, že se státním orgánům dostatečně nepodařilo prokázat, že použití omezujícího opatření na stěžovateli bylo nezbytné a přiměřené daným skutečnostem, a dále, že dostatečně nezajistily, aby byl stěžovatel pravidelně kontrolován. K tomu se také připojil fakt, že nedošlo k dostatečnému zaznamenávání o použití kožených pásů a o délce trvání tohoto opatření, a proto nebylo možno dostatečně ověřit tvrzené skutečnosti o výkonu tohoto opatření, což v konečné fázi zabránilo řádnému vyšetřování a

¹⁹³ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*, para 86

¹⁹⁴ *Ibidem*, para 87

¹⁹⁵ *Ibidem*, para 94-98

trestnímu stíhání. Vzhledem ke všem těmto skutečnostem ECtHR rozhodnul, že stěžovatel byl podroben nelidskému a ponižujícímu zacházení v rozporu s čl. 3 ECHR, a tedy, že tento článek byl ze strany České republiky porušen. Nadto Soud konstatoval porušení čl. 3 ECHR také procesně, neboť stížnost L. Bureše na špatné zacházení nebyla ze strany českých orgánů dostatečně a efektivně vyšetřena. Státní orgány neprokázaly, kdo je odpovědný za zranění stěžovatele, ačkoliv se jim podařilo zjistit, že použití prostředků omezení nebylo provedeno v souladu s existujícími vnitrostátními předpisy. ECtHR v tomto ohledu zdůraznil, že trestní právo smluvního státu musí poskytnout praktickou a efektivní ochranu práva garantovaného čl. 3 ECHR. To souvisí se základním pozitivním závazkem státu upraveným v čl. 1 ECHR, který vyžaduje zajistit, aby každé osobě byla efektivně zaručena a přiznána jeho základní práva a svobody. Z tohoto důvodu je každý stát povinen zajistit řádné, efektivní, nestranné a úplné vyšetřování, kterému bude také přítomen prvek veřejné kontroly nad takovýmto vyšetřováním. ECtHR po prostudování faktů tohoto případu však nedospěl k názoru, že by takovéto vyšetřování bylo provedeno. Naopak, závěry učiněné státním zástupcem o souladu použití omezujícího opatření s existujícími předpisy byly označeny soudem za obtížně slučitelné se základním závazkem států k tomu, aby vnitrostátní právo poskytovalo praktickou a efektivní ochranu práv chráněných čl. 3 ECHR.¹⁹⁶

Toto rozhodnutí lze považovat za velmi významné, neboť definuje rozdíl mezi tím, co se považuje za přijatelné použití omezujících prostředků a co nikoliv. Soud zde zaujímá postoj, že bude-li omezující opatření použito v případech, které nebudou lékařsky nezbytné či nebudou přiměřené k aktuálnímu stavu pacienta, anebo nebudou použity jako poslední možný nástroj poté, co všechny ostatní alternativní a méně závažné metody selžou, bude takovéto použití chápáno jako ponižující a nelidské zacházení. Z výkladu učiněného Soudem lze také usuzovat, že čl. 3 ECHR může být státy zároveň porušen i tím, že pravidla použití těchto opatření nebudou právními předpisy pevně stanovena, jakož i záznamy o použití omezujících opatření nebudou např. zdravotníky pečlivě vedeny. V tomto případě může dle Soudu dojít k porušení základního závazku každého státu k zajištění náležité ochrany práva každého jedince nebýt mučen či podroben jiným formám špatného zacházení (*duty to protect*), neboť stát dostatečně nezaručil efektivní záruky proti výskytu špatného zacházení.

¹⁹⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*, para 121-133

Osobně věřím, že podobných případů týkajících se nesprávného použití omezujících opatření existuje spousta. Tento případ je však významný tím, že se jej povedlo předložit ECtHR k posouzení. Díky právnímu názoru založenému v tomto rozsudku lze však předjímat, že v případech, kdy se státu nepodaří prokázat nezbytnost použití omezujícího opatření vzhledem k okolnostem daného případu a stavu pacienta, jakož i kdy použití takového opatření nebude přiměřené sledovanému cíli, toto zacházení bude ve světle názoru ECtHR učiněného v rozsudku *Bureš proti České republice* označeno za nelidské a ponižující. Jak bude blíže popsáno v kapitole 5, způsob výkonu a používání omezujících opatření v České republice je problematickou otázkou, kterou se se na půdě Rady Evropy zabývá velice extensivně CPT. Ten Českou republiku za nedostatečnou úpravu rámce použití těchto opatření, jakož i za neexistenci dostatečných záruk v rámci jejich výkonu, opakovaně kritizuje. Rozsudek ECtHR tak bude mít vliv i na pozici a argumentaci CPT, neboť ta je díky přesvědčivému názoru Soudu na povahu těchto opatření a podmínek pro jejich použití ještě více posílena.

Ostatní rozhodnutí ECtHR týkající se České republiky a článku 3 ECHR

Rozhodnutí ve věci *Diallo proti České republice* a *Bureš proti České republice* nejsou jediná, která Soud ve vztahu k čl. 3 ECHR a k České republice projednával. Jsou však jediná, ve kterých Soud o porušení čl. 3 ECHR doposud rozhodl. V několika dalších stížnostech byl čl. 3 ECHR stěžovateli namítán, Soud však nakonec neshledal, že by ke skutečnému porušení čl. 3 ECHR došlo. Vzhledem k tomu, že se tvrzení stěžovatelů na porušení tohoto článku různí a že jsou založena na odlišných důvodech, je užitečné některá z nich krátce zmínit.

V případě *Zehnalová a Zehnal proti České republice*¹⁹⁷ bylo porušení čl. 3 ECHR namítáno v souvislosti s tělesným postižením stěžovatelky, která postavila svou stížnost na tom, že veřejné budovy v České republice nejsou konstruovány tak, aby umožňovaly přístup i osobám s omezenou schopností pohybu. Toto jí nejenom diskriminuje v jejích právech, ale také způsobuje nelidské a ponižující zacházení, které je zakázáno čl. 3 ECHR. Soud však takovýto názor nesdílel a potvrdil, že je vždy potřeba přihlížet ke všem okolnostem konkrétního případu a že míra špatného zacházení musí dosahovat určitého minimálního stupně závažnosti, aby mohlo být klasifikováno jako nelidské či ponižující dle čl. 3 ECHR. Soud nadto zdůraznil, že tvrzení o špatném zacházení podle čl. 3 ECHR musí být podloženo

¹⁹⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 14. května 2002 č. 38621/97 ve věci *Zehnalová a Zehnal proti České republice*

relevantními důkazy, které jdou za veškerou míru pochybností. Z důvodu, že stěžovatelé nebyli schopni podepřít svá tvrzení dostatečnými důkazními prostředky, které by prokazovaly dlouhotrvající a závažné účinky namítaného špatného zacházení, ECtHR konstatoval, že minimální stupeň závažnosti nebyl v konkrétním případě dosažen a odmítl tuto stížnost jako neopodstatněnou.¹⁹⁸

Další stížností, ve které byl čl. 3 ECHR namítán, byl případ *D. H. a další proti České republice*.¹⁹⁹ Ačkoliv se tato stížnost týkala otázky diskriminačního jednání ze strany českých orgánů vůči romské populaci, stěžovatelé se odvolávali také na čl. 3 ECHR. Porušení tohoto článku spatřovali v ponižujícím zacházení, kterému byli vystaveni v souvislosti s jejich segregací od ostatní většinové populace, jež spočívala v jejich zařazení do zvláštních škol a to dle jejich názoru bez řádného a podloženého zdůvodnění. Podle stěžovatelů bylo zařazení do zvláštních škol učiněno pouze na základě jejich odlišného rasového původu. Ačkoliv ECtHR shledal porušení čl. 14 ECHR, námitku porušení čl. 3 ECHR odmítl jako neopodstatněnou.

Ve věci *Žirovnický proti České republice*²⁰⁰ se stěžovatel domáhal porušení čl. 5 ECHR zajišťujícího právo osoby na svobodu a osobní bezpečnost. Čl. 3 ECHR byl namítán v této spojitosti taktéž. Stížnost směřovala na nezákonnost vazby stěžovatele, kterému byla délka pobytu ve vazbě prodlužována bez řádného soudního rozhodnutí. Soud takového jednání označil za odporující čl. 5 ECHR. Z hlediska údajného porušení čl. 3 ECHR se stěžovatel odvolával na nedostatečné podmínky ve Vazební věznici Praha-Pankrác, které byly daleko přísnější než ve Vazební věznici Praha-Ruzyně, ve které byl držen dříve. Soud však pro prošetření této stížnosti neshledal, že by takovéto tvrzení mohlo zakládat porušení čl. 3 ECHR a tuto námitku označil za zjevně neopodstatněnou.²⁰¹

Případem, který nakonec skončil smírným urovnáním sporu, byla stížnost ve věci *Červeňáková a ostatní proti České republice*.²⁰² Zde se skupina Romů domáhala svého nájemního práva, které jim bylo městským úřadem v Ústí nad Labem odmítnuto. Poté co byli

¹⁹⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 14. května 2002 č. 38621/97 ve věci *Zehnalová a Zehnal proti České republice*

¹⁹⁹ Rozsudek Velkého senátu ECtHR ze dne 13. listopadu 2007 č. 57325/00 ve věci *D. H a další proti České republice*

²⁰⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 30. září 2010 č. 23661/03 ve věci *Žirovnický proti České republice*

²⁰¹ Ibidem, para 95 a 98

²⁰² Rozhodnutí ECtHR o vyškrtnutí věci ze seznamu ze dne 29. července 2003 č. 40226/98 ve věci *Červeňáková a ostatní proti České republice*

poměrně hrubým způsobem donucení městskými orgány Ústí nad Labem opustit své byty a odstěhovat se na Slovensko, brzy se vrátili zpět do Ústí nad Labem a žádali přístup do svých zapečetěných bytů. Orgány města jim však odmítly tyto byty otevřít, a to i přesto, že zde měli stěžovatelé řádně nahlášený trvalý pobyt. Z tohoto důvodu se stěžovatelé usadili v městském parku a poté v garáži, kde přebývali v nevhodných životních podmínkách, což samozřejmě negativně ovlivnilo jejich zdravotní stav. Stěžovatelé ve své stížnosti před ECtHR namítali nejenom porušení čl. 3 ECHR, ale také článků 6, 8, 13 a 14 ECHR. Z hlediska čl. 3 ECHR poukazovali zejména na tvrdost policie, se kterou se setkali při jejich nuceném vystěhování z bytů, jakož i při donucení k odchodu na Slovensko. Stěžovatelé k tomu dodávali, že i po svém návratu zpět do Ústí nad Labem byli nadále vystaveni ponižujícímu zacházení, které v nich zanechalo závažné psychické následky a které bylo také zhoršeno medializací jejich případu, neboť se stali častým předmětem útoků ze strany příslušníků skinheads.

Ačkoliv je samozřejmě dobré, že se České republice podařilo urovnat tento spor smírným způsobem, je z hlediska otázky možného porušení čl. 3 ECHR škoda, že se nedozvíme, jak by ECtHR takovou situaci posoudil a zda by o porušení čl. 3 ECHR rozhodl. Domnívám se však, že míra hrubosti, se kterou byli stěžovatelé vystěhováni ze svých bytů násilným způsobem bez zákonného důvodu a se kterou byli donuceni odejít na Slovensko, by mohla zakládat hranici nelidského a ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 3 ECHR. I zde by bylo potřeba však posoudit všechny okolnosti tohoto případu, míru intenzity a trvání špatného zacházení, jeho fyzické a psychické následky, jakož i otázku, zda se stěžovateli bylo nakládáno způsobem respektujícím lidskou důstojnost.²⁰³ Pokud by se podařilo prokázat, že stěžovatelé tímto jednáním utrpěli závažné psychické a fyzické následky dosahující zvláštní intenzity, mohlo by ke konstatování porušení čl. 3 ECHR skutečně dojít.

2.2.2 Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT)

Na základě úmluvy ECPT vyjádřily členské státy Rady Evropy přesvědčení, že by bylo z důvodu posílení ochrany osob zbavených svobody žádoucí zajistit ochranu těchto osob nejenom soudními prostředky ochrany (jako je např. Evropský soud pro lidská práva), ale také prostředky mimosoudními, které se budou zaměřovat převážně na prevenci. Za tímto účelem

²⁰³ Srovnej například s názorem ECtHR v rozsudku *Irsko proti Spojenému království* (rozsudek ze dne 18. ledna 1978 ve věci č. 5310/71, para 162) či *Vilvarajah a další proti Spojenému království* (rozsudek ze dne 30. října 1991 č. 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87, para 107)

byl zřízen CPT, jehož hlavní náplní je působit jako preventivní mezinárodní mechanismus proti mučení a jiným formám špatného zacházení. Tuto svou činnost vykonává prostřednictvím návštěv smluvních stran. Cílem těchto návštěv je v souladu s čl. 1 ECPT zjišťovat „*jak je zacházeno s osobami zbavenými svobody s cílem posílit v případě nezbytnosti ochranu těchto osob před mučením a před nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním.*“ Činnost CPT vychází z čl. 3 ECHR, na který úmluva ECPT ve své preambuli přímo odkazuje.

Zřízením CPT byl proveden jeden z cílů Rady Evropy na poli ochrany lidských práv, kterým bylo zaměřit se na prevenci výskytu jejich porušování. CPT byl ustaven jakožto mimosoudní preventivní mechanismus pro ochranu osob zbavených svobody, který působí v rámci regionálního systému. Výkladová zpráva k Úmluvě ECPT²⁰⁴ z hlediska důvodů pro vypracování nového mechanismu dodává, že ačkoliv v rámci Rady Evropy existuje kontrolní systém v podobě ECtHR, na který se mohou obrátit osoby, jež tvrdí, že jejich práva byla porušena, je užitečné vytvořit nový mimosoudní mechanismus, který bude mít preventivní charakter a jehož hlavní úkoly se zaměří na prověřování zacházení s osobami zbavenými svobody s cílem posilovat jejich ochranu proti špatnému zacházení. Do kompetence CPT však nepatří vykonávat jakékoliv právnícké činnosti.²⁰⁵ To znamená, že CPT nemá například kompetenci rozhodovat či činit jakékoliv závěry o tom, zda smluvní strana porušuje relevantní mezinárodní dokumenty. CPT by se měl také zdržet vyjadřování svých názorů na interpretaci mezinárodních lidskoprávních úmluv, a to jak abstraktně, tak také ve vztahu ke konkrétním skutečnostem. Neměl by se ani pokoušet o interpretaci čl. 3 ECHR,²⁰⁶ neboť tato činnost náleží výlučně Evropskému soudu pro lidská práva. Úmluva ECPT, na základě které byl CPT zřízen, neobsahuje žádnou definici mučení. Důvodem, proč tato definice v úmluvě chybí, jakož i toho, proč se CPT nemá pokoušet o definování těchto pojmů, byla obava, aby CPT v tomto ohledu až příliš nezasahoval do kompetence Soudu. I z tohoto důvodu bylo jasně určeno, že CPT nebude orgánem, který má střežit a vykládat čl. 3 ECHR, nýbrž takovým, který se zaměří na prevenci špatného zacházení.²⁰⁷

²⁰⁴ Council of Europe, CPT, *Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*

²⁰⁵ Ibidem

²⁰⁶ Council of Europe, CPT, *Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, para 17, 25 a 27

²⁰⁷ KELLY, Tobias. *This Side of Silence: Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty*, 1. vyd. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012, s. 154

Srovnáme-li potom základní činnost a cíle CPT s činností a cíly CoAT, je třeba zdůraznit, že tyto dva orgány jsou orgány jiného charakteru. Z hlediska výkonu mandátu je CPT více limitován než CoAT, neboť CPT se zaměřuje pouze na ochranu osob, které se nacházejí v místech, ve kterých jsou zbaveny svobody. Výbor CoAT se na druhou stranu může zabývat všemi situacemi a místy, kde může k údajnému výskytu aktů mučení docházet. Zatímco CPT působí preventivně, CoAT se zabývá spíše již existujícím porušením práva nebýt mučen a projednává také oznámení na podezření z mučení. Působí tedy spíše následně. CPT může k výkonu svého mandátu vydávat své vlastní standardy, podle kterých se řídí, jakož i může odkazovat na jakékoliv standardy, které uzná za vhodné. CoAT je naopak plně vázán ustanoveními úmluvy CAT a nemůže jít za její rámec. Z hlediska organizační činnosti je CPT daleko větší a efektivnější, neboť disponuje rozsáhlým a stálým personálem a pracuje nepřetržitě. CoAT naopak zasedá pouze několikrát do roka a jeho personál není stálý. Část jeho pracovníků je přidělována z řad kanceláře Vysokého komisaře pro lidská práva, a to pouze na tu dobu, po kterou CoAT zasedá.²⁰⁸ Obecně převládající názor mezi odborníky na lidská práva je ten, že CPT je orgánem daleko silnějšího charakteru, a to jak co se týče zdrojů (finančních, personálních) pro vykonávání své činnosti, tak také co do úrovně odborné znalosti jeho členů.²⁰⁹

Vzhledem k tomu, že je CPT preventivním mechanismem, jeho cílem není odsuzovat jednotlivé země v případě, kdy zjistí porušení, ale spíše na základě důvěrných šetření a zjištění doporučovat opatření směřující ke zlepšení ochrany osob zbavených či omezených na svobodě. V současné době je smluvní stranou úmluvy CPT 47 států včetně České republiky.²¹⁰ Pro Českou republiku je CPT vedle CoAT nejvýraznějším mezinárodním mechanismem, na jehož činnost musí orgány ČR pravidelně reagovat. Doporučení CPT se asi nejvíce odráží v navrhovaných legislativních změnách, jež jsou na základě doporučení CPT iniciovány.

K činnosti CPT je významné dále zmínit, že tento orgán neovlivňuje pouze smluvní strany úmluvy, ale také míru základních standardů ochrany lidských práv obecně. V průběhu

²⁰⁸ KELLY, Tobias. *This Side of Silence, Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty*, 1. vyd. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012, s. 154-155

²⁰⁹ Ibidem, s. 155

²¹⁰ CPT: States: Documents and Visits. [online] Dostupné na WWW <<http://www.cpt.coe.int/en/states.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

své existence vytvořil *Standardsy záruk proti špatnému zacházení a podmínek zadržování*.²¹¹ Ty se týkají nejenom osob zbavených svobody, ale také těch, které spadají do skupiny zranitelných osob. Tyto standardy měly nemalý vliv např. při revidování Evropských vězeňských pravidel, Evropských pravidel pro mladistvé delikventy či Pravidel týkajících se ochrany lidských práv ve spojitosti se zvyšujícími se azylovými řízeními.²¹²

CPT má aktuálně celkem 44 členů.²¹³ Podle čl. 4 ECPT se má počet členů rovnat počtu stran, a proto prozatím neobsazení členové²¹⁴ budou muset být brzy jmenováni. Členové CPT jsou osobami vysokého morálního charakteru a uznávanými odborníky v některé z oblastí, na kterou se mandát CPT vztahuje, a s vysokou znalostí lidských práv. Členové tak mohou být nejenom právníci, ale např. i lékaři, znalci v oblasti vězeňství, kriminologie, psychiatrie apod. Za Českou republiku byl v roce 2012 jmenován MUDr. Jan Pfeiffer, který na tomto postě nahradil aktivní zastánkyni lidských práv Mgr. Annu Šabatovou.²¹⁵ MUDr. Jan Pfeiffer je uznávaným psychiatrem s bohatou znalostí lidských práv, zaměřující se převážně na otázky práv zdravotně postižených a institucionální péče.

Volbu členů CPT provádí Výbor ministrů Rady Evropy ze seznamu sestaveného byrem Poradního shromáždění Rady Evropy.²¹⁶ Jejich období je čtyřleté, přičemž mohou být jednou znovuzvoleni. Za Českou republiku vybírá vhodné kandidáty na post člena CPT Ministerstvo zahraničních věcí. V této otázce však také aktivně spolupracuje s Výborem proti mučení Rady vlády pro lidská práva (dále jen Výbor RLP proti mučení), se kterým nominaci vhodných kandidátů diskutuje.²¹⁷

²¹¹ CPT: *20 Years of Combating Torture*, 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment of Punishment (CPT), 1 August 2008- 31 July 2009, Council of Europe Publishing, 2009, s. 8, para 6

²¹² Ibidem

²¹³ CPT: Members of the CPT. [online] Dostupné na WWW: <<http://www.cpt.coe.int/en/members/en-list.pdf>> [ověřeno 14. července 2012]

²¹⁴ Aktuálně je to z Bosny a Hercegoviny, Makedonie a Španělska

²¹⁵ Mgr. Anna Šabatová je uznávanou odbornicí na lidská práva. V minulosti byla například zvolena zástupkyní veřejného ochránce práv a nyní působí jako předsedkyně Českého helsinského výboru, který je významnou nevládní organizací zaměřující se na ochranu základních lidských práv, a který se ve velkém rozsahu zabývá otázkou vězeňství a práv osob omezených na svobodě.

²¹⁶ Čl. 5 odst. 3 Úmluvy CAT

²¹⁷ Výbor RLP proti mučení, zápis ze zasedání Výboru ze dne 25. února 2011. [online] Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 14. července 2012]

2.2.2.1 Provádění návštěv CPT

Základní činností CPT je provádět návštěvy smluvních stran za účelem zjišťování, jak je zacházeno s osobami zbavenými svobody. Výkladová zpráva blíže vysvětluje, co se rozumí pod pojmem „osoby zbavené svobody“ a odkazuje na čl. 5 ECHR upravující právo na svobodu a osobní bezpečnost. Doplnuje dále, že není podstatné, zda takovéto omezení je založeno na formálním rozhodnutí či nikoliv. Zařízeními, ve kterých se nacházejí osoby zbavené svobody, tedy mohou být věznice, vazební věznice, policejní cely, místa správního zadržování či zadržování ze zdravotních důvodů či zařízení, ve kterých jsou drženi mladiství.

Kromě řádných návštěv, které CPT vykonává periodicky, je také možné, aby provedl návštěvu mimořádnou (*ad hoc*), vyžadují-li to okolnosti. To mu umožňuje čl. 7 ECPT. Později jmenované jsou uskutečňovány podle potřeby a nejsou předem oznamovány. Jejich smyslem je především působit na vládu daného státu k odstranění nedostatků při realizaci ECPT či jednotlivých doporučení CPT. Návštěvy trvají zpravidla několik dnů.²¹⁸ To, že CPT nemá povinnost oznámit smluvní straně datum provedení návštěvy, má nejenom své výhody, ale i limitace. Na jednu stranu CPT těží z toho, že se smluvní strana na návštěvu nemůže připravit, a tímto může CPT dosáhnout co možná nejaktuálnějších a nejrelevantnějších informací bez možnosti toho, aby s nimi smluvní strana manipulovala, na stranu druhou její taková přepadová akce může i limitovat, neboť se pak musí spoléhat na vnější informace, které od jednotlivých zainteresovaných osob obdrží. Vzhledem ke krátkému trvání jeho návštěv se může snadno stát, že skutečná situace je poněkud jiného rázu, než jak ji CPT při svých návštěvách vnímá.²¹⁹ Dalo by se proto tvrdit, že CPT v průběhu své návštěvy získá pouze základní znalost toho, jak daná situace pravděpodobně vypadá, nicméně tato znalost nemusí být zcela přesná.

V průběhu návštěvy poskytuje delegaci veškerou součinnost a pomoc styčný úředník, který je jmenován smluvní stranou v souladu s čl. 15 ECPT. Hlavním úkolem styčného úředníka je spolupracovat s CPT a ulehčovat jeho delegaci veškerou činnost při provádění návštěvy v daném smluvním státě. Pro Českou republiku byl styčným úředníkem vládou stanoven tajemník Výboru RLP proti mučení.²²⁰

²¹⁸ KELLY, Tobias. *This Side of Silence, Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty*, 1. vyd.

Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012, s. 160

²¹⁹ *Ibidem*, s. 160

²²⁰ Usnesení vlády č. 1180 ze dne 22. listopadu 2000

Samotnou návštěvu smluvní strany bychom mohli rozdělit do tří fází. První fáze spočívá v uskutečňování jednání s ministry či zástupci státních orgánů, do jejichž působnosti spadají zařízení, ve kterých se mohou nacházet osoby omezené na svobodě, ale také s nevládními organizacemi. Nevládní organizace jsou pro CPT zdrojem aktuálních informací a tipů, na které problémy se při návštěvě konkrétní země zaměřit či jaká zařízení navštívit. To, že se informace obdržené od nevládních organizací mohou odlišovat od oficiálních stanovisek státních orgánů, je pro činnost CPT prospěšné, neboť zde může právě dojít k odhalení těch problematických oblastí, které by daný stát nechtěl rozdmýhávat. To opět přispívá k cíli, který si CPT vymezil a kterým je prevence špatného zacházení. I z toho důvodu CPT spolupracuje s nevládními organizacemi i mimo období návštěv a ty mu poskytují cenné materiály a informace, které může později použít či na základě kterých se může rozhodnout vykonat návštěvu např. mimořádnou. V České republice spolupracuje CPT velice aktivně např. s nevládní organizací Liga lidských práv či s Centrem advokacie duševně postižených (MDAC).

Druhá fáze návštěvy CPT ve smluvním státě spočívá v konkrétních návštěvách zařízení, kde se mohou nacházet osoby zbavené/omezené svobody *de iure i de facto*. Toto vymezení je velice extenzivní, neboť dává možnost CPT provádět návštěvy nejenom věznic a vazebních věznic, ale také např. psychiatrických léčeben, ústavů pro výkon zabezpečovací detence, zařízení provozovaných poskytovateli sociální péče (jako např. domovy pro seniory), zařízení spadajících pod působnost Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra (přijímací střediska, zařízení pro zajištění cizinců, pobytová střediska apod.), policejních stanic (a to zejména těch, kde se nacházejí cely předběžného zadržení) či výchovných ústavů pro děti a mladistvé delikventy, ve kterých se vykonává ústavní a ochranná výchova apod. Delegation má dle čl. 8 odst. 3 ECPT právo hovořit s osobami zbavenými/omezenými na svobodě bez přítomnosti třetích osob. Smluvní strana má pak povinnost poskytnout CPT veškeré informace, které jsou straně známy. To zahrnuje taktéž jakoukoliv dokumentaci, včetně dokumentace spisové či zdravotní.²²¹

Třetí fáze návštěvy následuje na její závěr a spočívá ve sdělení předběžných zjištění z probíhající návštěvy nejvyšším představitelům státní moci. Delegation CPT v této fázi jedná s ministry příslušných resortů či s jejich náměstky. Již zde mohou jednotliví ministři okamžitě

²²¹ To je upraveno čl. 8 ECPT

reagovat na výtky učiněné delegací a její zjištění konfrontovat. Tato závěrečná schůzka je velice účelná, neboť již zde může dojít k odstranění případných nejasností či nedorozumění, které by se mohly ve zprávě objevit. Skutečnosti sdělené během tohoto závěrečného hodnocení reflektuje CPT také ve své zprávě, kterou následně v souladu s čl. 10 ECPT po své návštěvě zpracuje. Tato zpráva se předává smluvní straně a ta má k obsaženým doporučením zaujmout svá stanoviska. Smluvní strana má pak povinnost ve stanoveném časovém rámci předložit CPT své vyjádření na doporučení ve zprávě učiněná.

Zpráva CPT má pouze povahu doporučení, která nejsou právně vynutitelná. Doporučení tak mají spíše rétorický charakter, který však sleduje velmi zásadní cíl. Ačkoli smluvní strana není povinna doporučení naplnit, je povinna se jimi zabývat. A to je jeden z hlavních cílů, o který CPT usiluje – rozprout politickou debatu mezi nejvyššími představiteli státní moci, kteří budou daný problém řešit, hodnotit a následně zaujmou svá stanoviska.²²² Politická debata a následné vyjádření představitelů státní moci pak může ty situace, proti kterým se CPT ohradil, objasnit, či je vyřešit. Pokud se tak nestane, dialog mezi CPT a představiteli státní moci dál pokračuje. CPT může také iniciovat návštěvu mimořádnou, jak se například stalo ve vztahu k České republice v případě chirurgických kastrací (jak bude popsáno podrobně v kapitole 5). Dialog je jednou z ústředních formálních rolí, na které je činnost a spolupráce CPT se smluvními státy založena.²²³ Pokud tento formální předpoklad funguje, může také dojít ke konstruktivním, reálným změnám, které budou v návaznosti na tento dialog vyvolány. A na to CPT velice spoléhá.

V České republice zpracovává vyjádření, stejně tak jako zprávy pro CoAT, oddělení Sekretariátu Rady vlády ČR pro lidská práva, neboť Úřad vlády je ve smyslu čl. 15 ECPT úřadem příslušným přijímat oznámení pro vládu.²²⁴ Zpráva a vyjádření je stejně tak jako zpráva CAT důvěrná a CPT je oprávněn ji zveřejnit až poté, co k tomu dá smluvní strana souhlas.²²⁵ CPT je tak vázán povinností mlčenlivosti, pokud jej této povinnosti smluvní strana nezproští. Nicméně ani poté nesmí odhalit osobní informace osob zbavených svobody, se kterými CPT v průběhu své návštěvy jednal. To se děje za účelem ochrany už tak

²²² KELLY, Tobias. *This Side of Silence, Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty*, 1. vyd. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012, s. 162

²²³ Ibidem, s. 163

²²⁴ Usnesení vlády č. 1180 ze dne 22. listopadu 2000

²²⁵ Čl. 11 CAT

zranitelných osob, které by mohly být vystaveny zveřejněním svých jmen ještě většímu riziku či ohrožení.

Vyjádření vlády České republiky ke zprávě CPT se připravuje na základě podkladů, které si Úřad vlády ČR vyžádá od relevantních resortů. Poté se tento návrh jako nelegislativní materiál předkládá podle Legislativních pravidel vlády do meziresortního připomínkového řízení a následně také vládě, která jej schvaluje. Vláda zároveň musí rozhodnout o tom, zda souhlasí se zveřejněním zprávy a vyjádření. Až poté, co vláda o této skutečnosti rozhodne usnesením, je CPT oprávněn tyto dokumenty vyvěsit na svých internetových stránkách a dále zveřejnit. Vláda ČR doposud nezakázala zveřejnění žádné zprávy ani vyjádření. Ty jsou dostupné jednak na internetových stránkách CPT, jednak v české verzi na oficiálních stránkách vlády.²²⁶

2.2.2.2 Návštěvy České republiky vykonané delegací CPT

Česká republika byla navštívena CPT doposud šestkrát, a to v rámci pravidelných návštěv v letech 1997, 2002 a 2006 a 2010, a také mimořádných návštěv v letech 2008 a 2009. Vzhledem k velkému vlivu těchto zpráv na legislativní a jinou činnost orgánů České republiky je na místě jednotlivé zprávy a nejdůležitější doporučení CPT v nich učiněná shrnout.

Řádná návštěva v roce 1997

V první zprávě předložené České republice výbor CPT nejprve stručně představil své kompetence a principy, na základě kterých jeho činnost funguje. Výbor CPT považoval za nutné vysvětlit, co tvoří jeho mandát a co jej zároveň odlišuje od ostatních mechanismů ochrany. Zdůraznil přitom svou preventivní úlohu v předcházení mučení a špatnému zacházení. Za zmínku stojí především informace o tom, že úlohou CPT není veřejně kritizovat smluvní stranu, ale spíše jí pomoci najít správná východiska a cesty, jež povedou k posílení „*cordon sanitaire*“ (jakéhosi ochranného pásu), který odlišuje přípustné a nepřípustné formy zacházení či chování.²²⁷ CPT vyzvedává výbornou spolupráci českých orgánů a představitelů

²²⁶ Vláda ČR. Pracovní a poradní orgány. Zprávy: plnění mezinárodních úmluv. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/evropska-umluva-o-zabraneni-muceni-a-nelidskemu-nebo-ponizujicimu-zachazeni-nebo-trestani-17701/>> jakož i oficiální stránky CPT: <<http://www.cpt.coe.int/en/states/cze.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

²²⁷ CPT: *Zpráva pro vládu České republiky z návštěvy ČR, kterou CPT vykonal ve dnech 16. až 26. února 1997*

státní moci po doby jeho návštěvy. Na druhou stranu však byla v průběhu jeho návštěvy odhalena závažná zjištění a CPT dokonce využil svého oprávnění dle čl. 8 odst. 5 ECPT a při projednávání závěrečných zjištění na konci návštěvy učinil okamžité sdělení k českým orgánům. Důvodem k využití tohoto nástroje bylo zjištění CPT, že pobyt cizinců čekajících v policejních zařízeních na vyhoštění byl ze strany českých orgány nedovoleně prodlužován. K tomu ještě přistoupil fakt, že cely, ve kterých byli cizinci umístěni, byly nedostatečně vybaveny, bez možnosti přísunu denního světla, a osoby v nich zadržené neměly žádnou možnost pohybu na čerstvém vzduchu. V návaznosti na toto okamžité sdělení orgány České republiky slíbily, že v roce 1998 dojde k vybudování záchytného zařízení pro cizince a také k přijetí pravidel, která budou upravovat podmínky, za kterých může být cizinec do takového typu zařízení umístěn.²²⁸ Tato sdělení byla realizována a došlo tak nejenom ke zřízení speciálních zařízení pro zajištění cizinců (např. záchytné zařízení Balková), ale také k úpravě podmínek a způsobu zacházení s osobami, které se v těchto zařízeních nacházejí, jakož i k úpravě jejich práv a oprávnění.²²⁹

Dalším problémem, který CPT ve své první zprávě zmínil, je neexistence zákonné úpravy tří základních práv, které CPT považuje za základní záruky zadržených osob proti špatnému zacházení. Mezi tato práva se řadí právo informovat o svém zadržení osobu blízkou či jinou, právo na právního zástupce a právo na vyšetření lékařem dle vlastní volby. Na tyto komentáře orgány ČR uvedly, že první dvě práva budou v dohledné době do jednotlivých relevantních zákonů provedena a co se týče práva na právního zástupce, toto právo je již zaručeno samotnou Ústavou a Listinou základních práv a svobod.²³⁰

CPT také vytýkal, že při vyšetřování vězně lékařem je u této prohlídky přítomen vždy příslušník vězeňské služby, který se tak může plně seznámit se zdravotním stavem a zdravotní dokumentací vězněné osoby. CPT zdůraznil, že zdravotnická dokumentace, stejně tak jako sdělení lékaře, má být co nejvíce důvěrné a vězeňský personál by neměl mít k takovýmto informacím přístup. V návaznosti na toto doporučení generální ředitel Vězeňské služby ČR

(CPT/Inf (99) 7), preface, str. 7

²²⁸ ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997 (CPT /Inf (99) 8, s. 17 a Následná zpráva vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997, s. 4

²²⁹ ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997 (CPT /Inf (99) 8, s. 17 a Následná zpráva vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997, s. 18

²³⁰ ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997 (CPT /Inf (99) 8, s. 19

vydal vnitřní nařízení, kterým se tato otázka vyřešila.²³¹ Příslušník vězeňské služby tak díky tomuto nařízení musí po dobu lékařské prohlídky zůstat za dveřmi ordinace, aby byl blízko v případě potřeby, ale zároveň aby nemohl doslechnout komunikaci mezi lékařem a pacientem.

Mezi další problémy, které CPT po této návštěvě zmínil, byla otázka výskytu špatného zacházení s vězni, špatných podmínek v policejních celách, nedostatečné vzdělávání vězeňského a policejního personálu k lidským právům a s tím související problém výskytu násilí vůči vězňům, čemuž nepříspěvá ani nedostatečný rámec pro projednávání stížností vězňů na špatné zacházení. Mezi další problémy zmiňované CPT se zařadila přeplněnost věznic a nedostatečná vůle českých orgánů tuto situaci řešit, izolace odsouzených vězňů na doživotí či k dlouhodobému trestu odnětí svobody a také nedostatečné praktické provedení základních oprávnění vězňů, jako např. možnosti přístupu k telefonu, návštěv či možnosti pohybu na čerstvém vzduchu.

Řádná návštěva v roce 2002

Po návštěvě České republiky v roce 2002 CPT hodnotí spolupráci s českými orgány jako dobrou. Kritizuje však, že na začátku návštěvy neobdržel od Ministerstva vnitra pověřovací listiny, což mu znesnadnilo návštěvu zařízení, která spadají do kompetence tohoto ministerstva (policejní cely a zařízení). Jako následek mu byl v těchto zařízeních odmítnut přístup do požadované dokumentace, což CPT hodnotí jako porušení principu spolupráce upraveného v čl. 8 odst. 2 písm. c) a d) úmluvy ECPT. Ministerstvo vnitra výboru CPT nakonec pověřovací listiny udělilo, ale s dvoudenním zpožděním. Ve vztahu k ostatním státním orgánům CPT podobný problém nezaznamenal. Na závěr návštěvy CPT opět využil svého oprávnění upraveného v čl. 8 odst. 5 ECPT a učinil své okamžité sdělení k českým orgánům.²³² V tomto sdělení CPT vyzývá, aby české orgány zajistily, aby cizincům, kteří jsou drženi v přijímacím zařízení Praha-Ruzyně, byla zajištěna alespoň jedna hodina denně venkovního cvičení (pobytu na čerstvém vzduchu).²³³ České orgány ve svém dopise

²³¹ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997* (CPT/Inf (99) 8, s. 21

²³² CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 6

²³³ *Ibidem*, para 7-8

směřovaném CPT odpověděly, že toto opatření bude plně implementováno,²³⁴ a to bylo skutečně učiněno.

CPT při své návštěvě v roce 2002 objevil zvýšený výskyt policejní brutality vůči osobám zadrženým, a to především vůči těm, které jsou vyslýchány v souvislosti se spácháním trestného činu. Za převážně zranitelné osoby v tomto ohledu CPT označuje Romy, cizince a mladistvé. CPT vyzývá české orgány, aby dostatečně informovaly své pracovníky (zejména policisty), že jakákoliv forma špatného zacházení je absolutně nepřijatelná.²³⁵ V tomto ohledu CPT také zmínil, že obdržel mnoho stížností na špatné zacházení ze strany policistů v průběhu zasedání Mezinárodního měnového fondu v Praze v roce 2000 a požádal, aby mu české orgány poskytly více informací o této události, stejně tak jako o tom, jakým způsobem bylo vedeno vyšetřování.²³⁶ Orgány ČR na toto doporučení sdělily, že policejní důstojníci jsou pravidelně školeni o tom, že špatné zacházení je absolutně nepřijatelné a že pokud k výskytu takového jednání dojde, nejedná se o systémovou chybu, ale selhání lidského faktoru. Ve vztahu ke stížnostem na špatné a násilné zacházení ze strany policistů v souvislosti se zasedáním Mezinárodního měnového fondu orgány ČR odpověděly, že tyto stížnosti byly projednány, nicméně pouze jedna ze stížností byla postoupena ke kázeňskému projednání.²³⁷

CPT znovu zdůrazňuje, že podmínky v policejních celách jsou nedostatečné, cely jsou velmi malé, mnoho jich nemá ani matrace a jsou velice špatně ventilovány. V mnohých z nich se nacházejí kovové části, za které je možno připoutat osobu. To označuje CPT za naprosto nepřijatelné a vyzývá české orgány, aby tyto kovové části odstranily.²³⁸ Tuto výzvu orgány ČR uposlechly a jak je sděleno ve vyjádření vlády ČR, kovové části byly odstraněny. Došlo také k nainstalování nových ventilátorů.²³⁹

²³⁴ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30 dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 7-8

²³⁵ *Ibidem*, para 10

²³⁶ *Ibidem*, para 12

²³⁷ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve 21. až 30 dubna 2002*, (CPT /Inf (2004) 5, s. 3-4

²³⁸ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30 dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 13-16

²³⁹ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve 21. až 30 dubna 2002*, (CPT /Inf (2004) 5, s. 5-6

CPT uvítal, že po jeho doporučeních učiněných v roce 1997 ve vztahu k zadržování cizinců čekajících na vyhoštění bylo ze strany českých orgánů vybudováno speciální zařízení, do kterého jsou tyto osoby umístěny. Na druhou stranu však sdělil, že obdržel několik stížností na kritické podmínky v tomto zařízení. Po jeho návštěvě také oznámil, že v tomto zařízení existuje mnoho negativních faktorů. Mezi ty označuje napětí mezi osobami, nemožnost jakýchkoliv aktivit pro tyto osoby, venkovního cvičení, nedostatečná lékařská, psychiatrická péče, izolace a jazyková bariéra, jakož i nedostatek informací či povinnost nosit oblečení, které je jim poskytnuto. CPT objevil také výskyty špatného zacházení (násilí, bití) a obdržel stížnosti na ústní útoky s rasistickým podtextem. V návaznosti na tato zjištění CPT ve zprávě vyzývá, aby české orgány tyto nedostatky napravily.²⁴⁰ Jak je ve vyjádření vlády sděleno, tyto nedostatky buď byly po výzvě CPT adresovány a napraveny, nebo se na patřičné změně začalo pracovat.²⁴¹ V následné zprávě z roku 2005 (*Follow-up report*) pak orgány ČR informují, že v návaznosti na sdělení CPT byla vypracována novela zákona o pobytu cizinců na území České republiky (zákon č. 326/1999 Sb.), kterou by mělo dojít k upravení otázky související s pobytem cizince v zařízení pro zajištění cizinců a která stanoví přesná pravidla pro zacházení s cizinci v těchto zařízeních, jakož i podmínky pro zařazení osoby do mírného a přísného režimu.²⁴²

CPT se při této návštěvě také poprvé zaměřil na situaci osob držených v psychiatrických léčebnách. Za tímto účelem některé z nich navštívil. Ačkoliv CPT nenalezl známky špatného zacházení či znepokojující informace o životních podmínkách v těchto zařízeních, zdůraznil, že je potřeba přesně upravit pravidla pro používání opatření zaměřených na zvládnutí agresivních a rozrušených pacientů v těchto zařízeních, neboť ta v současné době neexistují. Výtky učinil zejména k častému používání síťových a klecových lůžek a vyzval české orgány, aby od těchto typů omezujících opatření upustily.²⁴³ O této problematice bude blíže pojednáno v kapitole 5.

²⁴⁰ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30 dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 28 - 57

²⁴¹ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve 21. až 30 dubna 2002*, (CPT /Inf (2004) 5, s. 8-11

²⁴² ČR: *Následná zpráva vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve 21. až 30 dubna 2002* (Follow up response), (CPT /Inf (2005) 5, s. 7

²⁴³ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30 dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 123-129

Řádná návštěva v roce 2006

V roce 2006 vykonal CPT další řádnou návštěvu České republiky. Spolupráce českých orgánů v průběhu návštěvy byla hodnocena jako velmi dobrá. CPT se nicméně setkal s některými problémy. Prvním z nich bylo odmítnutím přístupu ke zdravotnické dokumentaci ze strany jednoho sociálního zařízení v Praze, které navštívil. Ředitel tohoto zařízení se odvolával na vnitrostátní platné zákony a ustanovení o důvěrnosti zdravotnické dokumentace, do které podle něj nemá CPT právo přístupu. Na konci návštěvy byl však tento spor vyřešen, když zástupce Ministerstva zdravotnictví potvrdil, že členům CPT toto právo za účelem efektivního výkonu svého mandátu skutečně náleží.²⁴⁴

Druhý problém, se kterým se CPT v průběhu výkonu své návštěvy setkal, se také týkal odmítnutí přístupu. Delegaci CPT byl odmítnut přístup do celého sociálního zařízení pro osoby s mentálním postižením v Brandýse nad Labem s odůvodněním, že sociální zařízení nespadají do kompetence CPT. Přístup do tohoto zařízení jakož i případná komunikace s pacienty byla podmíněna neustálou přítomností personálu tohoto zařízení. Z tohoto důvodu CPT svou návštěvu v tomto zařízení neuskutečnil a na závěr své návštěvy učinil okamžité sdělení k českým orgánům dle čl. 8 odst. 5 ECPT vyzývající české orgány, aby tento nedostatek neprodleně napravily.²⁴⁵ Jak sám CPT ve své zprávě uvedl, tento nedostatek byl ze strany českých orgánů okamžitě napraven a byl spíše považován za nešťastné nedorozumění.²⁴⁶

CPT v této zprávě konstatoval, že situace týkající se základních práv zadržených osob (právo na informování osoby blízké či jiné, právo na právního zástupce a právo na přístup k lékaři), se od roku 2002 nezměnila a je v praxi stále stejná. Za tímto účelem CPT opět vyzval české orgány, aby byly učiněny nezbytné změny, které tato práva zajistí nejenom formálně, ale také v praxi.²⁴⁷ V tomto ohledu však orgány ČR sdělily, že právo osoby zadržené a nacházející se v policejní cele na informování osoby blízké či jiné v českém právním řádu neexistuje. V praxi by se však tento požadavek měl naplňovat i bez pevně

²⁴⁴ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006* (CPT/Inf (2007) 32), para 6

²⁴⁵ Ibidem, para 7

²⁴⁶ Ibidem, para 7

²⁴⁷ Ibidem, para 17-21

stanoveného právního rámce. Naopak právo na právní pomoc a na lékařskou péči jsou zaručena bez omezení a zadržená osoba je může plně využít.²⁴⁸

CPT se také setkal se stížnostmi na špatné zacházení ve věznici Valdice. V návaznosti na návštěvu této věznice CPT sdělil, že v některých odděleních byly jasné známky zstrašování, šikany vězňů, rizika psychického a sexuálního zneužívání, ponižování a násilí. Zkoumáním záznamů ve složkách vězňů jakož i díky rozhovorům s vězni se CPT potvrdilo, že k výskytu násilí a znásilňování mezi vězni skutečně docházelo.²⁴⁹ V této souvislosti učinil CPT na závěr návštěvy další okamžité sdělení českým orgánům vyzývající k okamžitému přezkoumání této situace. Okamžité sdělení se týkalo i požadavku na přezkoumání zacházení s několika osobami, se kterými delegace CPT vedla rozhovory a u kterých se ukázalo, že byly skutečně vystaveny špatnému zacházení.²⁵⁰ Orgány ČR vzaly tyto výzvy vážně a v roce 2006 vydal generální ředitel Vězeňské služby ČR vnitřní nařízení č. 82/2006, kterým byl stanoven rámec pro předcházení násilí mezi vězni, jakož i pro jejich včasné odhalování (o tomto nařízení bude pojednáno v podkapitole 4.3.2).

V této zprávě se také poprvé objevuje problematika chirurgických kastrací a zacházení se sexuálními devianty. CPT požádal české orgány, aby mu poskytly bližší vysvětlení toho, jakým způsobem se takovýto zákrok vykonává, jak jsou pacienti informováni a poučeni o svých právech, zda mají možnost konzultovat tento zákrok s odborníky a také jaké prohlídky se na pacientech dějí před a po zákroku.²⁵¹ CPT se znovu zaměřil na používání omezujících opatření a síťových lůžek a na otázku nedobrovolného umístění osob do psychiatrických léčen a s tím související problematiku opatrovnictví a zákonného zastoupení osob omezených/zbavených právní způsobilosti.²⁵² Zabýval se také otázkou ochranného léčení a jeho trvání jakožto jednoho z druhů ochranných opatření ukládaného v rámci trestního řízení pachatelům, kteří jsou nepřičetní, trpící duševní poruchou, či kteří trestný čin spáchali pod vlivem návykové látky či v souvislosti s jejím zneužíváním a představují nebezpečí sobě či společnosti. V tomto ohledu bylo CPT sděleno, že Ministerstvo spravedlnosti připravuje novou komplexní úpravu ochranného opatření,

²⁴⁸ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006*, (CPT/Inf (2007) 33, s. 6-7

²⁴⁹ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006* (CPT/Inf (2007) 32), para 33-34

²⁵⁰ *Ibidem*, para 8 a 32-36

²⁵¹ *Ibidem*, para 103-110

²⁵² *Ibidem*, para 113-118

ve kterém bude jeho délka trvání omezena na dva roky s možností dalšího prodloužení na základě nového přezkoumání a posouzení soudem.²⁵³

Mimořádná návštěva v roce 2008

V roce 2008 využil CPT svého oprávnění dle čl. 7 ECPT a vykonal mimořádnou návštěvu České republiky. Tato návštěva byla uskutečněna proto, že ji CPT považoval za vyžadovanou okolnostmi. Těmi byl výkon chirurgické kastrace prováděné některým sexuálním delikventům a fakt, že odpověď českých orgánů na dotazy předložené CPT po jeho návštěvě v roce 2006 byla zhodnocena CPT jako neuspokojivá.²⁵⁴ Vzhledem k tomu, že o tomto tématu bude podrobně pojednáno v kapitole 5, na tomto místě nebude blíže rozebráno.

Druhým důvodem mimořádné návštěvy byla otázka zacházení s doživotně odsouzenými vězni a těmi, kteří podléhají režimu se zvýšenou ostrahou a jsou tedy umístěni do oddělení zvláštního typu. CPT již při své návštěvě věznice ve Valdicích v roce 2006 zjistil, že způsob zacházení s těmito vězni je často nepřijatelný, vězni jsou vystaveni šikaně, zastrašování, násilí a riziku sexuálního zneužívání. V tomto ohledu byla odpověď českých orgánů na vyjádření CPT v roce 2006 hodnocena CPT jako nedostatečná, neboť české orgány dle CPT ani přes jasné výzvy ničeho neučinily.²⁵⁵ CPT neshledal ani žádný posun v integraci doživotně odsouzených vězňů mezi ostatní vězeňskou populaci či ve zlepšení režimu zacházení a možnosti volnočasových aktivit těchto vězňů.

Je důležité zmínit, že se při této mimořádné návštěvě objevil ještě jeden problém, který bude v kapitole 5 blíže rozebrán. CPT totiž narazil na novou překážku znemožňující mu účelné a efektivní provedení jeho návštěvy. Jak bude pojednáno dále, jedna z psychiatrických léčeben odmítla CPT umožnit přístup do zdravotnické dokumentace svých pacientů s odkazem na to, že CPT nemá dle platných vnitrostátních předpisů k dokumentaci právo přístupu. CPT tedy nemohl získat potřebné informace o zdravotním stavu pacientů a jejich

²⁵³ ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006, (CPT/Inf (2007) 33, s. 42-43

²⁵⁴ CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008 (CPT/Inf (2009) 8), s. 5

²⁵⁵ Ibidem, para 47

anamnéze, což českým orgánům ve své zprávě otevřeně vytknul a doporučil, aby do budoucna zaručily, že přístup ke zdravotnické dokumentaci bude CPT plně a bez omezení umožněn.²⁵⁶

Mimořádná návštěva v roce 2009

V roce 2009 provedl CPT druhou mimořádnou návštěvu České republiky. Důvodem k této návštěvě byly dvě nevyřešené otázky z roku 2008 týkající se neumožnění přístupu CPT ke zdravotnické dokumentaci a problematika chirurgické kastrace sexuálních delikventů. Jak popsáno výše, přístup ke zdravotnické dokumentaci byl v roce 2008 CPT odmítnut ze strany jedné psychiatrické léčebny. V návaznosti na tuto skutečnost pak české orgány odkazovaly na neexistenci platného vnitrostátního zákonného pravidla, které by přístup CPT ke zdravotnické dokumentaci ospravedlňovalo. I při této návštěvě však CPT narazil na odpor českých orgánů a přístup ke zdravotnické dokumentaci mu byl opět odmítnut. Ani v otázce chirurgické kastrace se CPT nepodařilo přesvědčit české orgány k tomu, aby od tohoto zákroku upustily. CPT po této návštěvě svou kritiku v obou zmíněných bodech ještě více přiosťřil a vyzval české orgány, aby s okamžitou platností svou pozici změnil.²⁵⁷

Řádná návštěva v roce 2010

Řádná návštěva České republiky byla výborem CPT naplánovaná opět po čtyřletém intervalu a uskutečnila se v září 2010. CPT se zaměřil na zacházení s osobami zadrženými policií a na to, jak se praxi vykonávají základní záruky proti špatnému zacházení během policejního zadržování. Delegace CPT se taktéž zaměřila na stav zacházení s vězni ve věznicích zahrnující systém poskytování zdravotní péče a také zacházení s mladistvými pachateli. Za tímto účelem navštívila i výchovné ústavy pro mladistvé.²⁵⁸ Lze přepokládat, že v průběhu své návštěvy CPT opět řešil otázku přístupu do zdravotnické dokumentace, jakož i problematiku chirurgických kastrací. Vzhledem k tomu, že zpráva nebyla doposud českou stranou zveřejněna, její závěry nejsou dostupné. Je proto třeba počkat, až bude povoleno ze strany českých orgánů zprávu zveřejnit.

²⁵⁶ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008* (CPT/Inf (2009) 8), para 6-9

²⁵⁷ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 23. října 2009* (CPT/Inf (2010) 22)

²⁵⁸ CPT: *Návštěvy České republiky: Návštěva v roce 2010: News Flash*, [online] Dostupný na WWW <<http://www.cpt.coe.int/en/states/cze.htm>> [ověřeno 10. listopadu 2012]

2.2.2.3 Sankční mechanismy CPT v případě neplnění závazků vyplývajících z ECPT

Stejně tak jako u SPT i ECPT zná mechanismus veřejného prohlášení jako nástroje, prostřednictvím kterého CPT veřejně poukazuje na závažnou nespolečenský smluvní strany s CPT či na odmítnutí strany zlepšit situaci ve světle doporučení, která CPT straně předložil. CPT o vydání veřejného prohlášení rozhoduje dvouřetinovou většinou svých členů.²⁵⁹ Na rozdíl od SPT (nebo respektive CAT), který žádné prohlášení doposud nevydal, byl CPT v tomto aktivnější a za dobu své dvacetileté existence vydal celkem pět veřejných prohlášení. Je však zajímavé, že i přes tento počet to byly pouze tři státy, kterých se tato veřejná prohlášení týkala²⁶⁰ – Ruská federace, Turecko a v roce 2011 se k nim přidalo také Řecko.²⁶¹ Podíváme-li se na obecný charakter veřejného prohlášení, výkladová zpráva k úmluvě jej označuje spíše jako výjimečnou kompetenci CPT.²⁶²

²⁵⁹ Čl. 10 odst. 2

²⁶⁰ CPT: Databáze CPT. [online] Dostupná na WWW: <<http://www.cpt.coe.int/en/hudoc-cpt.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

²⁶¹ CPT v případě Turecka kritizoval zejména neadekvátní opatření (zakázané metody výslechu, nepřiměřená doba zadržování v izolaci či v policejních celách), která státní orgány používaly v případech stíhání závažných trestných činů (jako např. v souvislosti s podezřením z terorismu, obchodování s drogami a zbraněmi). Kritika CPT padla i na postup orgánů činných v trestním řízení (nepřiměřenost zásahů policie, odmítání přístupu k právníkovi). CPT označila tyto praktiky zacházení s obviněnými v policejních celách jako akty mučení a jiných forem špatného zacházení a vyzvala tureckou vládu k nápravě. Vzhledem k tomu, že turecká vláda žádná opatření k odstranění výskytu mučení a špatného zacházení ze strany policie neuskutečnila, a to ani po opakovaných výzvách a návštěvách CPT Turecka, byl CPT nucen vydat celkem dvě veřejná prohlášení. [Veřejné prohlášení CPT vůči Turecku z roku 1992 (15. prosince 1992, CPT/Inf (93) 1) a z roku 1996 (6. prosince 1996, CPT/Inf (96) 34]

V případě Ruské federace se veřejné prohlášení soustředilo na porušování lidských práv ve vztahu k výskytu aktů špatného zacházení v Čechensku, které ve své intenzitě a závažnosti dosahovalo až aktů mučení (jako například rozsáhlé bití, dušení prostřednictvím igelitových sáčků či plynové masky, elektrické šoky, zavěšování za končetiny apod). Takovéto špatné zacházení bylo vykonáváno proti osobám zbavených svobody. CPT také zjistil několik výskytů zmizení osob a nezákonného zadržování. Ruská federace se neuchýlila k výzvě CPT, která na Rusku požadovala podniknout řádné, podrobné a nestranné vyšetřování osob zbavených svobody. Ruská federace také odmítla poskytnout CPT informace o vyšetřování smrti či zmizení několika dalších osob a vůbec takovéto vyšetřování podniknout. To bylo CPT označeno jako porušení závazku spolupráce, ke kterému se Ruská federace úmluvou zavázala [Veřejné prohlášení CPT vůči Ruské federaci z roku 2001 [10. července 2001, (CPT/Inf (2001) 15)], z roku 2003 [10. července 2003 (CPT/Inf (2003) 33)] a z roku 2007 [13. března 2007 CPT/Inf (2007) 17)].

Nejnovější veřejné prohlášení se týkalo Řecka. CPT zde jako důvod k jeho vydání uvádí nespolečenský orgánů v tom směru, že ani po výzvách a doporučení CPT neuskutečnily žádné kroky ke zlepšení podmínek a způsobu zacházení s osobami zbavenými svobody. CPT se konkrétně zaměřuje na zacházení s migranty a poté dále také na obecné podmínky ve věznicích. Kritizuje přeplněnost věznic, nedostatek vězeňského personálu, jakož i nedostatečný právní rámec týkající se poskytování zdravotní péče. Ve vztahu k migrantům CPT kritizuje zejména špatné podmínky v zadržovacích zařízeních, umístování mužů a žen do stejných cel, zamykání v celách, špatné hygienické podmínky, nemožnost venkovního cvičení či jiných aktivit pro zadržované osoby a označuje tuto situaci za schopnou vytvořit nelidské a ponižující zacházení [Veřejné prohlášení CPT vůči Řecku z roku 2011 [15. března 2011, CPT/Inf (2011) 10].

²⁶² Council of Europe, CPT, *Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, para 74

Jak je patrné, samo CPT se snaží toto opatření používat velmi šetrně a skutečně jen v těch nejzávažnějších situacích, kdy smluvní strana bezdůvodně nespolupracuje či odmítne spolupracovat a zlepšit kritizovanou situaci ve světle doporučení CPT. Je nutno podotknout, že ani ve veřejném prohlášení nemohou být zveřejněny osobní údaje osob zbavených svobody či informace, které byly CPT poskytnuty jako informace citlivé, důvěrné či informace o probíhajícím vyšetřování.

Veřejné prohlášení nemá žádný donucující charakter. Je spíše politickým nástrojem, prostřednictvím kterého se CPT snaží přinutit země, aby urgentně kritizované oblasti pod tlakem mezinárodní kritiky a dohledu ze strany všech ostatních států a organizací napravily. To lze samozřejmě docílit v těch zemích, které kladou důraz na ochranu lidských práv a nechtějí být za jejich porušování veřejně odsuzovány. Naopak u takových států, které se dlouhodobě potýkají s jejím porušováním, je jenom těžko představitelné, že by na základě veřejného prohlášení svůj postoj radikálně změnily. To se třeba ukazuje na postavení a vztahu Ruské federace k otázkám porušování lidských práv v Čečensku. Ačkoliv výzvy k urgentnímu řešení tohoto problému jsou opakovány již po několik let, nezdá se, že by se Ruská federace na tento problém skutečně zaměřila. V tom, zda je veřejné prohlášení efektivním nástrojem, se mnozí odborníci liší. Někteří mu vytýkají jeho nedostatečnou sílu iniciovat změny v případě, kdy smluvní strana nespolupracuje, či odmítne spolupracovat. Jiní jsou toho názoru, že veřejné prohlášení i přesto působí „*přesvědčivou normativní silou, která nemůže být státy jednoduše ignorována.*“²⁶³

²⁶³ KELLY, Tobias. *This Side of Silence, Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty*, 1. vyd. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012, s. 167

3. Vnitrostátní instrumenty a mechanismy ochrany proti mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

V předchozí kapitole byly zmíněny mezinárodní úmluvy, kterých je Česká republika signatářem a které jsou součástí českého právního řádu. Na vnitrostátní úrovni je v České republice právní úprava zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení provedena také do zákonů a podzákonných právních předpisů. Základním instrumentem, který na vnitrostátní úrovni garantuje zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení, je Listina základních práv a svobod (LZPS). Kromě Listiny základních práv a svobod však existuje celá řada zákonných a podzákonných právních předpisů, které základní požadavek zákazu mučení upravený v čl. 7 LZPS dále rozvádí.²⁶⁴ Obecným cílem těchto zákonů je zajistit, aby ochrana před mučením a jinými formami špatného zacházení byla v České republice efektivní a úplná a zároveň, aby nebyla pouze následná, ale také preventivní. To obnáší, že je potřeba, aby byly nastaveny efektivní mechanismy ochrany, prostřednictvím kterých se dokáže předcházet výskytům špatného zacházení. Kromě soudů, jejichž rozhodnutí jsou právně závazná a která mají v případě porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení povinnost odsoudit tento čin jako trestný dle trestního zákoníku a přiměřeně odškodnit oběť, je zřejmě nejefektivnějším orgánem zaměřujícím se nikoliv na porušení tohoto práva, ale spíše na prevenci, veřejný ochránce práv. Další orgány, jakými jsou Rada vlády ČR pro lidská práva (dále RLP) a Výbor RLP proti mučení, se zaměřují primárně na přípravu a prosazování koncepčních změn v oblasti zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení. Jak Rada vlády ČR pro lidská práva, tak Výbor RLP proti mučení jsou orgány vládní. Oba usilují o zvyšování a upevňování ochrany základních práv a svobod prostřednictvím systematických změn. Účelem jejich činnosti však není posuzování a prošetřování individuálních případů, jak je tomu např. u veřejného ochránce práv.

3.1 Soudy v České republice

Základní činností soudů je poskytovat ochranu právům.²⁶⁵ To z hlediska ochrany proti mučení znamená, že soudy jsou povolány k tomu, aby v konkrétních případech rozhodly

²⁶⁴ Jak bylo již zmíněno, těmito zákony jsou zejména trestní zákon (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění zákona č. 306/2009), zákon o Policii České republiky (zákon č. 273/2008 Sb.), zákon o Vězeňské službě ČR a justiční stáži (zákon č. 555/1992 Sb.), zákon o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb.) zákon o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb.) či zákon o pobytu cizinců na území České republiky (zákon č. 326/1999) nebo zákon o výkonu zabezpečovací detence (zákon č. 129/2008 Sb)

²⁶⁵ Ústava ČR (zákon č. 1/1993 Sb.), čl. 90

o tom, zda k porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení skutečně došlo. Zatímco mechanismy, jako jsou veřejný ochránce práv, Evropský výbor pro zabránění mučení (CPT), Podvýbor OSN pro prevenci mučení (SPT) či Výbor OSN proti mučení (CoAT), se snaží působit preventivně a předcházet tomu, aby k výskytu špatného zacházení vůbec docházelo, úkol soudů je opačný. Soudy se zabývají již konkrétní situací, ve které došlo k tvrzenému porušení práva garantovaného zákonem či mezinárodními smlouvami a snaží se rozhodnout, zda k porušení tohoto práva skutečně došlo, a pokud ano, jakým způsobem bude pachatel potrestán a jeho oběť odškodněna. Na rozdíl od kvazijudiciálních orgánů typu Výboru OSN proti mučení (CoAT) či Výboru OSN pro lidská práva (HRC) jsou rozhodnutí soudů pro strany řízení plně závazná. Jenom tímto se může dospět k dostatečné ochraně již porušených práv.

V České republice nebyl ještě nikdo národními soudy za porušení zákazu mučení či jiných forem špatného zacházení pravomocně odsouzen.²⁶⁶ Otázka mučení a jiných forem špatného zacházení však byla v několika případech namítána či zmiňována v souvislosti s jinými tvrzeními na porušení práv. Z hlediska rozhodovací praxe českých soudů je vhodné zmínit několik rozhodnutí, která se otázkou mučení a jiných forem špatného zacházení z nejrůznějších důvodů zabývala. Z rozhodnutí je také patrné, že národní soudy používají, interpretují a hodnotí relevantní ustanovení mezinárodních úmluv, jakož i jurisprudenci Evropského soudu pro lidská práva, velice rozsáhle.

3.1.1 Vybraná rozhodnutí Nejvyššího správního soudu

Nejvyšší správní soud (NSS) se otázkami zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení zabývá především ve vztahu k otázkám udělování mezinárodní ochrany a pobytu cizinců na území ČR. Základní mezinárodněprávní zásada *non-refoulement*, která také přímo vyplývá z požadavků stanovených čl. 3 ECHR, je soudem aplikována zejména v souvislosti s rozhodováním o správním vyhoštění, zajišťování cizinců a udělování doplňkové ochrany. Nejvyšší správní soud v rozhodnutí ve věci 2 Azs 71/2006-82 potvrdil, že zásadu *non-refoulement* chápe v jejím širším smyslu, který zahrnuje nejenom požadavky vyplývající z čl. 33 odst. 1 Úmluvy o právním postavení uprchlíků,²⁶⁷ ale také ty, které jsou dány

²⁶⁶ Vláda ČR: Čtvrtá a pátá periodická zpráva ČR pro CAT schválena vládou dne 21. prosince 2009 (usnesení vlády č. 1581), para 36

²⁶⁷ UNHCR: Úmluva o právním postavení uprchlíků (Ženeva 1951, United Nations, *Treaty Series*, vol. 189), p. 137)

čl. 3 ECHR a dalšími ustanoveními této úmluvy, jakož i čl. 3 CAT.²⁶⁸ Nejvyšší správní soud na podporu tohoto postoje argumentuje zejména rozšířenou judikaturou ECtHR v otázce možnosti vydávání a vyhošťování osob do země, ve které jim hrozí reálné riziko mučení či jiného špatného zacházení, a zmiňuje známý rozsudek ve věci *Soering proti Spojenému království*²⁶⁹ či rozsudek ve věci *Chahal proti Spojenému království*.²⁷⁰

Z hlediska rozsahu této práce je významné zmínit, že se Nejvyšší správní soud v tomto rozsudku zabýval zejména povinnostmi, které Česká republika z hlediska svých přijatých mezinárodních závazků ve vztahu k principu *non-refoulement* má. Konkrétně se jednalo o případ uchazeče o azyl z Nigérie, jemuž byla žádost o azyl Ministerstvem vnitra zamítnuta jako zjevně nedůvodná. Po neúspěchu žaloby u krajského soudu podal žadatel o azyl kasační žalobu k Nejvyššímu správnímu soudu. NSS označil tuto kasační žalobu za přípustnou z toho důvodu, že svým významem podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele. Hlavním důvodem toho, proč se NSS rozhodl jít nad rámec přezkumu důvodů pro odmítnutí žaloby, byla otázka, zda by se Česká republika nemohla dopustit porušení svých povinností, které jí vyplývají z mezinárodního práva, a to zejména z čl. 33 odst. 1 Úmluvy o právním postavení uprchlíků a čl. 3 ECHR, neboť v předmětném případě se jednalo o žadatele o azyl.

Podle Nejvyššího správního soudu je pak ve věcech týkajících se ukončení pobytu žadatele o azyl „každý státní orgán povinen zabývat se tím, zda by se Česká republika nedopustila ukončením pobytu žadatele o azyl či těmi kroky, které by k němu bezprostředně vedly, porušení svých mezinárodních závazků, a to zejména v oblasti lidských práv, neboť ty mohou právě nejčastěji připadat v úvahu v souvislosti s návratem žadatele o azyl do jeho domovské země.“²⁷¹

NSS ve svém rozsudku poskytl podrobnou analýzu toho, zda by se Česká republika nuceným návratem žalobce do země jeho původu (Nigérie) nedopustila porušení výše uvedených závazků. V úvahu zde přicházela otázka, zda by žalobce mohl po návratu do Nigérie čelit jednání, které je z hlediska mezinárodního práva nepřijatelné, a to z toho důvodu, že byl členem separatistického politického hnutí. Pokud by byl žalobce po svém návratu do

²⁶⁸ Rozsudek NSS ze dne 26. března 2008, 2 Azs 71/2006 (A.H.M proti Ministerstvu vnitra)

²⁶⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 7. července 1989 ve věci č. 14038/88 *Soering proti Spojenému království*

²⁷⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 15. listopadu 1996 na oznámení č. 22414/1993 ve věci *Chahal proti Spojenému království*, para. 79 a 80

²⁷¹ Rozsudek NSS ze dne 26. března 2008, 2 Azs 71/2006 (A.H.M proti Ministerstvu vnitra)

Nigérie uvězněni, panovaly obavy, že díky velice špatným podmínkám v nigerijských věznicích by mohlo dojít k tomu, že by v nich byl vystaven nelidskému či ponižujícímu zacházení. Nejvyšší správní soud provedl podrobnou analýzu nezávislých zpráv o situaci v Nigérii, které byly vypracovány nejrůznějšími vládními i nevládními orgány a organizacemi – od Ministerstva zahraničních věcí USA, po Amnesty International či Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. Ačkoliv bylo z těchto zpráv patrné, že situace v Nigérii, podmínky ve věznicích či vztah tamní vlády k danému politickému hnutí jsou velice kritické, vyšlo najevo, že řadoví členové či sympatizanti s tímto hnutím nevzbuzují nikterak pozornost nigerijské policie a je málo pravděpodobné, že by jí byli pronásledováni či zadržováni. Vzhledem k tomu, že NSS dále nezaznamenal, že by byl některý s navrácených žadatelů o azyl v Nigérii zadržen či podroben špatnému zacházení, dospěl k závěru, že ze všech okolností vyplývá, že žalobci po jeho návratu do Nigérie žádné nebezpečí porušení práv nehrozí.

Prostudování relevantních zpráv o situaci v dané zemi před samotným rozhodnutím o meritu věci bylo Nejvyšším správním soudem provedeno v souladu s doporučeními, která na jednotlivé státy klade Evropský soud pro lidská práva. Ve vztahu k čl. 3 ECHR Nejvyšší správní soud také v návaznosti na rozhodnutí ECtHR zdůrazňuje, že při hodnocení existence reálného rizika nebezpečí špatného zacházení v zemi původu musí být splněn vyšší důkazní standard, než je tomu ve vztahu k odůvodněnému strachu z pronásledování. Tímto tedy NSS dále interpretuje a provádí na vnitrostátní úrovni názor ECtHR vyjádřený například v rozhodnutí *Vilvarajah a další proti Spojenému království*,²⁷² či *Cruz Varas a další proti Švédsku*.²⁷³

Jak bylo zmíněno výše, Nejvyšší správní soud se otázkou čl. 3 ECHR často zabývá v souvislosti s rozhodováním o azylu či udělování mezinárodní ochrany. Vzhledem k tomu, že interpretace případného porušení práva garantovaného čl. 3 ECHR je rozsáhlá, důvody pro rozhodnutí o nepřipustnosti předání odmítnutého žadatele o azyl do země původu se mohou různit. Zatímco v předchozím rozhodnutí se NSS zabýval důvodem rizika možného uvěznění či pronásledování žadatele o azyl v zemi původu z důvodu jeho členství v organizaci tvořící vládní opozici, v rozsudku 2 Azs 30/2007 Nejvyšší správní soud posuzoval, zda nedostatečná

²⁷² Rozsudek ECtHR ze dne 30. října 1991 ve věci 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87 *Vilvarajah a ostatní proti Spojenému království*

²⁷³ Rozsudek ECtHR ze dne 20. března 1991 ve věci č. 15576/89 *Cruz Varas proti Švédsku*

zdravotní péče v zemi původu může v případě nuceného navrácení žadatelky o azyl založit porušení čl. 3 ECHR.²⁷⁴ Ačkoliv Nejvyšší správní soud kasační stížnost nakonec zamítl, důkladnému zkoumání podrobil skutečnost, zda by nedostatečná zdravotní péče v zemi původu mohla tvořit překážku vycestování. Zde NSS plně vycházel z názoru Evropského soudu pro lidská práva ve věci *D. Proti Spojenému království*, ve kterém se jednalo o vyhoštění osoby v termálnímu stádiu AIDS do země původu. Vzhledem k tomu, že v takovéto zemi nebylo možno poskytnout dané osobě úroveň léčby, která by jí náležela v té zemi, ze které byla vyhoštěna a která by jí mohla zachovat akceptovatelnou délku a důstojnost života, Evropský soud pro lidská práva zde rozhodl, že nuceným vyhoštěním porušilo Spojené království čl. 3 ECHR.²⁷⁵ V návaznosti na toto rozhodnutí však Nejvyšší správní soud zdůraznil, že ECtHR má v této oblasti na mysli pouze velmi výjimečné situace, ve kterých by nedostatečná zdravotní péče musela dosahovat úrovně mučení nebo jiného špatného zacházení. Podle NSS nelze rozsudek Evropského soudu pro lidská práva generalizovat až do takové míry, která by mohla znamenat, že by všechny osoby mohly nárokovat zdravotní péči výhradně v takové zemi, která jí má nejkvalitnější. Tomu tak dle NSS není. Tento názor podporuje i jiné rozhodnutí ECtHR. Ve věci *Bensaid proti Spojenému království*²⁷⁶ řešil Evropský soud pro lidská práva otázku schizofrenie a toho, zda by zhoršení zdravotního stavu stěžovatele z důvodu nižšího stupně zdravotní péče, jakož i nižší možnosti dostupnosti této péče v zemi původu v případě jeho vyhoštění mohlo znamenat porušení čl. 3 ECHR. Soud však v tomto případě konstatoval, že obavy stěžovatele jsou spekulativní a nepodložené. Nadto zdůraznil, že zdravotní péče v zemi původu existuje a může dostatečným způsobem zajistit stěžovatelovu léčbu, byť na trochu jiné úrovni než ve Spojeném království.²⁷⁷ K tomu Soud dodal, že „skutečnost, že podmínky v Alžírsku budou pro stěžovatele méně příznivé než ty, kterých požíval ve Spojeném království, není rozhodující z hlediska čl. 3 ECHR“.²⁷⁸

²⁷⁴ Rozsudek NSS ze dne 26. července 2007, 2 Azs 30/2007 (H.Ch. proti Ministerstvu vnitra)

²⁷⁵ Rozsudek ECtHR ze dne 2. května 1997 ve věci č. 30240/96 *D. proti Spojenému království*, para 53

²⁷⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 6. února 2001 ve věci č. 44599/98 *Bensaid proti Spojenému království*

²⁷⁷ *Ibidem*, para 38 - 41

²⁷⁸ *Ibidem*, para 38

3.1.2 Vybraná rozhodnutí Ústavního soudu

Zajímavé rozhodnutí, které se týká otázky přípustnosti vydání stěžovatele k trestnímu stíhání, řešil v roce 2003 Ústavní soud pod sp. zn. I. ÚS 752/02.²⁷⁹ V tomto nálezu Ústavní soud rozhodl, že obecné soudy a Ministerstvo spravedlnosti svým rozhodnutím o umožnění vydání stěžovatele k trestnímu stíhání do Moldavské republiky pochybily, neboť se důkladně nezabývaly otázkou, zda existují podstatné důvody domnívat se, zda by stěžovateli v této zemi mohlo hrozit nebezpečí mučení a jiných forem špatného zacházení. Ústavní soud zkritizoval, že obecné soudy, místo toho, aby důkladně prošetřily podstatné důvody a situaci v Moldavsku, se raději spokojily s pouhým konstatováním, že neexistují humanitární, zdravotní ani jiné závažné důvody, které by bránily vydání. Z hlediska situace stavu lidských práv v Moldavsku se obecné soudy, jakož i Ministerstvo spravedlnosti, spokojily pouze s formálním hodnocením, že v Moldavsku probíhá demokratický proces a moldavská vláda obecně lidská práva respektuje. Proti takovému formalismu se Ústavní soud ohradil a zdůraznil, že z hlediska zajištění práv garantovaných čl. 3 ECHR, čl. 3 CAT či čl. 7 ICCPR, jakož i čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod má stát povinnost nevydat osobu do daného státu, existují-li podstatné důvody domnívat se, že by mu v případě vydání v takovém státu hrozilo reálné riziko mučení a jiných forem špatného zacházení. Z tohoto důvodu je potřeba vždy zkoumat, zda takové důvody nejsou dány. Ústavní soud dospěl k závěru, že z monitorovacích zpráv nevládních organizací, jakož i z vyjádření Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky je zřejmé, že situace v Moldavsku je kritická a zejména podmínky v moldavských věznicích zakládají vážné obavy reálného rizika výskytu mučení či jiných forem špatného zacházení v případě, kdy by byl stěžovatel do této země vydán, neboť by byl v souvislosti s jeho trestním stíháním do takové věznice zcela jistě umístěn. Z tohoto důvodu Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a napadená rozhodnutí obecných soudů zrušil pro rozpor s čl. 3 ECHR, čl. 3 CAT, čl. 7 ICCPR a čl. 7 odst. 2 LZPS. Tímto rozhodnutím tak napravil nesprávná rozhodnutí obecných soudů a jako strážce ústavnosti a zákonnosti ochránil stěžovatele před možným porušením jeho základních lidských práv.

Ústavní soud se otázkou práva nebýt mučen a vystaven jiným formám špatného zacházení zabýval také v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 66/04.²⁸⁰ Zde zamítl návrh skupiny poslanců a senátorů na zrušení napadených ustanovení trestního řádu v souvislosti s implementací Evropského zatýkacího rozkazu. Zákaz mučení zde byl projednáván v souvislosti s možností

²⁷⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 752/02 ze dne 15. dubna 2003

²⁸⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 66/04 ze dne 3. května 2006

předání občana jednoho členského státu Evropské unie (EU) k trestnímu stíhání do druhého členského státu. Ačkoliv Ústavní soud dospěl k závěru, že v případě předání občana do jiného členského státu EU k trestnímu stíhání žádné riziko možného porušení jeho závazků vyplývajících z čl. 3 ECHR nehrozí, neboť všechny členské státy EU jsou zároveň signatáři ECHR, a tedy mají stejný standard ochrany lidských práv, s tímto většinovým názorem se neztotožnila soudkyně Eliška Wágnerová. Její odlišné stanovisko poukazuje na fakt, že „na rozdíl od oblasti soukromého práva je oblast trestního práva takovou oblastí, v níž se projevují hodnotová specifika toho kterého členského státu EU.“ Podle ní existují v jednotlivých státech rozdíly v různém chápání pojmu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání, neboť každý stát má jiné pojetí hodnot spojených s trestním řízením, jakož i hodnocení toho, co je zákonem připuštěno, a to bez ohledu na to, že jsou všechny státy EU zároveň signatáři ECHR. Jako příklad odlišných hodnot ve vztahu k čl. 3 ECHR přitom zmiňuje problematiku zadržování v izolaci (*detention incommunicado*). Zatímco podle španělského trestního řádu je přípustné držet osobu v této formě samovazby bez kontaktu s vnějším světem, advokátem či lékařem až po dobu 10 dnů, a doba samovazby může být po uplynutí této doby ještě na základě rozhodnutí soudu rozšířena o další tři dny, ostatní státy, jakož i mezinárodní orgány (např. bývalá Komise OSN pro lidská práva) inklinují k názoru, že prodlužovaná samovazba může dosahovat intenzity mučení a jiných forem špatného zacházení.

Ačkoliv by se dalo s tímto odlišným stanoviskem souhlasit, namítala bych, že rozdíly v oblasti trestního práva mezi jednotlivými členskými státy EU nebudou radikální, a to zejména ve vztahu k požadavkům na zákaz mučení a jiného krutého nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, neboť členské státy EU jsou vázány závazky, které na sebe vzaly nejenom ECHR, ale také CAT či ICCPR, kterých jsou signatáři. Ke shodnému výkladu také přispívá judikatura Evropského soudu pro lidská práva a rozhodovací praxe Výboru OSN pro lidská práva (HRC) či Výboru OSN proti mučení (CoAT). Lze tedy tvrdit, že chápání a interpretace těchto úmluv bude do značné míry shodná ve všech zemích EU. Nadto ve vztahu k samovazbě je Evropský soud pro lidská práva toho názoru, že samotná délka samovazby není jediným kritériem pro posouzení porušení čl. 3 ECHR. Musí k ní přistoupit další faktory, jako například špatný zdravotní stav zadržované osoby, hrozící nebezpečí špatného zacházení či vyhrožování tímto zacházením, nelidské podmínky držení v samovazbě nebo neexistence oprávněného zájmu pro takové zacházení. V případě *Mathew proti Nizozemí* Soud rozhodl, že nejenom samovazba trvající v délce téměř 19 měsíců, ale

zároveň vystavení vězně po dobu sedmi z těchto 19 měsíců extrémnímu počasí (vysoké teploty, déšť), spolu s nemožností venkovního pobytu na čerstvém vzduchu alespoň po dobu minimálně stanovenou, zakládají nelidské a ponižující zacházení v rozporu s čl. 3 ECHR.²⁸¹

Podobný názor na samovazbu ve formě *detention incommunicado* má i HRC. Ten je však na rozdíl od Soudu toho názoru, že tato forma izolace může zakládat buďto porušení čl. 7 ICCPR, nebo čl. 10 ICCPR upravující podmínky pro zacházení s osobami zbavenými svobody. Pro rozhodnutí, jaký článek ICCPR bude dotčen, je dle HRC relevantní doba, po kterou je osoba v izolaci držena, a také to, přistoupí-li k samotné izolaci další zhoršení situace, jako např. nevhodné či nepřijatelné podmínky. Má-li dojít k porušení čl. 7 ICCPR, a nikoliv pouze k porušení čl. 10 ICCPR, musí být dány kromě zadržování v izolaci i další přitěžující okolnosti (např. neexistence sanitárního zařízení, ventilace či místa na spaní apod.). Dle rozhodovací praxe HRC, převyšuje-li doba strávená v izolaci osm měsíců a přistoupí-li výše zmíněné přitěžující okolnosti, bude se vždy jednat o nelidské či ponižující zacházení v rozporu s čl. 7 ICCPR, neboť zadržování přesáhne minimální stupeň závažnosti.²⁸² Bude-li doba kratší, takové nakládání se pak bude posuzovat za porušení čl. 10 ICCPR, neboť porušení práva nebude tak závažné. HRC však doposud přesně nestanovil, kolik dnů musí být stráveno v izolaci, aby taková skutečnost zakládala porušení čl. 10 ICCPR. Ve věci *Karina Arutyunyan proti Uzbekistánu* tak bylo pro konstatování HRC o porušení čl. 10 ICCPR dostatečné, že stěžovatelka strávila v izolaci dva týdny.²⁸³ Nelze však tvrdit, že by HRC tímto názorem založil rigidní kritérium, které bude rozhodovat o tom, zda dojde k porušení čl. 10 ICCPR či nikoliv. Jak již bylo zmíněno několikrát, při posuzování toho, zda by mohlo k porušení práv stanovených ICCPR dojít, je potřeba vždy přihlížet ke konkrétním okolnostem každého případu. Názor HRC či ECtHR nám tak může být spíše jen vodítkem, na základě kterého můžeme na porušení relevantních článků usuzovat. Nemůžeme je však generalizovat v tom ohledu, že by délka trvání špatného zacházení byla určujícím kritériem pro rozhodování o jiném, byť podobném případě.

Z výše uvedeného tak vyplývá, že ačkoliv názor Elišky Wágnerové je založen na reálných obavách, samotná délka samovazby po dobu 10 dnů by, dle mého názoru, nebyla

²⁸¹ Rozsudek ECtHR ze dne 29. září 2005 ve věci č. 24919/03 *Mathew proti Nizozemí*, para. 217

²⁸² Názor HRC ze dne 2. dubna 1998 na oznámení č. 704/1996 ve věci *Steve Shaw proti Jamaice*, para. 4.5 a 7.1-7.2

²⁸³ Názor HRC ze dne 29. března 2004 na oznámení č. 917/2000 ve věci *Karina Arutyunyan proti Uzbekistánu*, para. 6.2

Evropským soudem pro lidská práva ani Výborem OSN pro lidská práva hodnocena jako nelidské či ponižující zacházení. V tomto ohledu se tedy není třeba obávat, že by Česká republika případným předáním osoby k trestnímu stíhání ve Španělsku mohla porušit své mezinárodní závazky a ohrozit danou osobu a porušit její garantované právo nebýt mučen či podroben jiným formám špatného zacházení. Je totiž nepravděpodobné, že by desetidenní samovazba mohla zakládat porušení tohoto práva.

Ústavní soud ve svých rozhodnutích z názorů Evropského soudu pro lidská práva a jeho judikatury jenom nečerpá, ale v některých případech pojmy založené judikaturou ECtHR dále rozvíjí. V nálezu I. ÚS 601/04 se Ústavní soud zabýval otázkou nepřiměřenosti a krutosti trestu. V návaznosti na založené názory ECtHR na tuto otázku Ústavní soud v tomto nálezu zhodnotil a podal svoji definici toho, co považuje za krutý a nelidský trest.

V tomto případě byl stěžovatel na základě dohody mezi Českou republikou a Thajským královstvím²⁸⁴ předán do České republiky k výkonu trestu. Ten mu byl uložen thajským soudem za spáchání trestného činu spáchaného v souvislosti s drogami. Stěžovatel po převozu do České republiky namítal, že výkon tohoto trestu v délce trvání, která přesahuje zákony České republiky stanovenou maximální délku trestu odnětí svobody, porušuje jeho základní lidská práva zaručená v čl. 7 odst. 2 a čl. 8 odst. 2 LZPS, jakož i čl. 3 a 6 ECHR. Ve vztahu k zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení stěžovatel namítal, že obecné soudy v České republice „*akceptovaly trest, který se svým rozhodnutím zcela vymyká trestům ukládaným za obdobný delikt v České republice, přičemž uložení takového trestu je kruté a nelidské.*“²⁸⁵ Ústavní soud tuto námitku odmítl s poukazem na předmětná ustanovení trestního řádu a existenci mezinárodní smlouvy mezi Českou republikou a Thajským královstvím. Ustanovení § 384d odst. 2) trestního řádu (ve znění účinném do 31. 10. 2004)²⁸⁶ totiž v té době stanovilo, že „*v České republice lze vykonat trest i ve vyšší míře, než jakou připouští její zákon, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.*“ Vzhledem k tomu, že Thajské království si na základě dohody s Českou republikou zachovává výlučnou soudní pravomoc týkající se rozsudku jeho soudů a trestů,²⁸⁷ má Česká

²⁸⁴ Dohoda mezi Českou republikou a Thajským královstvím o předávání pachatelů a o spolupráci při výkonu trestních rozsudků (uveřejněná pod č. 107/2002 Sb.m.s.)

²⁸⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 601/04 ze dne 21. února 2007

²⁸⁶ Nyní se jedná o ustanovení § 451 trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

²⁸⁷ Dohoda mezi Českou republikou a Thajským královstvím o předávání pachatelů a o spolupráci při výkonu trestních rozsudků (uveřejněná pod č. 107/2002 Sb.m.s.), čl. 5

republika v případě předání pachatele k výkonu trestu do České republiky povinnost plně respektovat soudní rozhodnutí thajských soudů, jakož i délku uloženého trestu. Ústavní soud tedy s odkazem na výše uvedená ustanovení ústavní stížnost zamítl. Je však přesto zajímavé analyzovat jeho rozhodnutí, neboť v něm Ústavní soud věnoval pozornost otázce, za jakých okolností je možné posuzovat uložený trest za krutý, nelidský či ponižující a zda by mohla v předmětném případě taková situace hrozit.

Ústavní soud v tomto ohledu vyjádřil názor, že není možno poměřovat krutost a nelidskost zacházení nebo trestu podle předem stanovených kritérií. Shodně s názorem Evropského soudu pro lidská práva a dalších lidskoprávních mechanismů je toho názoru, že je potřeba vždy důkladně zvážit všechny okolnosti daného případu. V návaznosti na tyto ustálené názory pak Ústavní soud zakládá svou obecnou definici pojmu krutého trestu, když tvrdí, že *„je možné mít obecně za to, že nelidské a kruté zacházení či trest jsou vždy souhrou různých činitelů vyúsťujících v intenzivní fyzické a psychické strádání jedince.“*²⁸⁸ Z hlediska posuzování samotného výkonu trestu Ústavní soud dále upřesňuje, že probíhá-li výkon byť i dlouhodobého trestu odnětí svobody v prostředí, které respektuje lidskou důstojnost, nemůže být samotný výkon tohoto trestu považován za kruté či nelidské zacházení či trestání, není-li k tomu doprovázen dalšími závažnými nedostatky ve způsobu výkonu tohoto trestu či vážnými zdravotními a psychickými problémy na straně vězně.²⁸⁹ Tímto tedy podává taktéž negativní definici krutého a nelidského trestu, z níž vyplývá, že pouhý fakt, že se jedná o dlouhodobý trest, nemůže založit míru krutosti či nelidskosti v takovém rozsahu, aby mohla založit porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení.

K tomu, aby byl trest klasifikován jako nelidský či krutý je tedy potřeba, aby přistoupily další faktory. Těmi jsou například nelidské zacházení s vězněm či nedůstojné podmínky ve věznicích. K tomu Ústavní soud dodává, že v konkrétním případě, který je veden legitimním cílem umožnit občanu České republiky vykonat trest odnětí svobody v prostředí, které je mu známé a které zaručuje důstojnější podmínky výkonu trestu, jakož i umožňuje dosáhnout naplnění funkce trestu (náprava pachatele a jeho znovu-začlenění do společnosti), nemůže být výkon dlouhodobého trestu považován za odporující právu nebýt mučen či podroben jiným formám špatného zacházení.

²⁸⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 601/04 ze dne 21. února 2007, para VI.e

²⁸⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 601/04 ze dne 21. února 2007, para VI.e

Ústavní soud dále zdůrazňuje, že na rozdíl od výkonu trestu v českých věznicích, který je veden zásadami lidskosti a důstojnosti, je výkon trestu odnětí svobody v thajských věznicích velice tristní a zcela nevyhovující evropským standardům. Tento fakt je díky zprávám nejrůznějších organizací velice dobře znám. I z tohoto důvodu se Ústavní soud domnívá, že předání stěžovatele k výkonu trestu v České republice vedlo významným způsobem ke zlepšení jeho situace, jakož i podmínek výkonu tohoto trestu, a nikoliv ke zhoršení. Pokud by totiž mělo vést ke zhoršení stávajícího postavení stěžovatele, bylo by povinností soudu, který rozhoduje o umožnění výkonu cizozemského rozhodnutí, rozhodnout o neumožnění předání pachatele k výkonu trestu do požadovaného státu.

Z výše uvedené analýzy dospěl Ústavní soud k názoru, že za daných podmínek výkon dlouhodobého trestu v České republice nemůže sám o sobě způsobit stěžovateli takovou bolest a utrpení, které by se rovnalo krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení.

Ačkoliv argumentace Ústavního soudu je velice přesvědčivá, nelze si nevšimnout, že v tomto nálezu Ústavní soud zcela opomenul podložit své závěry ustálenou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva. Toto je trochu nezvyklé, neboť ve většině případů týkajících se porušení základních práv a svobod Ústavní soud analyzuje velice extensivně judikaturu ECtHR. Zapátráme-li v judikatuře ECtHR z hlediska otázky krutého, nelidského či ponižujícího trestu, lze konstatovat, že neexistuje mnoho rozhodnutí, která by podávala jasnou definici. Přesto však existuje několik, ze kterých mohl Ústavní soud čerpat.

V první řadě je třeba zhodnotit, že v rozhodnutích Evropského soudu pro lidská práva nenalezneme žádný případ, ve kterém by se ECtHR zabýval přímo otázkou, zda by uložený trest odnětí svobody v delší době trvání, než je zákonem stanovena maximální délka, mohl zakládat porušení čl. 3 ECHR z hlediska nepřiměřené krutosti trestu. Nalezneme však obecné definice toho, co ECtHR považuje za trest nepřijatelný z hlediska čl. 3 ECHR, a tedy rovnající se nelidskému či ponižujícímu trestu. Vzhledem k tomu, že čl. 3 ECHR neobsahuje požadavek na ‚kruté‘ trestání, nenalezneme v judikatuře ECtHR žádné vodítko k tomu, co by se mohlo považovat za ‚krutý trest‘. Pro tuto definici musíme nahlédnout do rozhodovací praxe Výboru OSN proti mučení.

Pojem nelidského a ponižujícího trestání byl Soudem analyzován ve věci *Tyler proti Spojenému království*.²⁹⁰ Zatímco u nelidského trestání musí dle Evropského soudu pro lidská práva míra utrpení, které je působeno fyzickým nebo psychickým způsobem, přesáhnout určitou míru závažnosti či krutosti, u ponižujícího trestání musí dojít k takové míře ponížení či snížení důstojnosti, která, byť dosahující taktéž určitého stupně závažnosti, bude jiného charakteru než u nelidského trestání.²⁹¹ V později zmíněném je podstatné, že konkrétní trest je schopen danou osobu ponížit, a to i bez ohledu na to, zda ji daná forma špatného zacházení způsobuje závažné psychické či fyzické následky. Ty totiž nejsou podmínkou pro konstatování ponižujícího trestu. Naopak, pro definování nelidského trestu tyto faktory podstatné jsou. Za nelidský trest, který tyto podmínky bezesporu naplňuje, označil ECtHR například trest smrti.²⁹² Obecně však posouzení toho, zda se bude jednat o ponižující nebo nelidský trest, je vždy relativní a záleží na mnoha okolnostech – na konkrétním případě, povaze a souvislostech trestání, jakož i na způsobu a metodách provádění trestání.

V obecné rovině ponižující trestání nebude takové, které se rovná obvyklému ponížení spojeného s ukládáním a vykonáváním zákonné sankce.²⁹³ Ani zde však tento argument nebude bez výjimky, neboť za jistých okolností může být i zákonná sankce považována za ponižující v rozsahu čl. 3 ECHR. Touto otázkou se zabýval ECtHR v rozhodnutí *Tyler proti Spojenému království*. ECtHR zde výslovně stanovil, že jakékoliv tělesné tresty mají být vždy považovány za odporující čl. 3 ECHR bez dalšího. Není rozhodující, zda byl takový trest stanoven zákonem či rozhodnutím soudu daného státu, anebo že v důsledku neznamenal dlouhodobé a závažné fyzické následky. Podstatné na tomto jednání je to, že bylo s vězněm (odsouzeným) nakládáno jako s objektem v rukou veřejné moci, které danou osobu závažným způsobem ponížilo a znamenalo závažný zásah do jeho důstojnosti a tělesné integrity.²⁹⁴ V tomto rozhodnutí ECtHR určil, že ačkoliv bičování jakožto uložená sankce nenaplňuje znaky skutkové podstaty nelidského trestání, je fyzickým násilím na lidské důstojnosti a je ponižující. V tomto ohledu ECtHR dále zdůraznil, že ačkoliv daná osoba nemusí být ponížena v očích ostatních, dostačujícím faktorem pro určení porušení čl. 3 ECHR z důvodu ponižujícího trestání je fakt, že se daná osoba cítí být ponížena ve vlastních očích.²⁹⁵

²⁹⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyler proti Spojenému království*

²⁹¹ Ibidem, para 29-30

²⁹² Rozsudek ECtHR ze dne 12. března 2003 ve věci č. 46221/99 *Öcalan proti Turecku*, para 196 a 198

²⁹³ Rozsudek ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyler proti Spojenému království*, para 30

²⁹⁴ Ibidem, para 33

²⁹⁵ Ibidem, para 32

Tímto lze uzavřít, že ponižující trestání bude takové, které snižuje významným způsobem lidskou důstojnost a je způsobilé vyvolat v dané osobě pocity ponížení. Nelidské trestání je potom takové, které způsobuje dané osobě závažné či dlouhodobé fyzické či psychické utrpení a přesahuje svou intenzitou, závažností a krutostí obvyklou míru utrpení (*minimum level of severity*).

Dále je potřeba se podívat na to, co se rozumí krutým trestáním. Jak již bylo zmíněno výše, vzhledem k tomu, že ECHR nezná institut ‚krutého trestání‘, je potřeba nahlédnout do ICCPR a rozhodovací praxe HRC. Ten považuje krutý trest za takový, který není nic jiného než bezúčelné a bezpředmětné vystavení bolesti a utrpení, které nemůže mít žádné ospravedlnění.²⁹⁶ Za krutý, nelidský a ponižující trest označil HRC například tělesný trest. Shodně s názorem Evropského soudu pro lidská práva tak HRC tvrdí, že bez ohledu na povahu trestného činu či zákonný podklad pro vykonání tělesného trestu, je tělesný trest považován za krutý, nelidský a ponižující, a tedy stojící v rozporu s čl. 7 ICCPR.²⁹⁷ Stejně tak považuje HRC za krutý, nelidský a ponižující trest trest smrti, pokud jeho výkon není proveden tak, aby odsouzený strádal co nejméně.²⁹⁸ Za krutý označil HRC také trest doživotí uložený nezletilému bez možnosti podmíněného propuštění nebo opětovného projednání.²⁹⁹ Podle HRC takový odsuzující rozsudek dosahuje svojí krutostí porušení čl. 7 ICCPR ve spojitosti s čl. 24 ICCPR (ochrana dítěte).³⁰⁰

V obecném hodnocení a vzhledem k výše provedené analýze jsem toho názoru, že z hlediska srovnání výkladu čl. 3 ECHR s čl. 7 ICCPR, absence pojmu ‚krutý‘ nebude činit velkých rozdílů. Jak bylo výše demonstrováno, HRC se ve svých názorech na to, co považuje za krutý, nelidský a ponižující trest shoduje s názory Soudu v jeho definici nelidského a ponižujícího trestu. Důvod proč označení „krutého trestu“ nebude znamenat žádnou přidanou hodnou, či indikovat ještě větší stupeň závažnosti než u nelidského a ponižujícího trestu je způsobeno tím, že určitý stupeň krutosti bude vyplývat vždy sám o sobě ze základní podmínky minimálního stupně závažnosti, který je přítomen u všech kategorií špatného zacházení (mučení, nelidském či ponižujícím zacházení nebo trestání). V tomto

²⁹⁶ SIEGHART, Paul. *The International Law of Human Rights*. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 1983, s. 166

²⁹⁷ Názor HRC ze dne 28. března 2002 na oznámení č. 792/98 ve věci *Higginson proti Jamajce*, para. 4.6

²⁹⁸ Srovnej Názor HRC ze dne 5. listopadu 1993 na oznámení č. 469/1991 ve věci *Ng proti Kanadě*, (para. 16.3 a 16.4) a Názor HRC ze dne 31. října 1994 na oznámení č. 539/1993 ve věci *Cox proti Kanadě* (para 17.3)

²⁹⁹ HRC: Concluding Observations on the U.S.A., (2006) UN doc. CCPR/C/USA/CO/3, § 34

³⁰⁰ *Ibidem*

ohledu tak nelidské zacházení a trestání, které vyvolává závažné psychické a fyzické strádání, bude považováno zároveň za kruté.

Pokud se pak vrátím k případu, který rozhodoval Ústavní soud ve věci I. ÚS 601/04, je možné polemizovat nad tím, zda by mohl uložený trest odnětí svobody, který přesahuje zákonem maximálně stanovenou délku trestu, spadat do některé z výše analyzovaných hodnocení nelidského, ponižujícího nebo krutého trestu. Z hlediska provedené analýzy je pak zjevné, že trest v délce trvání delší než je zákonem stanoveno nebude dosahovat takového stupně závažnosti, aby jej bylo třeba podřadit pod jednu z výše popsanych kategorií trestu nelidského, krutého či ponižujícího. Lze si jen těžko představit, že by déleodobý trest mohl vyvolat v odsouzeném tak závažné a kruté utrpení, které by ve své intenzitě přesáhlo únosnou míru a znamenalo by pro něj dlouhodobé fyzické a psychické následky. To by mohlo připadat v úvahu pouze v tom případě, přistoupily-li by k déleodobému trestu i další faktory, jako neúnosné podmínky ve věznici, špatná zdravotní či hygienická péče, nebo násilí ze strany jiných odsouzených. Vzhledem k tomu, že výkon trestu v České republice je veden zásadami důstojnosti a lidskosti, lze se domnívat, že tyto vedlejší faktory nebudou dány. Dále, v tomto případě nebude déleodobý trest zakládat ani míru rovnající se ponižujícímu trestu, neboť již jednou uložený trest v Thajském království nemůže v odsouzeném vyvolat ještě větší stupeň ponížení než již existující, který již jednou vznikl ve spojitosti s uložením této zákonné sankce v Thajském království. I z tohoto důvodu je třeba tvrzení stěžovatele odmítnout a uzavřít, že výkon trestu v délce trvání delší než je českým trestním řádem dovoleno, nemůže založit nelidský a ponižující trest ve smyslu čl. 3 ECHR.

3.2 Veřejný ochránce práv

Úřad veřejného ochránce práv byl zřízen v roce 2000 zákonem č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv za účelem „ochrany osob před jednáním úřadů a dalších institucí uvedených v tomto zákoně, pokud je takovéto jednání v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností.“³⁰¹Touto činností má veřejný ochránce práv přispívat k ochraně základních práv a svobod.

³⁰¹ § 1 odst. 1 zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv.

Veřejný ochránce práv (VOP) je volen Poslaneckou sněmovnou na dobu šesti let, přičemž může být zvolen pouze na dvě bezprostředně po sobě jdoucí funkční období. Tím, že jej volí Poslanecká sněmovna, provádí se požadavek, aby byl VOP zcela nezávislý na moci výkonné. Veřejný ochránce práv je nezávislým, nestranným a monokratickým státním orgánem stojícím mimo systém veřejné správy. Prvním veřejným ochráncem práv byl v roce 2000 zvolen JUDr. Otakar Motejl, který tuto funkci zastával až do května 2010. V roce 2010 byl Poslaneckou sněmovnou zvolen nový veřejný ochránce práv, kterým se stal JUDr. Pavel Varvařovský.

Do roku 2006 měl VOP značně omezenou působnost z hlediska jeho preventivní kontrolní působnosti týkající se oblasti vězeňství a zacházení s vězni. Veřejný ochránce práv mohl provádět pouze šetření na základě individuálních podání či na základě vlastní iniciativy. Neexistoval systém pravidelných systematických návštěv těchto zařízení, prostřednictvím kterých by se ochránce zaměřoval nejenom na dodržování právních předpisů, ale také na výskyt případů špatného zacházení a na podmínky, ve kterých jsou vězni v těchto zařízeních drženi. To se změnilo v roce 2006, kdy došlo k přijetí novely zákona o veřejném ochránci práv.³⁰² Jak již bylo popsáno v kapitole druhé, veřejný ochránce práv se stal na základě této novely národním preventivním mechanismem podle Opčního protokolu ke CAT a byla mu tak přidělena celá řada nových kompetencí. Vzhledem k tomu, že je činnost veřejného ochránce práv z hlediska zajištění dostatečných záruk proti výskytu mučení a jiných forem špatného zacházení od tohoto roku velice úzce spojena s jeho činností jako národního preventivního mechanismu dle tohoto opčního protokolu, bylo o této otázce důkladně pojednáno ve druhé kapitole související s činností Podvýboru OSN pro prevenci mučení (SPT) a národních preventivních mechanismů.

3.3 Výbor proti mučení a jinému nelidskému, ponižujícímu zacházení nebo trestání Rady vlády ČR pro lidská práva

Výbor RLP proti mučení je odborným a stálým orgánem Rady vlády ČR pro lidská práva.³⁰³ Rada vlády pro lidská práva (resp. zmocněnec vlády pro lidská práva jakožto předseda RLP) jmenuje a odvolává jeho členy. O chod výboru se stará tajemník, který je pracovníkem sekretariátu Rady vlády ČR pro lidská práva. Členové výboru jsou zástupci

³⁰² Zákon č. 381/2005 Sb.

³⁰³ Podle čl. 6 statutu Rady vlády ČR pro lidská práva schváleného vládou ČR usnesením č. 1082 ze dne 22. října 2001.

ministerstev a jiných státních orgánů a také zástupci občanské a odborné veřejnosti a akademické obce. Hlavní náplní činnosti Výboru RLP proti mučení je působit v oblasti ochrany osob proti mučení a jiným formám špatného zacházení. To znamená, že výbor na svých zasedáních, která se dle Jednacího řádu výboru³⁰⁴ mají uskutečňovat nejméně šestkrát ročně, projednává ty nejaktuálnější problémy a otázky, které do této agendy spadají. Čl. 2 Statutu Výboru RLP proti mučení³⁰⁵ upravuje působnost výboru. Ten má v rámci své působnosti „*dávat RLP podněty ke zvýšení úrovně stavu a dodržování lidských práv v České republice, podílet se na vypracovávání zpráv pro kontrolní mechanismy mezinárodních smluv, zpracovávat pro RLP návrhy dílčích a systémových opatření pro zlepšení dodržování stavu lidských práv a plnit další úkoly uložené mu Radou vlády ČR pro lidská práva.*“ Na základě tohoto vymezení je možné konstatovat, že předmětem činnosti Výboru RLP proti mučení není posuzovat a vyřizovat individuální stížnosti na porušování lidských práv, ale zaměřit se na vytyčení těch nejpálčivějších problémů, se kterými se ČR v souvislosti se zákazem mučení a jiných forem špatného zacházení potýká, a navrhnout vládě vhodná řešení.

Tajemník Výboru RLP proti mučení je na základě usnesení vlády³⁰⁶ zároveň také styčným úředníkem CPT. To znamená, že činnost Výboru RLP proti mučení je ovlivněna také činností, návštěvami a připomínkami CPT. Výbor RLP proti mučení totiž projednává zjištění CPT, zaujímá k nim stanoviska a snaží se iniciovat kroky k nápravě či k řešení situace.

Aby se udržela co největší odbornost výboru vzhledem k účelu, ke kterému byl ustaven, je jeho složení velice pestré. Členy jsou zástupci Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva obrany, Ministerstva zahraničních věcí, Policejního prezidia ČR, ale také např. JUDr. Zdeněk Hájek, který je současným členem SPT a zároveň bývalým členem CPT, či také zástupkyně kanceláře veřejného ochránce práv, která je zároveň pověřena činností v rámci výkonu mandátu národního preventivního mechanismu. Občanskou a odbornou veřejnost zde zastupují představitelé nevládních organizací či občanských sdružení zabývajících se problematikou vězeňství, práv vězňů a vazebně stíhaných, jakož i ochranou práv osob s postižením či osob duševně nemocných. Tato pestrost je pro

³⁰⁴ Vláda ČR: Pracovní a poradní orgány: Jednací řád Výboru proti mučení. [online] Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/Jednaci-rad.pdf>> [ověřeno 14. července 2012]

³⁰⁵ Vláda ČR: Pracovní a poradní orgány: Statut Výboru proti mučení. [online] Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/statut.pdf>> [ověřeno 14. července 2012]

³⁰⁶ Usnesení vlády č. 1180 ze dne 22. listopadu 2000

činnost výboru velice podstatná, neboť výbor tímto získává jistou dávku nezávislosti, byť je orgánem vládním. Snahou je udržet počet představitelů státních orgánů s představiteli občanské a odborné veřejnosti poměrný, aby tak nebyla zvýhodněna ani jedna skupina.

Ačkoliv je část členů výboru tvořena pracovníky státních orgánů, na výboru by měli všichni členové vystupovat nikoliv tendenčně, ale spíše jako nestranní odborníci v oblasti lidských práv. Přesto bývá v některých situacích složité si tuto nezávislost zachovat. V těchto případech významnou úlohu sehrávají právě zástupci nevládních organizací, občanské a odborné veřejnosti či akademické obce. Velice rozporným tématem bylo například projednávání podnětu k novele zákona o péči o zdraví lidu (zákon č. 20/1966 Sb.) v roce 2009, o kterém bude pojednáno blíže v kapitole 5. Výbor se zde zabýval otázkou, zda je možné umožnit CPT a SPT přístup ke zdravotnické dokumentaci pacientů pouze s odkazem na ustanovení článku 8 odst. 2 písmena b) ECPT. Diskuze nad touto otázkou nebyla uvnitř výboru samotného jednoduchá a někteří členové se jí raději zdrželi.³⁰⁷ Tento podnět byl na výboru předmětem debat po velice dlouhou dobu, neboť se jeho členové nemohli usnést na společném názoru.

3.3.1 Vypracovávání a předkládání podnětů

Za nejvýznamnější pravomoc výboru je možno považovat jeho kompetenci k předkládání podnětů Radě vlády ČR pro lidská práva ke zvýšení stavu a úrovně dodržování lidských práv.³⁰⁸ Pokud takový podnět RLP schválí a předloží vládě, která jej poté schválí na své schůzi, úkoly v podnětu uložené jsou pro jednotlivé ministry závazné a ty musí do stanovených časových termínů naplnit. V průběhu své existence se Výboru RLP proti mučení podařilo například prosadit podnět týkající se zřízení kontrolního orgánu pro dohled nad zadržováním.³⁰⁹ Jak bylo zmíněno dříve, z iniciativy tohoto podnětu byl ustanoven veřejný ochránce práv jako národní preventivní mechanismus podle OP CAT.

Často bohužel dochází k tomu, že vláda navrhovaný podnět velmi omezí či zcela nebo z části neschválí jeho ukládací část. To se zejména děje v těch případech, kdy má takový

³⁰⁷ Zápis ze zasedání Výboru RLP proti mučení ze dne 19. února 2010

³⁰⁸ Čl. 2 a) Statutu Výboru RLP proti mučení

³⁰⁹ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2002, s. 53, [online] dostupné z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava2002_1.pdf> [ověřeno 30. dubna 2012] v souvislosti s usnesením vlády č. 679 ze dne 26. června 2002 k podnětu RLP ke zřízení kontrolního orgánu pro dohled nad zadržováním

podnět kontroverzní povahu³¹⁰ nebo vyžaduje systémové změny, které by mohly znamenat zátěž na státní rozpočet.³¹¹ Pokud dojde k takovému neúspěchu, je tento podnět spíše bezzubým nástrojem, který, byť reagující např. na kritiku CPT či CoAT, nedokáže získat dostatečnou podporu vlády k realizaci změn.

Tento osud sledoval například podnět k vězeňství, jehož cílem bylo provést legislativní a jiné změny, které by Vězeňské službě ČR lépe umožňovaly naplňovat účel trestu odnětí svobody a přispěly lépe k ochraně lidské důstojnosti osob ve věznicích. Tento podnět vycházel z kritiky a doporučení CPT a CoAT týkajících se podmínek v českých věznicích. Poukazoval na problémy přeplněnosti věznic, nedostatku personálu ze strany Vězeňské služby ČR, nedostatku zajištění volnočasových aktivit pro vězně, nedostatku záruk pro předcházení špatnému zacházení, segregování a jiného omezování doživotně odsouzených vězňů od ostatní vězeňské populace a na další problematické otázky. Podnět navrhoval uložit jednotlivé úkoly daným ministrům, které by pomohly tyto problematické otázky vyřešit. Ačkoliv jej vláda vzala dne 20. dubna 2009 usnesením č. 458 na vědomí, neschválila jeho ukládací část a navrhované úkoly tak nebyly provedeny (blíže viz kapitola 5).

Zdá se, že základním problémem, proč podněty Výboru RLP proti mučení nejsou vládou často schváleny, či nejsou vládě nakonec předloženy, je procedura přípravy a předkládání těchto podnětů vládě. Podnět výboru může být předložen vládě až poté, co jej přijme Rada vlády ČR pro lidská práva. Problém nastává v tom bodu, že je podnět výboru po schválení Radou vlády pro lidská práva považován za nelegislativní návrh vlády a musí tedy absolvovat proceduru meziresortního připomínkového řízení dle Legislativních pravidel vlády. V této fázi má potom každý státní orgán možnost uplatnit k tomuto návrhu zásadní připomínky a navrhnout změny v jeho znění. Až poté, co se tyto připomínky podaří vypořádat, je možné podnět předložit vládě k posouzení a schválení. Ta potom podněty schvaluje usnesením, ve kterém mohou být obsaženy jednotlivé úkoly příslušným ministrům, které je třeba k naplnění podnětu vykonat.

³¹⁰ Jako například podnět k sterilizacím (RLP: *Podnět ministra pro lidská práva ke sterilizacím žen v ČR provedeným v rozporu s právem*, schválená usnesením vlády č. 1424 ze dne 23. listopadu 2009, [online] Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/aktuality/podnet-sterilizace.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

³¹¹ Jako např. podnět k vězeňství [podnět RLP k vězeňství z roku 2009, (RLP: [online] Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/Podnet_k_vezenstvi.pdf> [ověřeno 23. července 2011] a usnesení vlády č. 458 ze dne 20. dubna 2009]

Kritika této procedury je na místě, neboť komplikuje a znesnadňuje samotnou činnost Výboru RLP proti mučení. V meziresortním připomínkovém řízení může totiž podnět získat zcela jinou podobu, než kterou měl v době, kdy jej Výbor RLP proti mučení schválil. Často se tak stává, že původně dobře zamýšlený dokument, se po meziresortním připomínkovém řízení stává pouhým torzem, které již nemá aspiraci na dosažení velkých změn. To byl například osud podnětů ke sterilizacím či k vězeňství.³¹² I tento fakt je trochu demotivujícím faktorem pro členy Výboru RLP proti mučení, kteří mají skutečně velmi obtížnou pozici prosazovat ty body, jež jsou nejtěživější a zároveň velice kontroverzní. Jako řešení by se jevilo předkládání podnětů schválených Radou vlády ČR pro lidská práva přímo vládě bez toho, aniž by musel tento materiál projít prvně meziresortním připomínkovým řízením. Tento postup by mohla obhájit i samotná pozice Rady vlády ČR pro lidská práva. Ta by jako přímý poradní orgán vlády v otázce lidských práv již své návrhy neměla podrobovat závazným komentářům a připomínkám ze strany ostatních ústředních státních orgánů a měla by mít jako lidskoprávní odborný poradní orgán vlády oprávnění své podněty vládě předkládat přímo bez rizika toho, že podoba podnětu může být změněna jiným orgánem.

Z činnosti Výboru RLP proti mučení je patrné, že se jeho činnost prolíná s činností mezinárodních orgánů, neboť výbor reaguje na kritiky a doporučení, které se ze strany CPT a CoAT na adresu České republiky snášejí a aktivně tyto otázky projednává na svých zasedáních. Na druhou stranu je potřeba říci, že ačkoliv se výbor snaží být hybným článkem vlády, jsou jeho kompetence značně omezeny a svázány závaznými procedurami, které mu brání, aby koncepční změny dokázal skutečně prosadit. To v konečném hodnocení znamená, že výbor není zdaleka tak efektivním orgánem, který by dokázal ovlivnit pozici a rozhodnutí vlády z hlediska toho, jak na doporučení a kritiky mezinárodních lidskoprávních orgánů zareagovat. To, jak vláda s podnětem výboru nakonec naloží, je spíše věcí politické moci a postavení aktuálně vládoucí vlády, na které nemá výbor bohužel zásadnější vliv.

3.3.2 Zprávy pro kontrolní mezinárodní mechanismy

Kromě vypracovávání podnětů je další důležitou úlohou Výboru RLP proti mučení podílení se na vypracovávání zpráv pro kontrolní mezinárodní mechanismy. Tím je příprava periodických zpráv pro CoAT a příprava vyjádření vlády ke zprávám CPT. Vzhledem k tomu,

³¹²RLP: *Podnět ministra pro lidská práva ke sterilizacím žen v ČR provedeným v rozporu s právem*, schválený usnesením vlády č. 1424 ze dne 23. listopadu 2009 a podnět RLP k vězeňství z roku 2009 schválený usnesením vlády č. 458 ze dne 20. dubna 2009

že se často jedná ještě o zprávy, které nejsou vládou oficiálně zveřejněny, musí členové výboru o jejich obsahu zachovat mlčenlivost, a to do té doby, dokud vláda o jejich zveřejnění nerozhodne. To, že se Výbor RLP proti mučení zabývá ještě i nezveřejněnými zprávami, má jednu výhodu. Může totiž již v mezidobí, než dojde ke schválení zprávy vládou, reagovat na doporučení mezinárodních orgánů a iniciovat kroky k zahájení požadovaných změn prostřednictvím podnětu. Často se tedy stává, že zatímco vláda teprve zvažuje, jaké stanovisko k doporučením mezinárodních orgánů zaujme a jak na ně bude reagovat, Výbor RLP proti mučení již přichází s návrhem vhodných řešení. Takovým příkladem bylo řešení přístupu členů CPT ke zdravotnické dokumentaci v roce 2010. Zatímco vláda teprve hodnotila, jaké stanovisko zaujme, Výbor RLP proti mučení přišel s návrhem novely zákona o péči o zdraví lidu (č. 20/1966 Sb.), prostřednictvím kterého mělo být do stávajícího zákona doplněno ustanovení opravňující CPT k nahlížení do zdravotnické dokumentace i bez souhlasu konkrétního pacienta³¹³ (o tomto podnětu bude pojednáno blíže v kapitole 5).

3.4 Rada vlády ČR pro lidská práva

Rada vlády ČR pro lidská práva (RLP) je poradním orgánem vlády ČR z hlediska ochrany a zajištění lidských práv a základních svobod. Byla zřízena usnesením vlády č. 809 ze dne 9. prosince 1998. Jejím základním úkolem je sledovat dodržování Ústavy ČR, Listiny základních práv a svobod, jakož i dalších právních předpisů vztahujících se k ochraně lidských práv a základních svobod. Kromě vnitrostátního právního řádu RLP sleduje taktéž dodržování závazků vyplývajících pro ČR z mezinárodních lidskoprávních úmluv, jakož i dohlíží nad plněním povinností, které se ČR na základě těchto úmluv zavázala dodržovat.

Činnost RLP je uskutečňována na základě Jednacího řádu a Statutu.³¹⁴ RLP zasedá zpravidla čtyřikrát do roka. Její členové jsou zástupci státních orgánů v podobě náměstků ministrů daných ministerstev a také zástupci občanské a odborné veřejnosti. RLP předsedá zmocněnec vlády pro lidská práva, prostřednictvím kterého Rada vlády ČR pro lidská práva také schválené podněty předkládá vládě. RLP si může k řešení otázek, které s její činností

³¹³ Viz zápisy Výboru RLP proti mučení z roku 2010. [online] Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 14. července 2012]

³¹⁴ Oba dva dokumenty jsou dostupné na internetových stránkách Vlády ČR: Pracovní a poradní orgány: Rada vlády pro lidská práva [online] <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/rlp-uvod-17537/>> [ověřeno 14. července 2012]

souvisejí, zřizovat odborné orgány – výbory a pracovní skupiny. Jedním z těchto odborných orgánů je právě Výbor RLP proti mučení, o kterém bylo pojednáno výše.

Ačkoliv tento systém sleduje velmi pozitivní cíl, a to ochranu a prosazování lidských práv a základních svobod, Rada vlády ČR pro lidská práva čelí stejným problémům jako její výbory. Zásadním nedostatkem je, že její podněty musí projít meziresortním připomínkovým řízením dle Legislativních pravidel vlády, ve kterém mohou dosáhnout neočekávaných změn a podob. To také brání tomu, aby byla RLP skutečně efektivním vládním orgánem.

Kromě samotného zasedání Rady vlády ČR pro lidská práva, a s tím související kompetence projednávání a schvalování podnětů, vydává RLP každoročně zprávy o stavu lidských práv v České republice. V těch mapuje vývoj v oblasti ochrany a zajištění lidských práv a zaměřuje se také na ty oblasti, ve kterých je situace nedostatečná. Na přípravě zprávy sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva, který je pověřen přípravou zprávy, spolupracuje nejenom se státními orgány, ale také s nevládními organizacemi. Cílem je zajistit odraz stavu lidských práv v České republice za uplynulý rok, zmínit pozitivní změny, ale také vytyčit přetrvávající nedostatky. Zprávy jsou zveřejňovány na internetových stránkách vlády a jsou tímto přístupné široké veřejnosti, jakož i mezinárodním lidskoprávním orgánům.³¹⁵

3.5 Zmocněnec vlády ČR pro lidská práva

V současné době existuje v ČR již pouze post zmocněnce vlády pro lidská práva. Do roku 2010 existoval paralelně taktéž post ministra pro lidská práva. Zatímco úřad zmocněnce vlády ČR pro lidská práva má dlouholetou tradici, úřad ministra pro lidská práva byl úřadem velmi krátkého trvání a, i když se v jeho funkci vystřídali dva ministři, trval pouhé tři roky.³¹⁶ Ke zrušení tohoto postu došlo v roce 2010 z důvodů úsporných opatření.

Po dobu, po kterou tyto dva posty existovaly současně, se jejich činnost v mnohém velmi úzce propojovala a ovlivňovala. Často se také tyto dva představitelé scházeli a své kroky konzultovali. Z hlediska kritického pohledu byla tato duplicita do určité míry zbytečná, i když

³¹⁵ RLP: Zprávy o stavu lidských práv v České republice. [online] Dostupné na WWW <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=302>> [ověřeno 14. července 2012]

³¹⁶ Úřad ministra pro lidská práva byl zřízen v roce 2007 jmenováním MUDr. Džamily Stehlíkové ministryní pro lidská práva a národnostní menšiny (usnesení vlády č. 41 ze dne 9. ledna 2007). V lednu 2009 byla MUDr. Džamila Stehlíková nahrazena ve funkci ministryně pro lidská práva Michaelem Kocábem, který tuto funkci zastával až do 29. března 2010, kdy byl odvolán stranou Zelených, za kterou byl na tento post zvolen. Po odvolání Michaela Kocába z funkce ministra pro lidská práva nebyl tento post již nikdo obsazen.

je třeba připustit, že každá tato funkce měla své výhody. Zatímco zmocněnec více spolupracoval s jednotlivými odbornými výbory Rady vlády ČR pro lidská práva a účastnil se jejich zasedání, ministr měl daleko silnější pozici, což se projevovalo zejména na jednáních vlády či při jednání s ostatními představiteli veřejné moci nebo při schůzkách s jednotlivými národními či mezinárodními mechanismy.

V současné době je hlavní náplní zmocněnce plnit funkci iniciativního a koordinačního orgánu vlády v oblasti vyhodnocování stavu a úrovně dodržování ochrany lidských práv v ČR. Zmocněnec zpracovává pro vládu koncepcie týkající se lidských práv v České republice, předkládá jí návrhy opatření a podnětů ke zlepšení stavu dodržování lidských práv obecně, jakož i informace, návrhy a stanoviska v oblasti dodržování lidských práv či zprávy o plnění závazků plynoucích z mezinárodních smluv v oblasti lidských práv. Je také připomínkovým místem pro posuzování legislativních i nelegislativních materiálů pro jednání vlády, které prochází meziresortním připomínkovým řízením.³¹⁷ V současné době zastává post zmocněnkyně pro lidská práva Mgr. Monika Šimůnková, která v této pozici nahradila Michaela Kocába.

Pokud krátce srovnáme post zmocněnce pro lidská práva s již zrušeným postem ministra pro lidská práva, je možno v ministerském postu nalézt několik výhod. Vzhledem k tomu, že ministr byl přímým členem vlády, podílel se zároveň na jejím rozhodování, které mohl svým hlasem a projevem na jednání vlády ovlivnit. Taková pravomoc není svěřena zmocněnci, který byť bývá na zasedání vlády přizván, nemůže do rozhodování vlády a jejího hlasování zasahovat. V tomto je zmocněnec tedy znevýhodněn, neboť mu chybí dostatečný vliv efektivně prosadit ty návrhy, které prostřednictvím Rady vlády ČR pro lidská práva na jednání vlády prezentuje. Jeho omezení lze spatřovat dále v tom, že nemůže ovlivnit hlasování vlády o změnách, novelách či přijetí nových zákonů, které by mohly ochranu a úroveň lidských práv v České republice ovlivnit.

³¹⁷ Vláda ČR. Zmocněnec vlády pro lidská práva. [online] Dostupné na WWW <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/default.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

4. Mučení a jiné formy špatného zacházení jako státu přičitatelné jednání a závazky České republiky, které jí z práva nebýt mučen vyplývají

Tato kapitola se zaměří na závazky, které České republice z práva každého jedince nebýt mučen či podroben jiným formám špatného zacházení vyplývají. Tyto závazky musí být Českou republikou nejenom dodržovány, ale také plně zajištěny a naplňovány. V případě jejich nerespektování může být Česká republika volána k odpovědnosti a sama být odsouzena za porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení z toho důvodu, že ochranu každého před výskytem tohoto zakázaného jednání dostatečně nezajistila.

Ze samotné podstaty lidských práv státům vyplývají určité základní závazky. Ty jsou postaveny na třech základních pilířích. Tyto pilíře tvoří jednak závazek státu základní lidská práva respektovat, dále závazek lidská práva chránit a nakonec závazek lidská práva zajistit (naplnit). Z každého z nich poté státům vyplývají dílčí konkrétní závazky a povinnosti. Ty jsou ve většině případů pozitivního rázu, neboť vyžadují na státech, aby učinily určité aktivní kroky či opatření k ochraně a zajištění lidských práv. Některé z nich však mají i negativní charakter, neboť požadují na státech, aby se zdržely určité činnosti.³¹⁸

Závazek státu respektovat základní lidská práva (*duty to respect*) je negativním závazkem, který na státu požaduje, aby lidská práva respektoval a neporušoval, čili aby se zdržel jakéhokoli jednání, které by mohlo do základních lidských práv zasahovat či je porušovat.

Závazek ochrany (*duty to protect*) může mít naopak podobu pozitivní nebo negativní povinnosti státu chránit lidská práva, a to konáním, nekonáním, či zdržením se určitého jednání. Tento závazek zahrnuje především pozitivní povinnost státu chránit lidská práva před jednáním ostatních subjektů a soukromých osob, neboť ti mohou ohrožovat či porušovat základní práva jednotlivce stejně tak jako státní orgány.³¹⁹ V neposlední řadě tento závazek v sobě obnáší i povinnost státu potrestat ty, kteří lidská práva porušují.

³¹⁸JOWELL, Jeffrey; COOPER, Jonathan. *Understanding human rights principles*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2001, Justice series (Justice (Society)), s. 139

³¹⁹ Ibidem

Třetím závazkem je závazek státu zajistit/naplňovat práva (*duty to ensure/to fulfil*). Ten spočívá v pozitivní povinnosti státu něco činit, provést různá opatření (legislativní, administrativní a jiná), která zajistí co nejvyšší míru implementace lidských práv v praxi.

Každý stát je nositelem těchto závazků, neboť nese primární odpovědnost za ochranu a zajištění lidských práv. Z tohoto důvodu mají tedy státy povinnost tyto závazky naplňovat a provádět. V případě, kdy stát své závazky neplní, porušuje tak lidská práva a musí být za to volán k odpovědnosti.

Na zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení se všechny tyto výše popsané typy závazků plně aplikují. Jsou obsaženy jednak v mezinárodních úmluvách, jednak jsou tvořeny rozhodovací praxí mezinárodních orgánů. Vzhledem k důležitosti a vlivu, který tyto závazky na každý stát a jeho aktivitu mají, je na místě ty nejdůležitější z nich blíže vymežit.

4.1 Duty to Respect (závazek státu respektovat)

Závazek respektovat/dodržovat (*duty to respect*) je negativním závazkem státu. Ve vztahu k mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání je závazkem absolutní povahy. Zákaz mučení je mezinárodním kogentním obyčejovým pravidlem, a tedy zakazuje státu možnost jeho derogace či odchýlení se od něj nebo jeho nerespektování. Tento závazek spočívá v nekonání. Stát se musí zdržet jakéhokoliv jednání, které by směřovalo k porušení tohoto práva. Státy tedy musí respektovat zákaz mučení bez dalšího. Příkladem je povinnost státu nemučit. Za žádných okolností se stát své povinnosti nesmí svévolně zprostit či ji odmítnout vykonávat. Tento závazek vychází ze samotného chápání důležitosti ochrany, zachovávání lidských práv a podpory jejich účty. Proto z hlediska širšího pohledu je již zahrnut do jednotlivých preambulí všech zmiňovaných úmluv – ECHR, ICCPR, CAT.

V České republice je tento závazek naplněn samotnou Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod jakožto předpisů nejvyšší právní síly. Lidská práva díky těmto dvěma právním předpisům požívají velké důležitosti a ochrany. Oba totiž zdůrazňují základní princip účty k lidským právům již ve svých preambulích. Toto zaručuje, že jedním ze základních principů, na kterých je ČR postavena, je garance a ochrana základních lidských práv (a tedy i zákazu mučení a jiného špatného zacházení). Povinnost státu respektovat lidská

práva a povinnost ochrany se zde velice úzce prolíná. Úcta k právům a svobodám člověka a občana je potom zdůrazněna v čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR, který dále rozvíjí tuto demokratickou doktrínu vyplývající již ze samotné preambule.³²⁰ Ústavní soud k tomu v nálezu sp. zn. I ÚS 137/03³²¹ dodává, že čl. 1 Ústavy je „základní interpretační vodítko činnosti všech orgánů státní moci České republiky. Lze z něho - byť nejen z něho - dovodit, že i při zachování (zásadní) kontinuity se "starým právem" je třeba výklad a použití právních norem podřídít jejich obsahově materiálnímu smyslu. Ústava proto jasně akcentuje hodnotovou diskontinuitu se "starým režimem" (komunistickým) a zdůrazňuje ochranu základních práv a svobod, jež z ústavního pořádku České republiky vyplývají“.

Z názoru vyjádřeného Ústavním soudem můžeme dovodit, že při jakékoliv aplikaci právních předpisů je vždy potřeba vycházet z principů demokracie, právního státu a úcty k právům a svobodám člověka. Stát má tedy obecnou povinnost tato práva respektovat a chránit. V souladu s takto nastíněným hodnotovým systémem moderní demokratické společnosti je nezbytné vykládat všechny právní normy, a to nikoliv pouze normy nově přijaté, ale i právní normy staré, pokud se stále uplatňují.

4.2 Duty to Protect (závazek státu chránit)

Závazek chránit (*duty to protect*) může mít jak charakter pozitivního závazku (něco činit), tak také negativního (nekonat, zdržet se něčeho). Tomuto závazku odpovídá právo osob na ochranu před porušováním jejich práv, které může být páháno nejenom ze strany státních orgánů, ale i soukromých osob. Každý stát musí prostřednictvím přijetí příslušných vnitrostátních právních předpisů zajistit, aby nikdo nebyl v rámci jeho jurisdikce mučen či podroben jiné formě špatného zacházení. Tyto právní předpisy musí zároveň poskytnout efektivní ochranu tohoto práva pod hrozbou sankce či dalších opatření. Těmito opatřeními jsou např. povinnost státu zakázat mučení v jeho absolutní podobě, vyšetřovat porušení práva, ustanovit příslušné vyšetřovací, rozhodovací, kontrolní orgány či přijmout taková opatření, jež zajistí ochranu jednotlivců na horizontální úrovni (mezi jednotlivci navzájem).

³²⁰ KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině.*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005, str. 33

³²¹ Nález Ústavního soudu (I. senátu) ze dne 18. listopadu 2003 sp. zn. I. ÚS 137/03 ve věci ústavní stížnosti V. P. proti rozsudku Krajského soudu v Praze z 6. 11. 2002 sp. zn. 30 co 351/2002

V České republice zajišťuje v obecné rovině základní garanci tohoto závazku čl. 4 Ústavy ČR, který zakotvuje povinnost dodržovat lidská práva, která jsou pod ochranou soudní moci. Znamená to tedy, že v případech jakéhokoliv porušení základních lidských práv (a v našem případě tedy konkrétně zákazu mučení) je možno domáhat se náležité ochrany poskytované soudními orgány. Listina základních práv a svobod, jakožto dokument obsahující katalog lidských práv a svobod, obsahuje výčet těch nejzákladnějších hodnot, které se Česká republika zavázala dodržovat a chránit. Čl. 7 Listiny základních práv a svobod poté upravuje obecný zákaz mučení, který nepovoluje možnost odchýlení se od tohoto zákazu či jeho omezování. Tím je proveden požadavek zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení jako práva absolutního uplatňujícího se bez dalšího.

4.2.1 Povinnost přijmout a vynutit právní normy

Z hlediska mezinárodních závazků je tato povinnost upravena čl. 13 Obecného komentáře č. 20 k ICCPR.³²² Smluvní státy jsou v souladu s tímto článkem při předkládání svých zpráv povinny poukázat na ta ustanovení trestního práva, která trestají mučení a jiné kruté, nelidské a ponižující zacházení nebo trestání. Mají taktéž povinnost specifikovat sankce, které se na dané jednání budou aplikovat, a to bez ohledu na to, zda je spácháno veřejným činitelem, subjekty jednajícími jménem státu nebo soukromými osobami. Podle komentáře musí být všichni ti, kteří se dopouštějí porušování čl. 7 ICCPR, ať již prostřednictvím nabádání, příkazování, tolerování nebo páchání takto zakázaného jednání, voláni k odpovědnosti. Ti, kteří naopak odmítli podrobit se takovým rozkazům, nesmí být potrestáni ani podrobeni žádnému protiprávnímu jednání.

Státy mají povinnost zakotvit základní lidská práva ve svých vnitrostátních právních rádech. Shodný požadavek obsahuje také čl. 4 CAT, který požaduje na státech, aby všechny akty mučení učinily trestnými činy podle svých vnitrostátních trestních zákonů, a aby stanovily odpovídající tresty za tyto trestné činy, a to s přihlédnutím k jejich závažnému charakteru.

³²²HRC: *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992

Tento požadavek Česká republika s menší výhradou splňuje. Jak bylo popsáno výše, trestný čin mučení je v České republice upraven v ustanovení § 149 trestního zákoníku.³²³ Zákaz mučení jako základní lidské právo je obecně upraven také čl. 7 Listiny základních práv a svobod. Všechny akty mučení (jakož i pokus mučení a spolupachatelství nebo účastenství na mučení) jsou v České republice považovány za trestné činy a jejich rozsah a trestní sazba je upravena trestním zákonem tak jak vyžadováno mezinárodními instrumenty. Tímto je tedy zákaz mučení plně zakotven do vnitrostátního práva České republiky. To však nelze tvrdit o ostatních formách špatného zacházení, neboť, jak již bylo zmíněno v kapitole první, ponižující zacházení a trestání netvoří definici trestného činu mučení dle ustanovení § 149 trestního zákoníku, což je vzhledem k mezinárodní úpravě velice nezvyklé. Ačkoliv nalezneme určité reference k ponižujícímu zacházení ve skutkových podstatách jiných trestných činů, obecné ponižující zacházení není označeno za trestný čin v tom smyslu, v jakém je označeno například nelidské zacházení. České republice se dá proto vyčítat, že svou povinnost ochrany spočívající v plném zakotvení všech forem špatného zacházení jako trestných činů podle vnitrostátního práva uspokojivě neprovedla. K plnému zajištění ochrany proti mučení a jiným formám špatného zacházení by měl být tento nedostatek napraven.

Čl. 2 odst. 1 CAT dále stanoví obecnou povinnost států přijmout „účinná zákonodárná, správní, soudní či jiná opatření pro zabránění mučení na celém území, které je pod jeho jurisdikcí.“ Tento požadavek je naplňován celou řadou vnitrostátních zákonných či podzákonných předpisů a administrativních opatření. Zřejmě nejvíce se však projevuje v trestním právu a dále ve vztahu k zacházení se zranitelnými skupinami osob, které jsou zbavené či omezené svobody *de iure* nebo *de facto* (těmi mohou být např. vězni, osoby držené ve vazbě, celách předběžného zadržení, osoby nacházející se ve zdravotnických zařízeních, psychiatrických léčebnách či zařízeních sociální péče).

Mimo trestní zákon a trestní řád, které upravují hmotnou a procesní stránku trestného činu mučení, jsou významnými zákony naplňující požadavky vyplývající z čl. 2 odst. 1 CAT zákon o výkonu trestu odnětí svobody,³²⁴ zákon o výkonu vazby,³²⁵ zákon o Policii ČR³²⁶

³²³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³²⁴ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

³²⁵ Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

³²⁶ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

či zákon o Vězeňské službě a justiční stráží.³²⁷ Významným zákonem je taktéž zákon o Veřejném ochránci práv,³²⁸ který zakotvuje činnost jednoho z nejvýznamnějších vnitrostátních mechanismů na poli prevence mučení a jiných forem špatného zacházení.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, stanoví z hlediska ochrany osob proti mučení a jiným formám špatného zacházení hned několik záruk. Již v ustanovení § 2 je vymezena jedna z hlavních zásad výkonu trestu, kterým se má řídit celkový režim zacházení s odsouzeným v průběhu jeho pobytu ve věznicí. Touto zásadou je důraz na respektování důstojnosti odsouzeného. Důvodová zpráva k tomu uvádí, že ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody respektují nejenom ustanovení trestního zákona a Listiny základních práv a svobod, ale také i mezinárodní dokumenty, kterými je Česká republika vázána. Vyjmenovává zároveň ty nejdůležitější, kterými jsou ICCPR, Opční protokol k ICCPR, CAT, Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni³²⁹ a Evropská vězeňská pravidla.³³⁰

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanoví základní pravidla pro zacházení s osobami nacházejícími se ve výkonu trestu odnětí svobody, jakož i jejich práva a povinnosti. Z práv, která tyto osoby mají, je významné zmínit právo podávat stížnosti a žádosti k příslušným orgánům za účelem uplatňování svých práv a oprávněných zájmů³³¹ a právo na poskytování právní pomoci advokátem. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody dále stanoví základní pravidla pro používání telefonů, přijímání návštěv, vykonávání duchovních a sociálních služeb, přijímání peněz a nakládání s nimi, či pro zajištění zdravotní péče a stravy odsouzených. Zákonodárce se v tomto ohledu inspiroval Standardními minimálními pravidly pro zacházení s vězni a Evropskými vězeňskými pravidly, která stanoví úpravu podobnou.³³²

³²⁷ Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě ČR a justiční stráží

³²⁸ Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv

³²⁹ United Nations, *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, 30. Srpna 1955, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolution 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977

³³⁰ Rada Evropy, *Evropská vězeňská pravidla*, doporučení Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, Doporučení Rec (2006) 2

³³¹ Ustanovení § 26 zákona o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb.)

³³² Srovnej úpravu obsaženou v § 14-26 zákona o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb.) s úpravou obsaženou ve Standardních minimálních pravidlech pro zacházení s vězni (United Nations, *Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*, 30. Srpna 1955, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolution 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977) a Evropských vězeňských pravidlech (Rada Evropy, *Evropská vězeňská pravidla*, Doporučení Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, Doporučení Rec (2006) 2)

Podrobnosti o výkonu trestu odnětí svobody, které se týkají režimu ve věznici, práv a povinností vězněných osob a dalších skutečností, dále rozvádí vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Podobná úprava, jakou stanoví zákon o výkonu trestu odnětí svobody a řád výkonu trestu odnětí svobody, se vztahuje i na osoby obviněné. I ony mají zaručena určitá práva tak, aby se eliminoval výskyt nežádoucích forem špatného zacházení. Tato práva jsou upravena v zákoně č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a ve vyhlášce č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby.

K 1. lednu 2009 nabyl účinnosti nový zákon o Policii České republiky (zákon č. 273/2008 Sb.), který nahradil dosavadní policejní zákon č. 283/1991 Sb. Z hlediska zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení je významné ustanovení § 24, které stanoví, že *„osoba omezená na svobodě policistou nesmí být podrobena mučení nebo krutému, nelidskému anebo ponižujícímu zacházení a nesmí s ní být zacházeno takovým způsobem, který nerespektuje lidskou důstojnost. Policista, který se stane svědkem takového zacházení, má povinnost přijmout opatření k zamezení takového zacházení a oznámit je bezodkladně svému nadřízenému.“*³³³

Zmíněný paragraf v odstavci 2 určil také obecnou informační povinnost policie týkající se jakéhokoliv omezení osobní svobody. Tímto dochází k rozšíření ochrany těchto osob proti jednání policie, neboť původní policejní zákon informační povinnost policie upravoval pouze ve vztahu k zajištění.³³⁴ Policie má tedy podle nové právní úpravy povinnost na žádost osoby omezené na svobodě vyrozumět neprodleně o této skutečnosti osobu blízkou či takovou, kterou osoba omezená na svobodě určí. Zvláštní ochrana je věnovaná osobám nezletilým, osobám zbaveným způsobilosti k právním úkonům či osobě, které byla její způsobilost omezena. V tomto případě má policie povinnost vyrozumět také zákonného zástupce této osoby. Pokud by se mělo jednat o dítě mladší patnácti let, musí být vyrozuměn i orgán sociálně právní ochrany dětí a u vojáka v činné službě také vojenská policie.³³⁵

³³³ Ustanovení § 24 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

³³⁴ Tato povinnost byla zakotvena v § 14 odst. 4 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky

³³⁵ Tyto skutečnosti uvádí odst. 2 § 24 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky. V odst. 3 jsou však dále uvedeny možnosti, kdy takovéto vyrozumění nemusí policie provést. Zákon uvádí zejména tu okolnost, kdy by vyrozuměním mohlo dojít k ohrožení splnění účelu závažného úkolu či pokud by toto omezení bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi. Pojistkou je zde však stanovena povinnost policie vyrozumět o této překážce ve vyrozumění státního zástupce, a to bez zbytečného odkladu a písemně.

Odstavec 4 ustanovení § 24 zaručuje právo osoby omezené na svobodě na přístup k právní pomoci. Tímto si tato osoba může zajistit právní pomoc a hovořit s právním zástupcem bez přítomnosti třetí osoby a policista je povinen jí k takovému úkonu poskytnout potřebnou součinnost. Tento zákon přináší nově i další záruky z hlediska postavení osob omezených na svobodě orgány policie. Těmi jsou zejména povinnost policie umožnit těmto osobám vyšetření či ošetření lékařem podle jejich vlastního výběru a povinnost umožnit tomuto lékaři přístup.

Podobná právní úprava týkající se zákazu jednat nelidským a ponižujícím způsobem se vztahuje také na příslušníky Vězeňské služby ČR. Ti jsou dle ustanovení § 6 zákona o Vězeňské službě a justiční strážní (zákon č. 555/1992 Sb.) „*povinni jednat s osobami ve výkonu zabezpečovací detence, ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody vážně a rozhodně, respektovat jejich práva, zabránit krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami i mezi nimi navzájem...*“. Odst. 2 tohoto paragrafu dále stanoví, že příslušníci Vězeňské služby ČR jsou „*při provádění služebních zákroků a služebních úkonů povinni dbát cti a důstojnosti osob, s nimiž jednají, jakož i své a nepřipustit, aby těmto osobám vznikla bezdůvodná újma, či aby případný zásah do jejich práv a svobod nepřekročil míru nezbytnou k dosažení účelu sledovaného služebním zákrokem nebo služebním úkonem.*“

V případě jakéhokoliv porušení těchto povinností je možné proti takovému jednání příslušníka Vězeňské služby ČR podat stížnost. Tuto stížnost je možno podat jak na Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, tak přímo na Ministerstvo spravedlnosti. Oba tyto orgány jsou pověřeny prováděním vnitřní kontroly v oblasti vězeňství. Je možné se také obrátit na státního zástupce, který je pověřen vnějším dozorem pro oblast vězeňství.³³⁶ Postup a podávání stížností se řídí vnitřním nařízením Generálního ředitelství vězeňské služby ČR.³³⁷

S povinnostmi přijmout a vynutit právní normy dále souvisí i povinnost stanovená čl. 5 CAT přijmout taková opatření, která jsou nutná k založení soudní pravomoci státu nad trestnými činy uvedenými v čl. 4 CAT spáchanými pod jurisdikcí daného státu, na palubě lodí či letadla registrovaného v tomto státě, nebo je-li pachatelem či obětí osoba, která je státním příslušníkem tohoto státu. Tento požadavek Česká republika taktéž naplňuje, a to dokonce

³³⁶ Ustanovení § 78 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

³³⁷ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 78/2005 o vyřizování stížností a oznámení ve Vězeňské službě České republiky

v jeho širším smyslu, neboť ustanovení § 149 trestního zákoníku upravující mučení jako trestný čin se řadí do takové skupiny trestných činů, na které se vztahuje zásada univerzality zakotvená v ustanovení § 7 trestního zákoníku.

Taková rozšířená působnost českých soudů nad akty mučení spáchanými mimo území České republiky cizím státním příslušníkem či osobou bez státní příslušnosti³³⁸ je v souladu s mezinárodními požadavky, neboť primárním cílem zásady univerzality je ochrana těch nejzákladnějších zájmů a hodnot uznaných mezinárodním společenstvím. Z tohoto důvodu se státy v zájmu mezinárodní spolupráce zavázaly ke stíhání těch závažných trestných činů, které by mohly tyto nejzákladnější hodnoty porušovat, a to bez ohledu na místo spáchání tohoto činu či osobu pachatele.³³⁹

Zásada univerzality stíhání aktů mučení je plně v souladu s požadavky vyplývajícími z úmluvy CAT, neboť ta státům připouští možnost založit jejich soudní pravomoc v případech, které se ukážou být potřebné.³⁴⁰ Základ pro univerzální jurisdikci je dán čl. 5 odst. 2 CAT, který umožňuje, aby každý smluvní stát úmluvy přijal taková opatření, která budou nezbytná k založení jeho jurisdikce na trestné činy mučení v případě, kdy se bude domnělý pachatel takového činu nacházet pod jeho jurisdikcí a nevydá-li ho daný stát v souladu s článkem 8 CAT. Manfred Nowak považuje toto ustanovení za velice významné, neboť díky němu došlo k vůbec prvnímu výslovnému zakotvení univerzální jurisdikce do mezinárodní lidskoprávní úmluvy.³⁴¹ Výkon univerzální jurisdikce není podmíněn žádnou další podmínkou. Není podstatné, na kterém území byl akt mučení spáchán a jediným předpokladem pro zahájení trestního stíhání je tedy přítomnost domnělého pachatele na území či pod jurisdikcí daného státu, který si univerzální jurisdikci nárokuje. Pokud se stát domnívá, že existují důvodná podezření, že daná osoba akt mučení spáchala, má povinnost jej v souladu s čl. 6 CAT vzít do vazby a zahájit trestní řízení či řízení o vydání. Tento stát (stát fóra)³⁴² nemá přitom povinnost žádosti o vydání vyhovět a může se sám rozhodnout, zda žádosti o extradici vyhoví, nebo zda bude pachatele podezřelého z trestného činu mučení stíhat

³³⁸ Ustanovení § 7 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³³⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2 vyd. Praha: C.H.Beck, 2012, s. 80

³⁴⁰ Čl. 5 úmluvy CAT

³⁴¹ NOWAK, Manfred, *Torture and Enforced Disappearance*, (To be included in Catarina Krause and Martin Scheinin (eds.), *International Protection of Human Rights: A Textbook* (Turku: Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, forthcoming 2009).) [online] dostupné na WWW. <<http://www.univ-rouen.fr/servlet/com.univ.util.LectureFichierJoint?CODE=1285773636670&LANGUAGE=0>> [ověřeno 16. září 2012]

³⁴² Stát, který si přisuzuje jurisdikci (tzv. *forum state*)

na svém území podle svého vnitrostátního práva.³⁴³ Tato možnost je založena na mezinárodním principu *aut dedere aut judicare* (vydat nebo potrestat) a záleží tedy na státu, jak se v konkrétní věci rozhodne. Pokud žádný stát o vydání pachatele k trestnímu řízení nepožádá, je stát fóra povinen domnělého pachatele stíhat na svém území.

Můžeme uzavřít, že díky této zásadě není pravomoc českých soudů limitována pouze na území České republiky, ale za splnění výše uvedených kritérií je možno stíhat pachatele trestného činu mučení spáchaného i mimo její území. Zásada univerzality a její aplikace na zákaz mučení podle ustanovení § 7 trestního zákoníku tak zajišťuje ještě silnější ochranu osob před mučením a jiným špatným zacházením, neboť vnitrostátní soudy mohou stíhat a potrestat pachatele tohoto trestného činu i v případě, kdy určitá země, která by byla příslušnější ke stíhání tohoto trestného činu (např. z důvodu, že byl akt mučení spáchán na jejím území), toto vyšetřování a stíhání z nejasného důvodu odmítala. Legitimita českých soudů k takovému vyšetřování bude pak dána právě zásadou univerzality a zájmem na ochraně tohoto důležitého zájmu celého společenství – ochraně osob před mučením.

4.2.2 Povinnost vyšetřovat tvrzená obvinění z mučení

Ze závazku chránit vyplývá státům povinnost zajistit, aby všechny stížnosti ohledně mučení byly efektivně vyřízeny a zodpovězeny. Tato povinnost vyplývá z čl. 7 ICCPR v kombinaci s čl. 2 odst. 3 ICCPR. Ten vyžaduje, aby státy poskytly nápravu obětem porušených práv garantovaných ICCPR, a to okamžitě, nestranně a příslušnými orgány tak, aby náprava byla efektivní. Podle HRC musí být vyšetřování nestranné a mělo by být prováděno nezávislým orgánem.³⁴⁴ Obecný komentář HRC č. 31 ve vztahu k porušení povinnosti státu vyšetřovat tvrzené obvinění z mučení dodává, že nepředvedení pachatele takového trestného činu před orgán, který bude o jeho jednání rozhodovat, zakládá samo o sobě samostatné porušení ICCPR.³⁴⁵

³⁴³ NOWAK, Manfred, *Torture and Enforced Disappearance*. (To be included in Catarina Krause and Martin Scheinin (eds.), *International Protection of Human Rights: A Textbook* (Turku: Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, forthcoming 2009).) [online] dostupné na WWW. <<http://www.univ-rouen.fr/servlet/com.univ.utils.LectureFichierJoint?CODE=1285773636670&LANGUE=0>> [ověřeno 16. září 2012]

³⁴⁴ Názor HRC ze dne 14. července 2006 na oznámení č. 1250/2004 ve věci *Rajapakse proti Srí Lance*, para 9.4-9.5

³⁴⁵ HRC: *General Comment No. 31* (80), *The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant*, 26 May 2004, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, dostupné na WWW:<<http://www.unhcr.org/refworld/docid/478b26ae2.html>> [cit. 16. června 2012]

Povinnost provést nestranné vyšetřování aktů mučení zakládá i čl. 12 CAT. Ve spojitosti s tímto článkem je třeba posuzovat i čl. 13 CAT, který zakládá další povinnost státu, a tou je zajistit každé osobě, která tvrdí, že byla vystavena mučení, právo podat stížnost k příslušnému orgánu státu a právo na to, aby tyto orgány věc neprodleně a nestranně projednaly. Oba dva články se aplikují současně na kruté, nelidské a ponižující zacházení tak, jak jej stanoví čl. 16 CAT. Nahlédneme-li do rozhodovací praxe CoAT, v případě *Halimi-Nedzibi proti Rakousku* CoAT rozhodl, že stát porušil čl. 12 CAT tím, že nesplnil svou povinnost vyšetřovat obvinění z mučení, neboť vyšetřování nezačal po dobu delší než 15 měsíců od doby podání obvinění. Takové zpoždění je podle CoAT neodůvodněné a v rozporu s požadavkem „okamžitého“ vyšetřování (*prompt investigations*). Podobně CoAT rozhodl v případě *Blanco Abad proti Španělsku*,³⁴⁶ kde z důvodu nezačínání včasného vyšetřování o výskytu mučení a jiném špatném zacházení, a také z důvodu velmi dlouhé doby mezi oznámením a zahájením samotného řízení rozhodl o porušení čl. 12 CAT (právo na urychlené a nestranné vyšetřování) a čl. 13 CAT (právo na neprodlené a nestranné projednání).

Obecný komentář č. 2 ke CAT upravuje, co se stane v případě, kdy smluvní strana úmluvy nesplní svou obecnou povinnost náležitě vyšetřit trestný čin mučení a potrestat pachatele. Vzhledem k tomu, že stát má povinnost tyto úkony provést, v případě, kdy tuto náležitou péči nevykoná, bude se jeho nečinnost posuzovat ve stejném rozsahu jako by mučení schvaloval či podněcoval k jeho konání. Z tohoto důvodu bude stát výborem CoAT považován za porušující ustanovení úmluvy CAT a obecného zákazu mučení upraveného v čl. 1 CAT, neboť stát selhal v dodržení své obecné povinnosti předcházet výskytu mučení a jiných forem špatného zacházení a v zajištění náležité ochrany.³⁴⁷

Povinnost efektivního vyšetřování vyplývá také z judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Dle názoru Soudu by byl v případě nesplnění této povinnosti obecný právní zákaz mučení a jiného špatného zacházení neefektivní a otevřel by možnost k zneužití práva těmi, v jejichž rukou spočívá výkon státní moci.³⁴⁸ Povinnost vykonat efektivní vyšetřování ve vztahu k obvinění ze špatného zacházení byla Soudem také popsána jako „procesní

³⁴⁶ Názor CoAT ze dne 14. května 1998 na oznámení č. 59/1996 (CAT/C/20/D/59/1996) ve věci *Blanco Abad proti Španělsku*, para. 8.2 a 8.5

³⁴⁷ CAT: *General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties*, 24 January 2008, CAT/C/GC/2, para 18, dostupný na WWW: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/47ac78ce2.html>> [cit. 16. červen 2012]

³⁴⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 15. července 2005 ve věci č. 42026/98 *Assenov proti Bulharsku*, para 102

povinnost“ (*procedural obligation*), která je přenesena na smluvní strany na základě čl. 3 ECHR. Porušení čl. 3 ECHR, spočívající v neschopnosti státu dostát svým pozitivním závazkům, je označováno jako „procesní porušení“ čl. 3 ECHR (*procedural violation of Article 3*).³⁴⁹ V této souvislosti lze například zmínit nedávný rozsudek Soudu ve věci *Bureš proti České republice*,³⁵⁰ ve kterém Soud judikoval, že kromě hmotného porušení čl. 3 ECHR došlo v předmětném případě také k procesnímu porušení tohoto článku, neboť české orgány nezajistily efektivní vyšetřování trestného činu a dostatečně neprošetřily tvrzení stěžovatele o nelidském a ponižujícím zacházení, které mělo být na něm spácháno ze strany ošetřujícího personálu záchytného zařízení. Státní orgány se dle Soudu spokojily s pouhým formálním konstatováním, že v předmětném případě nedošlo ke spáchání trestného činu a že zacházení se stěžovatelem bylo v souladu s právem a věc hlouběji nevyšetřily. Z tohoto důvodu ECtHR dospěl k závěru, že stěžovateli nebyla poskytnuta skutečná a efektivní ochrana jeho základního práva chráněného čl. 3 ECHR, a konstatoval tak procesní porušení čl. 3 ECHR ze strany České republiky.³⁵¹

Závazek ochrany státu před porušováním lidských práv, jakož i povinnost provést náležité vyšetřování jejich případného porušení, je v České republice naplněn jednak samotnou Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod, jednak prostřednictvím dalších zákonů, jako např. trestního řádu (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním) stanovícího postup orgánů činných v trestním řízení při prověřování a vyšetřování trestných činů, jakož i obecnou povinnost efektivně vyšetřovat trestné činy a potrestat pachatele v souladu se zákonem. V ustanovení čl. 90 Ústavy ČR je povinnost ochrany výslovně svěřena soudům. Ty „jsou povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům.“ Ve smyslu čl. 81 a 82 odst. 1 Ústavy ČR jsou soudy nezávislé a nestranné. Soudy jsou také jediné orgány, které jsou oprávněny rozhodovat o vině a trestu.³⁵²

Trestní řád upravuje náležitosti toho, jakým způsobem má být projednávání trestních věcí a trestní řízení uskutečněno. Jako základní zásadu si potom klade za cíl, aby se projednávání trestních věcí vždy uskutečňovalo s plným šetřením práv svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech, kterými

³⁴⁹ERDAL, Uğur.; BAKIRICI, Hasan. *Article 3 of the European Convention on Human Rights, A Practitioner's Handbook*. 2. vyd. Ženeva: World Organisation Against Torture (OMCT) Handbook Series, 2006. s 226

³⁵⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*

³⁵¹ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*, para 121-134

³⁵² Čl. 90 Ústavy ČR (zákon č. 1/1993 Sb.) nebo čl. 40 odst. 1 LZPS (zákon č. 2/1993 Sb.)

je ČR vázána.³⁵³ Závazek ČR provádět nestranné vyšetřování tvrzených obvinění z mučení, ve smyslu zajištění povinnosti chránit (*duty to protect*), je tedy díky činnosti soudů a orgánů činných v trestním řízení plně naplněn.

4.2.3 Povinnost potrestat pachatele a odškodnit oběť

Státy mají povinnost přijmout a uzákonit právní normy, které zakazují porušování čl. 7 ICCPR. Na základě tohoto požadavku jsou státy povinny vyšetřovat porušení, přiměřeně potrestat pachatele a poskytnout efektivní nápravu obětem. To také odpovídá právu oběti požadovat nápravu za újmu mu způsobenou. Přiměřenost nápravy se odlišuje dle konkrétního případu a může zahrnovat peněžité plnění za poškozené zdraví, způsobenou bolest a utrpení, zdravotní rehabilitaci či obnovu původního stavu, je-li možná. Trest postihující ty, kteří porušili čl. 7 ICCPR, musí odrážet závažnost tohoto provinění. Musí být ale vždy uložen na základě principu proporcionality.

Stejný požadavek směřující na zajištění nápravy obětem mučení, rehabilitaci, jakož i spravedlivé zadostiučinění obsahuje čl. 14 CAT. Ten se však vztahuje pouze na mučení a nerozšiřuje se výslovně na oběti porušení čl. 16 CAT (kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání). CoAT v rozhodnutí *Dzemajl et al proti Svazové republice Jugoslávii* nicméně konstatoval, že z první věty čl. 16 CAT vyplývá pozitivní povinnost státu poskytnout nápravu a kompenzovat oběti protiprávního jednání. Z tohoto důvodu bude tedy neposkytnutí přiměřeného a adekvátního odškodnění oběti krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání porušením čl. 16 CAT.³⁵⁴

Obecný rámec výkonu této povinnosti je v České republice upraven opět Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod. Jenom soudy, jakožto nezávislé a nestranné orgány, jsou oprávněny rozhodovat o vině a trestu.³⁵⁵ Trestným činem může být pouze takové jednání, které je stanoveno zákonem, a trest, jakož i jiné újmy na právech a majetku, mohou být uloženy pouze na základě zákona.³⁵⁶ Tímto zákonem je trestní zákoník, na základě kterého soudy v rámci trestního řízení potrestají pachatele trestného činu trestem v něm vymezeným, prokáže-li se, že byl trestný čin spáchán.

³⁵³ Ustanovení § 2 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

³⁵⁴ Názor CoAT ze dne 21. listopadu 2002 na oznámení č. 161/2000 (CAT/C/29/D/161/2000) ve věci *Dzemajl et al. proti Svazové republice Jugoslávii*, para 9.6

³⁵⁵ Čl. 90 Ústavy ČR (zákon č. 1/1993 Sb.) a čl. 40 odst. 1 LZPS (zákon č. 2/1993 Sb.)

³⁵⁶ Čl. 39 LZPS (zákon č. 2/1993 Sb.)

Co se týče práva oběti na efektivní nápravu, trestní zákoník připouští možnost uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody v tzv. adhezním řízení.³⁵⁷ V případě odpovědnosti orgánu veřejné moci má poškozený možnost usilovat o odškodnění prostřednictvím obecného odškodňovacího mechanismu upraveného v zákoně č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Další možností jak se domáhat odškodnění či přiměřeného zadostiučinění je cesta občanského soudního řízení a obecných ustanovení o odpovědnosti za škodu či odpovědnosti za škodu na zdraví.³⁵⁸ Těmito způsoby je provedeno právo každého domáhat se stanoveným způsobem svého práva u nezávislého a nestranného soudu či jiného orgánu.³⁵⁹

4.2.4 Povinnost nenavrátit osobu hrozí-li riziko mučení

Příkladem negativního závazku chránit (*duty to protect*) je povinnost státu nevydat, nevyhostit či jinak nuceně nenavrátit osobu do jiného státu, kde by mohla čelit špatnému zacházení. Evropský soud pro lidská práva chápe tuto povinnost jako negativní závazek ochrany spočívající ve zdržení se vydání nebo vyhoštění určité osoby za předpokladu již pouhého nebezpečí. Nevyžaduje se prokázání toho, že by daná osoba v přijímající zemi byla skutečně mučena nebo podrobena jiným formám špatného zacházení. Podstatné pro rozhodnutí o nevydání jsou důvodné obavy a reálná hrozba tohoto rizika.³⁶⁰ Z hlediska stanovení odpovědnosti je důležité rozhodnutí Soudu ve věci *Cruz Varas proti Švédsku*.³⁶¹ Soud zde určil, že není možno volat k odpovědnosti z mučení přijímající stát, ale stát vydávající, a to z toho důvodu, že jeho jednání přímo způsobilo následky vedoucí k vystavení dané osoby zakázanému mučení a jinému špatnému zacházení.³⁶²

I HRC zastává stejný názor týkající se povinnosti státu nevydat, nevyhostit ani jiným způsobem násilně nenavrátit osobu do jiného státu, kde jí hrozí riziko mučení či jiného špatného zacházení.³⁶³ Rozhodovací praxe Soudu a HRC je na tyto případy velice bohatá a oba tyto orgány se shodují v názoru, že povinnost státu nevydat, nevyhostit či jinak nuceně nepředat osobu čelící riziku mučení či špatného zacházení vyplývá přímo z jednotlivých

³⁵⁷ Ve smyslu ustanovení § 43 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

³⁵⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (§ 420 – 450)

³⁵⁹ Čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (zákon č. 2/1993 Sb.)

³⁶⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 15. listopadu 1996 ve věci č. 22414/93 *Chahal proti Spojenému království*, para 80

³⁶¹ Rozsudek ECtHR ze dne 20. března 1991 ve věci č. 15576/89 *Cruz Varas proti Švédsku*

³⁶² Rozsudek ECtHR ze dne 20. března 1991 ve věci č. 15576/89 *Cruz Varas proti Švédsku*, para 69

³⁶³ HRC: *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992, § 9

článků týkajících se zákazu mučení a jiného špatného zacházení uvedených v ICCPR a ECHR. Tuto povinnost nalezneme v případě úmluvy CAT přímo v jejím článku 3.

V českém právním řádu je otázka (ne)možnosti nuceného navrácení osoby do jiného státu řešena jednak v trestním zákoníku, jednak v zákoně o pobytu cizinců.³⁶⁴ Trestní zákoník zakazuje soudu uložit pachateli, který není občanem ČR, trestný čin vyhoštění v případě, že hrozí nebezpečí, že by ho mohlo jeho vyhoštění vystavit mučení či jinému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.³⁶⁵ Pokud má tedy soud při rozhodování o trestu pochybnosti, že by trest vyhoštění mohl pachatele vystavit tomuto riziku, nesmí trest vyhoštění uložit a musí volit jiný alternativní trest.

Z hlediska správního vyhoštění, které se vykonává z důvodu neoprávněného zdržování či neoprávněného pobytu cizince na území České republiky, upravuje postup policie zákon o pobytu cizinců.³⁶⁶ Ustanovení § 179 tohoto zákona stanoví důvody, na základě kterých není možné vycestování cizince provést. *Vycestování cizince není možné, v případě důvodné obavy, že pokud by byl cizinec vrácen do státu, jehož je státním občanem, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, do státu svého posledního trvalého bydliště, by mu hrozilo skutečné nebezpečí vážné újmy a že nemůže nebo není ochoten z důvodu takového nebezpečí využít ochrany státu, jehož je státním občanem, nebo svého posledního trvalého bydliště.*

Za vážnou újmu zákon o pobytu cizinců považuje čtyři případy, které vyjmenovává v odst. 2 ustanovení § 179. Zaprvé je to uložení nebo vykonání trestu smrti v zemi, do které má být daná osoba vrácena (tím Česká republika splňuje svou povinnost nevydat osobu, které byl v jiném státě uložen trest smrti, jinak by porušila svůj závazek vyplývající z čl. 6 odst. 1 ICCPR upravující právo na život).³⁶⁷ Zadruhé jím je riziko mučení nebo nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, zatřetí vážné ohrožení života nebo lidské důstojnosti z důvodu svévolného násilí v situacích mezinárodního nebo vnitřního ozbrojeného

³⁶⁴ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR

³⁶⁵ Ustanovení § 80 odst. 3) písm. d) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³⁶⁶ Ustanovení § 119 a násl. zákona o pobytu cizinců na území ČR (zákon č. 326/1999 Sb.)

³⁶⁷ Zásadním rozhodnutím zabývající se otázkou vydávání osob v souvislosti s hrozícím trestem smrti v zemi požadující vydání bylo rozhodnutí HRC ve věci *Judge proti Kanadě* (Názor HRC ze dne 5. března 2003 na oznámení č. 829/1998 ve věci *Judge proti Kanadě*, para. 10.4-10.5). Toto rozhodnutí stanovilo pravidlo, které ukládá zemi, která ve svém právním řádu zakázala trest smrti, povinnost nevydat osobu do země požadující, ve které trest smrti zrušen nebyl a existuje zde reálná hrozba, že bude na osobě požadované k vydání vykonán, a to pod hrozbou porušení čl. 6 odst. 1 ICCPR práva na život.

konfliktu a čtvrtým případem je situace, kdy by bylo jeho vycestování v rozporu s mezinárodními závazky České republiky.

Na tomto místě je významná druhá podmínka znemožňující vycestování, a tím je nebezpečí vážné újmy mučení nebo nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Tímto ustanovením se Česká republika snaží z hlediska svých mezinárodních závazků naplnit *duty to protect*, a tedy ochránit osoby proti možnému vystavení mučení a jiných forem špatného zacházení v tom smyslu, že nedovolí, aby byla osoba, která ve státě původu čelí reálnému riziku mučení či jiných forem špatného zacházení, do tohoto státu nuceně navrácena. O tom, že je někdy v praxi velmi obtížné tuto zásadu plně naplnit, bylo pojednáno v názorných případech z rozhodovací praxe českých soudů (viz blíže kapitola 3 a rozhodnutí ECtHR ve věci *Diallo proti České republice*).³⁶⁸

4.3 *Duty to ensure/to fulfil* (závazek státu zajistit/naplnit)

Závazek zajistit/naplnit (*duty to ensure/to fulfil*) souvisí do značné míry se závazkem předchozím, avšak není totožný. Stát má pozitivní závazek přijmout všechna možná opatření (legislativní, administrativní, rozpočtová, soudní a jiná) potřebná k zajištění možnosti vykonání tohoto práva v praxi. *Duty to fulfil* ve svém prvním významu závazku státu provést právo vyžaduje, aby státy podnikly všechny nezbytné kroky k zajištění toho, aby všichni jednotlivci podléhající jeho jurisdikci mohli plně a skutečně užívat svých lidských práv garantovaných úmluvami.³⁶⁹ Ve významu usnadnit, ulehčit, požaduje na státech, aby se aktivně zapojily do činností, které posílí přístup k realizaci lidských práv a jejich ochrany. Tím může být například povinnost vyškolit příslušný personál či zřídit orgány, které se budou podílet na předcházení výskytu mučení a jiných forem špatného zacházení. *Duty to ensure* (povinnost zabezpečit) vyjadřuje potom závazek státu k poskytnutí záruk, či garancí k zabezpečení práv prostřednictvím slibů, oznámení či prohlášení. Povinnost zabezpečit tedy vyžaduje, aby státy učinily vše nezbytné k tomu, aby všichni jednotlivci, organizace či ostatní státy jednali takovým způsobem, který umožňuje plný výkon lidských práv v praxi.³⁷⁰

³⁶⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 (pravomocný dne 28. listopadu 2011) č. 20493/07 ve věci *Diallo proti České republice*

³⁶⁹ CONDÉ, H. Victor. *A Handbook of International Human Rights Terminology*. 1 vyd. Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 1999, s. 94

³⁷⁰ CONDÉ, H. Victor. *A Handbook of International Human Rights Terminology*. 1 vyd. Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 1999, s. 79

4.3.1 Povinnost zřízení preventivního orgánu kontroly

Mezi povinnosti vyplývající z *duty to ensure* se například řadí povinnost smluvní strany OP CAT zřídit v souladu s článkem 3 OP CAT na svém území orgán, který bude vykonávat funkci národního preventivního mechanismu. Základním cílem tohoto orgánu je prostřednictvím návštěv detenčních a jiných zařízení zjišťovat, jak je zacházeno s osobami v těchto zařízeních umístěných, a touto činností se snažit předcházet výskytu špatného zacházení. Jak bylo pojednáno v kapitole druhé, takový orgán je v České republice zřízen a jeho mandát vykonává Úřad veřejného ochránce práv. Svými návštěvami nejrůznějších zařízení a míst, jakož i zprávami, které vypracovává po uskutečňování těchto návštěv, projednáváním individuálních oznámení a koncepčními doporučeními adresovanými státním orgánům, které směřují ke zlepšení stávající situace v oblasti prevence mučení a jiných forem špatného zacházení, tak veřejný ochránce práv naplňuje pozitivní závazek České republiky vyplývající z povinnosti zajistit, aby zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení byl na území ČR plně zaručen.

4.3.2 Povinnost vyškolit personál

K povinnosti zajistit a naplnit můžeme zařadit také požadavek na smluvní strany, aby přijaly legislativní, procesní, administrativní, vzdělávací a jiná vhodná opatření k tomu, aby se dosáhlo co největších záruk před možným výskytem mučení a jiných forem špatného zacházení. HRC je toho názoru, že je velmi důležité zvyšovat úroveň povědomí o ICCPR obecně, a to nejenom mezi státními orgány a příslušníky veřejné moci, ale také mezi populací jako takovou.³⁷¹ HRC stanoví určité kategorie a třídy osob, u kterých zejména musí být pravidla a etické normy stanovené pro jejich činnost ovlivněny obsahem čl. 7 ICCPR. Tyto osoby by měly obdržet speciální vzdělání a školení pro výkon své činnosti. Mezi ty, kterých se tento požadavek týká, můžeme zařadit osoby vykonávající dozor ve věznicích, vazbách, detenčních zařízeních apod., zdravotnický personál, příslušníky policejního sboru a jakékoliv jiné osoby zacházející s osobami ve vazbě, věznění či jakékoliv jiné formě zatčení, zadržení nebo uvěznění.³⁷² Státy jsou povinny informovat mezinárodní orgány ochrany o vzdělávání a školení těchto osob ve svých zprávách, které jim předkládají. To Česká republika aktivně činí. Podíváme-li se do periodických zpráv, které jsou ČR

³⁷¹ HRC: *General Comment No. 31 (80), The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant*, 26 May 2004, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, para 7

³⁷² HRC: *CCPR General Comment No. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992, § 10

předkládány např. výboru CoAT, nalezneme v nich podrobné informace o vzdělávacích aktivitách uskutečňovaných pro výše zmíněné osoby.³⁷³

Povinnost vyškolit příslušný personál je upravena také v čl. 10 CAT, který požaduje, aby informace týkající se zákazu mučení byly plně zahrnuty do programu přípravy občanských nebo vojenských pracovníků, zdravotnických pracovníků, jakož i jiných osob. Tento zákaz musí být zahrnut do pravidel a instrukcí, které upravují jejich povinnosti a funkce. Česká republika tento požadavek naplnila nejenom prostřednictvím základní odborné přípravy, kterou musí výše zmíněné osoby absolvovat, ale také prostřednictvím celoživotního vzdělávání těchto osob. K organizaci a činnosti příslušníků vězeňské služby, jakož i občanských zaměstnanců ve věznicích, vydává generální ředitel Vězeňské služby ČR vnitřní předpisy ve formě nařízení, pokynů, metodických listů. Základní rámec vzdělávací činnosti je upraven nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR o organizaci vzdělávací činnosti ve Vězeňské službě ČR.³⁷⁴ Vzdělávání příslušníků Vězeňské služby v praxi vykonává Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR³⁷⁵ a toto vzdělávání se rozděluje na nejrůznější typy kurzů – specializační, základní odbornou přípravu, apod.

S pravidelným školením personálu souvisí také nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 82/2006 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými. Účelem tohoto nařízení bylo „vytvořit a zabezpečit podmínky k předcházení, zabránění a včasnému odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými ve vazebních věznicích a věznicích, stanovit postup při zjišťování a vyhodnocování jednotlivých případů násilí a při shromažďování a vyhodnocování údajů o násilném jednání.“³⁷⁶ Všichni zaměstnanci věznice musí být dle tohoto nařízení proškoleni o problematice předcházení násilí. Věznice, či spíše lékař provádějící vstupní lékařskou prohlídku vězněných osob, vytipuje osoby podle stanovených kritérií.³⁷⁷ O těchto osobách se vede zvláštní seznam, který se pravidelně aktualizuje. Zařazení vězněné osoby do jedné z výše uvedených kategorií se

³⁷³ Např. Čtvrtá a pátá periodická zpráva ČR pro CoAT, schválena vládou usnesením č. 1581 ze dne 21. prosince 2009, para 47 - 55

³⁷⁴ Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 5/2007 o organizaci vzdělávací činnosti ve Vězeňské službě ČR, ve znění pozdějších předpisů

³⁷⁵ Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR. Dostupný také online na WWW:

<<http://www.ivvs.cz/index.php?m=1&s=1&ss=&typ=sub&clid=184>> [ověřeno 16. června 2012]

³⁷⁶ Ustanovení § 1 Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 5/2007 o organizaci vzdělávací činnosti ve Vězeňské službě ČR

³⁷⁷ Vytipovanými osobami jsou zejména takové, které mají výrazně sníženou tělesnou hmotnost, zjevně nízkou mentální úroveň či které mohou být možnými objekty násilí či možnými pachatelí násilí (ustanovení § 2 odst. 4 nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 82/2006).

taktéž zaznamenává do osobní karty vězněné osoby. U všech těchto vytipovaných osob se provádí pravidelné preventivní lékařské a zrakové prohlídky s cílem zjistit, zda na jejich těle nejsou patrné stopy po fyzickém násilí. Těmito se také realizuje *duty to protect*, a to zejména její preventivní charakter. Při provádění prohlídek musí být respektována lidská důstojnost³⁷⁸ a pořizuje se o nich zápis, ve kterém se uvádějí všechny nově zjištěné stopy po fyzickém násilí na těle dané osoby, a to i v případě, že je zde podezření, že si je vězněná osoba způsobila sama. Každý zaměstnanec má stanovenou povinnost informovat svého nadřízeného o jakémkoliv zjištění případu fyzického násilí. Informován musí být zároveň ředitel věznice a vedoucí oddělení výkonu vazby nebo trestu a vedoucí oddělení prevence a stížností. Tato skutečnost se taktéž zaznamenává na příslušný formulář. Oddělení výkonu vazby nebo trestu má také povinnost vypracovat jednou za rok písemnou informaci o realizaci opatření k předcházení a včasnému odhalování násilí mezi vězněnými osobami. Tato zpráva se předkládá do 31. ledna odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR.³⁷⁹

I takovým způsobem se tedy naplňuje výše popsaná povinnost zajistit/naplnit, aby všem jednotlivcům pod jurisdikcí České republiky a především osobám ve zranitelném postavení byla efektivně zajištěna jejich ochrana před výskytem špatného zacházení.

Na závěr této kapitoly lze shrnout, že Česká republika z velké části naplňuje své závazky, které jí ze základního lidského práva každého jedince nebýt mučen či podroben jiným formám špatného zacházení vyplývají. Existují však stále oblasti, ve kterých by mohlo dojít ke zlepšení. Jednou z nich je zaručení opravdové a reálné ochrany osob před výskytem mučení či jiných forem špatného zacházení. Jak se totiž na skutečných případech ukazuje, i přes existenci dostatečných zákonných záruk státní orgány v praxi tyto požadavky někdy plně neprovádějí či nerespektují. V nejhorších případech tak může díky pochybení státních orgánů dojít k vydání osoby do země, ve které osoba čelí riziku mučení či jinému špatnému zacházení (jak se stalo např. v případě *Diallo proti České republice*³⁸⁰) či k porušení základní povinnosti efektivně vyšetřit tvrzená obvinění z mučení (viz *Bureš proti České republice*³⁸¹),

³⁷⁸ Nařízení zároveň stanoví, že v průběhu těchto prohlídek nesmí docházet k žádným fyzickým kontaktům mezi vězněnými osobami a dozorci, ani ke slovním projevům, které by mohly být odůvodněně vnímány jako ponižování lidské důstojnosti. Je výslovně stanoven zákaz prohlížení tělních dutin za pomoci prstů či jiných nástrojů (ustanovení § 3 až 6 nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 82/2006)

³⁷⁹ K jednotlivým podmínkám viz blíže nařízení GR VS č. 82/2006

³⁸⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 ve věci č. 20493/07 *Diallo proti České republice*

³⁸¹ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 ve věci č. 37679/08 *Bureš proti České republice*

a to pouze z toho důvodu, že státní orgán faktickou situaci špatně posoudil. Je zjevné, že v obou těchto případech Česká republika porušila svůj závazek ochrany, neboť státní orgány i přes existenci dostatečného zákonného rámce upravujícího postup orgánů v těchto případech, ve svém jednání pochybily. Tímto došlo ze strany České republiky k porušení jejího závazku chránit (*duty to protect*), neboť ten v sobě nese jednak povinnost státu nevydat osobu do státu, ve kterém může čelit riziku špatného zacházení, jednak povinnost státních orgánů efektivně a důkladně vyšetřit podezření z mučení či jiného špatného zacházení.

Zdá se také, že se Česká republika potýká s problémem plně uskutečňovat závazek zajistit/naplnit (*duty to ensure/fulfil*) ve smyslu jeho skutečné implementace v praxi. Jak se ve zprávách jednotlivých lidskoprávních mechanismů ukazuje, i přes existenci nejrůznějších kurzů a vzdělávání příslušného státního personálu k lidským právům, k pochybení či nerespektování těchto základních práv může stále docházet.³⁸² Ačkoliv tedy existuje nabídka školení a vzdělávání, kterým každý příslušník musí projít, měla by se posílit zejména garance toho, že daný příslušník bude dle těchto pravidel a záruk skutečně postupovat.

S tím souvisí i to, že k úspěšnému naplnění závazku zajistit či naplnit práva nestačí, aby byly tyto záruky upraveny pouze ve formě právního či vnitřního předpisu nebo nařízení. Je potřeba, aby tyto předpisy a požadavky z nich vyplývající byly skutečně a efektivně uskutečňovány v praxi. V tomto ohledu by se dalo znovu zmínit nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 82/2006 o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými, které má pomoci řešit problém výskytu násilí mezi vězni. Ačkoliv stanovení pravidel k předejití vzniku násilí mezi vězni lze hodnotit jako pozitivní, k tomu, aby tato pravidla nebyla pouze formálního charakteru, je zároveň potřeba zaručit, aby došlo ke skutečnému eliminování výskytu násilí v praxi. Jak CPT ve zprávě z roku 2006 uvedl, i přes existenci takových pravidel stát musí garantovat, aby tato pravidla byla efektivně aplikována v tom smyslu, aby hodnocení rizik a potřeb vězňů bylo individuální, důsledné a komplexní.³⁸³ Personál tak dle CPT musí „*používat odpovídající profesionální nástroje a odborné znalosti k identifikování situací, které by mohly ohrožovat slabší vězně, či musí být schopen rozpoznat potenciální násilníky a identifikovat situace, ve kterých na sebe mohou zranitelní vězňové*

³⁸²Viz např. Vláda ČR: *Odpovědi České republiky na předběžné otázky Výboru OSN proti mučení v rámci projednání čtvrté a páté periodické zprávy České republiky o plnění závazků plynoucích z Úmluvy proti mučení*, (CAT/C/CZE/4-5), 2010, para 13 - 17

³⁸³CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006* (CPT/Inf (2007) 32), para 37-39

*upozorňovat nestandardním chováním, odporujícím vnitřním vězeňským směrnicím, a tak naznačovat, že hledají pomoc.*³⁸⁴ Z tohoto důvodu se důraz na školení a zvyšování kvalifikace dozorců a příslušného personálu jeví jako esenciální požadavek k realizaci opatření upravených těmito předpisy a ke skutečnému naplnění vytyčeného cíle.

V návaznosti na tyto příklady se domnívám, že by Česká republika měla zaměřit svou pozornost zejména k praktickému, skutečnému zajištění záruk proti výskytu špatného zacházení, neboť existující rámec upravující záruky ochrany je možno považovat za uspokojující. Největší výzvou pro Českou republiku je tak dosáhnout toho, aby státní orgány a jejich činitelé tyto zákonné a podzákonné záruky ochrany skutečně plně realizovali a naplňovali v praxi.

³⁸⁴CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006 (CPT/Inf (2007) 32), para 38-29

5. Aktuální problémy, se kterými se Česká republika v souvislosti se zákazem mučení a ostatních forem špatného zacházení potýká

Následující kapitola se zaměří na několik problémů, se kterými se v nedávné době potýkaly orgány České republiky a které se přímo dotýkají zákazu mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Výčet těchto problematických okruhů není vyčerpávající a výběr byl učiněn převážně vzhledem k jejich aktuálnosti, rozporuplnosti v názorech mezi státními orgány samotnými na povahu těchto otázek či vzhledem k přetrvávající neochotě či neschopnosti českých orgánů tyto otázky řešit. Jedním z dalších a zároveň velmi důležitých kritérií, která ovlivnila můj výběr, byla mezinárodní dimenze těchto otázek, neboť tyto problematické okruhy jsou silně kritizovány mnohými lidskoprávními orgány, ať již na půdě OSN či v rámci orgánů Rady Evropy.

5.1. Problematické otázky ve vězeňství

Jakákoliv forma zákonného zadržení (zadržení, zatčení, vazba, uvěznění) v sobě zahrnuje nevyhnutelný prvek utrpení a pokoření. Uložení zákonné sankce však samo o sobě neznamená porušení zákazu mučení nebo jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení či trestání.³⁸⁵ Z mezinárodních závazků, které na sebe státy lidskoprávními úmluvami vzaly, vyplývají jejich povinnosti zajistit, aby každá osoba, která je zadržena, byla držena v takových podmínkách, které jsou slučitelné s lidskou důstojností, a aby způsob a postupy zadržení nevystavovaly tuto osobu tísní a strádání v takové míře, která by mohla překročit nevyhnutelný stupeň utrpení tkvícího v zadržení. V neposlední řadě je také vyžadováno, aby zdraví a uspokojivý zdravotní stav takto zadržené osoby byly přiměřeně zajištěny prostřednictvím odpovídající lékařské péče.³⁸⁶

Vězeňství je v České republice oblastí, která je mezinárodními i národními lidskoprávními orgány velmi kritizována. Stávající situace, kdy je vězeňství jako celek podfinancované, kapacity věznic nedostatečné, věznice každoročně až o několik desítek procent přeplněné či personálně nedostatečně zajištěné, je stavem, který dlouhodobě přetrvává. Bohužel vězeňství není tou oblastí, do které by proudily finanční prostředky na její

³⁸⁵ To vyplývá jednak z konstantní judikatury ECtHR (např. *Labzov proti Rusku*, rozsudek ze dne 28. února 2002 ve věci č. 62208/00, para. 42), rozhodovací praxe HRC (*Vuolanne proti Finsku*, názor HRC zde dne 2. května 1989 ve věci č. 265/87, para 9.2), ale také např. přímo z čl. 5 ECHR či z čl. 1 odst. 1 věta poslední CAT.

³⁸⁶ ERDAL, Uğur.; BAKIRICI, Hasan. *Article 3 of the European Convention on Human Rights, A Practitioner's Handbook*. 2. vyd. Ženeva: OMCT Handbook Series, 2006. s. 129

zlepšení. Nedostatečně fungující systém českého vězeňství dlouhodobě kritizuje např. CPT a CoAT. Kromě výše zmíněných nedostatků se mezi nejzávažnější předměty kritiky řadí samotné životní podmínky ve věznicích či otázka dodržování práv vězňů. Z velké části jsou tyto problémy způsobeny právě následkem podfinancování této oblasti, neboť otázka financí bezesporu ovlivňuje komfort a zacházení s jednotlivými vězni, jejich práva a způsob zajištění příznivých životních podmínek.

Nedostatek financí jako důvod krize ve vězeňství však není možno zobecňovat, neboť příčiny jsou daleko komplexnějšího rázu. Z hlediska lidských práv není přijatelné, aby orgány odpovědné za situaci ve vězeňství omlouvaly svoji neaktivitu pouze nedostatkem finančních prostředků. Tak například správné zacházení s vězni ze strany vězeňského personálu je spíše otázkou vzdělávání a školení těchto osob, jakož i správného nastavení funkčních kontrolních mechanismů sledujících a vyhodnocujících činnost vězeňského personálu. Oblast vězeňství tedy v první řadě trpí spíše nedostatkem politické vůle tyto problémy systematicky řešit. Na druhou stranu výmluvná pozice státních orgánů není v současné situaci úsporných opatření zcela nepochopitelná.

Na problematiku ve vězeňství upozorňuje každoročně Rada vlády ČR pro lidská práva. Ve svých Zprávách o stavu lidských práv v České republice mapuje aktuální lidskoprávní situaci, jakož i nejdůležitější nedostatky v oblasti lidských práv v České republice. V otázce přeplněnosti věznic a s tím související nedostatečné kapacitě věznic vidí RLP možnost alespoň částečného řešení zavedení nového trestu domácího vězení, který přinesl nový trestní zákoník,³⁸⁷ jakožto jednoho z alternativních trestů k trestu odnětí svobody.³⁸⁸ Tento trest je všeobecně pozitivně vnímán jako účinná a efektivní náhrada za trest odnětí svobody v těch případech, kdy vzhledem k povaze, osobě a poměrům pachatele, jakož i závažnosti spáchaného přečinu³⁸⁹ lze mít důvodně za to, že k nápravě pachatele

³⁸⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³⁸⁸ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009*, schválena usnesením vlády č. 460 ze dne 14. června 2010, s. 40, para 3.3.2, [online] Dostupná na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/Zprava-LP-2009-CZE.pdf>> [ověřeno 23. července 2011].

³⁸⁹ Podle údajů Probační a mediační služby ČR se tresty domácího vězení nejčastěji ukládají za trestný čin krádeže, výtržnictví, ublížení na zdraví, zanedbání povinné výživy nebo maření výkonu úředního rozhodnutí. Mladá fronta DNES, str. 3, Kraj Moravskoslezský (Martin Otípková): *Místo vězení mohou sedět doma, zaracha jim uložil soud.* (článek ze dne 15. března 2012) [online] Dostupné na stránkách Probační a mediační služby České republiky WWW: <https://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?Strana=2> [ověřeno 11. listopadu 2012].

postačí uložení tohoto trestu.³⁹⁰ Tím, že pachatel dává písemný slib, že se bude ve stanovené době zdržovat v obydlí a na určené adrese a bude poskytovat při výkonu kontroly veškerou součinnost,³⁹¹ je mu dána ze strany státních orgánů určitá míra důvěry, že se bude chovat řádně a bude se snažit o nápravu i mimo vězeňské prostředí. K jeho nápravě mu samozřejmě přispívá i sociální a rodinné prostředí, ve kterém se při výkonu trestu domácího vězení nachází, stejně tak jako i možnost pokračovat v pracovní činnosti. To pozitivně působí na pachatele v jeho snaze po nápravě, neboť není vystaven negativnímu vlivu vězeňského prostředí či vysokému stupni izolace a desocializace.³⁹² Trest domácího vězení se tedy jeví jako velmi dobrá forma alternativního trestu, která nejenom že může snížit problém přeplněnosti věznic, ale je také lepší formou trestu vzhledem k dopadu a vlivu na osobu pachatele, jeho nápravě a úspěšnému návratu do společnosti.

Problematické je však to, že elektronické náramky, které by zajistily funkční kontrolu nad výkonem trestu domácího vězení, nebyly doposud zavedeny. Soudy jsou proto spíše zdrženlivější a tyto tresty raději neukládají³⁹³ a stále dávají přednost ukládání trestu odnětí svobody. Tím, že neexistuje systém elektronických náramků, výkon kontroly pachatelů vykonávajících trest domácího vězení v současné době zajišťuje Probační a mediační služba ČR. Ačkoliv příslušníci Probační a mediační služby vykonávají namátkové kontroly profesionálně, nemůže být tato kontrola tak častá, jak by bylo potřeba, a tudíž ani tak efektivní ve srovnání s monitoringem, který by byl zajištěn prostřednictvím elektronických náramků.³⁹⁴ Se zvyšujícím se počtem uložení těchto trestů je nepravděpodobné, že by Probační a mediační služba ČR mohla udržet efektivní kontrolu těchto vězňů pokud nedojde k navýšení počtu jejich příslušníků. I to je tedy důvodem, proč by mělo k zavedení elektronických náramků dojít.

Na nedostatečné kapacity ve věznicích se váže také problém s nedostatkem prostor pro realizaci příslušných programů zacházení s vězni a jiných volnočasových aktivit. Tyto

³⁹⁰ Ustanovení § 60 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³⁹¹ Ustanovení § 60 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

³⁹² JELÍNEK, Jiří (ed.). *O novém trestním zákoníku, Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právníké dny, květen 2009, trestněprávní sankce*. Vyd. 1. Praha, 2009, s. 188-189

³⁹³ Za dva roky o zavedení tohoto trestu bylo soudy uloženo kolem 332 trestů. Blíže viz: Mladá fronta DNES, str. 3, Kraj Moravskoslezský (Martin Otípk): *Místo vězení mohou sedět doma, zaracha jim uložil soud*. (článek ze dne 15. března 2012) [online] Dostupné na stránkách Probační a mediační služby České republiky WWW: <https://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?Strana=2> [ověřeno 11. listopadu 2012].

³⁹⁴ Instinkt (Leoš Kyša): *Nabízíme domácí basu. Zn. Zatím bez obojku*. (článek ze dne 2. února 2012, Instinkt č. 5/12) [online] Dostupné na stránkách Probační a mediační služby České republiky WWW: <https://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?Strana=2> [ověřeno 11. listopadu 2012]

prostory jsou totiž zpravidla pozměňovány na cely, aby se alespoň nějakým způsobem vězni mohli ubytovat. To je zcela právem kritizováno mezinárodními i národními lidskoprávními orgány a nevládními organizacemi, neboť jedním z nejdůležitějších úkolů vězeňské služby a penitenciární péče je zajištění volnočasových aktivit vězněným osobám. Díky těmto aktivitám se vězeň aktivně zapojuje do určité činnosti a pokouší se znovu najít cestu zpět do fungující společnosti. Neposkytnutí volnočasových aktivit se může velmi negativně projevit na postpenitenciárním jednání odsouzeného.

5.1.1 Problém přeplněnosti věznic jako příčina dalších problémů

Kromě celé řady nevládních organizací³⁹⁵ na národní úrovni situaci ve věznicích v České republice dlouhodobě kritizuje také veřejný ochránce práv. Ten v rámci provádění systematických návštěv zařízení jako národní preventivní mechanismus provedl od roku 2006 několik návštěv věznic. Tyto návštěvy jsou shrnuty do dvou zpráv z návštěv.³⁹⁶ Kritika veřejného ochránce práv se v nich zaměřuje především na již výše zmíněnou problematickou otázku - přeplněnost věznic, která je příčinou dalších problémů ve věznicích vyvstávajících.

Podle veřejného ochránce práv (VOP) je možno hodnotit podmínky ve věznicích kvůli jejich přeplněnosti jako případy špatného zacházení s odsouzenými, které se dostávají do rozporu s požadavkem zachování důstojnosti a humanity trestu odnětí svobody. VOP k tomu doporučuje, aby se započalo s postupným účelným ukládáním alternativních trestů a dále s navyšováním kapacit věznic samotných.³⁹⁷ Podle informací Vězeňské služby ČR aktuální míra přeplněnosti věznic dosahuje 108,03%.³⁹⁸ Ubytovací kapacita tak byla k říjnu 2012 ve věznicích překročena o 1 711 ubytovacích míst. Ze statistik vyplývá, že tento stav dlouhodobě přetrvává. Za promarněnou příležitost ke změně tohoto stavu označuje RLP i nový trestní zákoník, který jako univerzální typ sankce uložitelný za jakýkoliv trestný čin ponechal trest odnětí svobody, jehož ukládání se dle Rady vlády ČR pro lidská práva spíše nadužívá.³⁹⁹ To je dáno tím, že trest odnětí svobody je stále považován za univerzální sankci. Soudci pak mají tendenci mu dávat přednost před ukládáním trestů alternativních. A to je

³⁹⁵ Jako zejména Český helsinský výbor, či Poradna pro občanství, občanská a lidská práva

³⁹⁶ VOP: *Zpráva z návštěv zařízení: Věznice*, 2006; a *Zpráva z návštěv vazebních věznic*, 2010; [online] Dostupné na WWW: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni/veznice/>> [ověřeno 2. prosince 2012]

³⁹⁷ VOP: *Zpráva z návštěv zařízení: Věznice*, 2006, s. 5

³⁹⁸ Vězeňská služba ČR: *Stavy vězněných osob k 24. říjnu 2012*. [online] Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta>> [ověřeno 10. listopadu 2012].

³⁹⁹ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2010*, s. 46

základním problémem, neboť čím méně alternativních trestů bude uloženo, tím více bude stoupat počet trestů odnětí svobody, což bude mít za následek pokračující problém v přeplněnosti věznic. Souhlasím s názory některých odborníků,⁴⁰⁰ že zejména ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody (tresty odnětí svobody do jednoho roku) by mělo být v co největší míře nahrazeno ukládáním trestů alternativních, neboť negativa těchto krátkodobých trestů odnětí svobody převažují nad jejich pozitiviv.⁴⁰¹ Kdyby se podařilo ukládání těchto trestů nahradit tresty alternativními, i to by se pozitivně odrazilo na snížení obsazenosti věznic.

Dalším důvodem přeplněnosti věznic je také fakt sám o sobě, že trest odnětí svobody není často účinný a selže ve svém primárním účelu poskytnout nejenom ochranu společnosti, ale hlavně zajistit nápravu pachatele prostřednictvím efektivní výchovy a pozitivního působení, což vede k efektivnímu znovuzачlenění odsouzeného do společnosti. U prvopachatelů odsouzených k trestu odnětí svobody se totiž velmi často stává, že díky neúčinnosti trestu odnětí svobody, jeho negativnímu dopadu na osobu pachatele, izolaci od vnější společnosti a prostředí, přetrhání doposud prospěšných vazeb a svazků s vnějším světem a vystavení odsouzeného škodlivým vlivům uvnitř věznice, k jeho nápravě nakonec nedojde a ten brzy po svém propuštění na svobodu spáchá nový trestný čin, který mu zajistí opětovný návrat do věznice k novému výkonu trestu odnětí svobody.⁴⁰² I tento jev se výrazně podílí na zvyšování obsazenosti věznic.

Přeplněnost věznic má za následek, že zákonný požadavek na zajištění osobního prostoru alespoň 4m² pro každého vězně nemůže být dodržován.⁴⁰³ Kriticky bych se postavila k řešení, které bylo kvůli tomuto problému v roce 2004 zvoleno. Novelou vyhlášky, kterou se mění řád výkonu trestu odnětí svobody,⁴⁰⁴ byla k 1. červenci 2004 sice do vyhlášky

⁴⁰⁰ Jako např. JUDr. Zdeněk Karabec, Mgr. Simona Diblíková, Mgr. Radka Macháčková z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (viz blíže: *Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci). [online] Dostupné na WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/249.pdf>> [ověřeno 10. listopadu 2012].

⁴⁰¹ Krátkodobé tresty odnětí svobody nejsou například schopny poskytnout dostatek času k převýchově pachatele, jejich odstrašující účinky jsou minimální a jsou také často označovány za diskriminační, neboť jsou často ukládány osobám, u kterých nemohl být uložen peněžitý trest. Další kritika krátkodobých trestů viz blíže studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci: *Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu*, [online] Dostupné na WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/249.pdf>> [ověřeno 10. listopadu 2012].

⁴⁰² JELÍNEK, Jiří (ed.). *O novém trestním zákoníku, Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právníkové dny*, květen 2009, *trestněprávní sankce*. Vyd. 1. Praha, 2009, s. 185

⁴⁰³ § 17 odst. 6 Řádu výkonu trestu odnětí svobody (vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.)

⁴⁰⁴ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění vyhlášky 378/2004 Sb.

zanesena CPT požadovaná minimální ubytovací plocha na jednoho vězně o výměře 4m²,⁴⁰⁵ byla však z ní zároveň stanovena výjimka, která umožňuje, aby se za splnění určitých podmínek takto stanovená norma nepoužila. Ustanovení § 17 odst. 6 řádu výkonu trestu odnětí svobody⁴⁰⁶ (dále Řád výkonu trestu odnětí svobody) totiž stanoví, že ubytovací plocha menší než 4m² je možná v těch případech, kdy celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu v rámci republiky překročí kapacitu věznic stanovenou tak, aby na jednoho odsouzeného připadala ubytovací plocha alespoň 4m². Vzhledem k tomu, že celkový počet odsouzených vykonávajících trest odnětí svobody překračuje v posledních letech až o několik procent ubytovací kapacitu věznic,⁴⁰⁷ uplatňuje se tato výjimka *de facto* trvale.

Tato šikovní formulace v Řádu výkonu trestu odnětí svobody umožňuje tedy nedodržet zákonné pravidlo minimální výměry prostoru na jednoho vězně. Na druhou stranu, a i přes nesouhlas s takovým řešením, je tato výjimka z hlediska mezinárodních standardů a záruk možná, neboť Evropská vězeňská pravidla ani Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni⁴⁰⁸ kritérium přesné minimální výměry osobního prostoru na jednoho vězně neupravují. Nadto jsou tyto dokumenty právně nezávazné a mají tedy pouze doporučující charakter. Z tohoto důvodu mají orgány ČR určitou diskreci tato pravidla modifikovat dle svých potřeb. Akceptovatelná minimální výměra osobního prostoru na jednoho vězně nebyla v minulosti přesně vymezena ani judikaturou ECtHR či rozhodovací praxí HRC. Hodnocení toho, jak velký prostor v cele na jednoho vězně by mohl zakládat špatné zacházení, se v názorech těchto orgánů často odlišoval. V případě *Labzov proti Rusku* zjistil Soud porušení čl. 3 ECHR z toho důvodu, že byl stěžovatel zadržován ve vazebním zařízení, které mu neumožňovalo více než 1m² osobního prostoru a kde musel sdílet lůžko s jiným zadrženým a museli se tedy v odpočinku navzájem střídat. Z celého dne kromě jedné hodiny, která byla stěžovateli vyhrazena pro pobyt na čerstvém vzduchu, byl stěžovatel po zbytek dne, tj. po 23 hodin, zadržován ve své cele. To dále doplnily nelidské podmínky v cele – přeplnění,

⁴⁰⁵ CPT: *Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002*, (CPT/Inf (2004) 4), para 60

⁴⁰⁶ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁴⁰⁷ Viz také statistické ročenky Vězeňské služby ČR, které Vězeňská služba každoročně zveřejňuje na svých internetových stránkách [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>> [ověřeno 23. července 2011]

⁴⁰⁸ OSN: *Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni*, 1955 (*UN Standard Minimum Rules for The Treatment of Prisoners*); na úrovni RE: *Evropská vězeňská pravidla*, 1987 (*European Prison Rules*) (Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům)

nedostatek čerstvého vzduchu, osvětlení, topení či sanitárního zařízení. Takové nakládání posoudil Soud jako „dostatečné k tomu, aby způsobilo vyčerpání a útrapy takové intenzity, které jsou způsobily převýšit nevyhnutelný stupeň utrpení obsažený v samotném zadržení a vyvolat pocity strachu, úzkosti či pocitů méněcennosti, způsobily osobu pokořit či ponížít“.⁴⁰⁹

V rozhodnutí *Peers proti Řecku* naopak Soudu pro vyslovení porušení čl. 3 ECHR postačilo, že byl stěžovatel umístěn do cely o velikosti cca 7m², kterou sdílel společně s jiným spoluvězněm. K tomuto však ještě přistoupil fakt, že byl tento vězeň na noc často připoutáván k posteli. Soud přihlédl také k samotným nepříznivým podmínkám v cele, která byla bez oken a bez ventilace, což činilo pobyt v ní v letním období bez přísunu čerstvého vzduchu nesnesitelným.⁴¹⁰

Dle názoru CPT je pro krátkodobé pobyty jedné osoby nepřesahující několik hodin nezbytné zajistit minimálně 7m² prostoru, z toho prostor minimálně 2 metry mezi jednotlivými zdmi a 2,5 metrů mezi podlahou a stropem. Všechny tyto požadavky uvádí CPT v Druhé obecné zprávě o svých aktivitách⁴¹¹ a v Deváté obecné zprávě,⁴¹² ve které se zaměřuje na ochranu mladistvých pachatelů, kteří vzhledem ke své větší zranitelnosti vyžadují zvláštní ochranu a zacházení. Ve vztahu k životním podmínkám v celách CPT ve své zprávě z návštěvy ČR v roce 2007 sdělil, že za uspokojivou nepovažuje výměru 3,5m² plochy na jednu osobu v takových celách, do kterých je zároveň umísťováno více osob a doporučil českým orgánům tuto výměru zvýšit.⁴¹³ Již v roce 2002 CPT doporučil českým orgánům, aby za oficiální standard minimální výměry prostoru na jednoho vězně v cele ustavily minimálně 4m².⁴¹⁴

Dle trestní statistiky Rady Evropy, která byla vykonána Institutem kriminologie Univerzity v Lausanne,⁴¹⁵ se výměra plochy na jednoho vězně ve státech Rady Evropy

⁴⁰⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 28. února 2002 ve věci č. 62208/00 *Labzov proti Rusku*, para. 42-46

⁴¹⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 19. dubna 2001 ve věci č. 28524/95 *Peers proti Řecku*, para 70-75

⁴¹¹ CPT: *2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991*, CPT/Inf (92) 3 [EN] (13 April 1992)

⁴¹² CPT: *9th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1998*, CPT/Inf (99) 12 [EN] (30 August 1999)

⁴¹³ CPT: *Zpráva pro vládu České republiky z návštěvy ČR, kterou CPT vykonal ve dnech 16. až 26. února 1997* (CPT/Inf (99) 7), para 47

⁴¹⁴ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 60

⁴¹⁵ Council of Europe: *Council of Europe Annual Penal Statistic* [(PC-CP (2012) 1), Strasbourg, 23 March 2012],

pohybuje od 3m² (např. Maďarsko, Lotyšsko, Polsko, Ukrajina) až do 14m² (Monako), přičemž výměra o velikosti 4m² je převládající standard.⁴¹⁶ Jak z této statistiky vyplývá, existují země, které výměru minimální plochy na jednoho vězně nemají přesně upravenou. Česká republika se se svou výměrou 4m² řadí mezi evropský průměr.

Ve vztahu k přesnému stanovení minimální výměry prostoru na jednoho vězně vydal ECtHR v nedávné době dva významné rozsudky, které pomáhají pochopit, jak se Soud na minimální výměru osobního prostoru vězně ve vztahu k čl. 3 ECHR dívá. Prvním rozhodnutím je rozsudek Soudu ve věci *Florea proti Rumunsku*. Zde Soud určil, že minimum, které tvoří jakousi přípustnou hranici prostoru pro jednoho vězně v cele a zároveň neodporuje čl. 3 ECHR, je stanovené na 3m².⁴¹⁷ Z tohoto názoru lze vyvodit, že bude-li výměra menší než stanovené 3m², dojde k porušení čl. 3 ECHR. Požadavek na 3m² výměry také odpovídá poznatkům, které byly učiněny ve výše uvedené statistice Rady Evropy týkající se přehledu minimální výměry osobního prostoru v cele v jednotlivých státech.

Tento rozsudek je pro strany řízení plně závazný a ty se jím musí řídit. Ovlivní nicméně i ostatní státy Rady Evropy, neboť Soud prostřednictvím své judikatury interpretuje články ECHR a ze svých dříve učiněných názorů při rozhodování o podobném případě vychází. Z tohoto důvodu lze předpokládat, že se i ostatní smluvní strany ECHR budou tímto stanoviskem Soudu řídit a zajistí, aby výměra na jednoho vězně v cele našla pod tuto minimální hranici. Pro Českou republiku to znamená, že se bude muset snažit zajistit stanovenou ubytovací plochu nikoliv pouze *de iure*, neboť v Řádu výkonu trestu odnětí svobody je již požadavek na míru minimální ubytovací plochy stanoven, a to dokonce větší (4m²),⁴¹⁸ ale zejména *de facto*, neboť ani státní orgány samy nepopírají, že v praxi není (a ani z hlediska momentální přeplněnosti věznic být nemůže) tento zákonný požadavek naplněn.

Druhým významným rozhodnutím Soudu pojednávajícím o minimální ubytovací ploše na jednoho vězně je rozhodnutí vydané v roce 2012 a týkající se České republiky. Ve věci *Jirsák proti České republice*⁴¹⁹ Soud judikoval, že ze svého postavení nemůže jednou provždy

[online]. Dostupné na WWW: <http://www3.unil.ch/wpmu/space/files/2011/02/SPACE-1_2010_English1.pdf> [ověřeno 11. listopadu 2012]

⁴¹⁶ Ibidem

⁴¹⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 14. září 2010 ve věci č.j. 37186/03 *Florea proti Rumunsku*, para. 51

⁴¹⁸ Řád výkonu trestu odnětí svobody (vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.), § 17 (6)

⁴¹⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 5. dubna 2012 (pravomocný 24. září 2012) č. 8968/08 ve věci *Jirsák proti České republice*

rozhodnout o tom, jak velká výměra osobního prostoru v cele na jednoho vězně má být v souladu s ECHR, neboť je třeba vždy přihlédnout k nejrůznějším faktorům, které se na zadržování vází.⁴²⁰ Při posuzování charakteru zadržování je nutno vzít ohled na kumulativní účinky daných podmínek, jako např. trvání zadržování a jeho režim, možnost venkovního pobytu mimo celu, fyzický a duševní stav vězně apod. ECtHR zdůraznil, že pokud je výměra na jednoho vězně v cele zejména v rozmezí mezi 3m² a 4m², zde je potřeba k posouzení možného porušení čl. 3 ECHR vždy zkoumat ostatní aspekty zadržování, jako např. sanitární podmínky v cele, ventilace, možnost denního světla a čerstvého vzduchu, přiměřenou teplotu v cele apod.⁴²¹ K rozhodnutí o porušení čl. 3 ECHR tak není dostatečný pouze fakt, že výměra osobního prostoru na jednoho vězně se pohybuje mezi pouhými 3m² až 4m².

V předmětné stížnosti se stěžovatel (Z. Jirsák) obrátil na ECtHR s tvrzením o porušení čl. 3 ECHR ze strany České republiky z toho důvodu, že podmínky jeho zadržování ve věznici Valdice byly nelidské a ponižující. Z. Jirsák vykonával trest odnětí svobody ve věznici Valdice ve výměře čtyř let. Zde sdílel celu o výměře cca 36m² spolu s devíti spoluvězni. Cela byla dostatečně vybavena a osvětlena a sanitární zařízení bylo také odděleno od ostatních prostor v cele. Stěžovatel byl v průběhu výkonu trestu odnětí svobody zaměstnán ve vězeňské prádelně a bylo mu také umožněno strávit jednu hodinu denně mimo celu na místním dvorku, jakož i se dívat na televizi a účastnit se dalších aktivit.

ECtHR k těmto skutečnostem uvedl, že porušení čl. 3 ECHR v tomto případě neshledává, neboť i přes poněkud omezený osobní prostor na jednoho vězně (celkový prostor o výměře 36m² v cele na deset vězňů, což činí 3,6m² na jednoho vězně), ostatní podmínky a režim zadržování byly dostatečné. Pozitivním faktorem bylo také to, že vězeň díky svému zaměstnání trávil podstatnou část dne mimo celu. Zařízení cely bylo dle ECtHR taktéž dostatečné a zaručovalo každému vězni dostatečné životní podmínky, jakož i uspokojivou míru soukromí při vykonávání základních potřeb. Neomezený přístup k tekoucí vodě na cele byl Soudem hodnocen jako jeden z pozitivních faktorů zajišťujících důstojné podmínky a hygienu. Ze všech těchto výše uvedených důvodů a vzhledem k faktu, že podmínky v cele a věznici byly uspokojivé, Soud neshledal, že by výměra o rozsahu pouhých 3,6m² na jednu osobu mohla přesáhnout minimální stupeň závažnosti ve smyslu porušení čl. 3 ECHR.⁴²²

⁴²⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 5. dubna 2012 ve věci č. 8968/08 *Jirsák proti České republice*, para 63

⁴²¹ *Ibidem*, para 64

⁴²² *Ibidem*, para 66-73

Lze shrnout, že toto rozhodnutí jasně ukazuje, jakým způsobem bude Soud hodnotit význam výměry v cele na jednu osobu. Bude-li se výměra pohybovat mezi stanovenými 3m² až 4m², tento fakt sám o sobě ještě nebude zakládat porušení čl. 3 ECHR, nepřipojí-li se k němu další skutečnosti, které by byly schopny minimální stupeň závažnosti založit. Ke konstatování porušení čl. 3 ECHR je tak potřeba, aby zároveň podmínky v cele či věznici odporovaly důstojným a uspokojivým životním podmínkám.

Dle mého názoru aktuální situace s přeplněností věznic v České republice, jakož i to, že samy orgány České republiky přiznávají, že je zákonný požadavek na minimální výměru v cele na jednoho vězně v praxi velmi obtížné naplnit, by mohla spolu s výše zmíněným rozhodnutím ECtHR představovat velkou šanci na úspěch případné stížnosti před ECtHR z důvodu porušení čl. 3 ECHR. V takovéto stížnosti by mohl vězeň namítat, že nezajištění dostatečného prostoru na jednoho vězně v cele odporuje požadavku na zajištění důstojnosti a humánnosti výkonu trestu a to tedy dosahuje míry špatného zacházení. Za negativní okolnost, která může přispět ke konstatování porušení čl. 3 ECHR, by mohl ECtHR vzít v úvahu v roce 2010 zavedená opatření, která omezují sprchování vězněných osob a nařizují, aby se nepracující vězni mohli sprchovat pouze jedenkrát týdně.⁴²³ Český helsinský výbor k tomu také uvádí, že i tato doba je pak omezena na 10 minut i méně.⁴²⁴ Takové omezení je v rozporu s čl. 19.4 Evropských vězeňských pravidel, který stanoví, že vězněné osobě má být umožněno sprchování minimálně dvakrát týdně, nejlépe denně. Tato opatření, která byla přijata především za účelem minimalizování nákladů na spotřebu energií, kritizoval také CPT. Podle Zprávy o stavu lidských práv v ČR v roce 2010 označil CPT při své návštěvě v září 2010 taková opatření za drastická.⁴²⁵ Lze tedy očekávat, že jeho kritika ve zprávě z návštěvy ČR v roce 2010, která však nebyla ještě zveřejněna, bude ještě silnější.

Omezování sprchování má negativní vliv na zajištění základních hygienických potřeb. V souladu s názorem ECtHR vyjádřeném v rozsudku *Jirsák proti České republice*⁴²⁶ a týkajícího se povinnosti státu zajistit, aby měl vězeň přijatelné podmínky k tomu, aby se mohl udržovat v čistotě (přístup ke sprše či tekoucí vodě), by mohl ECtHR takové omezení

⁴²³ Toto opatření bylo zavedeno za účelem úspor na spotřebě energie pokynem generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. PGR 8/2010

⁴²⁴ Český helsinský výbor: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2010*, para 37, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cislocianku=2011062002>> [ověřeno 23. července 2011]

⁴²⁵ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2010*, s. 45

⁴²⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 5. dubna 2012 ve věci č. 8968/08 *Jirsák proti České republice*, para 72

považovat za další indicii směřující ke špatnému zacházení. Jak bylo zmíněno výše, Soud posuzuje všechny okolnosti daného případu, které by mohly ke špatnému zacházení vést, přispět k němu, či jej založit. Špatné hygienické podmínky jsou jeden z faktorů, který ke špatnému zacházení osob zbavených svobody přispívá. Jak dokládá rozhodnutí *Iovchev proti Bulharsku*, ECtHR při rozhodování o porušení čl. 3 ECHR vzal v úvahu právě špatné hygienické podmínky v konkrétní cele.⁴²⁷

V návaznosti na výše uvedené skutečnosti se tedy domnívám, že existuje reálná šance na úspěch případné stížnosti před ECtHR směřující na porušení čl. 3 ECHR z důvodu nezajištění dostatečného prostoru v cele na jednoho vězně, k čemuž přistupují i zhoršené podmínky související se zavedenými drastickými opatřeními týkající se omezení sprchování, což se negativně odráží na zajištění základního hygienického standardu vězňů.

5.1.2 Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a problém segregace doživotně odsouzených vězňů

5.1.2.1 Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením

Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením je typem oddělení ve věznici s ostrahou, které je technicky zabezpečeno takovým způsobem, aby se minimalizovalo riziko útěku vězňů a zároveň zajistila zvýšená ochrana zaměstnanců a ostatních odsouzených. Tento typ oddělení byl zřízen z důvodu, aby se oddělením více kriminálně narušených odsouzených od těch méně narušených předešlo vzniku násilí mezi vězni či vůči vězeňskému personálu, anebo nepokojů ve věznici. Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením je určitým typem uzavřeného oddělení s celovým systémem uvnitř věznice, které má zcela jiný režim než ostatní části věznice. Odsouzení jsou po celou dobu uzamčeni v cele. V jedné cele mohou být ubytováni maximálně dva odsouzení. Mimo celu tráví svůj čas pouze při takových aktivitách a činnostech, které nelze vykonávat v cele samotné. Zároveň se však tyto aktivity a činnosti realizují pouze v rámci tohoto oddělení a vězni se tak nemohou dostat do kontaktu s ostatní vězeňskou populací ubytovanou v ostatních prostorách věznice. Všechny aktivity a programy zacházení se uskutečňují pouze v rámci tohoto oddělení. Z důvodu restriktivního režimu na tomto oddělení vězni nemohou pracovat či být zařazeni do školského vzdělávacího střediska.⁴²⁸

⁴²⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 2. května 2006 ve věci č. 41211/98 *Iovchev proti Bulharsku*, para 132-138

⁴²⁸ Vězeňská služba ČR: Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, [online]. Dostupné na

V minulosti uplatnil veřejný ochránce práv shodně s CPT výhrady k systému umísťování vězňů na oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Veřejný ochránce práv spatřoval problematickým zejména to, že „*tato speciální oddělení mají oporu pouze v podzákoném právním předpise, odsouzený nemá možnost participovat při procesu zařazení, popř. vyřazení z oddělení, často mu nejsou sdělovány důvody zařazení, tudíž neví, jak své chování usměrňovat, proti rozhodnutí o zařazení na oddělení nemá odsouzený možnost podat opravný prostředek, resp. stížnost k nezávislému orgánu atd.*“⁴²⁹ Veřejný ochránce práv dále negativně hodnotil chybějící poučení, odůvodnění a nedostatečnou nezávislost prošetřování případných stížností.⁴³⁰ CPT k tomu podobně kritizoval, že nejsou stanovena jasná pravidla pro umísťování vězňů v těchto odděleních, ani pravidla pro odvolání se proti rozhodnutí o umístění do tohoto typu zařízení či pro pravidelné přehodnocování takového umístění.⁴³¹

Orgány ČR se na základě doporučení veřejného ochránce práv a CPT pokusily tuto úpravu zlepšit a režim umísťování vězňů do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením upravily do ustanovení § 8 odst. 3 Řádu výkonu trestu odnětí svobody. Toto ustanovení však obsahuje pouze demonstrativní výčet odsouzených, kteří mohou být do takového oddělení umístěni, a výčet samotný je poněkud vágní.⁴³² Další nevýhodou je, že tato úprava je pouze na úrovni vyhlášky a nikoliv zákona, což lze vzhledem k závažnosti a povaze tohoto omezení osob považovat za závažný nedostatek. Úprava tohoto typu oddělení a režim v něm by měla být zanesena do zákona a nikoliv pouze podzákoného právního předpisu. Tomu ani nepřispívá, že podmínky režimu, jakož i způsob zacházení s odsouzenými v těchto odděleních, jsou upraveny pouze vnitřním nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 55/2007, o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Ani toto nařízení tak nesplňuje podmínku zákonného právního předpisu.

WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/o-nas-1624/specializovana-oddeleni-342/oddeleni-se-zesilenym-stavebne-technickym-zabezpecenin-349/>> [ověřeno 6. prosince 2012]

⁴²⁹ VOP: Zpráva z návštěv zařízení: Věznice, 2006, para 23

⁴³⁰ VOP: Zpráva z návštěv zařízení: Věznice, 2006, para 22-23

⁴³¹ CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006 (CPT/Inf (2007) 32), para 69-70

⁴³² Ustanovení § 8 odst. 3 Řádu výkonu trestu odnětí svobody zní: „V oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením se zpravidla ubytuje odsouzený, který v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu, odsouzený, proti němuž bylo zahájeno trestní stíhání pro zvlášť závažný trestný čin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu, a odsouzený, u něhož to vyžadují výjimečné okolnosti, například hrozí-li z jeho strany vážné ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku, terorizování spoluodsouzených, vyhrožování personálu a jeho rodinám.“

Další výhrady lze učinit proti možnosti umístit do tohoto typu oddělení osobu, u které to vyžadují tzv. „výjimečné okolnosti“.⁴³³ Předmětné ustanovení Řádu výkonu trestu odnětí svobody sice obsahuje příklady toho, co se za tuto výjimečnou okolnost považuje, ty lze však považovat za relativně rozsáhlého charakteru. Výjimečnou okolností může být například riziko vážného ohrožení bezpečnosti v případě úspěšného útěku vězně, terorizování spoluodsouzených vězňů či vyhrožování personálu a jeho rodinám. Vzhledem k tomu, že výčet výjimečných okolností není uzavřený, ale pouze demonstrativní, v praxi je tak možné, aby Vězeňská služba ČR rozhodla, že do tohoto typu cely umístí i osobu jinou, než je obsažena v zákonném výčtu.⁴³⁴ Jak dokládá zápis ze zasedání výboru RLP proti mučení, zdá se, že takovýto postup je ze strany Vězeňské služby ČR běžný. Výbor v této souvislosti zmiňuje, že původně byli do tohoto typu oddělení umísťování vězni, kterým byl uložen trest odnětí svobody na doživotí. Postupně však Vězeňská služba ČR začala využívat tohoto oddělení k umísťování tzv. „nepohodlných“ odsouzených. Podle výboru tak vzniká jakýsi „zvláštní „pátý“ typ věznic, do něhož jsou na základě nepřehledných kritérií zařazováni někteří z odsouzených.“⁴³⁵

Doporučení veřejného ochránce práv a CPT směřující ke stanovení jasných pravidel pro umísťování vězňů do takových oddělení, jakož i pravidel pro podání odvolání nebo stížnosti proti takovému rozhodnutí, či pravidelného přehodnocování, nebyla dodnes naplněna. Z hlediska zajištění práv vězňů a dostatečných záruk pro to, aby do tohoto typu zpřísněného režimu nebyl umísťován vězeň pouze na základě prostého uvážení Vězeňské služby ČR (či přesněji náměstka generálního ředitele Vězeňské služby ČR), je třeba, aby existující úprava byla zpřesněna a provedena do zákonného ustanovení. Nezbytné je také doplnit nové záruky umožňující vězni podat proti tomuto rozhodnutí opravný prostředek, mít právo na to být seznámen s důvody svého umístění v tomto typu cely, jakož i být poučen o svých právech a povinnostech. Stávající právní úprava by měla být změněna tak, aby neumožňovala Vězeňské službě ČR nadměrnou míru svévole v rozhodování o tom, kdo bude do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením umístěn.

⁴³³ Jak z ustanovení § 8 odst. 3 Řádu výkonu trestu odnětí svobody vyplývá (vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody)

⁴³⁴ Vězeňská služba ČR: *Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením (OZSTZ)* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/zamestnavani-odsouzenych-602/oddeleni-se-zesilenym-stavebne-technickym-zabezpecenim-ozstz-569>> [ověřeno 23. července 2011]

⁴³⁵ Výbor RLP proti mučení: *Zápis z prvního zasedání výboru ze dne 25. ledna 2011* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 11. listopadu 2012]

Většina výše popsaných skutečností se aktuálně projednává před Městským soudem v Praze ve věci žalobce S.H.⁴³⁶ Městskému soudu v Praze bylo totiž na základě úspěšné kasační stížnosti v roce 2012 Nejvyšším správním soudem přikázáno, aby z důvodu nepřezkoumatelnosti jeho usnesení pro nedostatek důvodů věc znovu projednal a rozhodnul. Původní rozhodnutí Městského soudu v Praze tak bylo Nejvyšším správním soudem zrušeno a věc byla městskému soudu vrácena k dalšímu řízení. V tomto ohledu je nadějně, že by městský soud ve světle požadavků, které Nejvyšší správní soud ve svém odůvodnění adresoval, mohl přijmout zásadní rozhodnutí.⁴³⁷ Vzhledem k potenciální významnosti, kterou může rozhodnutí Městského soudu v Praze přinést, je namístě tento případ stručně shrnout.

V předmětné věci se žalobou směřovanou k Městskému soudu v Praze domáhal žalobce S.H. zrušení rozhodnutí Vězeňské služby ČR, kterým byl zařazen do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením ve věznici Valdice. Městský soud tuto žalobu odmítnul s tím, že rozhodnutí o zařazení žalobce do tohoto typu oddělení není rozhodnutím dle § 65 odst. 1 soudního řádu správního,⁴³⁸ neboť napadené rozhodnutí Vězeňské služby ČR nezasáhlo do hmotněprávních oprávnění či povinností stěžovatele (nedošlo k založení, změně či zrušení nebo závaznému určení práva a povinností). Dle městského soudu došlo pouze k přeřazení žalobce z jednoho oddělení věznice do jiného při plném zachování jeho práv. Zde tedy vidíme, že se městský soud v předmětném rozhodnutí pokusil žalobci sdělit, že není oprávněn toto rozhodnutí či stížnost proti takovému rozhodnutí posuzovat a rozhodovat. To také potvrzuje názor VOP, že neexistuje žádný nezávislý mechanismus, který by byl oprávněn posuzovat opravný prostředek či stížnost proti rozhodnutí o přeřazení do tohoto typu oddělení.

Žalobce S.H. byl však opačného názoru než městský soud a proti jeho rozhodnutí podal k Nejvyššímu správnímu soudu kasační stížnost. Podle S.H. totiž rozhodnutí o přeřazení do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením jednoznačně zpříšňuje způsob výkonu trestu odnětí svobody a také mění či ruší jeho práva a povinnosti. Umístění do tohoto typu oddělení považuje za přísnější než režim ve věznici se zvýšenou ostrahou, kdy v jeho důsledku došlo k významnému omezení jeho práv a oprávnění. K tomu S.H. dále poukazuje

⁴³⁶ Projednávalo pod č. j. 6 Ca 329/2008

⁴³⁷ Rozsudek NSS ze dne 12. ledna 2012, 9 Aps 1/2011 (S. H. proti Vězeňské službě České republiky, Generální ředitelství)

⁴³⁸ Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

na to, že městský soud obecně nemá právo odmítnout soudní přezkum rozhodnutí orgánu veřejné správy, jedná-li se o základní práva a svobody.⁴³⁹

S.H. uvádí, že byl do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením umístěn v důsledku kázeňských provinění. Pokud tento důvod srovnáme s výčtem, který je obsažen v ustanovení § 8 odst. 3 Řádu výkonu trestu odnětí svobody, kázeňská provinění zde nenalezneme. Lze tedy dovodit, že základem pro jeho přeřazení byl výše kritizovaný důvod „výjimečných okolností“. Na tomto případě si můžeme demonstrovat, že Vězeňská služba ČR skutečně toto slovní spojení nadužívá.

Nejvyšší správní soud kasační stížnost posoudil a ve svém rozsudku, kterým věc vrátil zpět Městskému soudu v Praze k novému posouzení a rozhodnutí zároveň nařídil, aby městský soud při novém projednávání věci zhodnotil, zda se přeřazení žalovaného do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením dotýká právní sféry žalovaného (tedy zda bude mít vliv na jeho práva a povinnosti). Městský soud by se dle Nejvyššího správního soudu měl také vypořádat s tvrzením žalobce, že je zařazování odsouzených do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením regulováno pouze vnitřním předpisem a musí v této souvislosti odůvodnit, z jaké právní úpravy je potřeba při hodnocení charakteru tohoto oddělení vycházet. Městský soud má dále vyhodnotit, zda změnou režimu v tomto oddělení dojde ke změně postavení odsouzených ve srovnání s režimem ve standardním výkonu trestu odnětí svobody v určeném typu věznice.⁴⁴⁰

Zodpovězení všech Nejvyšším správním soudem předložených otázek bude mít velký vliv na chápání celého institutu oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením. Rozhodnutí Městského soudu v Praze bude tedy velmi významné. Pokud městský soud například vyhodnotí, že změnou režimu v tomto oddělení dojde ke změně práv a postavení odsouzeného ve srovnání s běžným režimem výkonu trestu odnětí svobody určeným před jeho zařazením do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, soud bude muset zároveň rozhodnout o tom, zda je tato změna v souladu s platnými zákonnými předpisy a ústavním pořádkem ČR. Za tímto účelem bude muset také posoudit, zda má Vězeňská služba ČR k rozhodování o přeřazení odsouzeného do tohoto typu věznice vlastně zákonné

⁴³⁹ V souladu s ustanovením čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod

⁴⁴⁰ Rozsudek NSS ze dne 12. ledna 2012, 9 Aps 1/2011 (S. H. proti Vězeňské službě České republiky, Generální ředitelství)

oprávnění. Proti této kompetenci Vězeňské služby se žalobce mimo jiné také postavil, neboť se domnívá, že o změně režimu výkonu trestu (čímž přeřazení do daleko přísnějšího režimu v oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením dle žalobce bezesporu je), může dle ustanovení § 57 odst. 3 trestního zákoníku rozhodnout pouze soud.

Na tomto místě je potřeba zdůraznit, že se ustanovení § 57 odst. 3 trestního zákoníku vztahuje na přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu, nikoliv do jiného oddělení. Pokud by však Městský soud dal za pravdu žalobci a souhlasil s tvrzením, že oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením se svým režimem rovná spíše pátému typu věznice, neboť zde dochází k zásadnímu omezení práv a oprávnění vězňů, ovlivnil by takový názor celý institut tohoto typu oddělení. V souladu s ustanovením § 57 odst. 3 trestního zákoníku totiž o přeřazení odsouzeného do věznice jiného režimu rozhoduje pouze soud. Pokud by se tedy oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením označilo za zvláštní typ věznice, muselo by se toto ustanovení na něj aplikovat. To by také znamenalo, že současné rozhodování o přeřazení vězně do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, které se děje na základě Řádu výkonu trestu odnětí svobody a rozhodnutím náměstka generálního ředitele Vězeňské služby ČR, by bylo v zásadním rozporu s požadavky upravenými v ustanovení § 57 odst. 3 trestního zákoníku, neboť ten jako předpis zákonné právní síly výslovně vyžaduje, aby o přeřazení rozhodoval pouze soud. Dosavadní praxe přeřazování do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením by tedy byla nezákonná a závažným způsobem by zasahovala do základních práv přeřazovaného vězně.

To samé se dá vyvodit i v případě, kdy dojdeme k závěru, že přeřazení vězně do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením zasahuje zásadním způsobem do práv, oprávnění a povinností daného vězně, neboť jeho práva a povinnosti významným způsobem mění. S ohledem na charakter režimu tohoto oddělení není sporné, že práva vězně jsou daleko více omezena a dochází k daleko větším restrikcím jeho práv jako vězně. V souladu s ústavně zakotveným principem, že povinnosti a omezení mohou být uloženy pouze na základě zákona, nemůže být Řád výkonu trestu odnětí svobody, jakožto podzákonný předpis, stejně tak ani vnitřní nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 55/2007, o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, považovány za odpovídající tomuto ústavnímu principu. Pokud bychom tedy souhlasili s tvrzením stěžovatele, museli bychom dojít k závěru,

že existující úprava oddělení se zesílením stavebně technickým zabezpečením je skutečně protizákonná.

Pokud by městský soud při svém projednávání ve věci žalobce S. H. dospěl k podobným závěrům a pochybnostem nad zákonností tohoto institutu, musel by soudní řízení přerušit a předložit tuto otázku Ústavnímu soudu ČR k posouzení, neboť ten jediný je nadán kompetencí rozhodovat o souladu zákonů a jiných právních předpisů s ústavním pořádkem ČR.⁴⁴¹ Žalobce by se však mohl na Ústavní soud obrátit také přímo. Taková stížnost by směřovala na porušení jeho ústavně zaručených základních práv a svobod rozhodnutím obecných soudů a zároveň by mohla obsahovat návrh na zrušení právního předpisu.⁴⁴² Tato cesta by však byla poněkud delší, neboť ústavní stížnost by byl stěžovatel oprávněn podat až poté, co by všechny řádné opravné prostředky selhaly.⁴⁴³

Pokud by tato stížnost byla podána a Ústavní soud by dal za pravdu stěžovateli a rozhodl o tom, že přeřazování do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením na základě rozhodnutí náměstka generálního ředitele Vězeňské služby ČR zásadním a neoprávněným způsobem zasahuje do právní sféry takto přeřazovaných vězňů a porušuje tak jejich ústavně zaručená práva, musel by také současně rozhodnout o tom, že aktuální právní úprava tohoto institutu je nezákonná, neboť neodpovídá ústavnímu pořádku a základním zárukám v něm obsažených. Ústavní soud by musel v tomto ohledu rozhodnout o zrušení tohoto protiprávního ustanovení, což by mělo fatální důsledky na samotnou existenci tohoto institutu.

Podle mého názoru je současná úprava tohoto typu oddělení velice vágní a nedostatečná. Svým charakterem se vlastně jedná o „vězení ve vězení“, které má zcela jiné podmínky než podmínky v ostatních typech věznic. Pokud byl pachatel soudem odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody v určeném typu věznice, nemělo by docházet ke změnám těchto podmínek jinak než novým rozhodnutím soudu. V případě přeřazování vězně do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením však ke změně režimu dochází na základě pouhého rozhodnutí Vězeňské služby ČR. Je potřeba si uvědomit, že zde se nejedná

⁴⁴¹ Čl. 95 odst. 2 Ústavy ČR

⁴⁴² V souladu s ustanovením § 72 odst. 1 a 3, ve spojitosti s ustanovením § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

⁴⁴³ V tomto smyslu se myslí zejména správní žaloba před obecným soudem a kasační stížnost před Nejvyšším správním soudem.

o pouhé přeřazení vězně do jiné věznice stejného typu, ale že zároveň dochází k závažnému omezení jeho práv. Jeho postavení ve věznici se totiž určitým způsobem zhoršuje (vězeň je převážnou většinu času zadržován v cele, nemůže se účastnit aktivit s ostatními vězni, je přiřazován pouze na aktivity a činnosti, které jsou v rámci oddělení se zesíleným stavebně technickým možná, nemůže pracovat, apod.). Tento režim není možno zařadit do žádné kategorie zákonem vymezených typů věznic (s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou). Je tedy něčím úplně jiným a novým, což je však vymezeno pouze podzákonným a vnitřním předpisem. Domnívám se, že pokud není existence tohoto režimu upravena zákonem, z důvodu zásadního zásahu do práv a oprávnění jednotlivců stojí tento režim v rozporu s ústavním požadavkem, aby povinnosti a omezení byly ukládány pouze na základě zákona, jakož i v rozporu se základními právy jedince. Z tohoto pohledu se domnívám, že posouzení případné stížnosti či podnětu Ústavním soudem ČR by mohlo mít velkou šanci na úspěch. Pokud by Ústavní soud zrušil napadené ustanovení Řádu výkonu trestu odnětí svobody, přestal by institut oddělení se zesílením stavebně technickým zabezpečením zcela existovat, anebo by musel být následně upraven do zákonného předpisu, jako např. tzv. pátý typ věznice.

Pokud by nebylo od institutu oddělení se zesílením stavebně technickým zabezpečením zcela opuštěno a bylo-li by rozhodnuto o přijetí nové zákonné právní úpravy týkající se tohoto oddělení a jeho režimu, který by byl považován za nový typ věznice, jedině tímto způsobem by mohlo být dosaženo zajištění dostatečných záruk a transparentnosti fungování tohoto typu oddělení. Zárukou by zde byla zcela jistě i povinnost soudu rozhodovat o přeřazení vězně do tohoto typu oddělení, což by přineslo daleko větší jistoty z hlediska zákonnosti a objektivnosti takového rozhodnutí. Tímto by byl také vyřešen požadavek CPT a veřejného ochránce práv na stanovení jasných pravidel pro umístování vězňů do těchto typů oddělení, jakož i pravidel pro odvolání se proti takovému rozhodnutí či podání stížnosti proti němu. O takovém umístění vězně, jakož i o jeho odvolání se proti takovému umístění, by totiž napříště rozhodoval soud.

5.1.2.2 Segregace doživotně odsouzených vězňů.

Další problém, který s oddělením se zesíleným stavebně technickým zabezpečením souvisí, je segregace doživotně odsouzených vězňů. Těmi jsou totiž zpravidla ti, kteří se do

těchto oddělení umísťují.⁴⁴⁴ Podle původní právní úpravy byli doživotně odsouzení vězni umísťováni zcela zvlášť od ostatní vězeňské populace. Proti této praxi vznesl námitky CPT, který vyzval Českou republiku, aby takovou segregaci odstranila. Za nepřijatelnou označil CPT segregaci vězňů pouze z důvodu jejich trestu.⁴⁴⁵ Ačkoliv na tuto výzvu české orgány reagovaly a změnily patřičná zákonná ustanovení, nové znění bylo přijato velice chytře. Nevyplývá z něj totiž přímo povinnost Vězeňské služby ČR tyto vězně umísťovat společně s ostatní vězeňskou populací. Naopak, ustanovení § 71 odst. 4 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, stanoví, aby se odsouzení k doživotnímu trestu odnětí svobody ubytovávali „*zpravidla po jednom*“. To tedy nevylučuje, aby byli ubytováváni jak samostatně, tak také s ostatními vězni.

Problém nastává v tom, že se v praxi toto slovní spojení často zneužívá a doživotně odsouzení jsou i nadále po jednom umísťováni. Ačkoliv je zajisté potřeba pamatovat na nebezpečnost takového pachatele, doživotní trest sám o sobě nesmí zakládat automatické umístění tohoto vězně izolovaně od ostatních spoluvězňů bez hlubšího prověřování. Dle CPT vede dlouhodobá izolace vězně k jeho desocializaci, závažným psychickým problémům, které mohou dosáhnout ztráty sebevědomí a zhoršení jeho sociálního citění.⁴⁴⁶ Takový vězeň je ještě výrazněji oddělen od venkovního světa než ostatní vězni, což má zcela jistě negativnější dopad na jeho schopnost socializace. Díky své izolaci vězeň ztrácí svojí schopnost komunikovat s vnějším světem (jakož i ostatními vězni) a dochází k úplnému přetrhání jeho sociálních vazeb.

Pokud je segregace vězně skutečně nezbytná, měla by Vězeňská služba ČR zajistit, aby se takové umístění vězně nerovnilo samovazbě či zadržování v izolaci (*detention incommunicado*), které je CPT, Soudem i HRC v případě splnění určitých podmínek shodně hodnoceno jako nelidské a ponižující zacházení. Je proto potřeba, aby měl doživotně odsouzený vězeň skutečně možnost interakce s okolím prostřednictvím nabídky volnočasových aktivit, práce, vycházek, jakož i prostřednictvím umožnění návštěv odsouzeného osobami blízkými.⁴⁴⁷

⁴⁴⁴ Viz také ustanovení § 95 a násl. Řádu výkonu trestu odnětí svobody (vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb.)

⁴⁴⁵ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006* (CPT/Inf (2007) 32), para 42

⁴⁴⁶ CPT: *Zpráva pro vládu České republiky z návštěvy ČR, kterou CPT vykonal ve dnech 16. až 26. února 1997* (CPT/Inf (99) 7), para 53

⁴⁴⁷ Jak předvídáno ustanovením § 96 Řádu výkonu trestu odnětí svobody

Děledobá samovazba je Soudem považována za nelidské zacházení, neboť podle něj je absolutní sociální izolace, spojená s izolací smyslového vnímání, schopná zničit osobnost vězně jako takovou. Co ECtHR v takových případech zkoumá, je především otázka, zda je tento speciální režim spočívající v samovazbě adekvátně nastaven a zda je přiměřený legitimnímu cíli, jako např. požadavkům na zajištění bezpečnosti, kázně apod.⁴⁴⁸ Jedním s nejdůležitějších faktorů, který ECtHR posuzuje, je však délka samovazby. Je totiž akceptováno, aby samovazba, trvá-li po určité nezbytně nutnou dobu, byla přijatelná.⁴⁴⁹ Není však jednoznačně stanoveno, jak dlouhé trvání samovazby je schopno založit porušení čl. 3 ECHR. Tak například Soud v rozhodnutí ve věci *Mathew proti Nizozemí* judikoval, že samovazba vězně trvající po dobu kolem sedmi měsíců, která byla dále umocněna jeho zdravotními problémy a nemožností pobytu na čerstvém vzduchu, se rovná porušení čl. 3 ECHR.⁴⁵⁰ Na druhou stranu v rozhodnutí *Rohde proti Dánsku* Soud odmítl, že by samovazba v délce jedenácti měsíců čl. 3 ECHR porušovala. Soud zde argumentoval, že ačkoliv byl vězeň zadržován v samovazbě, přesto měl v cele např. televizi, měl také přístup k novinám, mohl pobývat na čerstvém vzduchu a cvičit tam. Byl také v pravidelném kontaktu s vězeňským personálem, mohl si půjčovat knížky z vězeňské knihovny, stejně tak jako byl skoro každý týden v kontaktu se svým právníkem.⁴⁵¹ Samotná délka samovazby tak není samostatně určujícím faktorem pro porušení čl. 3 ECHR. Musí k ní zároveň přistoupit i další přitěžující okolnosti, jako například neumožnění vězni vůbec žádný kontakt s okolním světem, zákaz pobytu na čerstvém vzduchu, špatné životní a sanitární podmínky v cele, velikost cely apod.

Vrátíme-li se k doporučení CPT směřující na to, aby došlo k úplnému odstranění segregace doživotně odsouzených vězňů od ostatní vězeňské populace, CPT po své další návštěvě ČR v roce 2008 vyjádřil zklamání nad tím, že i přes příslib vlády učiněný v roce 2006 k tomu, že budou podniknuty kroky k integraci vězňů odsouzených na doživotí mezi ostatní vězeňskou populaci, k žádnému takovému kroku, a to ani na úrovni změny zákonného ustanovení, nedošlo.⁴⁵² CPT znovu zdůraznil, že „*umístění doživotně odsouzených vězňů musí*

⁴⁴⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 4. února 2003 ve věci č. 50901/99 *Van der Ven proti Nizozemí*, para 51

⁴⁴⁹ Viz například ustanovení § 46 odst. 2) písm. h) zákona o výkonu trestu odnětí svobody, které stanoví možnost uložení kázeňského trestu vězni za kázeňský přestupek v délce maximálně 20 dnů. Ani Evropská vězeňská pravidla nevykládají samovazbu jako možný trest. Zdůrazňují však, že trest spočívající v samovazbě by měl být ukládán pouze ve výjimečných případech a na určitou dobu, která musí být co možná nejkratší trest (Rada Evropy: *Evropská vězeňská pravidla*, Doporučení Rec (2006) 2, para 60.5)

⁴⁵⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 29. září 2005 ve věci č. 24919/03 *Mathew proti Nizozemí*, para 217

⁴⁵¹ Rozsudek ECtHR ze dne 21. července 2005 ve věci č. 69332/01 *Rohde proti Dánsku*, para 97 a 98

⁴⁵² CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008*

vycházet z důkladného a soustavného posouzení rizik a potřeb odsouzených založeného na individualizovaném plánu výkonu trestu a nikoliv pouze z délky trestu.⁴⁵³ Ačkoliv vláda ČR ve své reakci na tato doporučení přislíbila, že tento požadavek změnou stávající právní úpravy v roce 2009 plně naplní,⁴⁵⁴ tato úprava nebyla doposud přijata.⁴⁵⁵ Stále tedy může v praxi docházet k umístování doživotně odsouzených vězňů zvláště od ostatní vězeňské populace, a to pouze na základě povahy jejich trestu.

Kromě segregace doživotně odsouzených vězňů výbor CPT ostře zkritizoval také přístup vězeňského personálu k vězňům samotným, jakož i dlouhodobý problém s nedostatečnou nabídkou aktivit mimo celu, které by tito vězni měli v průběhu svého pobytu ve věznici uskutečňovat. CPT pochybuje nad sestavenými cíli plánů výkonu trestu u těchto vězňů. Podle něj jsou tyto plány spíše formálního charakteru a jediný cíl, který nabízené programy sledují, je zajištění pořádku na oddělení a nikoliv poskytnutí smysluplných programů, které by vězňům pomohly v budování jejich pozitivních vztahů, smyslu pro samostatnost či jejich osobní odpovědnosti.⁴⁵⁶ Vláda na to reagovala přislibem k dalšímu rozšiřování nejrůznějších aktivit a programů zacházení pro doživotně odsouzené (jako například rozšíření nabídky kurzů práce na počítači). Informuje však zároveň, že zapojení vězně do nabízených aktivit je dobrovolné, a proto nemohou být vězni k účasti na těchto aktivitách žádným způsobem nuceni. Do velké míry tedy závisí na každém vězni, zda se chce do některých z nabízených aktivit zapojit. To platí také pro možnost pobytu mimo celu, kdy například i přes volné nabídky pracovních míst pro doživotně odsouzené vězně, nebyla tato místa plně obsazena právě z důvodu nezájmu.⁴⁵⁷

Jak se zdá, v některých ohledech není kritika CPT zcela adekvátní. Lze totiž souhlasit s argumentací vlády ČR, že ačkoliv se Vězeňská služba ČR snaží volnočasové aktivity vězňům nabízet, v případě jejich nezájmu není v jejich silách je do těchto aktivit nutit. V takových případech se sestaví pouze minimální program zacházení, jehož základ tvoří

(CPT/Inf (2009) 8), para 50, 53

⁴⁵³ CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008

(CPT/Inf (2009) 8), para 50

⁴⁵⁴ ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 25. března až 2. dubna 2008, s. 9

⁴⁵⁵ Viz také RLP: Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2010, s. 44

⁴⁵⁶ CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008

(CPT/Inf (2009) 8), para 54-55

⁴⁵⁷ ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 25. března až 2. dubna 2008, s. 9-10

pracovní aktivity, které zároveň odpovídají zdravotnímu stavu konkrétního vězně.⁴⁵⁸ Zapojení se do dalších aktivit je tak zcela na zájmu každého vězně, a proto není spravedlivé za to Vězeňskou službu ČR kritizovat. Co by se však mohlo zlepšit, jsou prostory a zařízení, ve kterých se tyto aktivity vykonávají a jejichž vzhled může vězně od zapojení se do nabízených aktivit odrazovat. Jak CPT uvádí, například způsob venkovního cvičení, které se provádí v prostorách připomínající malé krabicovité boxy či zpustlé vycházkové dvory, je skutečně nevhodný.⁴⁵⁹ Avšak takovéto přeměny souvisí opět s finančními prostředky, které ve vězeňství chybí, a proto nelze očekávat, že by se tato situace výrazněji zlepšila.

Domnívám se, že v silách Vězeňské služby naopak je uskutečnění změny v samotném přístupu vychovatelů a pedagogů k doživotně odsouzeným vězňům. Místo kritizovaného přístupu, který je podle CPT založen spíše na principech bezpečnosti a kontroly ze strany personálu, by měly být nacházeny jiné způsoby komunikace než např. přes kovovou mříž. Lidštější způsoby komunikace s vězni by měly přínosný vliv na budování pozitivního vztahu a větší míry důvěry mezi vychovateli a vězni navzájem. Lze totiž souhlasit s tvrzením CPT, že doživotně odsouzení nemusí být vždy nutně nebezpečnější než ostatní vězni. Naopak, mnozí z nich mají zájem na stabilním a nekonfliktním prostředí.⁴⁶⁰ Pokud jim však nebude dána určitá míra důvěry začínající např. právě od samotné formy komunikace s nimi a přístupu k nim, jen těžko lze očekávat, že by se tyto pozitivní vztahy mezi vězni a personálem mohly vytvořit. V tomto ohledu by bylo možno doporučit, aby byl vězeňský personál podroben neustálému proškolení zaměřujícího se na komunikaci a asertivitu, na základě kterých by bylo možné docílit, aby si vychovatelé či pedagogové mohli takovýto vztah s vězni vybudovat.

5.1.3 Podnět Výboru RLP proti mučení k vězeňství a aktuální vývoj v této oblasti

Vzhledem k panující závažnosti situace ve vězeňství se Výbor RLP proti mučení rozhodl připravit, a v roce 2008 předložil Radě vlády ČR pro lidská práva ke schválení, podnět, kterým si kladl za cíl přispět k vyřešení těch nejpálčivějších problémů ve vězeňství.⁴⁶¹ Tento podnět vycházel z kritiky a doporučení CPT a CoAT týkajících se podmínek v českých

⁴⁵⁸ Ibidem

⁴⁵⁹ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008* (CPT/Inf (2009) 8), para 52

⁴⁶⁰ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008* (CPT/Inf (2009) 8), para 53

⁴⁶¹ RLP: *Podnět RLP k vězeňství* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/Podnet_k_vezestvi.pdf> [ověřeno 23. července 2011]

věznicích a poukazoval na problémy přeplněnosti věznic, nedostatku personálu ze strany Vězeňské služby ČR, nedostatku zajištění volnočasových aktivit pro vězně, nedostatku záruk pro předcházení špatnému zacházení, segregování a jiného omezování doživotně odsouzených vězňů od ostatní vězeňské populace a na další problematické otázky. V neposlední řadě také navrhoval, aby cestou legislativních a jiných změn došlo k potřebným změnám, jež by lépe umožnily naplnění účelu trestu odnětí svobody za současného zajištění lepší ochrany lidské důstojnosti vězněných osob.

V ukládací části podnět navrhoval, aby vláda svým usnesením uložila jednotlivým ministrům povinnost splnit do určitého data v podnětu vyjmenované úkoly, které představovaly řešení problematických oblastí. Ministru spravedlnosti tak podnět navrhoval, aby vypracoval analýzu fungování alternativních trestů a důvodů jejich přeměny v tresty odnětí svobody, na základě které by mělo dojít k přijetí takových opatření, která by zvýšila jejich efektivnější využívání. Toto doporučení RLP tak reagovalo na problém s přeplněností věznic, který je z části dán také tím, že se do věznic dostávají osoby z důvodu přeměny alternativního trestu (např. trestu obecně prospěšných prací) v trest odnětí svobody či z důvodu nadměrného ukládání trestu odnětí svobody pro krátkodobé tresty ukládané za méně závažné trestné činy.

Další možností jak bojovat s přeplněností věznic vidí Rada vlády ČR pro lidská práva v přehodnocení podmínek pro podmíněné propuštění obviněného. U vybraných druhů trestných činů a vybraných skupin vězňů by dle RLP bylo možno zkrátit lhůtu pro podmíněné propuštění až o jednu třetinu délky trestu. Za účelem zefektivnění způsobu zacházení s odsouzenými, jakož i zlepšení tzv. programů zacházení navrhovala RLP ministru spravedlnosti, aby došlo k přijetí nových zaměstnanců, kteří by působili ve vzdělávací a výchovné sféře ve věznicích. Z hlediska ochrany osob proti výskytu špatného zacházení podnět RLP dále také požadoval, aby ministr spravedlnosti zřídil nezávislé orgány, jež by prošetřovaly stížnosti vězňů na špatné zacházení, jakož i doporučil Generálnímu řediteli Vězeňské služby ČR změnu nařízení č. 82/2006, o předcházení a včasném odhalování násilí mezi obviněnými a mezi odsouzenými, takovým způsobem, aby se posílily záruky vězňů proti výskytu násilí mezi odsouzenými navzájem. Rada vlády ČR pro lidská práva také po vzoru kritiky CPT týkající se nakládání s doživotně odsouzenými vězni vyzvala ministra spravedlnosti, aby vypracoval návrh novelizace právní úpravy výkonu doživotního trestu, která by odrážela doporučení CPT. Problematiku nízkého zaměstnávání vězňů, jakož i jejich

odměňování a nedostatku finančních prostředků chtěl podnět řešit prostřednictvím výzvy k vypracování analýzy odměňování odsouzených osob s důrazem na možnost jejího navýšení, zvýšení sociálního kapesného a stravní jednotky na jednoho vězně, větší nabídky možností zaměstnání, jakož i změny v nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 40/2006 o výběru a zařazování odsouzených a obviněných na střežená pracoviště a odsouzených na nestřežená pracoviště. Podnět však směřoval také na oblast zdravotnictví a pokoušel se dosáhnout i toho, aby vězni, kteří jsou nezaviněně bez příjmu, byli osvobozeni od povinnosti platit regulační poplatky ve zdravotnictví či aby se začaly hledat efektivní nástroje, jak motivovat lékaře k práci ve vězeňství.⁴⁶²

Ačkoliv vláda vzala tento podnět na vědomí,⁴⁶³ neschválila ukládací část a navrhované úkoly nebyly provedeny. Ministr spravedlnosti se však i přes neúspěch podnětu u vlády pokusil některá doporučení uskutečnit. Začala se však realizovat pouze ta doporučení, která s sebou nenesla žádnou (či pouze zanedbatelnou) finanční zátěž. To se týkalo především požadavků na konkrétní změny v zákonných a podzákonných předpisech, u kterých ministr spravedlnosti přislíbil, že změnu zmiňovaných nařízení Generálního ředitele Vězeňské služby provede. Došlo také k realizaci okrajových požadavků RLP, jako např. požadavku na rozšíření možnosti telefonování vězňů či umožnění přístupu k internetu pro vybrané typy vězňů (zpravidla pro ty, co v rámci programu zacházení řádně studují).⁴⁶⁴

Vzhledem k velmi úzké návaznosti Výboru RLP proti mučení na Radu vlády ČR pro lidská práva lze také vyvodit, že kritický postoj Výboru RLP proti mučení byl podhoubím pro poměrně silnou vlnu kritiky na oblast vězeňství, která se objevila ve zprávě RLP o stavu lidských práv za rok 2010.⁴⁶⁵ Podle Rady vlády ČR pro lidská práva je potřeba brát otázku vězeňství jako komplexní problém, který *„je způsoben právními, sociálními i kulturními faktory, v popředí s koncepcí trestního práva u nás, vysokou mírou tradicionalismu, převládajícím normativním pozitivismem trestních soudů, dlouhodobým trendem podfinancovanosti veřejných rozpočtů i nízkým stupněm společenské kultury i humanismu.“*⁴⁶⁶ Za základní problém vidí RLP také vysokou míru trestněprávní represe, která je spojena

⁴⁶² RLP: *Podnět RLP k vězeňství* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/cinnost-rady/zasedani-rady/Podnet_k_vezenstvi.pdf> [ověřeno 23. července 2011]

⁴⁶³ Usnesení vlády ČR č. 458 ze dne 20. dubna 2009

⁴⁶⁴ Výbor RLP proti mučení: *Zápis z šestého zasedání výboru ze dne 1. října 2010* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rfp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 25. července 2011]

⁴⁶⁵ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2010*

⁴⁶⁶ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2010*, s. 46

s výrazným nadužíváním nepodmíněného trestu odnětí svobody. V ukládání tohoto trestu stojí podle RLP Česká republika mezi demokratickými státy dlouhodobě na předních příčkách.⁴⁶⁷

Ačkoliv se zpráva RLP dotýká velice kriticky všech v této podkapitole zmíněných oblastí, nenabízí žádná řešení a zůstává spíše na rovině pouhého hodnocení nedostatků celého vězeňského systému. To se zdá být shodným trendem i u ostatních státních orgánů, které, byť si vědomy katastrofální situace ve vězeňství, zůstávají spíše u pouhého konstatování bez větších snah po nápravě či prezentování možných řešení. Lze samozřejmě souhlasit, že otázka nedostatku finančních prostředků, kterým Ministerstvo spravedlnosti argumentuje, je jedním ze základních překážek, které brání systematickým změnám ve vězeňství. Nelze však připustit, aby stát v této oblasti vůbec nic nečinil. Nedostatek finančních prostředků lze jen stěží považovat jako legitimní důvod umožňující snížení kvality důstojného zacházení s vězni.

Lze uzavřít, že problémy ve vězeňství jsou komplexního rázu. Sahají od nezbytnosti oprav zastaralých budov, posílení příslušníků vězeňské služby a zvýšení jejich platu, nutnosti renovace interiérů věznic v kritickém stavu či jednotlivých cel, až např. po nákup nové techniky a zařízení nebo po zajištění dostatečné výchovy vězňů. Domnívám se, že primárním problémem je neexistence jakékoliv trestní politiky v České republice. Vláda a politici jsou v této otázce spíše zdrženlivější a nechtějí se jí hlouběji zabývat. Vězeňství zůstává na pokraji zájmu nejenom politiků, ale i veřejnosti. Je pravda, že se nejedná o oblast, která by byla oblíbená či ve větším zájmu veřejnosti nebo díky které by politici získali oblibu a podporu. Avšak i nepopulární otázky by měly být součástí agendy vlády a politiků. O to více, pokud se následky neřešení této situace mohou dotknout každého z nás. Není pochyb o tom, že nestabilita vězeňského systému může vyvolat dalekosáhlé následky a vyvrcholit až ohrožením veřejného pořádku a bezpečnosti osob v České republice v případě masivních vzpour vězňů, násilí mezi nimi, povstání či útěků z věznic.

Přeplněnost věznic také znamená, že se stále mnoho odsouzených pachatelů trestných činů pohybuje na svobodě, neboť pro ně není ve věznicích k výkonu trestu místo. A to už by v zájmu veřejnosti mělo být, neboť touto situací je bezpečnost každého z nás ohrožena. I z tohoto důvodu by se měla otázka vězeňství brát vážně a nikoliv pouze doufat, že se tento problém vyřeší sám. Ministerstvo spravedlnosti, do jehož působnosti vězeňství spadá,

⁴⁶⁷ Ibidem

by mělo začít se systematickými kroky. Především je potřeba prosadit příliv finančních prostředků do vězeňství. Tím by se mohly vyřešit problémy např. s nedostatkem personálu (ať už příslušníků Vězeňské služby ČR či výchovného personálu), nedostatečným zařízením věznic, jakož i zajištění potřebných služeb, materiálu nebo činností. Vězňům by měl být zaručen alespoň základní standard, který je například upraven Evropskými vězeňskými pravidly. Nárok vězně na základní hygienu, přístup k aktivitám, umožnění vycházek či styku s vnějším světem by měl být zaručen bez ohledu na to, v jakém typu věznice je vězeň zadržován. Ačkoliv zákonná pravidla poskytují jakýsi přijatelný základní rámec týkající se zacházení a práv vězňů, ta by měla být zaručena nejenom *de lege lata*, ale měla by se skutečně uplatňovat v praxi. Další bod, který by se měl zlepšit, je posílení nezávislé kontroly a dohledu nad vězeňským systémem. V současné době je to především veřejný ochránce práv a výbor CPT, kteří mohou tyto kontroly bez omezení a oznámení vykonávat. Pokud by chtěl kontrolu vykonat kdokoliv jiný, např. Výbor RLP proti mučení či nevládní organizace, musí k tomu dát souhlas ředitel věznice. Ten samozřejmě může stanovit pravidla, za kterých se návštěva může uskutečnit a mnohá oprávnění omezit. V podstatě to tedy znamená, že jediná efektivní kontrola věznic probíhá díky veřejnému ochránci práv či CPT. Ti však mají limitované schopnosti co do možností a četnosti návštěv. Umožnění návštěv věznic pro nevládní organizace by tak bylo například dalším posunem, jak monitorovat situaci ve vězeňství a jak zajistit transparentní informovanost veřejnosti a ostatních zainteresovaných osob.

Aby byly jakékoliv snahy k řešení této situace úspěšné, je, dle mého názoru, potřeba vypracovat ucelenou koncepci změny vězeňského systému. Ta by mohla být rozdělena do několika let a postupně by měnila ty oblasti, které jsou nedostatečné. Inspiraci k návrhům ke změnám by bylo možno hledat právě ve vládou neschváleném podnětu RLP, ze kterého by se dala jednotlivá doporučení převzít a dále rozpracovat.

Aktuální vývoj na politické scéně naznačuje, že Ministerstvo spravedlnosti začíná pomalu reagovat na národní i mezinárodní kritiky. Tak například prvním, a spíše zanedbatelným krokem v řešení otázky nedostatečného počtu zaměstnanců Vězeňské služby ČR byl návrh Ministerstva spravedlnosti schválený vládou v červnu 2010.⁴⁶⁸ Ministerstvo spravedlnosti žádalo o navýšení počtu funkčních míst příslušníků Vězeňské služby České republiky na rok 2010 o 59 míst, tj. na 6 892 míst, s účinností od 1. července 2010. K dalšímu

⁴⁶⁸ Usnesení vlády č. 468 ze dne 14. června 2010

a relativně velkému navýšení počtu příslušníků vězeňské služby, jakož i občanských zaměstnanců, došlo díky usnesení vlády č. 421 ze dne 8. června 2011, na základě kterého došlo k navýšení počtu těchto zaměstnanců o 345 míst.⁴⁶⁹ Předkládací zpráva k tomuto návrhu informuje, že počet vězněných osob v roce 2011 dosahoval kolem 23 000 osob. To při počtu 6 892 zaměstnanců Vězeňské služby ČR znamená, že na čtyři vězně připadá jeden zaměstnanec.⁴⁷⁰ Taková situace samozřejmě ovlivňuje kvalitu zacházení s vězni a zvyšuje bezpečnostní rizika.⁴⁷¹ Ministerstvo spravedlnosti si dobře uvědomuje, že kromě zvýšení počtu příslušníků Vězeňské služby ČR a občanských zaměstnanců je nutné zajistit i příliv finančních prostředků do vězeňství, které by měly směřovat nejenom na platy těchto zaměstnanců, ale také na nákup potravin pro stravování vězňů, na nákup vody, paliv a energií a na nákup nezbytných dodavatelských služeb, na opravy budov a zařízení nebo například na zajištění odborné lékařské péče.⁴⁷² K řešení žádné z výše zmíněných oblastí však stále nedochází, a tak Ministerstvo spravedlnosti zůstává pouze u pouhého konstatování a hodnocení situace bez realizace změn.

5.2 Problematika používání omezujících opatření

Omezující opatření jsou prostředky používané ve výjimečných případech a směřují primárně k omezení pohybu dané osoby. Výjimečným případem se rozumí zejména nutnost zvládnutí a zklidnění agresivního či rozrušeného pacienta.⁴⁷³ Mezi omezující opatření se řadí např. ochranné pásy a kurty, umístění osoby do síťového lůžka, použití ochranného kabátku nebo vesty (tzv. svěrací kazajka) k zamezení pohybu horních končetin či podávání psychofarmak nebo jiných léků, které jsou schopny omezit volný pohyb osoby.⁴⁷⁴

Do roku 2012 nebylo používání omezujících opatření ve zdravotnických zařízeních upraveno zákonem. To byl velmi závažný nedostatek, na který dlouhá léta upozorňoval CPT. Základní problém byl spatřován v tom, že pro omezení osobní a tělesné svobody

⁴⁶⁹ Usnesení vlády č. 421 ze dne 8. června 2011 o změně systemizace příslušníků a zvýšení počtu občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR na rok 2011 a o systemizaci příslušníků Vězeňské služby ČR na rok 2012

⁴⁷⁰ České noviny: *Vězeňská služba bude moct nabrat nové lidi, dostane půl miliardy* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vezenska-sluzba-bude-moct-nabrat-nove-lidi-dostane-pul-miliardy/648278>> [ověřeno 25. července 2011]

⁴⁷¹ Viz blíže také předkládací zpráva k návrhu Ministerstva spravedlnosti ke změně systemizace příslušníků a zvýšení počtu občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR na rok 2011 a o systemizaci příslušníků Vězeňské služby ČR na rok 2012 [online]. Dostupné na WWW:

<www.komora.cz/download.aspx?dontparse=true&FileID=5647> [ověřeno 25. července 2011]

⁴⁷² Ibidem

⁴⁷³ RLP (zasedání RLP ze dne 1. října 2009) *Podnět k omezujícím opatřením ve zdravotnictví*

⁴⁷⁴ Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách, § 39 odst. 1)

prostřednictvím těchto omezujících opatření nebyl v České republice vytvořen žádný zákonný rámec, byť se jejich použití dotýká celé řady základních lidských práv, jako např. osobní svobody, práva na soukromí, svobody pohybu, nedotknutelnosti osoby, tělesné a duševní integrity. Přesný způsob používání omezujících opatření však nebyl dlouhá léta vůbec stanoven a často se stávalo, že docházelo k jejich nadužívání či zneužívání. Tato situace se bezprostředně dotýkala požadavku na zajištění důstojného a humánního zacházení s osobami, které jsou omezujícím opatřením podrobeny. I z tohoto důvodu na ni zaměřil pozornost nejenom CPT, ale také veřejný ochránce práv,⁴⁷⁵ jakož i ostatní odborníci zabývající se lidskými právy.⁴⁷⁶

5.2.1 Doporučení CPT k používání omezujících opatření

Vzhledem k tomu, že omezující opatření představují závažný zásah do práv jedince a integrity každé osoby, CPT ve svých zprávách České republice přímo doporučil, jaká právní úprava týkající se jejich používání by měla být žádoucí. Jde především o to, aby byl takový zásah, je-li již nezbytný, co nejméně invazivní. CPT ve zprávě z roku 2002 uvedl, že v pravidlech týkajících se používání omezujících opatření by mělo přesně stanoveno, aby prvotní pokusy o zklidnění pacientů byly nekontaktní, je-li to vzhledem k okolnostem možné. Těmi se rozumí především slovní pokyny, výzvy. Pokud už je nezbytné použít fyzický zásah, měl by mít dle CPT takový pokus o zklidnění formu zvládnání pomocí rukou. Jakékoliv invazivnější způsoby formou fyzického omezení (popruhy, svěrací kazajky apod.) by měly být použity pouze tehdy, bude-li to výslovně nařízeno lékařem či dá-li k tomu lékař souhlas. Zároveň doba trvání omezujících opatření by neměla přesahovat dobu nezbytně nutnou a o jejich použití by se měla vést zvláštní evidence a záznam by měl být taktéž obsažen ve zdravotnické dokumentaci.⁴⁷⁷ Ačkoliv vláda v roce 2006 k těmto doporučením CPT sdělila, že v budoucnu by mělo dojít k upravení používání omezujících prostředků ve zdravotnických zařízeních zákonem,⁴⁷⁸ příliš velkou pozornost tomuto problému nevěnovala a k naplnění tohoto slibu došlo až v roce 2011 přijetím zákona č. 373/2011 Sb., o zdravotních službách.

⁴⁷⁵ VOP se touto otázkou zabýval v souvislosti s návštěvami zařízení sociální péče a psychiatrických léčen. Souhrnné zprávy z jeho návštěv jsou publikovány na internetových stránkách [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/dokumenty/souhrnne-zpravy-z-navstev/>> [ověřeno 25. července 2011]

⁴⁷⁶ Jako např. nevládní organizace Liga lidských práv či Centrum advokacie duševně nemocných (MDAC)

⁴⁷⁷ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 123

⁴⁷⁸ ČR: *Zpráva o plnění doporučení CPT v roce 2005, vyplývající z návštěvy tohoto výboru v ČR v roce 2002*, s. 22 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/CPT2002_Zprava2005_CZ_1.pdf> [ověřeno 25. července 2011]

Zatímco Ministerstvo zdravotnictví nebylo po dlouhou dobu schopno v návaznosti na doporučení CPT⁴⁷⁹ k omezujícím opatřením připravit a schválit zákonnou právní úpravu jejich používání a spokojilo se s úpravou podzákonou (upravená ve Věstníku MZ č. 7/2009),⁴⁸⁰ Ministerstvo práce a sociálních věcí bylo v tomto ohledu ve vztahu k zařízením sociální péče, která spadají do jeho kompetence, daleko důslednější. Na základě doporučení CPT totiž iniciovalo přijetí novely zákona o sociálním zabezpečení,⁴⁸¹ který nabyl účinnosti od 1. října 2005 a který stanovil v ustanovení § 89a závazná pravidla pro používání omezujících opatření při poskytování sociální péče.

Tato zákonná úprava byla následně přenesena ze zákona o sociálním zabezpečení do zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který nabyl účinnosti od 1. ledna 2007.⁴⁸² Díky iniciativě RLP došlo v roce 2009 k zpřesnění a propracování této úpravy⁴⁸³ a od tohoto roku je právní rámec používání omezujících opatření v sociálních službách jasně upraven.⁴⁸⁴ Iniciativou RLP v roce 2009 došlo v zákoně o sociálních službách k rozšíření okruhu osob, které musí být o použití omezujícího opatření informovány. Díky zavedené povinnosti poskytovatele sociálních služeb informovat zákonného zástupce osoby omezené či zbavené způsobilosti k právním úkonům o použití tohoto opatření došlo k posílení práv těchto osob a zároveň k jejich ochraně před případným zneužitím při používání těchto opatření. Byla také stanovena povinnost zaznamenávat do speciální evidence použití konkrétního druhu omezujícího opatření na dané osobě, aby tak bylo jednodušší sledovat, zda byl postup poskytovatele sociální péče při použití těchto opatření v souladu se zákonem. Nově bylo také prosazeno, aby se v této evidenci vedl přesný popis situace před, při a po použití omezujícího opatření. Za účelem zajištění transparentnosti poskytování sociálních služeb, jakož i k posílení práv uživatelů sociálních služeb, byl také rozšířen okruh osob, které jsou oprávněny nahlížet do evidence případů použití omezujících opatření. Do této evidence tak může kromě

⁴⁷⁹ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4)

⁴⁸⁰ V roce 2009 se Ministerstvo zdravotnictví pokusilo nedostatečnou právní úpravu omezujících opatření prozatímně vyřešit alespoň metodickým pokynem, který byl upraven ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 7/2009. Tento dokument měl však povahu pouhého vnitřního nařízení, a postrádal obecnou právní závaznost. Nedošlo tedy k naplnění základního požadavku vyplývajícího přímo z čl. 4 LZPS, aby se povinnosti a omezení ukládaly pouze na základě zákona.

⁴⁸¹ Zákon č. 218/2005 Sb., který mění zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁸² Ustanovení § 89 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

⁴⁸³ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009*, s. 46-47

⁴⁸⁴ Zákon č. 206/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

poskytovatele sociální služby nahlížet mimo samotného uživatele sociálních služby i jím zmocněná osoba.⁴⁸⁵

Zatímco tedy použití omezujících opatření v zařízeních sociální péče dostalo díky doporučením a výzvám CPT jasná zákonná pravidla, v oblasti zdravotní péče byla neexistence zákonného základu velice alarmující. Ačkoliv bylo možno hodnotit metodické opatření Ministerstva zdravotnictví (až na výjimku síťových lůžek) pozitivně, jeho nedostatek spočíval v jeho charakteru pouhého vnitřního předpisu, který postrádal právní závaznost. Nenaplnovalo tedy ústavní požadavek na zákonné zakotvení jakéhokoliv omezení osobní svobody.⁴⁸⁶

Neexistenci zákonného předpisu k používání omezujících opatření ve zdravotnictví, úpravy maximální délky jejich použití, jakož i podmínek dohledu, kontroly a odvolání použití omezujícího prostředku, považoval za závažný nedostatek také veřejný ochránce práv. Ve zprávě z návštěv psychiatrických léčeben v roce 2008 vyzval Ministerstvo zdravotnictví, aby se pokusilo tato legislativní doporučení prosadit.⁴⁸⁷ Ochránce se ve zprávě z roku 2010 dále zaměřuje na délku trvání omezení pacienta prostřednictvím omezujícího opatření a takové omezení ve volnosti pohybu považuje za mimořádný a akutní prostředek, jehož používání, je-li dlouhodobé a bez procesu odbourání, je jeho zneužitím. Alarmující shledává ochránce zejména tu praxi, na základě které dochází k omezení pacientů z důvodu nikoliv jejich zklidnění, ale z důvodu nemožnosti personálu zajistit nad nimi dostatečný dohled. V některých případech VOP zjistil, že mechanické omezení pohybu pacientů prostřednictvím kurtů, síťových lůžek, kabátku zamezujících pohyb horních končetin či akutního podání psychofarmak, je používáno dokonce i v řádu dní, týdnů a měsíců.⁴⁸⁸

V roce 2010 reagovala na tuto otázku i Rada vlády ČR pro lidská práva, která se pokusila předložit vládě podnět vypracovaný Výborem RLP proti mučení. Prostřednictvím tohoto podnětu usilovala o doplnění úpravy používání omezujících opatření do zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Tento podnět však nebyl pro zásadní rozpor Ministerstva zdravotnictví vládě předložen. Podobné doporučení učinil k Ministerstvu zdravotnictví

⁴⁸⁵ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009*, s. 46–47

⁴⁸⁶ Ve smyslu čl. 4 odst. 2 Listiny základních práv a svobod

⁴⁸⁷ VOP: *Zpráva z návštěv psychiatrických léčeben*, 2008, para 148

⁴⁸⁸ VOP: *Zpráva z následných návštěv psychiatrických léčeben*, 2010, para 26

v tomtéž roce i veřejný ochránce práv.⁴⁸⁹ Ministerstvo zdravotnictví však i toto doporučení odmítla s tím, že je nekonceptní, aby byla problematika omezovacích prostředků, jakožto pouze jedné součásti poskytované zdravotní péče, upravena dílčí novelou zákona č. 20/1966 Sb., a že bude daleko systematičtější tuto otázku řešit v rámci komplexní právní úpravy poskytování zdravotní péče.⁴⁹⁰

K přijetí dlouho očekávaných zdravotnických zákonů došlo na konci roku 2011 a tyto zákony nabyly účinnosti k 1. dubnu 2012. Používání omezujících prostředků ve zdravotnictví je nyní upraveno zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). Ustanovení § 39 tohoto zákona stanoví právní rámec pro používání těchto opatření, jakož i taxativní výčet omezujících prostředků. Již na první pohled je však možno konstatovat, že přijaté ustanovení je stručné a neobsahuje všechny záruky, které CPT a veřejný ochránce práv ve svých doporučeních zmiňovali a které byly prozatímne zaneseny do metodického pokynu Ministerstva zdravotnictví č. 7/2009.

V tomto ohledu a ve srovnání s metodickým pokynem Ministerstva zdravotnictví č. 7/2009 lze vytýkat, že zákon o zdravotních službách vůbec nezmiňuje, aby byl omezující prostředek považován za krajní řešení zklidnění pacienta, který svým chováním ohrožuje sebe nebo své okolí. Nevyplývá z něj ani, že by měl být použit až poté, co byly použity mírnější postupy jako např. slovní uklidnění, výzvy apod. Zákon také neuvádí, že by měl být vždy volen takový prostředek, který bude představovat nejmenší riziko pro daného pacienta za současného splnění svého účelu. Všechna tato kritéria vychází z doporučení CPT o správném způsobu použití těchto opatření, je-li již jejich použití nezbytné,⁴⁹¹ a nově jsou také podpořena stanoviskem ECtHR ve věci *Bureš proti České republice*,⁴⁹² který se v názoru na použití těchto opatření s CPT plně shoduje (k tomuto rozhodnutí viz blíže podkapitola 2.2.1.1).

V návaznosti na ne zcela dobře propracované znění ustanovení § 39 se domnívám, že v praxi bude možné použití jakéhokoliv omezovacího prostředku v jakékoliv fázi zvládnutí neklidného pacienta, a to bez ohledu na jeho aktuální stav. Bude tedy zcela a pouze na uvážení lékaře, jaký prostředek použije, a to bez ohledu na to, že takový prostředek nebude

⁴⁸⁹ VOP: *Zpráva z následných návštěv psychiatrických léčeben*, 2010, para 24

⁴⁹⁰ Ibidem

⁴⁹¹ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 123

⁴⁹² Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*, para 96-97

např. úplně nejvhodnějším a že by mohl být třeba nahrazen prostředkem jiným, méně invazivním. Lékař či jiný zdravotnický personál nebude mít ani povinnost se pokusit takto rozrušeného pacienta zklidnit nejprve slovem (výzvou) a bude moci ihned přistoupit k použití jakéhokoliv z taxativně vymezených prostředků. Co z doporučení CPT v tomto ustanovení dále chybí, je požadavek směřující na každé zdravotnické zařízení k vedení speciální evidence o použití omezovacího prostředku, která by nebyla součástí zdravotnické dokumentace. Naopak, přijaté ustanovení se spokojuje pouze s povinností lékaře zaznamenat použití omezujícího prostředku do zdravotnické dokumentace. Ve světle názoru ECtHR ve věci *Bureš proti České republice* se dá tvrdit, že zaznamenání použití omezujícího prostředku do příslušné dokumentace je stejně důležité jako jeho správné použití. Díky přesným záznamům, které jsou schopny prokázat důvod použití prostředku, délku jeho trvání, podrobnosti jeho použití či stav daného pacienta před, v průběhu a po použití opatření, mohou totiž státní orgány prokázat, že jeho použití bylo za dané situace skutečně zcela ospravedlnitelné a proporcionální danému účelu.⁴⁹³ Vzhledem k tomu, že povinnost prokázání nezbytnosti použití omezujícího opatření náleží státu, pokud se mu to nepodaří, je potřeba k odpovědnosti volat samotný stát za nedodržení existující mezinárodní a vnitrostátní úpravy týkající se jejich použití.

Zákon o zdravotních službách lze z výše uvedených důvodů proto označit za zklamání, neboť neodpovídá požadavkům CPT, veřejného ochránce práv či stanovisku ECtHR. Neinspiroval se ani metodickým pokynem Ministerstva zdravotnictví z roku 2009. Srovnáme-li dále právní úpravu omezujících opatření v zákoně o zdravotních službách s úpravou obsaženou v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, nezbyvá než konstatovat, že navrhovaná právní úprava v oblasti zdravotnictví nedosahuje ani z části propracovanosti úpravy obsažené v zákoně o sociálních službách. K tomuto negativnímu hodnocení lze také kritizovat zachování používání síťových lůžek, jež jsou i nadále v zákoně o zdravotních službách ponechána.⁴⁹⁴ Požadavek na odstranění jejich používání je totiž, jak bude vysvětleno níže, dalším z požadavků, o který CPT již dlouhá léta usiluje.

⁴⁹³ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*, para 100 a 103

⁴⁹⁴ § 39 odst. 1) písm. c) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

5.2.2 Problematika používání klecových a sít'ových lůžek

V souvislosti s používáním omezujících opatření se v minulosti na Českou republiku snesla kritika CPT také z důvodu používání klecových a sít'ových lůžek v ústavech sociální péče a psychiatrických léčebnách.⁴⁹⁵ Klecová a sít'ová lůžka byla používána zejména za účelem omezení pohybu rozrušených nebo agresivních pacientů/chovanců, jakož i k zabránění případným pádům a poraněním či noční dezorientaci. CPT se dále nelíbilo, že tito pacienti byli často umíst'ováni společně s dalšími pacienty/chovanci a byli tedy při umístění do klecového či sít'ového lůžka vystaveni pohledům ostatních osob. Takovou situaci označil CPT za ponižující z pohledu takto umístěného pacienta. Kromě samotného používání klecových a sít'ových lůžek bylo problémem také to, že sami zaměstnanci těchto zařízení CPT přiznali, že by bylo možné se jejich použití vyhnout, kdyby tato zařízení disponovala větším počtem zaměstnanců. Jen těžko se lze domnívat, že by mohla být tato argumentace pro CPT uspokojující.

Z výše uvedených důvodů vyzval CPT, aby orgány ČR upustily od používání klecových lůžek, která dle jeho názoru nejsou vhodným prostředkem zacházení s rozrušenými pacienty/chovanci. Ve vztahu k sít'ovým lůžkům CPT dodal, že jejich používání by mělo být taktéž co nejdříve ukončeno, nicméně na jejich okamžitém upuštění netrval. To bylo dáno především argumentací českých orgánů, že od používání sít'ových lůžek nelze okamžitě upustit, neboť jde o opatření, která zabraňují v první řadě poranění pacienta, a dále, že vzhledem k aktuálnímu nedostatečnému personálnímu stavu v dotčených zařízeních by bylo nevhodné od takových opatření s okamžitou platností upustit. CPT byl však ujištěn, že tato lůžka jsou a budou používána pouze po dočasnou a nezbytnou dobu.⁴⁹⁶ Na základě této záruky CPT tedy souhlasil, aby se od používání sít'ových lůžek upustilo postupně. Vyzval zároveň české orgány, aby do doby, než dojde k definitivnímu upuštění od jejich používání, přijaly alespoň opatření, která zajistí, že takto umístěné osoby nebudou na očích ostatních pacientů a budou zároveň pod odpovídajícím dozorem personálu. Zdůraznil zároveň, že existují jiné a vhodnější prostředky k zajištění bezpečnosti osob než používaná sít'ová lůžka.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002* (CPT/Inf (2004) 4), para 127-128

⁴⁹⁶ ČR: *Zpráva o plnění doporučení CPT v roce 2003, která vyplynula z návštěvy CPT v ČR v roce 2002*, s. 31-32; a také *Zpráva o plnění doporučení CPT v roce 2005, vyplývající z návštěvy tohoto výboru v ČR v roce 2002*, s. 21-22

⁴⁹⁷ CPT: *Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30. dubna 2002* (CPT/Inf

Od roku 2007 se přestala zcela používat klecová a síťová lůžka v oblasti sociální péče.⁴⁹⁸ Jedinými přípustnými omezujícími opatřeními pro zklidnění pacienta se dle ustanovení § 89 odst. 4 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, staly fyzické úchopy, umístění osoby do místnosti zařízené k bezpečnému pobytu či použití léků na základě ordinace lékaře.⁴⁹⁹ Ve vztahu ke zdravotnickým zařízením vláda ČR v roce 2006 informovala CPT ve své následné zprávě z roku 2005,⁵⁰⁰ že používání klecových lůžek ve zdravotnických zařízeních bylo na základě pokynu ministra zdravotnictví zakázáno, nicméně používání síťových lůžek i nadále přetrvává. CPT byl však ujistěn, že i zde dochází k postupnému upouštění od jejich používání a ředitelé zdravotnických zařízení byli požádáni o postupné zřizování místností speciálně vybavených proti možnému poranění neklidných pacientů tak, aby bylo možné od používání síťových lůžek do konce roku 2004 upustit.⁵⁰¹

Na druhou stranu, a v rozporu s tvrzením vlády o cíli upustit od používání síťových lůžek ke konci roku 2004, bylo Ministerstvem zdravotnictví v roce 2005 vydáno Metodické opatření k používání omezovacích prostředků u pacientů v psychiatrických zařízeních ČR.⁵⁰² Toto opatření i nadále umožňovalo, aby jeden z prostředků omezujících pohyb pacientů bylo umístění pacienta v ochranném (síťovém) lůžku. Ani metodické opatření Ministerstva zdravotnictví z roku 2009, které nahradilo metodické opatření z roku 2005, však od používání síťových lůžek neustoupilo a uvádí síťová lůžka jako jeden z možných omezujících prostředků.⁵⁰³ Nově přijatý zákon o zdravotních službách v tomto postoji pokračuje a používání síťových lůžek jako jednoho z omezujících prostředků v ustanovení § 39 odst. 1) výslovně upravuje.

Ministerstvo zdravotnictví při projednávání nového zákona o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.) k používání síťových lůžek dodalo, že je přesvědčeno, že z klinického pohledu je absolutní zákaz síťových lůžek nevhodný a že jsou tato lůžka

(2004) 4), para 127-128

⁴⁹⁸ Nabytím účinnosti zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

⁴⁹⁹ Viz také Zpráva RLP o stavu lidských práv v České republice v roce 2006 schválena usnesením vlády č. 815 ze dne 18. července 2007, para 5.4.2

⁵⁰⁰ ČR: *Zpráva o plnění doporučení CPT v roce 2005, vyplývající z návštěvy tohoto výboru v ČR v roce 2002*, s. 22 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/CPT2002_Zprava2005_CZ_1.pdf> [ověřeno 25. července 2011]

⁵⁰¹ ČR: *Zpráva o plnění doporučení CPT v roce 2005, vyplývající z návštěvy tohoto výboru v ČR v roce 2002*, s. 22

⁵⁰² Ministerstvo zdravotnictví ČR: *Metodické opatření k používání omezovacích prostředků u pacientů v psychiatrických zařízeních České republiky*, Věstník MZČR 1/2005

⁵⁰³ Ministerstvo zdravotnictví ČR: *Metodické opatření k používání omezovacích prostředků u pacientů ve zdravotnických zařízeních ČR*, Věstník MZČR 7/2009, čl. I (1) c)

naopak vhodnějším, bezpečnějším a humánnějším prostředkem ke zvládnání velmi zmatených dementních pacientů, neboť jim pomáhají předcházet závažným komplikacím, pádům, zlomeninám apod.⁵⁰⁴ Toto tvrzení se rozchází s názorem CPT, který, jak bylo již výše popsáno, považuje síťová lůžka za nevhodný prostředek zacházení s rozrušenými pacienty.⁵⁰⁵ Ministerstvo zdravotnictví naopak takový názor odmítá a je přesvědčeno, že budou-li se síťová lůžka používat v souladu se zákonem, k porušení základních práv pacientů, za které byla ČR kritizována, nemůže dojít.⁵⁰⁶ Opomineme-li prvek důstojnosti a vhodnosti tohoto opatření, dá se polemizovat i nad otázkou bezpečnosti síťového lůžka. Jak Český helsinský výbor ve své zprávě o stavu lidských práv v České republice za rok 2011 uvádí, byl zaznamenán výskyt jednoho úmrtí oběšením v síťovém lůžku a tento případ není zdaleka jediným.⁵⁰⁷

Lze konstatovat, že zatímco v zařízeních sociální péče došlo na základě doporučení CPT k celkovému upuštění od používání klecových a síťových lůžek, ve zdravotnických zařízeních došlo k naplnění požadavků CPT pouze částečně, neboť se upustilo pouze od používání lůžek klecových. Síťová lůžka je možno i nadále používat ve zdravotnických zařízeních, a toto právo je nyní nově zaručeno předpisem zákonné síly. Z hlediska časové linie doporučení CPT a jeho realizace bych chtěla podotknout, že poprvé bylo toto doporučení CPT předloženo orgánům ČR v roce 2002. Ani po deseti letech však nedošlo k jeho plnému uskutečnění. Tuto délku nelze považovat za adekvátní požadavku CPT na postupné upouštění od používání síťových lůžek. Odpovídá spíše nečinnosti českých orgánů v této oblasti, a to zejména Ministerstva zdravotnictví, pod které oblast zdravotní péče spadá.

Ze strany CPT lze za takový postup českých orgánů očekávat silnou vlnu kritiky a vznesení opětovného požadavku na upuštění od jejich používání. Lze jen těžko připustit, že by se CPT s takovým zdůvodněním poskytnutým Ministerstvem zdravotnictví spokojil. O to víc, když v oblasti sociální péče jiné ministerstvo – Ministerstvo práce a sociálních věcí -

⁵⁰⁴ Viz k síťovým lůžkům argumentace Ministerstva zdravotnictví ve zvláštní části sněmovního tisku č. 405/0 k vládnímu návrhu zákona o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

⁵⁰⁵ Poprvé se tak stalo po návštěvě CPT v roce 2002. V roce 2006 CPT tento svůj požadavek dále zopakoval. (viz zprávy CPT pro vládu ČR z roku 2002 a 2006)

⁵⁰⁶ Viz k síťovým lůžkům argumentace Ministerstva zdravotnictví ve zvláštní části sněmovního tisku č. 405/0 k vládnímu návrhu zákona o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

⁵⁰⁷ Český helsinský výbor: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2011*, (Praha, červen 2012). [online]. Dostupné na WWW: <http://www.helcom.cz/dokumenty/ZLP_2011_CHV.pdf> [ověřeno 2. prosince 2012]

od používání síťových lůžek jako nehumánního způsobu zacházení s pacienty raději ustoupilo. Je nepravděpodobné, že by CPT svůj postoj radikálně přehodnotil.

Dle mého názoru je oblast používání omezujících opatření včetně síťových lůžek velice senzitivní, neboť je nad míru obtížné posoudit, zda zde skutečně dochází k jejich nadměrnému používání či zneužívání. V případech jejich použití a hodnocení míry nezbytného zásahu je potřeba vždy zvážit zájmy, které stojí na obou stranách. Na jednu stranu zde existuje právo pacienta na humánní zacházení, jakož i právo na nezasahování do jeho duševní a tělesné integrity či neomezování jeho svobody pohybu. Na stranu druhou zde existuje zájem a povinnost zdravotníků na ochranu jeho zdraví v případech, kdy by mohla být daná osoba nebezpečná sobě nebo svému okolí. Aby takový zásah do tělesné a duševní integrity dané osoby prostřednictvím omezujících opatření neporušil její právo na ochranu před nelidským a ponižujícím zacházením, či ochranu před zasahováním do její integrity, je potřeba zaručit, aby byl tento zásah skutečně veden lékařskou nezbytností, a byl přiměřený svému účelu. Ostatně, názor ECtHR na povahu používání omezujícího opatření byl již založen rozhodnutím Soudu ve věci *Bureš proti České republice*.⁵⁰⁸ Ačkoliv je dle Soudu možné použití omezujícího opatření za určitých okolností ospravedlnit, stát má vždy povinnost zajistit, aby použití takového opatření bylo vždy vykonáno v souladu s existujícími pravidly a bylo přiměřené účelu, kterým je zabránění aktuálně hrozícího ohrožení života či zdraví dané osoby nebo jejího okolí. V každém případě má však stát povinnost prokázat, že lékařská (terapeutická) nezbytnost takového zákroku byla v inkriminovanou dobu přesvědčivě prokázána.⁵⁰⁹

K porušení čl. 3 ECHR z hlediska výkonu lékařského zákroku judikatura ECtHR vyžaduje, aby bylo prokázáno, že daný zákrok nebyl lékařsky nezbytný a že procesní práva pacienta nebyla respektována.⁵¹⁰ S ohledem na způsob a délku použití takových opatření, jakož i na aktuální situaci, ve které je omezující opatření na osobě aplikováno, lze zaujmout názor, že pokud by bylo používání omezujících opatření zneužíváno a používáno například po dobu delší, než je skutečně nezbytné či by bylo používáno na pacientech, u kterých jejich zdravotní stav tento zásah nevyžaduje, z důvodu zranitelnosti dané osoby a její závislosti na zdravotnickém personálu daného zařízení, by mohlo takové použití omezujícího opatření

⁵⁰⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*

⁵⁰⁹ Ibidem, para 87

⁵¹⁰ Viz např. rozsudek ECtHR ze dne 5. dubna 2005 ve věci č. 54825/00 *Nevmerzhijsky proti Ukrajině*, para 94-

dosáhnout míry nelidského a ponižujícího zacházení v rozporu s čl. 3 ECHR. Pacient se totiž stává pouhým objektem v rukou zdravotníků, což má velmi ponižující efekt samo o sobě.⁵¹¹

Omezující opatření se však může dotýkat i práva na respektování soukromého a rodinného života dle čl. 8 ECHR, neboť to v sobě zahrnuje i ochranu tělesné a duševní integrity.⁵¹² Vzhledem k tomu, že omezující opatření je zásahem, který se přímo tělesné a duševní integrity dotýká, neboť jejich použitím je osoba nejenom omezena ve svém pohybu, ale také zasáhnuta z psychické stránky, lze takový zákrok hodnotit i z hlediska čl. 8 ECHR. Podle Soudu spadá jakákoliv forma nuceného lékařského zákroku do rozsahu čl. 8 ECHR právě z důvodu zásahu do tělesné a duševní integrity. Soud v tomto ohledu judikoval, že „*lidské tělo tvoří ten nejintimnější aspekt soukromého života. Proto nucené lékařské zásahy, i když jsou pouze menšího rázu, tvoří zásah do tohoto práva.*“⁵¹³ Právo na respektování soukromého a rodinného života však není právem absolutním a může být omezeno. Odstavec 2 čl. 8 ECHR stanoví podmínku, že takové omezení musí být v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Ve znění tohoto odstavce je možno tedy povolit nucené lékařské zákroky v případech, kdy sledují legitimní cíl. Tím je především ochrana zdraví dané osoby či ochrana práv a svobod druhých.

Vzhledem k tomu, že v současné době v České republice již existuje zákonný rámec výkonu a použití omezujících opatření, první podmínka stanovená odst. 2 čl. 8 ECHR je splněna. Pokud by proto chtěl někdo namítat, že tento zásah odporuje čl. 8 ECHR, musel by prokázat, že použití omezujícího opatření lékařem nesměřovalo k legitimnímu cíli, kterým byla právě ochrana zdraví dané osoby (pacienta). Pokud by se tento fakt podařilo prokázat, dalo by se konstatovat porušení čl. 8 ECHR na základě nepřiměřeného zásahu do soukromého a rodinného života (ve smyslu neoprávněného zásahu do duševní a tělesné integrity).

Závěrem lze shrnout, že pro používání omezujících opatření je esenciální stanovit přesná pravidla. Vzhledem k tomu, že se jedná o zásadní zásah do osobnostních práv člověka, právní úprava by měla být přesná a jasná, aby došlo k vyloučení jejich nadměrného

⁵¹¹ Srovnej např. názor Soudu na povahu osoby, která se stává objektem v rukou veřejné moci v rozsudku ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrer proti Spojenému království*, para 33

⁵¹² Rozsudek ECtHR ze dne 15. prosince 1997 ve věci č. 20972/92 *Raninen proti Finsku*, para 63

⁵¹³ Rozsudek ECtHR ze dne 22. července 2003 ve věci 24209/94 *Y. F. proti Turecku*, para 33

či zbytečného používání. Ačkoliv v České republice tato právní úprava nově existuje, jak již jsem zmínila výše, některé její části nejsou ideální a k dosažení uspokojivého stavu je potřeba je ještě více upřesnit. Jedná se zejména o stanovení přesnějších pravidel pro volbu a použití omezujících opatření lékařem. Mělo by dále dojít k výslovnému upravení požadavku, aby se při použití omezujících opatření vždy začalo od těch méně invazivních, a pouze v těch případech, kdy tato nejsou vzhledem k momentálnímu stavu pacienta dostatečná, přejít k invazivnějším a restriktivnějším způsobům. Domnívám se, že vedení speciální evidence, do které by se zaznamenával nejenom typ použitého omezujícího opatření, ale také způsob jeho použití, délka trvání, jeho efekt a hodnocení, by mohlo taktéž pomoci větší jistotě z hlediska oprávněnosti jejich použití. Inspiraci ke změnám zákonné úpravy by si Ministerstvo zdravotnictví mohlo vzít od Ministerstva práce a sociálních věcí, které podmínky používání omezujících opatření v zařízeních sociální péče uspokojivě upravilo v zákoně o sociálních službách.⁵¹⁴

5.3 Otázka oprávnění CPT k nahlížení do zdravotnické dokumentace bez souhlasu pacientů

V roce 2008 byl delegaci CPT při její návštěvě České republiky odmítnut ze strany Psychiatrické léčebny v Horních Bečkovcích přístup do zdravotnické dokumentace pacientů bez souhlasu těchto osob. Ředitel psychiatrické léčebny členům delegace CPT odmítl přístup k dokumentaci na základě oběžníku tehdy rozeslaného Ministerstvem zdravotnictví s poukazem na to, že CPT není subjektem oprávněným k nahlížení do zdravotnické dokumentace, neboť není uveden v taxativním výčtu subjektů uvedených v ustanovení § 67b odst. 10 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.⁵¹⁵ Ačkoliv delegace CPT argumentovala, že jí právo přístupu ke zdravotnické dokumentaci vyplývá *ipso facto* již na základě čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT, ředitel tato tvrzení nepřijal a přístup do zdravotnické dokumentace delegaci neumožnil. V návaznosti na tyto skutečnosti se rozhořel spor mezi ministrem pro lidská práva a RLP na jedné straně a Ministerstvem zdravotnictví na straně druhé o interpretaci čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT, který vyžaduje, aby smluvní strana ECPT poskytla CPT všechny informace jí dostupné, které jsou pro CPT nezbytné k uskutečnění jeho úkolu. Zatímco ministr pro lidská práva, Rada vlády ČR pro lidská práva, jakož i Ministerstvo

⁵¹⁴ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (ustanovení § 89)

⁵¹⁵ CPT: *Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonala CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008* (CPT (2008) 38), para 8 a 9 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/report-cpt--czech-rep--2008-_czech_.pdf> [ověřeno 25. července 2011]

zahraničních věcí chápali význam tohoto ustanovení shodně s CPT, čili jako zmocňující delegaci CPT mimo jiné také k nahlížení do zdravotnické dokumentace, a to i bez souhlasu samotných pacientů, Ministerstvo zdravotnictví odmítalo připustit, že by CPT právo přístupu do zdravotnické dokumentace již na základě tohoto ustanovení měl.

Tento spor se ještě více vyhroutil při mimořádné návštěvě České republiky výborem CPT v roce 2009. Návštěva ČR byla výborem CPT uskutečněna převážně z toho důvodu, aby se otázka interpretace čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT s konečnou platností vyřešila. Ani při této návštěvě však členům delegace nebyl umožněn přístup do zdravotnické dokumentace a poté, co s odkazem na stanovisko Ministerstva zdravotnictví vězeňská nemocnice Vazební věznice Praha Pankrác odmítla členy delegace ke zdravotnické dokumentaci konkrétních vězňů pustit, delegace předčasně ukončila svou návštěvu tohoto zařízení.⁵¹⁶ Ani jednání delegace CPT na Ministerstvu zdravotnictví nepřineslo pozitivní výsledky, neboť to setrvalo na svém názoru vyjádřeném již ve Vyjádření vlády z roku 2008, že „nelze z relativně vágního ustanovení Úmluvy o přístupu k informacím dovodit přístup ke zdravotnické dokumentaci a této úpravě dát přednost před českou právní úpravou danou zákonem č. 20/1966 Sb.“⁵¹⁷ Ministerstvo znovu odkázalo na poslední větu čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT, která stanoví, že CPT „při vyžadování informací vezme na zřetel příslušná pravidla vnitrostátního práva a profesionální etiky.“ Hlavním důvodem pro odmítnutí přístupu ke zdravotnické dokumentaci byl ze strany Ministerstva zdravotnictví požadavek na zajištění adekvátní ochrany osobních údajů a práv pacientů, což by dle názoru ministerstva mohlo být přístupem delegace CPT ohroženo. Z tohoto důvodu Ministerstvo zdravotnictví zaujalo postoj, že není možné umožnit delegaci CPT přístup do zdravotnické dokumentace z důvodu ochrany osobních údajů, neboť CPT není uveden v taxativním výčtu subjektů oprávněných k nahlížení do zdravotnické dokumentace bez souhlasu pacientů dle ustanovení § 67b odst. 10 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

⁵¹⁶ CPT: Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 23. října 2009 (CPT (2009) 73), para 6

⁵¹⁷ ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 25. března až 2. dubna 2008, s. 2 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/czech-response--cpt--2008-_czech_.pdf> [ověřeno 25. července 2011]

5.3.1 Interpretace čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT ve vztahu ke zdravotnické dokumentaci

Lze sice připustit, že čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT nestanoví explicitně povinnost smluvní strany umožnit delegaci CPT přístup ke zdravotnické dokumentaci. To však neznamená, že neexistence takové výslovné úpravy automaticky implikuje neexistenci této povinnosti. Rozhodnutí, zda zdravotnická dokumentace spadá mezi ty dostupné informace, které je smluvní strana ECPT povinna CPT dle čl. 8 ECPT poskytnout, je potřeba učinit vzhledem k celkové povaze a účelu úmluvy ECPT, jakož i k mandátu CPT samotnému. CPT tak například argumentoval ve zprávě z návštěvy Nizozemí, že umožnění přístupu k informacím dle ECPT zahrnuje zároveň i umožnění přístupu k lékařské dokumentaci, neboť ta má pro CPT zásadní význam pro uskutečnění jeho úkolu. CPT zároveň připustil, že ačkoliv je pravděpodobné, že CPT bude muset při vyžadování a získávání takových informací respektovat pravidla vnitrostátního práva a národní etiky, odmítnutí umožnění CPT přístupu k takovým informacím bude CPT považováno za neospravedlnitelné.⁵¹⁸

CPT ve snaze vyřešit odlišné názory na interpretaci čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT také poukazoval na výkladovou zprávu k ECPT (*explanatory report*).⁵¹⁹ Ta ve vztahu k čl. 8 ECPT uvádí, že: „*Pododstavec d) zavazuje strany poskytovat výboru informace, které mají k dispozici a které výbor potřebuje pro plnění svého úkolu. Přístup k informacím bude mít zjevně velkou důležitost pro výbor. Současně se uznává, že v členských státech mohou platit specifická pravidla týkající se prozrazení informací. Proto výbor, když žádá od strany informace, je ze své strany povinen brát ohled na příslušná pravidla národních zákonů a profesionální etiky (obzvláště na pravidla týkající se ochrany údajů a na pravidla lékařského tajemství). Předpokládá se, že možné potíže v této oblasti budou vyřešeny v duchu vzájemného porozumění a spolupráce, na kterém je Úmluva založena.*“⁵²⁰

Je patrné, že se CPT sám pokouší ustavit jistou míru rovnováhy mezi právem CPT kontrolovat praxi států z hlediska výskytu forem špatného zacházení a mezi jeho povinností respektovat úpravu takové kontroly ve vnitrostátním právu daného státu. Není však přijatelné, aby vnitrostátní právo znemožňovalo či přímo zamezovalo výkon mandátu CPT. To by bylo

⁵¹⁸ CPT: *Zpráva CPT pro vládu Nizozemského království o návštěvě Nizozemského království, kterou CPT vykonal v únoru 2002*, (CPT/Inf (2002) 30, para 7

⁵¹⁹ Council of Europe: *ECPT: Text of the Convention and Explanatory Report* (CPT/Inf/C (2002) 1) [online].

Dostupné na WWW: <<http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-convention.pdf>> [ověřeno 25. července 2011]

⁵²⁰ Rada Evropy: *CPT: Výkladová zpráva k ECPT*, odst. 64

nutně v rozporu se závazky, které na sebe smluvní strany touto mezinárodní úmluvou vzaly. Z výkladové zprávy je zjevné, že si je CPT vědom, že s aplikací čl. 8 ECPT mohou vzniknout problémy. Vyjadřuje zároveň přání, aby tyto problémy byly řešeny v duchu vzájemné spolupráce. Je nutno dále podotknout, že ani výkladová zpráva neobsahuje vymezení toho, co se považuje za informace, které má smluvní strana povinnost CPT poskytovat. Lze tedy dojít k závěru, že informacemi ve smyslu čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT mohou být veškeré možné údaje a dokumenty, které mohou být z hlediska výkonu mandátu pro CPT relevantní.

Při hodnocení toho, zda zdravotnická dokumentace skutečně spadá do rozsahu čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT, si můžeme pomoci také výkladovými pravidly obsaženými ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu, kterou je Česká republika vázána.⁵²¹ Čl. 31 Vídeňské úmluvy stanoví, že „*smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy.*“⁵²² Zřetel se má však zároveň vzít i na takovou interpretaci smlouvy, jež byla založena jakoukoliv pozdější dohodou stran či jejich praxí při provádění smlouvy.⁵²³

V návaznosti na tyto požadavky je tedy nutné provádět ECPT v dobré víře a při její interpretaci přihlédnout k jejímu předmětu a účelu, kterým je posílit ochranu osob před mučením a před nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Mandát CPT, který je mu svěřen k tomuto účelu, pak spočívá ve vykonávání návštěv smluvních stan. To, proč CPT považuje zdravotnickou dokumentaci za významný zdroj informací o možném výskytu špatného zacházení u konkrétních osob spočívá hlavně v tom, že v ní mohou být obsaženy informace o zraněních, která tato osoba utrpěla v daném zařízení. Z těchto zranění, jejich rozsahu, umístění na těle osoby či z dalších doprovodných znaků může CPT usuzovat, jakým způsobem bylo takové zranění učiněno a zda by se mohlo jednat o výskyt špatného zacházení. Zdravotnická dokumentace se stává o to víc důležitější v případech, kdy CPT obdrží konkrétní stížnost či podezření ze špatného zacházení. Vzhledem k tomu, že se často jedná např. o stížnosti osob na vězeňský či jiný personál, policistu apod., mohl by pak požadavek na vyžadování souhlasu zranitelé osoby, jejíž identita by tak byla prozrazena dozorujícímu personálu, znamenat její vystavení ještě většímu nebezpečí špatného zacházení ze strany

⁵²¹ Vídeňská úmluva o smluvním právu vyhlášená vyhláškou ministra zahraničních věcí pod č. 15/1988 Sb.

⁵²² Vídeňská úmluva o smluvním právu, čl. 31

⁵²³ Čl. 31 (3) Vídeňské úmluvy o smluvním právu

těchto osob. I z tohoto důvodu by bylo možno argumentovat, že při vytváření této úmluvy bylo záměrem zahrnout do čl. 8 odst. 2 písm d) i dokumentaci zdravotnickou. Kdyby tomu tak nebylo, těžko by bylo možno obhájit umožňování CPT například nahlížení do spisové dokumentace v trestním řízení, což je běžnou praxí a děje se právě na základě tohoto ustanovení. Stejně tak jako zdravotnická dokumentace, i dokumentace o trestním řízení může obsahovat citlivé a osobní údaje, jakož i údaje o zdravotním stavu konkrétní osoby. Jak bude vysvětleno dále, případaná otázka střetu s ochranou osobních údajů zde nebude narušena, neboť CPT je vázán povinností mlčenlivosti a pravidlem důvěrnosti svých šetření.

Podíváme-li se na možnost založené praxe či dohody smluvních stran úmluvy při výkladu ECPT, jak předvídá čl. 31 odst. 3 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, je významné poukázat na to, že skoro všechny smluvní strany ECPT přístup do zdravotnické dokumentace delegaci CPT s odkazem na čl. 8 odst. 2 písm. d) umožňují.⁵²⁴ Takový postoj smluvních stran lze považovat za založenou praxi. To, že se Česká republika touto praxí v minulosti řídila, potvrzuje také sdělení CPT obsažené v jeho zprávě z návštěvy ČR v roce 2008.⁵²⁵ CPT zde tvrdí, že ČR v minulosti delegacím CPT přístup ke zdravotnické dokumentaci osob omezených na svobodě poskytovala. První problém byl zaznamenán až v roce 2008 v souvislosti s návštěvou Psychiatrické léčebny Horní Bečkovice. Teprve až od tohoto incidentu začaly české orgány přístup CPT ke zdravotnické dokumentaci odmítat.

Na druhou stranu je třeba připustit, že otázka přístupu ke zdravotnické dokumentaci nebyla zcela bezproblémová ani v některých ostatních smluvních státech ECPT. V minulosti se stejný problém vyskytl např. v Belgii a v Nizozemí. I zde právo přístupu CPT ke zdravotnické dokumentaci naráželo na nedostatečnou vnitrostátní právní úpravu. Výše uvedené státy však vyřešily tento problém na úrovni dialogu s CPT a v souladu s principem spolupráce a rozhodly se změnit své vnitrostátní právní předpisy tak, aby plně odpovídaly požadavkům vyplývajícím z ECPT.⁵²⁶

⁵²⁴ Jak je možno zjistit z jednotlivých zpráv CPT z návštěv smluvních stran

⁵²⁵ CPT; *Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008*, (CPT (2008) 38), para 8

⁵²⁶ K bližší úpravě řešení této problematiky v Nizozemí a Belgii viz dále *Vyjádření vlády Nizozemského království ke zprávě, kterou CPT zpracoval po návštěvě Nizozemského království ve dnech 4. až 14. června 2007* (CPT/Inf (2009) 7), str. 7 a *Zpráva CPT po návštěvě Belgického království ve dnech 14. až 23. listopadu 1993* (CPT/Inf (94) 15), para. 8

Vídeňská úmluva o smluvním právu smluvní straně dále také zakazuje, aby se dovolávala ustanovení svého vnitrostátního práva jako důvodu pro neplnění smlouvy.⁵²⁷ To Ministerstvo zdravotnictví vlastně činilo, neboť argumentovalo, že není možno umožnit CPT přístup ke zdravotnické dokumentaci mimo jiné také z důvodu, že tento výbor není vyjmenován v taxativním výčtu subjektů podle ustanovení § 67b odst. 10 zákona č. 20/1966 Sb., a proto by mohlo dojít k porušení ochrany osobních údajů takových osob. Je potřeba si uvědomit, že ochrana osobních údajů nemůže být činností CPT narušena, a to hned z několika důvodů. Předně je nutno připomenout, že CPT funguje na základě principu důvěrnosti a je tedy vázán v souladu s čl. 11 ECPT povinností mlčenlivosti. Zprávy CPT, jakož i vyjádření smluvní strany k těmto zprávám, nemohou být CPT zveřejněny, nedá-li k tomu smluvní strana výslovný souhlas. Nicméně, i když bude smluvní stranou ke zveřejnění zprávy souhlas udělen, nesmí být zveřejněny žádné osobní údaje, nedá-li k tomu souhlas dotčená osoba.⁵²⁸ Z tohoto důvodu se není potřeba bát, že by byly jakékoliv osobní a citlivé údaje vyzrazeny. Je zároveň praxí CPT, že ve svých zprávách a doporučeních volí anonymní formu popisování konkrétních osob, aby tak zaručil jejich maximální ochranu. Proto zde nalezneme jejich označení pouze obecným názvem, jako např. vězeň, pacient, chovanec apod. Je nutné si také uvědomit, že CPT funguje jako mechanismus, který má za cíl posilovat ochranu zranitelných osob, nikoliv jim škodit. Proto je velice nepravděpodobné, že by prozrazoval citlivé osobní údaje či s nimi jinak neoprávněně zacházel.

5.3.2 Vývoj pozice Ministerstva zdravotnictví po návštěvě CPT v roce 2009 a intervence ostatních státních orgánů

Ačkoliv návštěva CPT v roce 2009 znamenala z hlediska řešení otázky přístupu ke zdravotnické dokumentaci spíše neúspěch, došlo alespoň k částečné změně striktně odmítavé pozice Ministerstva zdravotnictví. Ministryně zdravotnictví totiž po intenzivních jednáních s delegací CPT přislíbila, že novelizuje zákon o péči o zdraví lidu tak, aby byl CPT zařazen mezi subjekty vyjmenované v ustanovení § 67b odst. 10 zákona o péči o zdraví lidu.⁵²⁹

⁵²⁷ Čl. 27 Vídeňské úmluvy o smluvním právu

⁵²⁸ Čl. 11 ECPT

⁵²⁹ CPT: *Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 23. října 2009* (CPT (2009) 73), para 8

V přípravě zmíněné novely však bylo Ministerstvo zdravotnictví velmi pasivní a ani tlak vznášený CPT jej k větší aktivitě nepřiměl. Iniciátorem návrhu slibované novely se stal tehdejší ministr pro lidská práva, který připravil a předložil vládě návrh svůj. Tato iniciativa navazovala na podnět Rady vlády ČR pro lidská práva, na kterém RLP (a Výbor RLP proti mučení) začali pracovat ještě před mimořádnou návštěvou CPT uskutečněnou v říjnu 2009.⁵³⁰ Tento podnět se pokoušel realizovat doporučení CPT týkající se nahlížení do zdravotnické dokumentace vyjádřená po návštěvě CPT v roce 2008.⁵³¹ Ministr pro lidská práva jej v roce 2010 přepracoval a předložil do meziresortního připomínkového řízení přímo návrh novely zákona o péči o zdraví lidu, na základě kterého mělo být do ustanovení § 67b odst. 10 zákona č. 20/1966 Sb. doplněno písmeno q), opravňující CPT a také SPT⁵³² k nahlížení do zdravotnické dokumentace bez souhlasu pacientů.

Až tento návrh přiměl Ministerstvo zdravotnictví k větší aktivitě. To však navrhované znění písmena q) zásadně odmítlo a připravilo návrh svůj.⁵³³ Na rozdíl od návrhu předloženého ministrem pro lidská práva se však návrh Ministerstva zdravotnictví nevyrovnal s postavením mezinárodních úmluv v českém právním řádu v souladu s čl. 10 Ústavy ČR,⁵³⁴ upravující aplikační přednost mezinárodních úmluv před zákonem. Z neodůvodněných důvodů zužoval totiž právo přístupu ke zdravotnické dokumentaci na pouze ty členy CPT, kteří jsou zdravotnickými pracovníky.⁵³⁵ Takové znění odporovalo samotnému požadavku vyplývajícímu z čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT, který žádné omezení v tom, kdo z delegace CPT má mít či nemít přístup k informacím nestanoví. Mimoto návrh Ministerstva zdravotnictví vůbec nepřipouštěl, aby do dokumentace mohli nahlížet s členy CPT také např. znalci a tlumočníci, kteří pravidelně tvoří součást delegace. Taková selekce však není nijak podložená, neboť ani ostatní členové delegace nepředstavují riziko porušení ochrany osobních údajů těch osob, které s nimi přijdou do kontaktu. Čl. 13 ECPT totiž zakotvuje časově

⁵³⁰ RLP: *Podnět RLP k nahlížení do zdravotnické dokumentace*, 2009 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/Podnet-k-nahlizeni-do-zdravotnicke-dokumentace.pdf>> [ověřeno 25. července 2011]

⁵³¹ Podnět předložil Radě vlády pro lidská práva Výbor RLP proti mučení a ta jej schválila na svém zasedání dne 18. října 2009.

⁵³² Výbor SPT byl zde zařazen taktéž, neboť jeho mandát je téměř totožný jako mandát CPT. Vzhledem k tomu, že SPT doposud ČR nenavštívil, existovaly zde obavy, aby se SPT v případě, kdy by takováto návštěva proběhla, nepotýkal s podobnými problémy s nahlížením do zdravotnické dokumentace, jak tomu bylo u CPT. Tedy za účelem předejití případným komplikacím byl do této novely zařazen spolu s CPT i SPT.

⁵³³ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009, s. 62-63

⁵³⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁵³⁵ Výbor RLP proti mučení: *Zápis z druhého zasedání výboru ze dne 19. února 2010*, bod 2; a dále *Zápis ze třetího zasedání výboru ze dne 19. března 2010*, bod 2; [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 25. července 2011].

neomezenou povinnost mlčenlivosti nejenom členům CPT, ale také znalcům a dalším osobám pomáhajícím výboru. Mimoto se na všechny tyto osoby vztahuje i zmiňovaný čl. 11 ECPT, který předvídá, že „*veškeré informace shromážděné Výborem v souvislosti s jeho návštěvou, jeho zpráva a konzultace se zúčastněnou stranou, jsou důvěrné.*“

V souvislosti s oběma předloženými podněty proběhly mezi úřadem ministra pro lidská práva (a později úřadem zmocněnce pro lidská práva)⁵³⁶ a Ministerstvem zdravotnictví dlouhá jednání. Ke změně stanoviska Ministerstva zdravotnictví přispěla nakonec i podpora Ministerstva zahraničních věcí a Stálé mise České republiky při Radě Evropy ve Štrasburku, které se diskuze nad tímto tématem také účastnily.⁵³⁷ Díky všem těmto tlakům se v červnu 2010 podařilo schválit Vyjádření vlády ke zprávě CPT z roku 2009, ve kterém se vláda přiklonila k interpretaci ECPT, že čl. 8 odst. 2 ECPT je možno skutečně vykládat způsobem, který CPT přístup ke zdravotnické dokumentaci umožňuje. Vzhledem k tomu, že ani jeden návrh k novelizaci zákona o péči o zdraví lidu nebyl vládě do té doby předložen, zavázala se vláda zároveň, že při dalších návštěvách CPT zajistí, aby byl přístup všem členům delegace ke zdravotnické dokumentaci napříště ve všech zařízeních umožněn. Vláda zároveň CPT přislíbila, že bude i nadále usilovat o přijetí legislativních změn, které toto oprávnění zakotví i do příslušného zákona.⁵³⁸

Z nejnovějšího vývoje je patrné, že tyto přísliby jsou pomalu realizovány. Ministerstvo zdravotnictví doplnilo do nově přijatého zákona o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.) pasáž umožňující CPT (jakož i SPT) přístup do zdravotnické dokumentace, a to i bez souhlasu konkrétního pacienta. Podle písmena n) ustanovení § 65 odst. 2) tak mají do zdravotnické dokumentace garantován přístup „*členové delegace CPT nebo členové delegace SPT, a to v rozsahu nezbytném pro splnění úkolu vyplývajícího*

⁵³⁶ Michael Kocáb, který zastával post ministra pro lidská práva, podal k 29. březnu po výzvě Strany zelených, která jej do vlády nominovala, demisi a post ministra již nebyl znovu obsazen. Dne 19. dubna 2010 však vláda odvolala tehdejšího zmocněnce pro lidská práva, Ing. Jana Litomiského, a na jeho post dosadila Michaela Kocába, který tak pokračoval v agendě, kterou jako ministr pro lidská práva prosazoval.

⁵³⁷ Výbor RLP proti mučení: *Zápis z druhého zasedání výboru ze dne 19. února 2010*, bod 2; a dále *Zápis ze třetího zasedání výboru ze dne 19. března 2010*, bod 2; [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 25. července 2011]

⁵³⁸ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 21. až 23. října 2009*, schváleno usnesením vlády č. 482 ze dne 21. června 2010, s. 2-3; [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/VYJADRENI-VLADY-2009-CZE.pdf>> [ověřeno 25. července 2011]

z mezinárodních smluv, kterými je ČR vázána a které upravují činnost výboru nebo podvýboru.“

Z hlediska znění tohoto písmene pozitivně hodnotím, že bylo nakonec přijato znění navrhané ministrem pro lidská práva, které neomezuje oprávněné osoby pouze na členy CPT, jak původně navrhovalo Ministerstvo zdravotnictví, a neklade ani žádné další podmínky. Takto navrhané ustanovení je tak plně v souladu s čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT a mandát CPT neomezuje. Zdá se, že Ministerstvo zdravotnictví nakonec skutečně přehodnotilo svou odmítavou pozici a přiklonilo se k interpretaci ECPT zastávané nejenom CPT samotným, ale také např. ministrem pro lidská práva, Ministerstvem zahraničních věcí a dalšími lidskoprávními odborníky. To ostatně podporuje i Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2010, která o tomto názorovém posunu Ministerstva zdravotnictví referuje.⁵³⁹

Domnívám se, že je velice dobré, že se podařilo tento spor vyřešit na úrovni dialogu a spolupráce. Ministerstvo zdravotnictví v tomto ohledu skutečně nemělo mnoho argumentů, kterými by svou odmítavou pozici ospravedlnilo. O to více pokud v minulosti přístup ke zdravotnické dokumentaci bez problémů umožňovalo. Ve prospěch CPT hrálo nejenom znění úmluvy ECPT, ale také výkladová pravidla Vídeňské úmluvy o smluvním právu a založená praxe mezi ostatními členskými státy ECPT, které přístup ke zdravotnické dokumentaci bez omezení CPT umožňují. Z jednání, kterých jsem se účastnila, jsem nabyla dojmu, že Ministerstvo zdravotnictví se až úzkostlivě pokoušelo ochránit osobní údaje pacientů bez toho, aniž by nad touto otázkou přemýšlelo v její komplexnosti. Zdálo se, že Ministerstvo zdravotnictví zapomnělo na úlohu a poslání CPT, kterým skutečně není zasahovat do práv zranitelných osob, ale naopak jim prostřednictvím své činnosti pomoci. Pokud bych přemýšlela nad riziky, které přístup CPT do zdravotnické dokumentace může přinést, skutečně nejsem sto žádná naleznout. CPT sice může v návaznosti na informace získané ze zdravotnické dokumentace iniciovat rozhovor s danou osobou, ta nicméně nemá povinnost svou situaci jakkoliv komentovat nebo se s CPT setkat. Pokud nebude chtít s CPT komunikovat, nikdo jí k tomu nemůže donutit. I informace, které se CPT ze zdravotnické dokumentace dozví, nemohou být dále použity takovým způsobem, aby bylo danou osobu možno identifikovat. I proto se domnívám, že risk průlomu osobních údajů a informací např. o zdravotním stavu je nepravděpodobný. Za dobu existence CPT se nestal případ, že by CPT

⁵³⁹ RLP: Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2010, s. 87

pustil na veřejnost informace, které by byly čistě osobního charakteru a měly by schopnost identifikovat danou osobu.

Ačkoliv se samozřejmě české orgány mohou někdy cítit, že se mezinárodní instituce snaží do jejich kompetencí až příliš zasahovat, měly by mít na paměti, že právě přijetím mezinárodních úmluv Česká republika vyslovila svůj souhlas být smlouvou vázána, dodržovat ji a podrobit se režimu, který je mezinárodní smlouvou založen. Proto jakékoliv následné výhrady ke znění smlouvy či interpretační nejasnosti ze strany jednotlivých státních orgánů by měly být řešeny v duchu plného respektování ustanovení těchto úmluv a s ohledem na základní princip *pacta sunt servanda*.

5.4 Problematika chirurgických kastrací sexuálních delikventů

Další velmi spornou otázkou, na kterou delegace CPT v průběhu svých návštěv v České republice narazila, je problematika provádění chirurgických kastrací sexuálních delikventů. CPT tomuto zákroku vytyká jeho spornou povahu z hlediska etiky a práva a odvolává se na ostatní evropské státy, které v průběhu let od výkonu tohoto zákroku postupně hlavně z etických důvodů upustily.⁵⁴⁰ Kromě toho CPT také zpochybňuje existenci svobodné volby a informovanosti sexuálního delikventa o zákroku a jeho následcích. Ve své zprávě z roku 2008 CPT přímo zmiňuje, že *„je pochybné, zda je souhlas s variantou chirurgické kastrace vždy skutečně svobodný a informovaný. Jak bylo během návštěvy zjištěno, může snadno nastat situace, kdy se pacienti nebo vězni spíše podvolí, než souhlasí, přičemž věří, že je to pro ně jediná dostupná možnost, jak se vyhnout trvalému zadržování. Nevratné lékařské zákroky by nikdy neměly být prováděny vězňům nebo jiným osobám omezeným ve své svobodě, pokud to není jasně nutné z lékařského hlediska“*.⁵⁴¹ CPT tomuto zákroku dále vyčítá jeho nevratnost, která má za následek ztrátu reprodukční funkce muže. Ze všech těchto výše uvedených důvodů označil CPT chirurgickou kastraci jako zákrok, který se svou povahou rovná ponižujícímu zacházení, a vyzval Českou republiku, aby s okamžitou platností používání chirurgické kastrace v kontextu léčby sexuálních delikventů ukončila.⁵⁴²

⁵⁴⁰ CPT: *Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008* (CPT (2008) 38), para 13 a násl.

⁵⁴¹ Ibidem, para 43

⁵⁴² Ibidem, para 44

Označení chirurgické kastrace za ponižující zacházení je velmi alarmující nařčení. Je třeba si uvědomit, že činnost CPT založená úmluvou ECPT vychází z čl. 3 ECHR, na který přímo v preambuli úmluva CPT odkazuje. Proto je nezbytné toto označení vykládat ve světle čl. 3 ECHR a judikatury ECtHR. Soud však doposud žádný takový případ nerozhodoval, a proto není prokázáno, zda by se skutečně mohlo jednat o zákrok, který dosahuje míry ponižujícího zacházení. Pokud by se však toto tvrzení prokázalo, není vyloučeno, že by Česká republika stála před závažným problémem z hlediska možných stížností na porušení čl. 3 ECHR směřovaných k Soudu od těch pacientů, kteří byli tomuto zákroku v souvislosti s léčbou své sexuální deviace v minulosti podrobeni.

Z hlediska zajištění ochrany základních lidských práv je však možné říci, že chirurgická kastrace má bezesporu vliv nejenom na psychiku člověka, ale také na jeho fyzickou stránku, důstojnost a kvůli své povaze zasahuje zásadním způsobem do rodinného a soukromého života. Z tohoto důvodu můžeme chirurgickou kastraci posuzovat nejenom na poli čl. 3 ECHR, ale také v rozsahu čl. 8 ECHR (právo na respektování rodinného a soukromého života) a dotýká se i čl. 12 ECHR (právo uzavřít manželství).

Před samotným hodnocením možného porušení výše uvedených článků ECHR je vhodné stručně načrtnout právní rámec, na základě kterého se chirurgická kastrace v ČR v minulosti prováděla. Do dubna 2012⁵⁴³ se chirurgická kastrace prováděla dle ustanovení § 27a zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Podle tohoto ustanovení bylo možno provést chirurgickou kastraci pouze na základě žádosti dané osoby a po schválení odbornou komisí, kterou tvoří právník, nejméně dva lékaři se specializací v příslušném oboru a dva další lékaři nezúčastnění na provádění lékařského zásahu. Ustanovení § 23 tohoto zákona k provedení tohoto zákroku dále vyžadovalo, aby k němu dal žadatel svobodný a informovaný souhlas, byl poučen o účelu a povaze tohoto zákroku, jakož i o jeho důsledcích, alternativách a rizicích. Nebylo tedy možné, aby se kastrace prováděla bez souhlasu a žádosti dané osoby.

Ačkoliv bylo možné se domnívat, že tyto zákonné záruky byly zcela dostačující, CPT argumentoval, že v jistých případech mají mezery. Tím měl na mysli především otázku svobodného a informovaného souhlasu v případech, kdy se jedná o osoby omezené na svobodě. CPT svobodnost takového souhlasu zpochybňuje, neboť ta může být ovlivněna hned

⁵⁴³ Kdy nabyl v účinnost nový zákon o specifických zdravotních službách (zákon č. 373/2011 Sb.)

několika faktory. Sexuální delikventi mohou být jednak ze strany zdravotnického personálu nabádáni k podrobení se takovému zákroku či dokonce k němu nuceni. CPT namítá, že tato osoba vlastně nezvažuje zákrok jako takový, ale volí v konečné fázi mezi svým budoucím osudem. Rozhoduje se totiž spíše mezi tím, zda si zákrokem vykoupí možnost pobytu na svobodě, anebo bude doživotně zadržována v konkrétním zařízení (nejčastěji se jedná o psychiatrické léčebny či zařízení zabezpečovací detence). Je proto sporné, jak by se takový sexuální delikvent zachoval, kdyby nebyl omezen na své svobodě a měl by se čistě svobodně rozhodnout, zda se chirurgické kastraci ze zdravotních a psychických důvodů podrobí.

5.4.1 Chirurgická kastrace jako ponižující zacházení v rozsahu čl. 3 ECHR

Vycházíme-li z judikatury Soudu ohledně hodnocení ponižujícího zacházení, je to takové jednání, „*kteřé v člověku vyvolává pocit hrubého pokoření před jinými osobami nebo před sebou samým, nutí ho jednat proti své vůli, nebo narušuje jeho psychickou nebo fyzickou odolnost.*“⁵⁴⁴ Jak již bylo zmíněno v kapitole první, nezbytným prvkem ponižujícího zacházení však nemusí být nutně úmysl danou osobu ponížít. Pro to, aby Soud konstatoval porušení čl. 3 ECHR z hlediska ponižujícího zacházení totiž postačí, aby se oběť cítila ponížena ve svých vlastních očích.⁵⁴⁵ ECtHR však bude vždy přihlížet k individuálním okolnostem daného případu, jakož i k tomu, zda daným jednáním nebyl překročen *minimální stupeň závažnosti*.

Ačkoliv Soud chirurgickou kastraci na poli čl. 3 ECHR ještě neposuzoval, můžeme si v této otázce vypomoci jeho hodnocením lékařských zákroků. Soud ve své judikatuře již několikrát vyjádřil názor, že je-li lékařský zákrok z lékařského hlediska terapeuticky nezbytný, nemůže být ponižujícím zacházením, a to ani tehdy, kdy bude vykonán bez souhlasu dané osoby. Soud však zde bude vždy zjišťovat, zda byla terapeutická nezbytnost zákroku v daný okamžik přesvědčivě zjištěna a zda daná osoba měla v tento moment dostatečné procesní záruky, které byly respektovány.⁵⁴⁶ Soud dále uvedl, že v rámci hodnocení, zda by se nemohlo jednat o ponižující zacházení, je zároveň důležité sledovat, zda v následku tohoto lékařského zákroku nedošlo ke zhoršení zdravotního stavu, neměl-li tento

⁵⁴⁴ Rozsudek ECtHR ze dne 18. ledna 1978 ve věci č. 5310/71 *Irsko proti Spojenému království*, para 167

⁵⁴⁵ Rozsudek ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrer proti Spojenému království*, para 30-35

⁵⁴⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 11. července 2006 ve věci č. 54810/00 *Jalloh proti Německu*, para 69

zárok trvalé následky pro zdraví pacienta či zda s ním nebyla spojena nadbytečná bolest a utrpení.⁵⁴⁷

Z judikatury ECtHR naopak nevyplývá jednoznačné stanovisko, zda souhlas se zdravotním zákrokem učiněný ve výkonu vazby, odnětí svobody či v jiném detenčním zařízení, je skutečně svobodný. Mělo by se však přihlížet ke způsobu a okolnostem, za kterých byl souhlas se zákrokem poskytnut, neboť tato osoba se díky svému umístění v konkrétním zařízení nachází ve zranitelném postavení. Tak tomu bylo např. v případě *Y.F. proti Turecku*, kde byla stěžovatelka ve vazbě donucena ke gynekologické prohlídce proti své vůli.⁵⁴⁸ Takové jednání označil Soud za porušující čl. 8 ECHR poskytující ochranu tělesné a duševní integrity jedince, nikoliv však za porušení čl. 3 ECHR.

Z hlediska relativně vysoké míry zranitelného postavení osoby zadržované v psychiatrické léčebně či zařízení zabezpečovací detence, která nemůže být v tomto typu zařízení zcela svobodná při svém rozhodování, jakož i vzhledem k nevratnosti chirurgické kastrace, která má ve většině případů negativní důsledky na zdraví pacienta, jakož i trvalé následky na jeho zdraví a intimní život, dalo by se souhlasit s názorem CPT, že takový zárok dosahuje minimálního stupně závažnosti, neboť může být ponižující. Nadto pokud posoudíme názor Soudu na povahu ponižujícího zacházení u lékařských zákroků ve věci *Jalloh proti Německu*,⁵⁴⁹ z tohoto rozhodnutí se dá dovodit, že všechny uvedené znaky (zhoršení zdravotního stavu, trvalé následky na zdraví pacienta, nevratnost zákroku, nadbytečná bolest a utrpení, spornost povahy svobodného souhlasu) jsou u výkonu chirurgické kastrace osob omezených na svobodě přítomny. Ze všech výše uvedených důvodů se proto domnívám, že zde existuje velká pravděpodobnost, že by takový lékařský zárok mohl být Soudem hodnocen jako ponižující zacházení v rozsahu čl. 3 ECHR.

5.4.2 Chirurgická kastrace jako porušení práva na respektování rodinného a soukromého života v rozsahu čl. 8 ECHR

Na rozdíl od zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení není právo na respektování rodinného a soukromého života upravené v čl. 8 ECHR právem absolutním. To znamená, že jej stát může za jistých okolností omezit. Aby nedošlo k porušení čl. 8 ECHR,

⁵⁴⁷ Ibidem, para 72 až 74

⁵⁴⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 22. července 2003 ve věci č. 24209/94 *Y.F. proti Turecku*, para 69

⁵⁴⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 11. července 2006 ve věci č. 54810/00 *Jalloh proti Německu*, para 72 až 74

může stát zasáhnout do tohoto práva pouze způsobem, který předvídá odst. 2 čl. 8 ECHR a předpoklady zde uvedené se musí uplatnit kumulativně. Obecně se musí jednat o zásah, který je v souladu se zákonem, nezbytný v demokratické společnosti a provádí se z jednoho z vymezených legitimních důvodů. Chirurgická kastrace se v České republice vykonávala na základě ustanovení § 27 zákona o péči o zdraví lidu. Zákonný podklad tedy pro tento zákrok máme. Zda je nezbytný v demokratické společnosti, je úvaha, která posuzuje, zda zájmy společnosti (spočívající v ochraně společnosti před nebezpečným sexuálním deviantem) a zájem a práva jedince - sexuálního delikventa (zejména právo na ochranu tělesné a duševní integrity) nejsou v nepoměru. Obecně je potřeba, aby provedený zásah do práv jedince byl tou nejméně rušivou variantou, kterou je nutno provést za účelem dosažení legitimního účelu.⁵⁵⁰ Legitimních důvodů k omezení práva na respektování rodinného a soukromého života může být hned několik. Mohou to být např. zájem na národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrana zdraví a morálky či ochrana práv a svobod jiných. Ve vztahu k sexuálním delikventům by legitimním důvodem mohl být zejména požadavek na zajištění veřejné bezpečnosti (ochrana osob před sexuálními násilníky), jakož i ochrana zdraví osob (případných obětí), jejich práv a svobod.

U chirurgických kastrací zůstává sporným druhý požadavek, a to, zda je tento zásah nezbytný v demokratické společnosti. Soud by zde musel zřejmě rozhodovat mezi veřejným zájmem (ochrana osob, jejich zdraví, práv a svobod) a zájmem a právy sexuálního delikventa (právem na respektování rodinného a soukromého života). Posuzoval by zřejmě také to, zda je možné ochrany společnosti dosáhnout např. i méně invazivní metodou (např. léčba prostřednictvím léků, terapie). Pokud by se prokázalo, že ochrana společnosti je možná za použití méně závažných způsobů léčby, které však budou stejně efektivní jako kastrace chirurgická, lze jen stěží očekávat, že by ECtHR chirurgickou kastraci označil za zákrok nezbytný v demokratické společnosti. Při existenci stejně efektivních, ale daleko méně invazivních metod léčby by mohla být chirurgická kastrace hodnocena jakožto nadměru zasahující do tělesné a duševní integrity sexuálního delikventa bez legitimního důvodu, a tedy stojící v rozporu s čl. 8 ECHR.

⁵⁵⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 8. července 2003 ve věci č. 36022/97 *Hatton proti Spojenému království*, para 116-130

5.4.3 Chirurgická kastrace jako porušení práva uzavřít manželství v rozsahu čl. 12 ECHR

Dalším právem, které bude, byť nepřímo, chirurgickou kastrací ohroženo, je v rámci čl. 12 ECHR a práva uzavřít manželství právo založit rodinu. Z důvodu, že je kastrace nevratným zákrokem, který má za následek trvalou neplodnost muže, i toto právo mu bude kastrací vzato. V souvislosti s tímto článkem však nebude dotčen jenom sexuální delikvent, ale také jeho partnerka/manželka, která rodinu plánuje. Nadto právo garantované čl. 12 ECHR není stejně tak jako právo na respektování rodinného i soukromého života právem absolutním a zásah státu je tedy v některých případech možný. Vystává zde opět otázka, jak by Soud v konkrétním případě rozhodoval.

V České republice je povoleno, aby si sexuální deviant před touto operací nechal zmrazit sperma pro případ, že by se v budoucnu rozhodl mít děti.⁵⁵¹ Nikdo mu zároveň neupírá právo uzavřít manželství i po provedené operaci. Naopak, sexuologové tyto pacienty spíše pobízejí k tomu, aby si našli partnerku, neboť partnerský vztah může podle lékařů delikventovi pomoci v léčbě či v rozhodnutí se aktivně léčit. Z této současné praxe by tedy mohlo být vyvozeno, že pachatel má stále právo uzavřít manželství a také právo založit rodinu, ačkoliv u později jmenovaného trochu v komplikovanější a omezenější podobě. Mohli bychom tedy říci, že čl. 12 ECHR za současného splnění podmínek, které se v praxi uplatňují, nebude chirurgickou kastrací dotčen.

5.4.4 Spor o povahu chirurgické kastrace

Pokud se vrátíme zpátky ke sporu mezi Českou republikou a CPT o povahu výkonu chirurgické kastrace, můžeme dále konstatovat, že od roku 2006, kdy CPT chirurgickou kastraci poprvé kritizoval a vyzval ČR k upuštění od tohoto zákroku, svůj tlak při svých dalších návštěvách v roce 2008 a 2009 ještě více přiostrčil. Orgány České republiky totiž i nadále odmítaly uposlechnout jeho výzev. Argumentovaly zejména tím, že závěry učiněné CPT jsou nedostatečně prokázané a nevycházející zcela z právního rámce, ve kterém se v ČR chirurgická kastrace provádí.⁵⁵² CPT na druhou stranu českým orgánům vytýkal jejich názor

⁵⁵¹ TOMANOVÁ, Lucie. *Diagnóza: Sexuální deviant. Jak pochopit svou úchylku a udělat si dobře v mezích zákona*. Reflex. 45/2009, 5. listopadu 2009, Internetová verze: [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.regresniterapie.com/blog/clanky/diagnoza-sexualni-deviant/>> [ověřeno 1. srpna 2011]

⁵⁵² ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 25. března až 2. dubna 2008*, s. 5

na to, že chirurgická kastrace je jednou z nejefektivnějších metod léčby. V tomto ohledu zdůraznil, že opatření zaměřená proti recidivě by neměla být nikdy založena pouze na efektivitě.⁵⁵³ Vytýkal dále, že nebyla vypracována žádná důkladná vědecká studie, která by tyto údaje přesně stanovila⁵⁵⁴ a namítal i nedostatečné právní zakotvení výkonu chirurgické kastrace, neboť kromě velmi strohého ustanovení § 27a zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, výkon chirurgické kastrace nebyl žádným předpisem ani metodickým pokynem v té době upraven.

Další výhrady, které CPT k chirurgické kastraci uplatnil, je její lékařská a etická stránka. Dle názoru CPT je fundamentálním principem medicíny, aby v případě provádění lékařského zákroku na člověku byla volena vždy ta nejméně invazivní varianta.⁵⁵⁵ Vzhledem k tomu, že většina států Rady Evropy od tohoto zákroku postupně upustila, a to především z důvodů velice rozporuplných názorů na jeho etickou stránku, CPT vyzývá ČR, aby i ona takto učinila. Podle průzkumu provedeného Ministerstvem zahraničních věcí je chirurgická kastrace zákonem povolena v šesti zemích Rady Evropy (Německo, Slovensko, Dánsko, Švédsko, Velká Británie a Norsko). Z těchto zemí však v praxi chirurgickou kastraci vykonává pouze Německo, a to ve velice omezeném rozsahu.⁵⁵⁶ Ačkoliv tento zákon platí v Německu již od roku 1969⁵⁵⁷ (čili podobně jak je tomu v ČR), otázka chirurgických kastrací v Německu se stala předmětem zájmu CPT až v roce 2010, kdy CPT Německo navštívil.⁵⁵⁸ Jak zpráva z této návštěvy vypovídá, ačkoliv v Německu dochází k výkonu chirurgické kastraci na sexuálních delikventech velice zřídka, a její výkon je podrobně upraven zákonem, CPT znovu zopakoval svůj názor vyjádřený ve vztahu k České republice, že takový „*mrzačící a nevratný zákrok nemůže být považován za lékařsky nezbytný v souvislosti s léčbou sexuálních delikventů...a může být velice snadno považován za dosahující míry ponižujícího zacházení.*“⁵⁵⁹ Stejně tak jako u ČR, i v případě Německa vyzval CPT jeho orgány k tomu, aby upustily od výkonu tohoto zákroku v kontextu léčby sexuálních delikventů. Odpověď

⁵⁵³ CPT: Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008 (CPT (2008) 38), para 41

⁵⁵⁴ CPT: Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 23. října 2009 (CPT (2009) 73), para 9

⁵⁵⁵ Ibidem

⁵⁵⁶ RLP: Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2010, s. 81-82

⁵⁵⁷ PFAEFFLIN, Friedemann. *The surgical castration of detained sex offenders amounts to degrading treatment*, Sexual Offender Treatment, Volume 5 (2010), Issue 3 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.sexual-offender-treatment.org/86.html>> [ověřeno 15. srpna 2011]

⁵⁵⁸ CPT: *Germany. Information from visit 25. 11.2010 – 7.12.2010* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.cpt.coe.int/en/states/deu.htm>> [ověřeno 15. srpna 2011]

⁵⁵⁹ CPT: Zpráva pro vládu Spolkové republiky Německo o návštěvě Německa, kterou vykonal CPT ve dnech 25. listopadu až 7. prosince 2010, (CPT/Inf (2012) 6, para 145

německé vlády byla podobně jako odpověď vlády ČR vyhýbavá a po výčtu přínosů tohoto zákroku německá vláda informovala CPT pouze o tom, že momentálně přezkoumává, zda vůbec zahájí odbornou debatu k hodnocení povahy chirurgické kastrace z hlediska etického, právního a lékařského pohledu.⁵⁶⁰

Ani v České republice se však chirurgické kastrace neprovádějí v hojném počtu. Celkový počet za jeden kalendářní rok činil v minulosti v rozmezí kolem deseti zákroků a v posledních letech se toto číslo snižuje. V roce 2010 byly provedeny pouze tři zákroky. Za sledované období deseti let se toto číslo rovná 83 zákrokům.⁵⁶¹

Ministerstvo zdravotnictví brání zákrok chirurgické kastrace především tím, že se jedná o jednu z nejúčinnějších metod léčby, neboť jen minimální počet pacientů po jejím absolvování recidivuje. I tento argument je však CPT napadán. CPT naopak tvrdí, že „...pokud jde o míru recidivity, údajné pozitivní účinky nejsou založeny na dobrém vědeckém hodnocení. V každém případě musí být legitimní cíl snížení míry recidivity vyvážen etickými úvahami souvisejícími se základními právy jednotlivce. Chirurgická kastrace není v souladu s uznávanými mezinárodními normami, a konkrétně není uvedena v závazných Normách péče pro léčení dospělých sexuálních delikventů zpracovaných Mezinárodní asociací pro léčbu sexuálních delikventů (IATSO); pokusy předních českých sexuologů zahrnout tento zákrok do těchto směrnic nebyly úspěšné. To jasně ukazuje, že chirurgická kastrace již není všeobecně uznávaným lékařským zákrokem při léčbě sexuálních delikventů.“⁵⁶²

Ze zahraničních studií, které byly v minulých letech v otázce léčby sexuálních delikventů učiněny, navíc vyplývá, že sexuální deviace není otázka pohlavních orgánů, ale především záležitostí mozku.⁵⁶³ Proto odpůrci chirurgické kastrace argumentují, že se odstraněním varlat léčba sexuálního devianta neuskuteční, neboť hladinu pohlavních hormonů lze lehce zvýšit požíváním běžně dostupných léků obsahujících testosteron.⁵⁶⁴ Pacient

⁵⁶⁰ SRN: Vyjádření německé vlády ke zprávě CPT o jeho návštěvě Německa ze dne 25. listopadu až 7. prosince 2010, (CPT/Inf (2012) 7, s. 67

⁵⁶¹ RLP: Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2010, tabulka na straně 85

⁵⁶² CPT: Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008 (CPT (2008) 38), para 43

⁵⁶³ Viz například HARRISON, Karen. *Legal and Ethinc Issues when using Antiandrogenic Pharmacotherapy with Sex Offenders*, Sexual Offender Treatment, Volume 3 (2008), Issue 2, s. 5, [online] Dostupné na WWW: <http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008_01.html> [ověřeno 15. srpna 2011]

⁵⁶⁴ To je například názor Mezinárodní asociace pro léčbu sexuálních delikventů (IATSO) (RLP: Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2010, s. 84)

se v takových případech může snadno dostat na stejnou úroveň své sexuální agrese, a to bez ohledu na to, zda byl chirurgicky kastrován nebo nikoliv. Proto, ačkoliv se sexuální deviant podrobí chirurgické kastraci, je stejně nezbytné s pacientem na jeho léčbě i nadále pracovat (zejména prostřednictvím terapií). To také podporuje stanovisko sexuologů, že někteří pacienti, kteří se zákroku chirurgické kastrace podrobili, přesto později recidovali.⁵⁶⁵ Tato skutečnost se potom staví do protikladu k tvrzení Ministerstva zdravotnictví, že chirurgická kastrace je nejúčinnější metodou léčby.

Dle studie, kterou provedl v Německu roce 1981 Nikolaus Heim s 39 dobrovolně kastrovanými sexuálními delikventy vyplývá, že účinek chirurgické kastrace na mužskou sexualitu nelze předpovídat s jistotou, neboť sexuální projevy každého kastrovaného pachatele se významně liší.⁵⁶⁶ Dle výsledků studie tak celých 31 % sledovaných delikventů stále pociťovalo touhu sexuálního styku a byli ho také schopni. Za pozornost stojí také zjištění, že po provedené kastraci byli daleko více sexuálně aktivnější sexuální násilníci (*rapists*), a nikoliv homosexuálové či pedofilové. To Heim přičítá tomu, že bez ohledu na provedenou kastraci, sexuální násilníci dokážou ovládat své sexuálně agresivní impulsy lépe než ostatní devianti. I tento závěr podporuje tvrzení, že sexuální delikvence není záležitostí pohlavních orgánů, nýbrž mozku.

5.4.5 Alternativní způsoby léčby

Podíváme-li se na alternativní způsoby léčby, které je možné místo chirurgické kastrace použít a které jsou zároveň pro CPT přijatelné, je to jednak léčba prostřednictvím léků (někdy označovaná také jako chemická kastrace), která tlumí hladinu pohlavních hormonů a tedy i sexuální apetit, a dále náhledová terapie. U obou těchto alternativ však hrozí riziko, že nebude-li pachatel spolupracovat s lékaři a např. nebude-li docházet na injekce, prostřednictvím kterých se léky aplikují, léčba nebude úspěšná a pachatel se tak může stát velice rychle znovu nebezpečným.⁵⁶⁷

⁵⁶⁵ Podle slov Ivana Drábka, primáře Psychiatrické léčebny v Opavě, míra recidivity kastrovaných pacientů nepřesahuje 5%. (iDNES, *V léčebně se Straka stačil oženit i rozvést*, 22. prosince 2004 [online]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/domaci.aspx?r=domaci&c=A041221_211400_domaci_pav&t=A041221_211400_domaci_pav&r2=domaci> [ověřeno 15. srpna 2011])

⁵⁶⁶ HEIM, Nikolaus. *Sexual Behaviour of Castrated Sex Offenders*, Archives of Sexual Behaviour, Vol. 10, No. I, 1981, s. 17-18

⁵⁶⁷ Informace získány na základě rozhovorů s předními českými sexuology České sexuologické společnosti, Doc. MUDr. Jaroslavem Zvěřinou, CSc, MUDr. Růženu Hajnovou a také s MUDr. Jiřím Švarcem, primářem oddělení ochranné léčby Psychiatrické léčebny Bohnice

Ačkoliv alternativní způsoby léčby existují, i ty nejsou ideálním řešením, a to hned z několika důvodů. Léčba prostřednictvím léků nemusí být dostatečně efektivní a může být doprovázena řadou nežádoucích účinků. Tato metoda je také daleko finančně náročnější a v případě vysazení léků se pachatel velice brzo dostává do svého původního stavu a stává se nebezpečným. Všechny tyto důvody přispívají sexuologům a Ministerstvu zdravotnictví k argumentům pro to, proč je chirurgická kastrace nejúčelnější metodou a proč ji ostatní varianty léčby nemohou dostatečným způsobem nahradit. Podle psychiatra a sexuologa Jaroslava Zvěřiny je chirurgická kastrace v některých případech skutečně jedinou rozumnou zárukou minimalizace jejich nebezpečnosti při pobytu na svobodě a jako jedinou alternativu k ní vidí pouze doživotní pobyt v detenčních zařízeních.⁵⁶⁸

V opačném názoru od CPT vidí Ministerstvo zdravotnictví a čeští sexuologové právě povahu a následek nevratnosti chirurgické kastrace. Tu totiž považují jako efektivní záruku toho, že pachatel nebude páchat násilné sexuální trestné činy a že tak dojde k efektivní ochraně společnosti před těmito násilníky. Někteří sexuologové také zdůrazňují, chirurgická kastrace se volí i z finančních důvodů. Chemická kastrace (léčba prostřednictvím léků - antiandrogenů) je totiž daleko nákladnějším způsobem léčby, na který nejsou finance, neboť tato léčba není pro devianty hrazena z veřejného pojištění. Podle Želmíry Herrové, primářky Psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě, stojí jedna injekce na tři měsíce až 10 tisíc korun. Aby takováto léčba byla úspěšná, musí se injekce aplikovat po celý život.⁵⁶⁹

Další a relativně silná argumentace sexuologů směřuje na léky samotné. Často se totiž stává, že se u pacientů vyskytují na tyto léky nežádoucí reakce, alergie či nesnášenlivost. Takové reakce potom vlastně vylučují možnost následné aplikace léků. Pokud se zakáže chirurgická kastrace a takový pacient se nebude moci z výše uvedených důvodů podrobit ani léčbě prostřednictvím léků, jediná zbývající varianta bude už pouze doživotní zadržování v ústavu, neboť takový pacient nebude mít již žádnou další variantu možnosti léčby. Náhledová terapie není samostatně dostatečný prostředek léčby a používá se v kombinaci buďto s léky, či s chirurgickou kastrací.

⁵⁶⁸ ZVĚŘINA, Jaroslav. *Terapeutická kastrace sexuálních delikventů*, 14. ledna 2011 [online]. Dostupné na WWW <<http://www.zverina.cz/cs/terapeuticka-kastrace-sexualnich-delikventu/31/>> [ověřeno 15. srpna 2011]

⁵⁶⁹ BÁRTOVÁ, Eliška: *Proč se v Česku kastruje? Je to levnější*, Aktuálně.cz, 21. května 2009 [online]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/kauzy/clanek.phtml?id=637904/>> [ověřeno 15. srpna 2011]

Jak z výpovědí českých sexuologů dále vyplývá, ti se obávají také toho, co by se stalo v případě, kdy by v průběhu léčby pomocí léků takový pacient s lékařem nespolupracoval a na léčbu nedocházel. Injekce se musí aplikovat v rozmezí 2-3 měsíců, jinak se úroveň hladiny pohlavních hormonů u pacienta velice rychle vrací do „normálu“ a pacient se někdy stává dokonce více nebezpečným, než tomu bylo před aplikací léků. V tomto ohledu bych souhlasila s lékaři, že v případě, kdy pacient k aplikaci injekce nedojde a uteče např. do jiného města či dokonce jiného státu, je velice obtížné jej vysledovat. V tomto ohledu jsou existující záruky ochrany společnosti opravdu nedostačující a chybí zde funkční kontrolní mechanismus, prostřednictvím kterého by byli sexuální delikventi po dobu léčby prostřednictvím léků a náhledové terapie sledováni. To se týká hlavně těch situací, kdy dojde k propuštění pacienta z ochranného léčení či zabezpečovací detence, nicméně jeho léčba prostřednictvím léků je stále nutná. Pokud pacient s lékařem po svém propuštění nespolupracuje, je velice obtížné jeho chování i nadále kontrolovat.

Z možných řešení vytvoření efektivního systému kontroly sexuálních delikventů by v úvahu mohlo přicházet zavedení systému povinného hlášení o výskytu a pobytu takové osoby či hrozby navrácení této osoby do příslušného zařízení v případě, kdy se na léčbu nedostaví. Další možností, která by mohla být efektivní, by bylo po vzoru nového trestu domácího vězení zavedení elektronických náramků, prostřednictvím kterých by mohli být sexuální delikventi snadno vysledováni. V tomto způsobu kontroly je velký potenciál, neboť by byl sexuální delikvent stále monitorován a v případě, kdy by se na léčbu nedostavil, bylo by velice snadné jej díky tomuto mechanismu vysledovat. Takové řešení by bylo, dle mého názoru, ideální, neboť by kontrola dané osoby byla zaručena neustále. Jedinou otázkou je však finanční stránka tohoto opatření, neboť ta aktuálně brání zavedení tohoto monitorovacího kontrolního systému do vězeňství.

5.4.6 Etická stránka výkonu kastrace

Jako neetický způsob léčby označila chirurgickou kastraci Mezinárodní asociace pro léčbu sexuálních delikventů (IATSO),⁵⁷⁰ na kterou se CPT při svém tvrzení směřující na zastaralost a překonanost léčby sexuálních delikventů prostřednictvím chirurgické kastrace odvolává.⁵⁷¹ IATSO je toho názoru, že chirurgická kastrace neodpovídá humánnímu,

⁵⁷⁰ Základním úkolem této asociace je podpora a výzkum léčby sexuálních delikventů na celém světě, vzdělávání odborné veřejnosti, jakož i nacházení vhodných způsobů léčby sexuálních delikventů.

⁵⁷¹ Viz například CPT: *Zpráva pro vládu Spolkové republiky Německo o návštěvě Německa, kterou vykonal CPT*

důstojnému, soucitnému a etickému způsobu léčby, je založena na středověkém aspektu trestání (oko za oko, zub za zub) a v konečném hodnocení se jedná o mrzačící formu léčby, která je, vzhledem k existenci účinných alternativ, nadbytečná a neospravedlnitelná.⁵⁷²

Z eticky lékařského hlediska lze zmínit, že například Tokijská deklarace Světové zdravotnické asociace (World Medical Association)⁵⁷³ stanoví, že „lékař nesmí dovolit, strpět nebo se účastnit aktů mučení či jiných forem nelidského a ponižujícího zacházení, a to bez ohledu na to, z jakého trestného činu je daná osoba obviněna, obžalována či odsouzena, jaké je její přesvědčení či její motiv. Toto platí za všech okolností včetně válečného konfliktu či občanských nepokojů.“⁵⁷⁴ Tato deklarace dále požaduje, aby lékař nebyl přítomen žádných postupů, u kterých by k výskytu tohoto špatného zacházení mohlo docházet. Pokud pak tyto premisy aplikujeme na zákroky kastrace, které se v České republice provádějí na osobách omezených na svobodě, a zastaneme názor, že se kastrace může rovnat ponižujícímu zacházení, dospějeme k závěru, že při výkonu kastrace by čeští lékaři jednali v rozporu s touto deklarací, jež byla přijata mezinárodní organizací sdružující lékaře, čili proti mezinárodně uznávané lékařské profesní etice.

Připojíme-li k těmto úvahám i pohled z hlediska náboženské morálky, musíme kastraci z etického a morálního hlediska nakonec skutečně odmítnout. Většina světových náboženství se totiž k provádění kastrace staví velice odmítavě. Katolická církev kastraci zcela odmítá bez ohledu na to, zda daná osoba k výkonu tohoto zákroku dala souhlas, nebo nikoliv. Z hlediska judaismu je potom zákaz kastrace považován za pravidlo univerzálního práva, které se aplikuje na všechny lidské bytosti bez rozdílu. Nadto je zničení mužských reprodukčních orgánů judaismem považováno za opovrhování dílem Stvořitele. Stejně tak považuje kastraci za nepřijatelnou islámské náboženství nebo buddhismus.⁵⁷⁵

ve dnech 25. listopadu až 7. prosince 2010, (CPT/Inf (2012) 6, para 145

⁵⁷² RLP: Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2010, s. 84

⁵⁷³ World Medical Association: Declaration of Tokyo (1975): Guidelines for Medical Doctors concerning Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in relation to Detention and Imprisonment

⁵⁷⁴ Ibidem

⁵⁷⁵ Council of Europe: The Human Rights, ethical and moral dimensions of health care, 120 practical case studies, Council of Europe, Strasbourg Cedex, 1998, s. 139

5.4.7 Chirurgická kastrace v ČR – jak dál

Upustíme-li od etické roviny a vrátíme-li se k reakci českých orgánů na kritiku CPT, je potřeba říci, že formulování názoru vlády na doporučení CPT z roku 2009 nebylo jednoduché, a to zejména vzhledem k velice odmítavému a rozporuplnému postoji Ministerstva zdravotnictví a představitelů České sexuologické společnosti. Vláda za účelem získání více času k vyřešení této otázky nakonec CPT informovala, že se nemůže ztotožnit s jeho názorem, že se chirurgická kastrace sexuálních delikventů rovná ponižujícímu zacházení. Byly zahájeny široké debaty na půdě poradních orgánů vlády – Rady vlády ČR pro lidská práva, Výboru RLP proti mučení, Výboru RLP pro lidská práva a biomedicínu, ze kterých vyšlo najevo, že pro komplexní hodnocení je nezbytné připravit souhrnný materiál, který tuto problematiku celkově prozkoumá. Návrh k přípravě takové studie také reagoval na argumentaci CPT obsaženou ve zprávě z návštěvy ČR z roku 2009, že i přes tvrzení českých orgánů o účelnosti chirurgické kastrace, nebyla přesto vypracována žádná vědecká studie, která by tyto argumenty podložila⁵⁷⁶

K přípravě tohoto souhrnného materiálu bylo určeno Ministerstvo zdravotnictví ve spolupráci se zmocněncem vlády pro lidská práva. Cílem bylo, aby tento materiál zahrnul jednak lékařský, tak etický a právní pohled na otázku chirurgických kastrací, porovnal zároveň výhody a nevýhody této léčby, jakož i poskytl srovnání s možnými alternativami.⁵⁷⁷ Vláda úkol k vypracování komplexního materiálu schválila v červnu 2010.⁵⁷⁸ Zároveň dala najevo, že od něj také očekává, že jí pomůže v rozhodnutí, zda výzvě CPT vyhoví a chirurgickou kastraci zakáže, či zda svým rozhodnutím spočívajícím v jejím zachování bude i nadále stát.⁵⁷⁹ Ačkoliv byl termín předložení tohoto materiálu vládě stanoven na konec roku 2010, do dnešního dne nebyl vládě předložen. Místo tohoto dokumentu však vláda na počátku roku 2012 schválila nové rozhodnutí týkající se dalšího postupu v řešení otázky chirurgických kastrací. Usnesením č. 44 ze dne 18. ledna 2012 uložila vláda Ministru zdravotnictví, aby do konce roku 2012 zpracovalo standardy léčby sexuálních delikventů v ČR a dále zadalo, zpracovalo a do konce roku 2014 předložilo vědeckou studii k účinnosti chirurgické kastrace z hlediska vlivu této metody na snížení rizika sexuálně motivované trestné činnosti páchané

⁵⁷⁶ CPT: *Zpráva pro vládu ČR o návštěvě ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 23. října 2009* (CPT (2009) 73), para 9

⁵⁷⁷ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 21. až 23. října 2009*, schváleno usnesením vlády č. 482 ze dne 21. června 2010

⁵⁷⁸ Usnesení vlády č. 482 ze dne 21. června 2010

⁵⁷⁹ ČR: *Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 21. až 23. října 2009*, schváleno usnesením vlády č. 482 ze dne 21. června 2010, s. 6-7

muži ve srovnání s alternativními metodami léčby a k dlouhodobému vlivu chirurgické kastrace na zdravotní stav pacientů, kteří tuto metodu podstoupili. Tímto se tedy vypracování vědecké studie odložilo o další dva roky.⁵⁸⁰

Z hlediska řešení otázky chirurgické kastrace považují za určitý příslib nově přijatý zákon o specifických zdravotních službách (zákon č. 373/2011 Sb.), který nově upravuje výkon chirurgické kastrace. Ačkoliv byl výkon chirurgické kastrace nadále zachován, zákon upřesňuje podmínky jeho výkonu.⁵⁸¹ Kastraci je tak možno provést pouze na pacientovi staršímu 25 let, který v minulosti spáchal násilný sexuálně motivovaný trestný čin a pokud u něj odborné lékařské vyšetření prokázalo existenci specifické sexuální deviace a vysokou míru pravděpodobnosti, že v budoucnu opět spáchá násilný sexuálně motivovaný trestný čin. Další podmínka pro provedení tohoto zákroku spočívá v tom, že všechny ostatní možnosti léčby byly u takového pachatele vyčerpány. Za významné potom považují ustanovení § 17 odst. 4) a ustanovení § 20. Ustanovení § 17 odst. 4) umožňuje výkon kastrace na pacientech nacházejících se v ochranném léčení či výkonu zabezpečovací detence pouze ve zvlášť odůvodněných případech, a to pouze za předpokladu, podá-li takový pacient k výkonu kastrace žádost, dá-li k jejímu výkonu kladné stanovisko odborná komise a schválí-li ji následně soud.⁵⁸² Ustanovení § 20 pak zakazuje výkon chirurgické kastrace osobám ve výkonu vazby a trestu odnětí svobody či pacientovi zbavenému způsobilosti k právním úkonům. Toto ustanovení také vylučuje, aby byla kastrace prováděna ve zdravotnických zařízeních Vězeňské služby ČR. Tato dvě ustanovení znamenají oproti původně platné úpravě pozitivní posun směrem k větší garanci práv zranitelných osob, které z důvodu svého zadržování v určitém zařízení (věznice, léčebna) či vzhledem k osobnímu stavu (nezpůsobilost k právním úkonům) jsou k možnému porušení svých práv daleko více náchylnější.

Z tohoto zákonného předpokladu tedy vyplývá, že se chirurgická kastrace bude možno provádět pouze u těch sexuálních delikventů, kteří budou umístěni do ochranného léčení či zabezpečovací detence, a to pouze za předpokladu, kdy o tento zákrok sám delikvent požádá, odborná komise tuto žádost schválí a soud dá k jejímu výkonu souhlas. Souhlas soudu lze přitom považovat za jakousi záruku toho, že povaha uděleného souhlasu delikventa

⁵⁸⁰ Usnesení vlády ČR č. 44 ze dne 18. ledna 2012 k problematice chirurgických kastrací u pachatelů sexuálních trestných činů.

⁵⁸¹ Ustanovení § 17 – 20 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

⁵⁸² Ustanovení § 17 odst. 4) zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

se zákrokem bude podrobena pečlivému zkoumání. Následné schválení tohoto zákroku soudem můžeme považovat za jakousi garanci toho, že výkon a nezbytnost tohoto zákroku byly skutečně nezávisle a odborně přezkoumány a že zde neexistují žádné tlaky či pochybnosti ze strany zainteresovaných osob.

Ačkoliv by se toto řešení mohlo jevit jako úspěšný kompromis mezi požadavky CPT a názory Ministerstva zdravotnictví a české sexuologické obce, nelze předpokládat, že s ním bude CPT plně spokojen. Tento závěr je zejména podpořen reakcí CPT na chirurgickou kastraci v Německu, která se tam provádí za velmi podobných podmínek. K dobrovolné kastraci musí dát pacient souhlas, její provedení posoudí expertní komise a v případech, kdy daný pacient není schopen dát souhlas, posoudí jeho žádost soud.⁵⁸³ I zde však CPT zůstal neoblomný ve svém názoru, že chirurgická kastrace jako způsob léčby sexuálních delikventů je nepřijatelná a musí být od ní upuštěno.

Z výše uvedeného se tedy domnívám, že je velice nepravděpodobné, že by CPT svůj postoj na tento zákrok změnil. Přistoupení k jakémukoliv kompromisu by totiž mohlo pro CPT znamenat riziko, že by i ostatní země začaly pomalu chirurgickou kastraci k léčbě sexuálních deviantů zavádět. Jen těžko lze předvídat další kroky CPT. Jedním z nich by však mohlo být zvýšení pokračující mezinárodní kritiky České republiky (a Německa) za používání této metody. Tato kritika by se mohla postupně proměnit až do formy veřejného prohlášení, které může CPT dle čl. 10 odst. 2 ECPT učinit v případě, kdy smluvní strana nespolupracuje či odmítne zlepšit situaci ve světle doporučení výboru. Takové veřejné prohlášení by nebylo vítaným nástrojem, nicméně by bylo asi jediným, které by mohlo pozici České republiky změnit. Žádný stát totiž nechce být veřejně nařčen z porušení úmluvy, o to víc, jde-li o úmluvu lidskoprávní. Jen těžko si lze představit, že by česká vláda byla k takovému kroku CPT lhostejná.

Ačkoliv bude chirurgická kastrace v ČR i nadále zachována, podle znění nového zákona o specifických zdravotních službách bude její výkon velice omezen, a jak popsáno výše, pro některé osoby bude jako možnost zcela vyloučen. Dobrou zárukou je také podmínka, že bude možno chirurgickou kastraci vykonat pouze až poté, co všechny ostatní

⁵⁸³ CPT: *Zpráva pro vládu Spolkové republiky Německo o návštěvě Německa, kterou vykonal CPT ve dnech 25. listopadu až 7. prosince 2010*, (CPT/Inf (2012) 6, para 141

alternativy selžou. Pozitivně také hodnotím požadavek na souhlas soudu jako nezávislého orgánu s takovým zákrokem, neboť tímto bude do nejvyšší možné míry zaručeno, že souhlas, který taková osoba se zákrokem dá, nebude učiněn pod nátlakem či nesvobodným způsobem. Na druhou stranu však zůstává otázkou, jakým způsobem chce vláda (či Ministerstvo zdravotnictví) vyřešit problém s nedostatečně fungujícím kontrolním systémem v případech používání alternativních způsobů léčby. Pokud má být chirurgická kastrace až krajním řešením, musí dostatečně fungovat léčebné metody, která se mají aplikovat přednostně. Tomu však tak v dnešní době není a mnoho otázek nad léčbou prostřednictvím léků přetrvává. Kromě otázek úhrady tohoto poměrně drahého způsobu léčby je dalším z nejnaléhavějších problémů otázka nastavení efektivního kontrolního systému a otázka, jak zaručit, že na léčbu budou tyto osoby skutečně a pravidelně docházet. Pokud tyto otázky nebudou vyřešeny, je nové zákonné ustanovení spíše jen planým příslibem, které postrádá svou realizaci, neboť chirurgická kastrace se bude i nadále vykonávat, a to bez ohledu na alternativní způsoby léčby. Ty totiž nemohou být nikdy úspěšné, pokud se nejprve nestanoví efektivní rámec jejich výkonu.

To, že nová právní úprava nemusí být úpravou finální, potvrzuje i usnesení vlády z roku 2012, ve kterém bylo Ministerstvo zdravotnictví vládou pověřeno, aby do roku 2014 vyhodnotilo dopady této právní úpravy na oblast léčby sexuálních delikventů a na provádění chirurgických kastrací zejména u pacientů v ochranném léčení a zabezpečovací detenci včetně poskytnutí informací o počtech a důvodech provedených chirurgických kastrací a o rozvoji ostatních léčebných metod využívaných při léčbě sexuálních delikventů.⁵⁸⁴ Zdá se, že se vláda tímto monitoringem, jakož i zadáním vypracování odborné vědecké studie, pokouší o získání podrobných materiálů a podložených informací k tomu, aby mohla o osudu chirurgické kastrace v budoucnu učinit finální rozhodnutí, které bude vycházet ze skutečně shromážděných dat. Jak však z časových rámců vyplývá, je nepravděpodobné, že takové rozhodnutí padne před koncem roku 2014.

⁵⁸⁴ Usnesení vlády ČR č. 44 ze dne 18. ledna 2012 k problematice chirurgických kastrací u pachatelů sexuálních trestných činů.

5.5 Falometrie jako způsob zjišťování sexuální orientace žadatelů o udělení mezinárodní ochrany

Tento problém se objevil na konci roku 2010, kdy Agentura Evropské unie pro základní práva (*European Union Agency for Fundamental Rights*) zveřejnila zprávu o homofobii, transfobii a diskriminaci na základě důvodů sexuální orientace a genderové identity (*Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity – 2010 Update*).⁵⁸⁵ Tato zpráva kritizovala Českou republiku mimo jiné z důvodu používání falometrického měření jako způsobu zjišťování sexuální orientace žadatelů o azyl a nařkla ji v této souvislosti z homofobie. Podle Agentury Evropské unie pro základní práva (dále jen „Agentura pro základní práva“) provádí ČR na žadatelích o azyl, kteří tvrdí, že jsou homosexuálové, falometrii. Ta spočívá v měření fyzických reakcí pohlavních orgánů na heterosexuální výjevy (pornografické snímky). Takovou praxi označuje Agentura EU pro základní práva jako odporující základním lidským právům, a to konkrétně zejména právu nebýt mučen či podroben jinému nelidskému či ponižujícímu zacházení a právu na respektování soukromého a rodinného života.⁵⁸⁶

Ačkoliv Agentura EU pro základní práva sama přiznává, že je skutečně problematické ověřit tvrzení osoby, která žádá o udělení mezinárodní ochrany na základě své homosexuality, zdůrazňuje zároveň, že stát by měl v takových situacích postupovat nanejvýš citlivým způsobem a rozhodovat o udělení azylu na základě všech informací, možných obvinění, důkazů a prohlášení samotné osoby o své sexuální orientaci a nikoliv na základě falometrického či jiného podobného měření. Dle Agentury pro základní práva je ČR jedinou zemí, která falometrickou metodu v této souvislosti využívá. Ostatní státy při takovém rozhodování vycházejí z hodnocení všech dostupných informací. Agentura pro základní práva odkazuje zároveň na názor Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), který považuje seburčení dané osoby jako homosexuála za dostatečný důkaz o jeho sexuální orientaci bez potřeby jakéhokoliv dalšího ověřování. UNHCR dále zdůrazňuje, že jakákoliv pochybnost by měla být posuzována ve prospěch žadatele o azyl a jeho (či její) přiznání o své orientaci by nemělo být zpochybňováno pouze na základě toho, že daná osoba např. přesně

⁵⁸⁵ Agentura Evropské unie pro základní práva: *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity – 2010 Update*, s. 55-61 [online]. Dostupné na WWW: <<http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-LGBT-report-update-corr2010.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁵⁸⁶ Agentura Evropské unie pro základní práva: *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity – 2010 Update*, s. 59-60

neodpovídá stereotypním představám společnosti o homosexuálech. UNHCR dále zdůrazňuje, že daná osoba by neměla být automaticky posuzována jako heterosexuální v těch případech, kdy je např. vdaná (ženatý), má děti, či se obléká konformně s převažujícími sociálními kodexy.⁵⁸⁷

Kritika České republiky Agenturou EU pro základní práva za používání falometrie byla odstartována v návaznosti na rozhodnutí německého správního soudu v Šlesvicku – Holštýnsku. Ten svým rozhodnutím ze dne 7. září 2009⁵⁸⁸ nařídil pozastavení navrácení íránského žadatele o azyl zpět do České republiky, které se mělo uskutečnit v souladu s požadavky vyplývajícími z nařízení Dublin II.⁵⁸⁹ To stanoví požadavek, aby za prošetření žádosti o udělení azylu byl odpovědný ten stát, prostřednictvím kterého vstoupil žadatel na území Evropské Unie. Navrácení z Německa do České republiky mělo být pak vykonáno na základě rozhodnutí o vyhoštění z Německa ze dne 5. srpna 2009. Tento Íránec si však v Německu stěžoval, že mu v České republice v rámci azylového řízení hrozilo podrobení falometrickému testování, jinak mu české orgány hrozily vyloučením z azylového řízení. Protože takové testování považoval za diskriminující a ponižující, odcestoval z tohoto důvodu do Německa, kde znovu požádal o azyl. Německý správní soud ostře zkritizoval postup českých orgánů v azylovém řízení z důvodu používání falometrie, která dle jeho názoru neodpovídá současným požadavkům na základní lidská práva. Zdůraznil zároveň, že v případě navrácení tohoto žadatele zpět do jeho domovské země, by mu v ní hrozil kvůli jeho homosexualitě až trest smrti.⁵⁹⁰

Ministerstvo vnitra proti kritice Agentury pro základní práva namítalo, že se falometrické měření používá v azylovém řízení pouze výjimečně, kdy lze důvodně zpochybňovat pravost tvrzení žadatele o azyl o jeho sexuální orientaci (např. kdy se v jeho původních tvrzeních vyskytují značné nesrovnalosti, které tato tvrzení vyvracejí). Podle vyjádření Ministerstva vnitra bylo toto měření použito pouze v několika případech

⁵⁸⁷ Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), *UNHCR Guidance Note on Refugee Claims relating to Sexual Orientation and Gender Identity*, 21. listopad 2008, para 35 a 36, [online] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/48abd5660.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁵⁸⁸ Schleswig-Holsteinisches Verwaltungsgericht, Beschluss von den 7. September 2009 (6 B 32/09) [online]. Dostupné na WWW: <http://www.asyl.net/fileadmin/user_upload/dokumente/16277.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011].

⁵⁸⁹ Nařízení Rady (ES) č. 343/2003 (tzv. Nařízení Dublin II) ze dne 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl, podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států.

⁵⁹⁰ Schleswig-Holsteinisches Verwaltungsgericht, Beschluss von den 7. September 2009 (6 B 32/09), odůvodnění rozsudku

nepřesahujících číslo deset a pouze v souvislosti s takovými osobami, u kterých je pravděpodobné, že by mohly být ve své zemi kvůli své odlišné sexuální orientaci stíhány a tvrdě potrestány (až trestem smrti). Mezi země, které tvrdě trestají homosexualitu, se řadí zejména ty, ve kterých se uplatňuje islámské právo šaría. Ministerstvo vnitra dále uvedlo, že měření bylo vždy provedeno soudním znalcem z oboru sexuologie a na základě písemného souhlasu dané osoby, či na jeho vlastní žádost, a poté co byla daná osoba informována o způsobu a technice tohoto měření.⁵⁹¹

Proti vyjádření Ministerstva vnitra existuje celá řada protichůdných a kritických postojů, které zpochybňují přesvědčivost těchto tvrzení. Zejména ze strany nevládních organizací, jako např. Organizace pro pomoc uprchlíkům či Sdružení pro integraci a migraci, se ozývají argumenty, že tato metoda není metodou výjimečnou, jak tvrdí Ministerstvo vnitra, ale že je naopak docela běžnou praxí. To zástupci těchto organizací dokládají na konkrétních případech svých klientů.⁵⁹²

Agentura EU pro základní práva, jakož i čeští obránci lidských práv (např. Anna Šabatová z Českého helsinského výboru a zároveň členka CPT)⁵⁹³ zpochybňují také svobodnost souhlasu této osoby se zákrokem, neboť z povahy řízení o udělení mezinárodní ochrany je nepravděpodobné, že takový souhlas by mohl být zcela svobodný. Česká Organizace pro pomoc uprchlíkům zpochybňuje také míru dostatečné informovanosti takového souhlasu a domnívá se, že ze strany českých orgánů může docházet k nedostatečnému vysvětlení předmětného zákroku.⁵⁹⁴

Z hlediska udělení souhlasu se zákrokem je si potřeba uvědomit, že žadatel o azyl stojí před rozhodnutím, které v následku znamená, že pokud se odmítne měření podrobit, může být jako žadatel o azyl odmítnut. Agentura pro základní práva k tomu uvádí, že zatímco praxe českých orgánů ukazuje, že odmítnutí podrobení se této metodě může vést ke zpochybnění tvrzení o homosexualitě, pokud se naopak osoba tomuto testu podrobí a nevykáže žádnou

⁵⁹¹ ČTK: *Agentura EU viní české úřady z homofobie, měří uprchlíkům penis*, Ceskenoviny.cz, 8. prosince 2010 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/agentura-eu-vini-ceske-urady-z-homofobie-meri-uprchlikum-penis/567080>> [ověřeno 15. srpna 2011]

⁵⁹² Ibidem

⁵⁹³ ŠŤASTNÝ, Jiří; VÁLKOVÁ, Hana; KOPECKÝ, Josef. *Česko měří uprchlíkům penisy, je podezřelé z porušení lidských práv*, Idnes.cz, 8. prosince 2010 [online]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/cesko-meri-uprchlikum-penisy-je-podezrele-z-poruseni-lidskych-prav-1pv-/domaci.aspx?c=A101208_103729_domaci_kot> [ověřeno 15. července 2012]

⁵⁹⁴ Ibidem

reakci na vizuální ukázky heterosexuálního pohlavního styku, bude jeho tvrzení o homosexualitě českými orgány považováno za prokázané.⁵⁹⁵

Lze polemizovat i nad samotnou účinností falometrického měření jako takového. Mezinárodní Organizace pro útočiště, azyl a migraci (*Organization for Refuge, Asylum and Migration*) například falometrii odmítá nejenom z hlediska lidských práv, ale i z důvodů, že tato metoda je vědecky nespolehlivá, neetická a vůbec nevhodná ke zjišťování sexuální orientace žadatelů o azyl.⁵⁹⁶ Lze totiž pochybovat nad tím, zda takové měření vůbec dokáže přinést dostatečně jasné a přesné závěry, které mohou být použity jako důkaz podporující tvrzení o homosexualitě pro konkrétní řízení. Tato praktika není v žádném případě relevantní pro takové osoby, které jsou například bisexuální. Lze samozřejmě také namítat, že každá osoba reaguje na sexuální stimuly různě a ne všechny mohou vykazovat stejnou (či vůbec nějakou) míru vzrušení. I z tohoto důvodu je např. podle Organizace pro útočiště, azyl a migraci nemožné používat pouze jeden typ standardizovaných obrázků k měření sexuální reakce, neboť reakce na ně bude vždy záviset na individualitě každého jedince.⁵⁹⁷

Nespolehlivá je tato metoda i z toho důvodu, že není možno přesně stanovit, jaké typy stimulů jsou způsobilé vyvolat sexuální vzrušení. Bylo totiž prokázáno, že homosexuálové i heterosexuálové mohou na stejné stimuly reagovat stejným způsobem.⁵⁹⁸ Potom tedy není možné zcela jasně posoudit, zda je daná osoba homosexuální nebo nikoliv, a nelze tedy falometrii považovat za objektivní metodu tohoto zjišťování. Problematické je v tomto ohledu i stanovení hranice mezi tím, kde začíná sexuální vzrušení a kde se jedná o pouhou psychologickou, emocionální reakci. Emocionálně může totiž daná osoba na sexuální stimuly reagovat úplně jinak. Vědci jsou toho názoru, že sexuální vzrušení nemusí mít žádný vztah k sexuální přitažlivosti, což je velmi důležitá součást sexuální orientace. Výzkumy například ukázaly, že jedinci mohou vykazovat znaky sexuálního vzrušení na většinu sexuálně sugestivních snímků, a to bez ohledu na pohlaví osob vyobrazených, atraktivitu či jejich

⁵⁹⁵ Agentura Evropské unie pro základní práva: *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity – 2010 Update*, s. 59

⁵⁹⁶ ORAM (Organisation for Refuge, Asylum and Migration): *Testing Sexual Orientation: A Scientific and Legal Analysis of Plethysmography in Asylum & Refugee Status Proceedings*, December 2010, San Francisco, California, s. 2 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.oraminternational.org/images/stories/PDFs/oram%20phallometry%20paper%202010-12-15%20--for%20download.pdf>> [ověřeno 18. listopadu 2012]

⁵⁹⁷ Viz studie ORAM (Organisation for Refuge, Asylum and Migration): *Testing Sexual Orientation: A Scientific and Legal Analysis of Plethysmography in Asylum & Refugee Status Proceedings*, December 2010, San Francisco, California, s. 7

⁵⁹⁸ *Ibidem*, s. 8

činnost.⁵⁹⁹ Sexuální reakce se také liší v závislosti na kulturních a náboženských tradicích. Tyto taktéž mohou sexuální vnímání zásadně ovlivňovat. Osoby žijící ve společnostech, ve kterých není sexualita či homosexualita tabu, budou na sexuální stimuly reagovat daleko uvolněněji než např. ty žijící v zemích, ve kterých se o sexualitě nehovoří. Reakce takových osob mohou být doprovázeny pocity studu, ponížení a nepříjemnosti.⁶⁰⁰

Jak německý soud i Agentura EU pro základní práva uzavřeli, falometrické testování je velmi obtížně přijatelné z hlediska lidskoprávních standardů. Tato praktika vytváří otázky především z hlediska čl. 3 ECHR. Je více než pravděpodobné, že tato metoda může obsahovat prvek ponížení, neboť přímo konfrontuje danou osobu s jeho nejintimnějšími sexuálními prožitky. Falometrie přímo zasahuje do psychické integrity dané osoby a jejího intimního vnímání (např. je způsobilá vyvolat pocity studu, trápení). Používání této metody se však dotýká i čl. 8 ECHR neboť zasahuje do nejintimnější části soukromého života každého. Podle Agentury EU pro základní práva nesplňuje falometrické měření kritéria přiměřenosti daného zákroku a nezbytnosti v demokratické společnosti, neboť existují i jiné metody šetrného ověření pravosti a pravdivosti tvrzení osoby o své sexuální orientaci (např. rozhovory s danou osobou, důkazy, prohlášení, výslech partnera/partnerky apod.).

V návaznosti na zprávu Agentury EU pro základní práva se falometrií v České republice začal zabývat také Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), který v dubnu 2011 vydal svůj komentář k této praxi (*UNHCR's Comments on the Practice of Phallometry in the Czech Republic to Determine the Credibility of Asylum Claims based on Persecution due to Sexual Orientation*). UNHCR označil falometrii jako „praktiku, která je v zásadě neslučitelná s právem nebýt podroben ponižujícímu zacházení.“⁶⁰¹ Tímto označil falometrii jako zacházení zakázané na základě celé řady právních instrumentů absolutním způsobem a bez výjimky. Z hlediska hodnocení ponižujícího zacházení bude tato situace stejná jako v případě kastrací. V návaznosti na rozhodnutí ECtHR ve věci *Jalloh proti Německu* je zacházení hodnoceno jako ponižující, „vyvolává-li v obětech pocity strachu, bolesti, utrpení a podrážedenosti, jež jsou schopny je ponížít a snížit, jakož i zlomit jejich fyzický

⁵⁹⁹ ORAM (Organisation for Refuge, Asylum and Migration): *Testing Sexual Orientation: A Scientific and Legal Analysis of Plethysmography in Asylum & Refugee Status Proceedings*, December 2010, San Francisco, California, s. 9

⁶⁰⁰ Ibidem, s. 19

⁶⁰¹ UNHCR: *UNHCR's Comments on the Practice of Phallometry in the Czech Republic to Determine the Credibility of Asylum Claims based on Persecution due to Sexual Orientation*, p. 3, para 3.1

a psychický odpor.⁶⁰² Dle názoru Soudu není zapotřebí, aby k porušení čl. 3 ECHR byl zároveň přítomen prvek záměrného ponížení či snižení.⁶⁰³ Postačí, že se daná osoba cítí ponížena ve svých vlastních očích.⁶⁰⁴

UNHCR je toho názoru, že prvky ponížení mohou být spatřovány v samotném vyšetření prostřednictvím falometrie, neboť tato metoda vyžaduje, aby byly zkoumány a pozorovány ty nejintimnější partie lidského těla po podstatně dlouhou dobu. Také proto, že tato metoda zkoumá velice důkladně sexuální vnímání, může snadno obsahovat pocity ponížení.⁶⁰⁵ UNHCR se také odvolává na Yogyakarta principy aplikace mezinárodních lidských práv ve vztahu k sexuální orientaci a genderové identitě (*Yogyakarta Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity*).⁶⁰⁶ Princip č. 18 upravuje ochranu proti lékařskému zneužití a zakazuje jakékoliv lékařské či psychologické zákroky, praktiky, testování nebo uzavření v lékařském zařízení, které by bylo založeno na sexuální orientaci či genderové identitě osoby. UNHCR považuje falometrii v rámci azylového řízení za metodu, která spadá dle těchto principů do kategorie škodlivých lékařských praktik.

Ze všech těchto důvodů považuje UNHCR falometrii za ponižující metodu, která je způsobilá vyvolat pocity strachu, úzkosti a podřazenosti v takové míře, že dosahuje minimálního stupně závažnosti zakládající ponižující zacházení tak, jak je definováno mezinárodními instrumenty na ochranu lidských práv. UNHCR nadto považuje falometrii také za zákrok, který je neospravedlnitelný v demokratické společnosti a odporující čl. 8 ECHR zaručující právo na respektování soukromého a rodinného života.

Označení falometrie UNHCR jako ponižujícího zacházení spadající pod zákaz mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení a trestání je potřeba brát s patřičnou vážností. Ačkoliv se falometrií v kontextu azylového řízení doposud nezabývaly orgány zaměřující se přímo na ochranu osob před mučením a jinými formami špatného zacházení, lze předvídat, že díky zveřejněnému dokumentu Agentury EU pro základní práva a komentáři UNHCR

⁶⁰² Rozsudek ECtHR ze dne 11. července 2006 ve věci č. 54810/00 *Jalloh proti Německu*, para 68

⁶⁰³ Ibidem, para 68

⁶⁰⁴ Rozsudek ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrer proti Spojenému království*, para 30-35

⁶⁰⁵ UNHCR: *UNHCR's Comments on the Practice of Phallometry in the Czech Republic to Determine the Credibility of Asylum Claims based on Persecution due to Sexual Orientation*, p. 4, para 3.1

⁶⁰⁶ The Yogyakarta Principles on the application of international Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity [online]. Dostupné na WWW:

<http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm> [ověřeno 19. srpna 2011]

se brzy téma falometrie stane předmětem zájmu orgánů jako je CAT, CPT, SPT či veřejného ochránce práv.

Na národní úrovni se otázkou falometrie začal zabývat Výbor RLP proti mučení. Ten tento způsob testování jako důkazu v azylovém řízení zásadně odmítl a požádal zmocněnkyni pro lidská práva, aby se obrátila na Ministerstvo vnitra a žádala jej, aby přehodnotilo své stanovisko k používání této metody v azylovém řízení.⁶⁰⁷ Podle mého názoru je aktivita poradních orgánů vlády v této otázce dána také obavami, že pokud by Česká republika od této praxe neustoupila či nepřišla s vhodným řešením, existuje zde reálné riziko, že by se toto téma mohlo stát předmětem další mimořádné návštěvy CPT v České republice, jak tomu bylo například u problematiky kastrací, kdy se CPT z důvodu resistance ČR odstoupit od tohoto zákroku rozhodl vykonat mimořádnou návštěvu ČR v roce 2009. Vykonání další mimořádné návštěvy České republiky by nemuselo vrhnout příliš pozitivní světlo na její postavení jako země s vysokým standardem ochrany lidských práv. Už tak lze namítat, že v posledních letech byla Česká republika v zorném poli CPT až příliš, neboť ten ji navštívil každý rok (v roce 2008 a 2009 při mimořádné návštěvě, v roce 2010 při řádné návštěvě). I tuto skutečnost by mělo vzít Ministerstvo vnitra v úvahu a raději od tohoto způsobu prokazování ustoupit a spíše zavést takové metody, které nejsou z hlediska standardů ochrany lidských práv tolik kontroverzní.

Dalším rizikem, kterému v této otázce Česká republika čelí, jsou možné stížnosti před ECtHR. Nelze totiž vyloučit, že díky přesvědčivému stanovisku UNHCR na ponižující povahu tohoto zákroku se některé oběti falometrického měření obrátí na ECtHR se stížností na porušení čl. 3 a čl. 8 ECHR. Ačkoliv ECtHR ve věci falometrie doposud žádnou rozhodovací praxi nezaložil, argumentace UNHCR o ponižujícím zacházení je poměrně přesvědčivá a mohla by ECtHR pomoci v konstatování existence nelidského a ponižujícího zacházení v takovýchto případech.

Zapátráme-li hlouběji v judikatuře ECtHR a Komise pro lidská práva, nalezneme jedno rozhodnutí, ve kterém se Komise pro lidská práva otázkou falometrie zabývala. Bohužel, tato stížnost byla z důvodu nesplnění stanovené lhůty pro podání stížnosti odmítnuta

⁶⁰⁷ Výbor RLP proti mučení: *Zápis z prvního zasedání výboru ze dne 25. února 2011* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 19. srpna 2011]

jako nepřijatelná, a tak nedošlo k projednání meritů věci. Názor v tomto rozhodnutí by mohl nicméně k výše stanovené argumentaci o pravděpodobném porušení čl. 3 ECHR významně pomoci. Ačkoliv se v tomto případě jednalo o sexuálního delikventa a nikoliv žadatele o azyl, Komise pro lidská práva k falometrii stručně poznamenala, že tato stížnost „*skutečně vyvolává komplexní skutkové a právní otázky z hlediska čl. 3 ECHR. Vzhledem k nepřijatelnosti stížnosti není nicméně pro Komisi možné se jimi blíže zabývat.*“⁶⁰⁸ Tento názor však nahrává přesvědčení, že povaha takového testování by mohla skutečně dosahovat nelidské a ponižující míry. Je proto škoda, že se Komise nemohla tímto případem zabývat z hlediska meritů věci. Postavení azylanta bude v tomto případě podobné postavení sexuálního delikventa, neboť i ten se tomuto typu testování musí podrobit za účelem zjištění jeho sexuální preference. U azylanta je však jeho povinnost podrobit se testu zjišťování jeho sexuální preference o to závažnější, že ten není obviněn či odsouzen ze žádného trestného činu sexuálně násilné povahy, ale pouze žádá o udělení azylu založeném na jeho sexuální orientaci. Ponižující charakter falometrického testování tak jaksi přímo vyplývá ze samotné povahy, výkonu a účelu takového testu.

Problematiku falometrie bychom mohli také srovnat s problematikou kastrací. Ačkoliv i zde je možné přijmout názor, že tato metoda může být velmi účinným a pomocným prostředkem k dosažení sledovaného cíle (určit sexuální orientaci jako důkaz pro udělení azylu), je potřeba mít na paměti, že ne vždy ty nejúčinnější metody jsou eticky a lidskoprávně přijatelné. To v případě falometrie platí dvojnásob, neboť o účinnosti této metody existují značné pochybnosti. Především nelze souhlasit s tvrzením, že je tato metoda skutečně tou nejúčinnější a nejdůvěryhodnější. Ačkoliv mohou někteří argumentovat, že tato metoda, založená v padesátých letech 20. století v České republice psychiatrem a sexuologem Kurtem Freundem,⁶⁰⁹ je stále velmi účinnou a spolehlivou diagnostickou metodou zjišťování sexuální orientace, její výsledky nemusí být vždy stoprocentní. Dále je potřeba připustit, že v dnešní době zakládající si na vysokém standardu ochrany lidských práv a důstojnosti lidské bytosti nemusí být metody a postupy z padesátých let 20. století zcela odpovídající lidskoprávním a etickým principům. Naopak, jeví se jako překonané a při existenci jiných a daleko citlivějších metod, již více neakceptovatelné. Inspiraci pro to, jakým způsobem by měly

⁶⁰⁸ Rozhodnutí Komise pro lidská práva ze dne 10. Zář 1998 ve věci č. 37231/97 *Toomy proti Spojenému království*, para 2

⁶⁰⁹ ŠIROKÝ, Jiří. *Falometrie*, Medicina.cz, 5. listopadu 2002 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.medicina.cz/verejne/clanek.dss?s_id=5098&s_ts=40521,855625> [ověřeno 19. srpna 2011]

orgány ČR sexuální orientaci v azylovém řízení napříště určovat, by si měly vzít od ostatních vyspělých států a také z doporučení UNHCR.

Domnívám se, že ze všech těchto výše zmíněných důvodů by měla Česká republika vyslechnout výzev mezinárodních i národních lidskoprávních orgánů a upustit od tohoto testování, které je velmi těžko přijatelné z hlediska práva lidských práv, neboť závažným způsobem zasahuje do důstojnosti člověka a jeho soukromí, jakož i práva nebýt podroben ponižujícímu zacházení. Za podmínek, za kterých se falometrické měření provádí, nelze souhlas dané osoby s takovým výkonem považovat za svobodný. Sporný je také stupeň informovanosti osob o povaze této metody, neboť neexistují žádné jednotné pokyny, které by tento zákrok blíže upravovaly. Nepřijatelnou se falometrie jeví také morálně a eticky, neboť tento způsob zjišťování sexuální orientace lze stěží označit za eticky korektní. Z výše uvedených důvodů jsem toho názoru, že falometrické měření v kontextu azylového řízení zasahuje nepřiměřeným způsobem do osobnostních práv člověka a jeho samotné podstaty a porušuje právo každého nebýt podroben ponižujícímu zacházení. Vykonáváním takového testování porušuje Česká republika čl. 3 ECHR. Pokud by byla z tohoto důvodu podána stížnost před ECtHR, existuje zde velká šance na odsouzení České republiky.

5.6 Nedobrovolná sterilizace jako nelidské a ponižující zacházení

Ačkoliv problematika nedobrovolných sterilizací spadá na první pohled spíše do rozsahu práva na respektování rodinného a soukromého života, má také dimenzi, která se dotýká práva nebýt podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení. Z tohoto důvodu byla otázka sterilizací zařazena mezi témata této kapitoly.

5.6.1 Kritika výkonu sterilizace v České republice

To, že nedobrovolná sterilizace je takovým zákrokem, který by mohl dosahovat stupně nelidského či ponižujícího zacházení, podporují zprávy CPT a CoAT. Oba dva orgány se touto otázkou v minulosti ve vztahu k České republice zabývaly. Každý z nich ji však pojal trochu odlišně. Zatímco CPT se zaměřuje spíše na zkoumání splnění a dodržování formálních požadavků výkonu tohoto zákroku [(ne)způsobilost k právním úkonům, informovaný a svobodný souhlas se zákrokem], CoAT jde daleko více do jeho podstaty a zkoumá jeho (ne)dobrovolnou povahu z hlediska lidskoprávní dimenze.

Jak ze zpráv vyplývá, CPT vyčítá českým orgánům provádění sterilizací na nesvéprávných dospělých osobách. Takový výkon se podle CPT děje pouze na základě souhlasu či na žádost opatrovníka těchto osob. CPT je toho názoru, že intrusivní lékařské zákroky prováděné na nesvéprávných osobách, jako je právě sterilizace nebo kastrace, by měly být možné pouze až po detailním prozkoumání soudem či jinou vnější institucí. Dle CPT není pouhý souhlas opatrovníka dostačující.⁶¹⁰ Českým orgánům dále vyčítá, že právní rámec výkonu tohoto zákroku je nedostačující. Do roku 2012 bylo totiž zákonné ustanovení týkající se výkonu sterilizace velmi strohé a k jejímu provedení stačil pouze souhlas či žádost osoby, u níž má být sterilizace provedena.⁶¹¹ U osoby nesvéprávné její souhlas nahrazoval souhlas zákonného zástupce.

Zde vidíme, že CPT ve svém hodnocení pracuje pouze s aktuálním skutkovým a právním rámcem a neposuzuje ty zákroky, které byly provedeny v minulosti. CoAT jde naopak nad rámec aktuální situace a vyčítá České republice ty sterilizace, které byly na jejím území provedeny v minulosti a které lze označit za nedobrovolné. Ve svých doporučeních z roku 2004 vyjádřil CoAT své znepokojení nad obviněními, která se týkala několika případů nedobrovolné sterilizace romských žen. Kritizoval také neschopnost vlády provést příslušná šetření. V tomto ohledu CoAT doporučil orgánům České republiky, aby „*prošetřily stížnosti na nedobrovolné sterilizace při využití lékařských a osobních záznamů a vyzvaly stěžovatele, aby podle možností napomáhali při dokazování těchto obvinění.*“⁶¹²

V témže roce (2004) zahájil šetření k nedobrovolným sterilizacím na základě podnětů od různých osob i veřejný ochránce práv. Jeho zpráva odhalila mnoho pochybných praktik ze strany státních orgánů a zdravotnických zařízení, které se v minulosti na výkonu sterilizace podílely.⁶¹³ V průběhu svého šetření ochránce obdržel na 80 stížností směřujících na neoprávněnou sterilizaci. Po prozkoumání několika z nich dospěl k závěru, že k pochybením při výkonu sterilizace skutečně docházelo, neboť bylo možné vážně pochybovat o svobodnosti souhlasu daných žen se zákrokem, jakož i o jejich plné

⁶¹⁰ CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006 (CPT/Inf (2007) 32), para 153-154

⁶¹¹ Ustanovení § 27 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

⁶¹² CAT; (CAT/C/CR/32/2) *Conclusions and recommendations of the CAT: Czech Republic*, (3.6.2004), para C.5 k); D.6 n)

⁶¹³ VOP: *Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě*. 23. prosince 2005 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/2005-2007/Sterilizace.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011]

informovanosti. Vzhledem k tomu, že VOP nebyl příslušný k projednávání stížností fyzických osob na zdravotnická zařízení, postoupil všechny stížnosti Ministerstvu zdravotnictví s požadavkem, aby jej informovalo o opatřeních, která budou v této otázce zavedena. V návaznosti na šetření VOP ustavilo Ministerstvo zdravotnictví poradní sbor k prošetření stížností na nedobrovolnou sterilizaci.⁶¹⁴ Činnost tohoto poradního sboru však byla mnohými lidskoprávními zastánci včetně veřejného ochránce práv kritizována, neboť ten se zaměřil spíše na pouhé posuzování splnění formálních požadavků týkajících se výkonu sterilizace, nikoliv na skutečný průběh výkonu tohoto zákroku. Jeho činnost byla také z hlediska délky šetření hodnocena jako časově neúměrná.

V návaznosti na šetření veřejného ochránce práv a kritiku CoAT se sterilizacemi začaly zabývat i ostatní mezinárodní lidskoprávní orgány, jako např. Výbor OSN pro odstranění diskriminace žen (CEDAW)⁶¹⁵ či Výbor OSN pro odstranění všech forem rasové diskriminace (CERD).⁶¹⁶ Tyto orgány však zpravidla žádaly, aby orgány České republiky v návaznosti na doporučení veřejného ochránce práv zahájily šetření konkrétních případů, jakož i odškodnily oběti tohoto nedobrovolného zákroku.

I přes veškeré výzvy národních i mezinárodních institucí se v minulosti státní orgány České republiky k řešení této otázky postavily spíše váhavě a neochotně vůči jakémukoliv možnému řešení.⁶¹⁷ Kromě veřejného ochránce práv byla ze státních orgánů v této oblasti nejvíce aktivní Rada vlády ČR pro lidská práva a její výbory. RLP se pokusila vypracovat podnět, jenž by odrážel doporučení lidskoprávních mechanismů. I přes snahu RLP předložit vládě podnět, který by komplexně řešil problematiku neoprávněných sterilizací, jeho původní podoba z roku 2007 zkončila pro zásadní rozpory jednotlivých ministerstev neúspěchem. Z tohoto důvodu byl podnět k neoprávněným sterilizacím v roce 2009 ministrem pro lidská práva znovu přepracován a v nové podobě předložen vládě.⁶¹⁸ To jediné, čeho bylo však

⁶¹⁴ Evropské centrum pro práva Romů; Liga lidských práv; Gender studies: *Společná stínová zpráva o České republice pro Výbor OSN pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW)*, 2006, para 1.2.1 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.errc.org/cms/upload/media/03/80/m00000380.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁶¹⁵ CEDAW; (CEDAW/C/CZE/CO/3) *Závěrečná doporučení CEDAW: Česká republika*, 25. srpna 2006, para 23 a 24

⁶¹⁶ CERD; (CERD/C/CZE/CO/7) *Závěrečná doporučení CERD: Česká republika*, 9. března 2007, para 14

⁶¹⁷ Evropské centrum pro práva Romů; Liga lidských práv; Gender studies: *Společná stínová zpráva o České republice pro Výbor OSN pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW)*, 2006, para 1.2.13 a 1.7.3

⁶¹⁸ RLP: *Podnět ministra pro lidská práva ke sterilizacím žen v ČR provedeným v rozporu s právem*, schválený usnesením vlády č. 1424 ze dne 23. listopadu 2009 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/aktuality/podnet-sterilizace.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

nakonec dosaženo, byla pouhá omluva vlády sterilizovaným ženám a drobné úkoly směřované Ministerstvu zdravotnictví.⁶¹⁹ I v tomto ohledu byl tedy podnět z roku 2009 spíše zklamáním.

Na otázce sterilizací je kromě problému nedostatečné právní úpravy⁶²⁰ a neexistence odškodňovacího mechanismu pro ty ženy, které jí byly v minulosti nedobrovolně podrobeny, závažná i její povaha možného nelidského a ponižujícího zacházení. Tak jak u kastrací a falometrie, i zde hraje velkou úlohu povaha informovaného a svobodného souhlasu se zákrokem. Právě svobodnost a informovanost je u sterilizačních zákroků provedených v minulosti tou skutečností, která je mnohými značně zpochybňována. Podle údajů veřejného ochránce práv byl často souhlas se zákrokem a zákrok samotný proveden v tentýž den, či ačkoliv byl zákrok proveden, chyběl zcela souhlas pacientky s jejím provedením. V některých případech byl například podpis na předepsaném tiskopise doplněn až po uskutečnění zákroku samotného.⁶²¹

Z výše uvedeného je nepochybné, že v celé řadě případů docházelo k neoprávněnému zásahu do tělesné integrity osoby. To potvrzuje také rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ve věci žalobkyně Heleny Ferenčíkové, ve kterém soud uznal, že sterilizace na ní provedená, byla z důvodu nedostatečného informovaného souhlasu protiprávní. V tomto případě bylo totiž prokázáno, že souhlas se zákrokem dala žalobkyně až v průběhu porodu samotného, kdy již trpěla velkými porodními bolestmi. Z důvodu promlčení však soud žalobkyni nepřiznal žádné odškodnění.⁶²² Ačkoliv nárok na odškodnění jako promlčený potvrdil následně i odvolací Vrchní soud v Olomouci, ten zároveň upozornil, že odpovědnost České republiky za tyto zákroky, jakož i její povinnost odškodnit oběti by mohla být implikována z čl. 3 a 8 ECHR.⁶²³ Vrchní soud již zde tedy předznamenal, že by bylo možné posuzovat

⁶¹⁹ Usnesení vlády č. 1424 ze dne 23. listopadu 2009

⁶²⁰ Kromě stručného § 27 zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, byla do roku 2012 úprava výkonu sterilizace upravena pouze ve směrnici Ministerstva zdravotnictví ČSR LP-252.3-19.11.1971, o provádění sterilizace ze dne 17. prosince 1971, jakožto předpisu podzákoné právní síly.

⁶²¹ VOP: *Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě*. 23. prosince 2005 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/2005-2007/Sterilizace.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁶²² Evropské centrum pro práva Romů; Liga lidských práv; Gender studies: *Společná stínová zpráva o České republice pro Výbor OSN pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW)*, 2006, para 1.3.1. až 1.3.4; Liga lidských práv: *Protiprávní sterilizace*, (informace o řízeních, ve kterých Liga lidských práv zastupuje své klienty) [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.llp.cz/cz/temata/lidska-prava-ve-zdravotnictvi/protipravni-sterilizace/pripady>> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁶²³ RLP: *Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2006*, s. 58-59 [online]. Dostupná na WWW:

neoprávněnou sterilizaci nejenom na poli čl. 8 ECHR, ale také čl. 3 ECHR jako nelidské či ponižující zacházení.

5.6.2 Teoretický pohled na neoprávněnou sterilizaci jako na zákrok odporující čl. 3 ECHR

Z hlediska teoretické koncepce posuzování neoprávněné sterilizace na poli čl. 3 ECHR bychom mohli případné podřazení sterilizace za jednání odporující čl. 3 ECHR posuzovat za přirozený vývoj v názorovém stanovisku ECtHR. Soud považuje ECHR „za živoucí nástroj, který musí být posuzován ve světle současných podmínek“⁶²⁴ To tedy znamená, že je možné, aby určité jednání, které původně nebylo považováno za spadající do rozsahu mučení, nelidského či ponižujícího zacházení, mohlo nově tento rozsah naplňovat. Podle ECtHR to ostatně také vyplývá „ze stále se zvyšujícího standardu ochrany lidských práv a základních svobod, jenž nevyhnutelně vyžaduje daleko větší míru jistoty a spolehlivosti při posuzování porušení základních hodnot demokratické společnosti.“⁶²⁵ Ačkoliv tedy ECtHR dříve sterilizaci jako jednání spadající pod čl. 3 ECHR neposuzoval, není vyloučeno, aby tak v budoucnu učinil.

Podíváme-li se na hodnocení neoprávněných lékařských zásahů, z judikatury ECtHR vyplývá, že je možné, aby byl zásah do tělesné integrity osoby hodnocen jako nelidské a ponižující zacházení v tom případě, bude-li prokázáno, že tento zákrok nebyl terapeuticky nezbytný.⁶²⁶ Naopak, dojde-li v důsledku lékařského zákroku ke zhoršení zdravotního stavu, má-li trvalé následky na zdraví pacienta či je s ním spojena nadbytečná bolest a utrpení, může být i lékařský zákrok označen jako ponižující.⁶²⁷ Všechny tyto předpoklady se dají v zákroku neoprávněné sterilizace nalézt.

V případě romských žen v úvahu také přichází posouzení významu plodnosti ženy v romské komunitě. Z hlediska pocitů ponížení je potřeba přihlížet také k tomu, jakým způsobem se postavení romské ženy v romské komunitě v důsledku neplodnosti (sterilizace)

<<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/ZpravaLP2007cz.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁶²⁴ Rozhodnutí ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrer proti Spojenému království*, para 31

⁶²⁵ Rozsudek ECtHR ze dne 28. července 1999 ve věci č. 25803/94 *Selmouni proti Francii*, para 101

⁶²⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 11. července 2006 ve věci č. 54810/00 *Jalloh proti Německu*, para 69

⁶²⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 11. července 2006 ve věci č. 54810/00 *Jalloh proti Německu*, para 72 až 74

změní.⁶²⁸ Zároveň je důležité mít na paměti, že ke konstatování ponižujícího zacházení není potřeba, aby byl tento zákrok veden úmyslem ponižít danou osobu, ale postačí, že se daná osoba cítí být ponižena ve svých vlastních očích.⁶²⁹

5.6.3 Rozhodnutí ECtHR v otázce sterilizací

Názor, že nedobrovolná sterilizace může dosahovat míry nelidského a ponižujícího zacházení, byl v nedávné době potvrzen Evropským soudem pro lidská práva. V roce 2011 vydal ECtHR vůbec první rozsudek týkající se *V.C. proti Slovensku*,⁶³⁰ ve kterém se neoprávněnou sterilizací zabýval právě z hlediska čl. 3 ECHR. V roce 2012 se k tomuto rozsudku přidaly další dva, které názory ECtHR vyjádřené v roce 2011 znovu potvrdily.

5.6.3.1 Stížnost ve věci *V.C. proti Slovensku*

V tomto případě se jednalo o stěžovatelku romského původu, která byla sterilizována v roce 2000 v průběhu porodu jejího druhého dítěte. Ačkoliv ze zdravotnické dokumentace vyplývá, že podepsala žádost o provedení sterilizace, sterilizace jí byla navržena až v průběhu porodu, kdy trpěla závažnými porodními bolestmi a její racionální vnímání bylo velice potlačeno. Stěžovatelka ve stížnosti uvedla, že jí zdravotnický personál před podpisem žádosti o sterilizaci varoval, že pokud se rozhodne mít další dítě, může to mít pro ni či pro dítě fatální důsledky. Ze strachu se proto podepsala pod tu část dokumentace, ve které byla žádost o sterilizaci předeepsána. Podpis byl učiněn, aniž by pacientka blíže porozuměla, co sterilizace znamená, aniž by jí tento zákrok lékaři vysvětlili.

ECtHR k této stížnosti poznamenal, že sterilizace je zásadním zásahem do reprodukční funkce každého člověka. Vzhledem k tomu, že se dotýká jedné z nejzákladnějších lidských funkcí, zasahuje do různých aspektů osobní integrity jedince, jakými jsou fyzické a duševní zdraví či emoční, duševní a rodinný život. Zákonně může být sterilizace vykonána na základě žádosti dané osoby jako prostředek antikoncepce či pro terapeutické účely.⁶³¹ Je-li však provedena bez souhlasu způsobilého jedince, takové zacházení nemůže být považováno

⁶²⁸ TOMISOVÁ, Michaela. *Právní aspekty nedobrovolné sterilizace žen*, Via Iuris I/2005 [online] Dostupné na WWW: <http://www.viaiuris.cz/files/via_iuris_1-2005_soucask_pravniho_fora_z_28-2-2005.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁶²⁹ Rozhodnutí ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrrer proti Spojenému království*, para 30-35

⁶³⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*

⁶³¹ Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*, para 106

za odpovídající základním principům respektu k lidské svobodě a důstojnosti, na kterých je úmluva ECHR postavena.⁶³²

Svobodný souhlas se vyžaduje ke každému lékařskému zákroku. Dle Úmluvy o lidských právech a biomedicíně se svobodný souhlas nevyžaduje pouze u těch lékařských zákroků, které jsou dány výjimečnými okolnostmi (např. záchrana života), u kterých není možno lékařský zákrok odložit a zároveň není možno svobodný souhlas v dané situaci získat. Takový zákrok však musí vždy směřovat ve prospěch dané osoby.⁶³³ To však není případem sterilizace, která se nepovažuje za zákrok, jenž by bylo nutno vykonat za účelem záchrany života či by jej nebylo možno odložit. Soud jednání personálu nemocnice vyčítá, že na sterilizaci byla stěžovatelka dotázána až v průběhu porodu, kdy trpěla vážnými bolestmi. Navíc nebyla ani plně informována o svém stavu, navrhovaném zákroku a jeho alternativách. Souhlas s takovým zákrokem učiněný za výše popsaných okolností tak pacientce jasně nedovoluje, aby se rozhodla zcela svobodně, po zvážení všech faktů a informací, jakož jí ani neumožňuje, aby tento zákrok zkonultovala se svým partnerem.⁶³⁴ Podle Soudu personál nemocnice pochybil taktéž v tom, že pacientce nenabídl žádné alternativy ke sterilizaci. Byla nucena pouze souhlasit se zákrokem, který doktoři považovali za přiměřený vzhledem k jejímu stavu.⁶³⁵

ECtHR připomněl, že sterilizace zasáhla zásadním způsobem do stěžovatelčiny duševní integrity, neboť byla hrůzným způsobem zbavena své reprodukční funkce. Pacientka k jejímu výkonu nedala svobodný a informovaný souhlas a takový zákrok nebyl z lékařského hlediska bezprostředně nezbytný, což by nedostatek souhlasu mohlo ospravedlnit. Pacientka byla pouze požádána podepsat předepsanou větu žádající sterilizaci, a to v situaci, kdy již ležela na porodním lůžku. Z tohoto důvodu se Soud domnívá, že takový způsob sterilizace je způsobitý vyvolat pocity strachu, utrpení a podřadnosti vyvolávající dlouhodobé strádání. To je také podpořeno faktem, že v návaznosti na sterilizaci došlo k závažnému zhoršení jejího partnerského vztahu, který vyústil v rozvod, jakož i jejího vyselektování z romské komunity z důvodu neschopnosti mít dále děti. I když Soud neshledal žádné známky toho, že by byla sterilizace vedena personálem nemocnice za výslovným účelem způsobit jí špatné zacházení

⁶³² Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*, para 107

⁶³³ Rada Evropy: Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně (4. dubna 1997), čl. 8

⁶³⁴ Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*, para 112

⁶³⁵ Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*, para 114

ve smyslu čl. 3 ECHR, dle Soudu jednal personál nemocnice v závažném disrespektu k jejím autonomním právům a svobodné volbě jako pacient. Pro Soud dosáhlo takové jednání hranice závažnosti, která je vyžadována čl. 3 ECHR, a tudíž posoudil toto jednání za porušující čl. 3 ECHR.⁶³⁶

5.6.3.2 Stížnost ve věci *N.B. proti Slovensku*

Stížnost je založena na podobné skutečnosti jako stížnost předchozí. Stěžovatelce byla v roce 2001 provedena sterilizace při porodu jejího druhého dítěte.⁶³⁷ Ze záznamů ze zdravotnické dokumentace vyplývá, že stěžovatelka zažádala o výkon sterilizace a tuto žádost vlastnoručně podepsala. Stěžovatelka však uvádí, že v průběhu porodu byla vyzvána podepsat určité dokumenty, o jejichž obsahu jí nebylo nic známo. Stěžovatelka v tu dobu již rodila a byla ovlivněna utišujícími léky. Proto ani nevěděla, co vlastně podepisuje. Jediné, co si pamatuje, je prohlášení zdravotníka, že pokud příslušné dokumenty nepodepíše, může umřít. Ze záznamů zdravotnické dokumentace vyplývá, že výkon sterilizace byl schválen sterilizační komisí až čtyři dny po jejím výkonu, a dále to, že stěžovatelka byla v té době nezletilá, a tedy nezpůsobilá dát souhlas k takovému zákroku. Její zákonný zástupce (matka) nebyla o výkonu sterilizace informována a souhlas s jejím výkonem neučinila. Doktor, který výkon prováděl, naopak uvedl, že na stěžovatelce byla sterilizace provedena z důvodu komplikovanosti porodu a za účelem záchrany jejího života, a byla tedy plně zákonná.

Stěžovatelka se o provedené sterilizaci a jejích následcích na její zdravotní stav dozvěděla až o rok později. Tento zásah jí přivodil závažné psychické a tělesné zdravotní problémy, které vyústily až k vyloučení z romské komunity a k problémům v manželském soužití.

Po neúspěšném vyčerpání všech vnitrostátních prostředků ochrany se stěžovatelka v roce 2010 obrátila na Evropský soud pro lidská práva s tvrzením na porušení čl. 3, 8, 13 a 14 ECHR. Z hlediska čl. 3 ECHR stěžovatelka tvrdí, že byla podrobena nelidskému a ponižujícímu zacházení v souvislosti s výkonem sterilizace, neboť ta byla na ní vykonána bez jejího informovaného souhlasu a bez souhlasu jejího zákonného zástupce. V důsledku tohoto zákroku utrpěla závažně psychické následky a zdravotní komplikace.

⁶³⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*, para 117-120

⁶³⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N.B. proti Slovensku* (pravomocný 12. září 2012)

Státní orgány také pochybily v tom, že neprovedly dostatečné, spravedlivé a efektivní vyšetřování.⁶³⁸

ECtHR se při hodnocení toho, zda došlo k porušení čl. 3 ECHR, odvolává na své nedávné rozhodnutí ve stejné otázce ve věci *V.C. proti Slovensku* (popsáno výše), jehož závěry stručně shrnuje. Soud konstatoval, že není sporné (a mezi smluvními stranami ani nebylo), že výkon sterilizace nebyl zákrokem směřující k bezprostřední záchraně života stěžovatelky a ani to, že tento zákrok byl vykonán bez informovaného souhlasu stěžovatelky a jejího zákonného zástupce. Tudíž, stejně tak jako v případě *V.C. proti Slovensku*, se dá říci, že tento zákrok byl učiněn v přímém rozporu s požadavkem na respektování osobní svobody stěžovatelky a její důstojnosti.⁶³⁹ V hodnocení toho, zda došlo ze strany zdravotnického personálu k jednání odporujícímu čl. 3 ECHR, Soud hodnotí způsob a okolnosti, za jakých byla stěžovatelka o podpis dokumentace, ve kterých byl obsažen i souhlas se zákrokem, požádána. Takovou situaci ECtHR hodnotí jako hrubě neuctivou vůči osobě a důstojnosti stěžovatelky. Ačkoliv zdravotnický personál nemusel jednat účelně, došlo k hrubému porušení její důstojnosti a jejího práva se svobodně rozhodovat. Zásah do duševní integrity a reprodukční funkce byl Soudem hodnocen i s přihlédnutím k věku stěžovatelky, která v době zákroku měla pouhých sedmnáct let. Z tohoto důvodu ECtHR shledal, že výkon sterilizace za daných okolností mohl u stěžovatelky vyvolat pocity strachu, úzkosti a podřadnosti. S přihlédnutím k dalším skutečnostem, jako například ke zhoršení jejího zdravotního a duševního stavu a také ke zhoršení jejího postavení v romské komunitě, Soud shledal porušení čl. 3 ECHR.⁶⁴⁰

5.6.3.3 Stížnost ve věci *I.G. a ostatní proti Slovensku*

Ačkoliv tento rozsudek není ještě pravomocný, Soud v něm opět potvrdil, že sterilizace provedená bez informovaného souhlasu dosahuje míry zacházení, které stojí v rozporu s čl. 3 ECHR.⁶⁴¹ V tomto případě se jednalo o tři romské ženy, které podaly stížnost na neoprávněnou sterilizaci. První stěžovatelka byla sterilizována v průběhu druhého porodu svého dítěte, aniž by byla o výkonu tohoto zákroku jakkoliv předem informována. Den po porodu byla stěžovatelka požádána, aby podepsala dokumenty spojené s císařským řezem,

⁶³⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N.B. proti Slovensku*, para 65

⁶³⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N. B. proti Slovensku*, para 74

⁶⁴⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N. B. proti Slovensku*, para 75-81

⁶⁴¹ Rozsudek ECtHR ze dne 11. listopadu 2012 ve věci č. 15966/04 *I.G. a ostatní proti Slovensku* (prozatím není pravomocný)

kterým byl porod veden. Tyto dokumenty stěžovatelka bez dalšího vysvětlení podepsala. O tom, že byla sterilizována, se však dozvěděla až o tři roky později, kdy se seznámila se svou lékařskou dokumentací. Z ní vyplývalo, že dokument, který den po porodu podepsala, byl vlastně souhlas se sterilizací. K závažnosti přistoupil také fakt, že v době výkonu sterilizace bylo stěžovatelce pouhých šestnáct let a byla tedy nezletilá. K udělení souhlasu se zákrokem tedy nebyla právně způsobilá pro nedostatek věku. Žádný zákonný zástupce stěžovatelky souhlas se zákrokem nedal.

Druhá stěžovatelka byla podrobena sterilizaci taktéž v souvislosti s porodem jejího druhého dítěte, který byl proveden císařským řezem. I tato stěžovatelka byla v době porodu nezletilá a ani ona, ani její zákonný zástupce k výkonu sterilizace nedali souhlas. O výkonu sterilizace se dozvěděla až o čtyři roky později. Kvůli sterilizaci utrpěla závažné psychické a zdravotní následky, stejně tak jako negativními důsledky v osobním životě.

U třetí stěžovatelky došlo ke sterilizaci v průběhu jejího čtvrtého porodu. Po aplikaci léků byla požádána o podepsání dokumentu, který měl údajně souviset s císařským řezem. Stěžovatelka uvádí, že se cítila omámená léky, a proto nemohla posoudit, co podepisuje. Podpis byl tedy učiněn bez porozumění obsahu dokumentu.

ECtHR se v předmětném rozsudku odvolává na oba dva dříve vydané a výše zmíněné rozsudky – *V.C. proti Slovensku* a *N.B. proti Slovensku*. U případů týkajících se první a druhé stěžovatelky své závěry z předchozích rozsudků v podstatě pouze opakuje. Tedy zcela rozhodně konstatoval, že u obou stěžovatelek došlo vzhledem k okolnostem případu k porušení čl. 3 ECHR.⁶⁴² O porušení ostatních článků rozhodl stejně jako v případě *N.B. proti Slovensku*. Stížnost třetí stěžovatelky, která v průběhu řízení zemřela, byla ECtHR odmítnuta z důvodu, že vzhledem k velmi úzkému vztahu mezi osobou stěžovatelky, okolnostmi a pozadím daného případu není možné práva stěžovatelky přenést na její děti. Z tohoto důvodu vyškrtl Soud stížnost třetí stěžovatelky ze seznamu stížností.

Dá se konstatovat, že ECtHR těmito rozhodnutími založil rozhodovací praxi týkající se otázky neoprávněného výkonu sterilizace. To může mít do budoucna velké dopady, neboť tato tři rozhodnutí mohou být hybným nástrojem pro mnoho v minulosti stejně poškozených

⁶⁴² Rozsudek ECtHR ze dne 11. listopadu 2012 ve věci č. 15966/04 *I.G. a ostatní proti Slovensku* (prozatím není pravomocný), para 123-125 and 134

žen, a to nejenom na Slovensku, ale také v České republice. Díky zprávě veřejného ochránce práv víme o minimálně 80 stížnostech, které na neoprávněnou sterilizaci směřovaly. Toto číslo však bude s největší pravděpodobností daleko vyšší, neboť zajisté ne všechny poškozené ženy se se svou stížností na ochránce obrátily. Právě úspěšnost výše zmíněných stížností může inspirovat ostatní ženy, které byly neoprávněně sterilizovány, ale prozatím se žádnými prostředky soudní ochrany nebránily, či skončily na úrovni národních soudů, k podání stížnosti před ECtHR. Domnívám se, že tento trend budeme moci v budoucnu také sledovat, neboť ECtHR otevřel těmito rozhodnutími jakousi „pandořinu skříňku“ a stížností na neoprávněnou sterilizaci bude jenom přibývat.

5.6.4 Zhodnocení sterilizací provedených v ČR ve světle judikatury ECtHR

Pokud se vrátíme ke sterilizacím, které byly v minulosti provedeny v České republice na romských ženách a o kterých informuje zpráva VOP,⁶⁴³ lze pochybovat, že tyto výkony byly zcela zákonné. Ačkoliv je skutečně možné, že je v některých případech komplikovaných porodů za účelem záchrany života a zdraví plodu a matky nezbytné podniknout některé zákroky, které mohou mít za následek sterilizaci dané ženy, výpovědi žen obsažené ve zprávě ochránce spíše ukazují, že sterilizace na nich provedené byly většinou již předem plánované ze strany ošetřujícího personálu. Toto tvrzení podporují např. i přichystané předepsané formuláře či blanketní papíry k podpisu, jež byly některým stěžovatelkám těsně před porodem či v průběhu porodu předkládány. K tomu přispívá také fakt, že některé z žen ani nevěděly, že byly tomuto zákroku podrobeny, či v důsledku zjištění utrpěly závažnými dlouhodobými psychickými následky z toho důvodu, že nemohly mít další děti, ačkoliv si je přály, či že začaly mít problémy v partnerském životě, jakož i problémy v romské komunitě.

Ani Česká republika však není z hlediska stížností na neoprávněnou sterilizaci u ECtHR úplným nováčkem. V minulosti již bylo proti České republice předloženo několik stížností. Jednalo se o stížnosti ve věci *R.K. proti České republice* (č. 7883/08),⁶⁴⁴ *Iveta Červeňáková proti České republice* (č. 26852/09)⁶⁴⁵ a *Helena Ferencíková proti České*

⁶⁴³ VOP: *Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě*. 23. prosince 2005 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/2005-2007/Sterilizace.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011]

⁶⁴⁴ ECtHR: Sdělení o skutkovém stavu ze dne 15. prosince 2009 ve věci č. 7883/08 *R.K. proti České republice* (stížnost podána dne 29. ledna 2008), HUDOC Database

⁶⁴⁵ ECtHR: Sdělení o skutkovém stavu ze dne 31. srpna 2010 ve věci č. 26852/09 *Iveta Červeňáková proti České republice* (stížnost podána dne 7. května 2009), HUDOC Database

republice (č. 21826/10).⁶⁴⁶ Všechny tyto stížnosti směřují na porušení čl. 3 ECHR, jakož i dalších článků ECHR a je pro ně typické, že se jedná o stěžovatelky romského původu, které byly sterilizovány v průběhu porodu, aniž by byly o výkonu sterilizace řádně informovány. Ze stížností vyplývá, že tyto ženy buď k provedení tohoto zákroku nedaly vůbec souhlas, nebo že souhlas nebyl informovaný. Porušení čl. 3 ECHR pak všechny tyto stížnosti namítají z důvodu nelidského a ponižujícího zacházení způsobeného neexistencí úplného a informovaného souhlasu stěžovatelky se zákrokem sterilizace, jakož i selháním státních orgánů provést řádné, spravedlivé a efektivní vyšetřování všech okolností výkonu sterilizace.

Srovnáme-li skutkové okolnosti těchto případů se skutkovými okolnostmi, které se projednávaly před ECtHR ve věci *V.C. proti Slovensku*,⁶⁴⁷ *N.B. proti Slovensku*⁶⁴⁸ či *I.G. a ostatní proti Slovensku*,⁶⁴⁹ lze říci, že namítaná pochybení ze strany zdravotnických zařízení jsou velmi podobného rázu. U žádné z těchto stížností nemůžeme tvrdit, že by stěžovatelky byly řádně a úplně informovány o zákroku samotném, jakož i o jeho následcích či rizicích. Souhlas se zákrokem učiněný v průběhu porodu, kdy stěžovatelky byly již pod vlivem léků či ovlivněny porodními bolestmi, není možno považovat za zcela svobodný a informovaný. V některých případech dokonce formální souhlas chyběl či byl podepsán na předepsaném formuláři. Pokud všechny tyto skutečnosti posoudíme ve světle rozhodnutí ECtHR, nelze než uzavřít, že vzhledem k závažnosti a nezvratnosti tohoto zákroku, jakož i k výše uvedeným skutečnostem a k významu chápání plodnosti ženy v romské komunitě, by všechny výše uvedené stížnosti měly před ECtHR velkou šanci na úspěch.

Podle údajů Ligy lidských práv byla Helena Ferenčíková (stížnost č. 21826/10) v roce 2011 českou vládou mimosoudně odškodněna.⁶⁵⁰ Stejný osud potkal i stížnosti Ivety Červeňákové a paní R.K, které byly taktéž mimosoudně odškodněny.⁶⁵¹

⁶⁴⁶ ECtHR: Sdělení o skutkovém stavu ze dne 1. září 2010 ve věci č. 21826/10 *Helena Ferenčíková proti České republice* (stížnost podána dne 13. dubna 2010), HUDOC Database

⁶⁴⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*

⁶⁴⁸ Rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N.B. proti Slovensku*

⁶⁴⁹ Rozsudek ECtHR ze dne 11. listopadu 2012 ve věci č. 15966/04 *I.G. a ostatní proti Slovensku*

⁶⁵⁰ Lída lidských práv: *Protiprávní sterilizace*, (informace o řízeních, ve kterých Liga lidských práv zastupuje své klienty) [online]. Dostupné na WWW: <<http://llp.cz/pripady/lekari-sterilizovali-zenu-pri-porodu/>> [ověřeno 3. června 2012]

⁶⁵¹ European Roma Rights Centre: *Parallel Report by the European Roma Rights Centre, Life Together and the Group of Women harmed by forced sterilization concerning the Czech Republic to the Human Rights Council, within its Universal Periodic Review, for consideration at the 14th Session (22 October to 5 November 2012)*, s. 6; [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.errc.org/cms/upload/file/czech-republic-un-upr-submission-10-april-2012.pdf>> [ověřeno 6. června 2012]

iDNES: *Ostravská nemocnice mimosoudně odškodní ženu za sterilizaci* (23. listopadu 2011), [online]. Dostupné

Ačkoliv tedy orgány ČR vyřešily všechny tyto stížnosti prozatím mimosoudně a nedošlo k odsouzení České republiky, lze v tomto počínu českých orgánů sledovat, že si jsou velmi dobře vědomy rizik, které stížnosti na neoprávněnou sterilizaci přináší. Nabídka k mimosoudnímu odškodnění by se dala považovat za neformální přiznání ČR k porušení práv stěžovatelek. Ačkoliv se tedy České republice podařilo prozatím dosáhnout mimosoudního vyrovnání ve všech třech případech, nemusí tomu tak být v budoucnu. Vzhledem k velkému počtu neoprávněných sterilizací, které byly v minulosti v České republice provedeny, může totiž díky rozhodnutím ECtHR týkajících se sterilizací dojít k velkému nárůstu stížností před ECtHR s potenciální velkou šancí na úspěch.

I když ECtHR musí posuzovat každý případ zvlášť a s ohledem na konkrétní okolnosti, ve světle výše zmíněných rozhodnutí můžeme obecně uzavřít, že sterilizace vykonaná bez svobodného a informovaného souhlasu, bude dosahovat porušení čl. 3 ECHR, jakož i porušení čl. 8 ECHR. To samozřejmě dává případným stěžovatelkám velké šance na výhru a na dosažení dlouho očekávaného odškodnění. Podíváme-li se na rozsudky proti Slovensku, ve věci *V.C. proti Slovensku* bylo stěžovatelce Soudem přiznáno odškodnění ve výši 31 000 EUR, ve věci *N.B. proti Slovensku* částka 25 000 EUR a stěžovatelkám ve věci *I.G. a ostatní proti Slovensku* částky 28 500 EUR a 27 000 EUR. Tato poměrně velká výše odškodnění může být obětí neoprávněných sterilizací motivací, proč řízení před ECtHR zahájit. Česká republika by si naopak z těchto částek mohla udělat představu, o kolik milionů korun může v těchto řízeních přijít. Pokud dojde k velkému nárůstu stížností proti ČR, domnívám se, že za takové situace již nebude pro vládu ČR udržitelné, aby byla schopna každou jednotlivou stížnost mimosoudně odškodnit a vyhnout se tak odsouzení ECtHR za porušení ECHR. I z tohoto důvodu je riziko odsouzení České republiky za neoprávněnou sterilizaci alarmující. I proto bych doporučila, aby si orgány ČR vzaly příklad například ze Švédského království, které na konci roku 1999 plošně odškodnilo ty ženy, které se o odškodnění přihlásily a u kterých se prokázalo, že na nich byla sterilizace vykonána neoprávněně.⁶⁵²

na WWW: <http://ostrava.idnes.cz/ostravska-nemocnice-mimosoudne-odskodni-zenu-za-sterilizaci-pu1-/ostrava-zpravy.aspx?c=A111123_113526_ostrava-zpravy_jog> [ověřeno 6. června 2012]
⁶⁵² Viz informace o odškodnění ve Švédsku v Podnětu RLP ke sterilizacím žen v ČR prováděným v rozporu s právem (schválený RLP na jejím zasedání dne 17. února 2012), [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/zasedani-rady-dne-17--unora-2012-98737>> [ověřeno 18. listopadu 2012], a také ve studii pracovní skupiny v Norsku: Report of working group (Petter J. Drefvelin, Georg Hilmar Antonsen, Thea Baastad, Ingrid Renolen, Tove Skotvedt) *Compensation to Romani/Tatars subjected to coercive sterilization*, Oslo, 27 August 2003, s. 28-31 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/SAMI/Nasjmin/Rapport_tvangsster_romani_EN.pdf>

5.6.5 Současný a budoucí vývoj v otázce neoprávněných sterilizací

Dle mého názoru je k úspěšnému vyřešení této otázky potřeba podniknout dva zásadní kroky. Nejprve je nutné, aby se Česká republika vyrovnala se svou minulostí, a tedy, aby se k neoprávněným sterilizacím, které byly vykonány v minulosti, postavila čelem a nabídla poškozeným ženám určitou formu odškodnění. Výše této finanční kompenzace by měla být dostatečně vysoká, aby odpovídala míře psychických a zdravotních následků spojených s neoprávněným výkonem tohoto zákroku, a zároveň aby mohla být hodnocena ECtHR jako dostatečná vzhledem k porušení základních práv poškozených žen, a to především čl. 3 ECHR. Spravedlivé mimosoudní odškodnění by také osvobodilo Českou republiku od možného odsouzení před ECtHR v případě, kdy by mu byly tyto stížnosti předloženy. Jsem toho názoru, že by se výše spravedlivého odškodnění měla pohybovat kolem částky, kterou sterilizovaným ženám přiřkl ECtHR, čili mezi 20 000 - 30 000 EUR.⁶⁵³ Zhruba 20 000 EUR je také částka, kterou byla ostravskou nemocnicí mimosoudně odškodněna Iveta Červeňáková.⁶⁵⁴ Takovéto odškodnění by mohlo být považováno za dostatečné.

Návrh na odškodnění neoprávněně sterilizovaných žen zaznívá na Radě vlády ČR pro lidská práva již několik let, ale bohužel se jej nepodařilo prosadit. V únoru 2012 však RLP schválila na svém zasedání podnět, kterým navrhla vládě, aby odškodnila všechny ženy, které byly v minulosti neoprávněně sterilizovány, nebo které neměly možnost požadovat odškodnění soudní cestou z důvodu uplynutí tříleté promlčecí lhůty k podání žaloby na ochranu osobnosti.⁶⁵⁵ Každá žena by měla dle tohoto návrhu obdržet odškodnění kolem sto tisíc korun.⁶⁵⁶ Tento podnět vychází z návrhu Výboru RLP proti mučení a dává za úkol vládě, aby do konce roku 2013 vypracovala návrh toho, jak by takovýto odškodňovací mechanismus fungoval.⁶⁵⁷

[ověřeno 8. prosince 2012].

⁶⁵³ Viz rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*; rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N.B. proti Slovensku*; rozsudek ECtHR ze dne 11. listopadu 2012 ve věci č. 15966/04 *I.G. a ostatní proti Slovensku*

⁶⁵⁴ Rozhodnutí ECtHR ze dne 23. října 2012 ve věci 26852/09 *Iveta Červeňáková proti České republice*, para 17

⁶⁵⁵ RLP: *Podnět RLP ke sterilizacím žen v ČR prováděným v rozporu s právem*, schválený RLP na jejím zasedání dne 17. února 2012

⁶⁵⁶ Ibidem

⁶⁵⁷ Lidovky.cz: *Hromadné odškodnění za nechtěné sterilizace zaplatí stát*, (20. února 2012) [online]. Dostupné na WWW: <http://www.lidovky.cz/hromadne-odskodneni-za-nechtene-sterilizace-ma-zaplatit-stat-pt8-/ln_domov.asp?c=A120220_191818_ln_domov_rka> [ověřeno 6. června 2012]

Idnes.cz: *Vládní rada navrhla odškodnění všech neprávem sterilizovaných žen*, (20. února 2012) [online]. Dostupné na WWW: <<http://zpravy.idnes.cz/vladni-rada-navrhla-odskodneni-vsech-nepravem-sterilizovanych-zen-1f3->

[/domaci.aspx?c=A120220_193845_domaci_abr#utm_source=rss&utm_medium=feed&utm_campaign](http://domaci.aspx?c=A120220_193845_domaci_abr#utm_source=rss&utm_medium=feed&utm_campaign)

Aby však mohl být tento návrh realizován, bylo Ministerstvu spravedlnosti již v roce 2011 uloženo, aby vypracovalo a do 31. prosince 2012 předložilo vládě analýzu, která by možnost odškodnění za nezákoně sterilizace přezkoumala, včetně otázky tříleté promlčecí lhůty na vznesení nároku.⁶⁵⁸ Poté, co bude tato analýza provedena a její výsledky vyzní pozitivně k možnosti odškodnění, mohou zmocněnkyní pro lidská práva v podnětu určení ministři začít pracovat na návrhu odškodňovacího mechanismu. Vládě však tato analýza nebyla Ministerstvem spravedlnosti doposud předložena. Nedošlo taktéž k předložení vládě ani samotného podnětu RLP týkajícího se sterilizací. Dalo by se usoudit, že zmocněnkyně vlády pro lidská práva s předložením podnětu vládě vyčkává až na výsledky analýzy provedené Ministerstvem spravedlnosti.

Z výše uvedených skutečností a vzhledem k tomu, na kolika státních orgánech úspěch podnětu závisí, není jisté, zda k jeho realizaci vůbec dojde. Domnívám se, že tato snaha nakonec skončí neúspěchem, protože se bohužel neseťká s dostatečnou politickou podporou. Kriticky bych také hodnotila Radou vlády ČR pro lidská práva navrhované odškodnění ve výši 100.000 Kč, které se vzhledem k aktuální výši odškodného přiřknutého ECtHR jeví jako příliš nízké. Je také nejasné, z čeho Rada vlády ČR pro lidská práva tuto částku odvodila. Ve svém podnětu se sice odvolává na výši odškodnění uděleného ECtHR ve věci *V.C. proti Slovensku*, jakož i na výši, která byla udělována jako odškodnění ženám ve Švédsku (cca 175 000 Kč), tyto částky však nikterak nekorespondují s konečně navrhovanou částkou 100 000 Kč.

Druhým krokem k úspěšnému vyřešení problému neoprávněných sterilizací je zaručit, aby k neoprávněným sterilizacím v budoucnu již nedocházelo. Za tímto účelem je nezbytné stanovit dostatečný právní rámec, jakož i přesná pravidla výkonu tohoto zákroku. Výkon sterilizace musí být za každých podmínek proveden nejenom podle zákonných předpokladů, ale zároveň *lege artis*, čili ve smyslu ustanovení § 28 odst. 2 zákona o zdravotních službách (372/2011 Sb.) na náležitě odborné úrovni. Ta je definována jako poskytování zdravotních služeb „*podle pravidel vědy a uznávaných medicínských postupů, při respektování individuality pacienta, s ohledem na konkrétní podmínky a objektivní možnosti.*“⁶⁵⁹ Ačkoliv by se problematickým mohl jevit právě dovětek, že se zdravotní péče má poskytovat s ohledem

=zpravodaj&utm_content=main> [ověřeno 6. června 2012]

⁶⁵⁸ Vláda ČR: Usnesení vlády ČR č. 770 ze dne 19. října 2011 k Souhrnné zprávě o plnění priorit a postupů vlády při prosazování rovných příležitostí pro ženy a muže v roce 2010

⁶⁵⁹ Ustanovení § 4 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách

na konkrétní podmínky a objektivní možnosti, neviděla bych v tomto znění větší riziko, neboť nebudou-li podmínky a možnosti odpovídat pravidlům vědy či uznávaným medicínským postupům, nemělo by být možné zákrok na takové úrovni vůbec vykonat. Přesto se jeví z hlediska sterilizací nezbytné, aby bylo zaručeno, že tento dovětek nebude ospravedlňovat lékaře k tomu, aby zákonem a medicínsky přesně stanovené kroky při výkonu sterilizace určitým způsobem obcházel či modifikoval.

Současný legislativní vývoj a přijetí propracovanější právní úpravy výkonu sterilizace v zákoně o specifických zdravotních službách (zákon č. 373/2011 Sb.) tomuto druhému požadavku prospívá. CPT kritizovaná sterilizace prováděná na nesvéprávných osobách se v zákoně upravila tak, že je ji možno provést pouze ze zdravotních důvodů a na základě písemného souhlasu zákonného zástupce této osoby, kladného stanoviska odborné komise a schválení soudu.⁶⁶⁰ Ustanovení § 15 pak stanoví podmínky informovaného souhlasu pacienta se zákrokem. Je pozitivní, že informace o povaze zákroku, jeho následcích a rizicích bude muset být nově podána před svědkem, kterým bude zdravotnický pracovník. Pacient však bude mít zároveň právo požadovat, aby byl sdělení této informace přítomen i jiný svědek, kterého si svobodně zvolí. Záznam o poskytnutí této informace, který bude součástí zdravotnické dokumentace, musí být podepsán, a to nejenom ošetřujícím lékařem a pacientem, ale také přítomnými svědky. Toto ustanovení dále výslovně upravuje, že mezi podáním informace a udělením souhlasu musí existovat přiměřená lhůta, která tvoří u sterilizací prováděných ze zdravotních důvodů nejméně sedm dnů a u sterilizací prováděných z jiných než zdravotních důvodů nejméně čtrnáct dnů. Tím se tedy zabrání tomu, aby žádost či souhlas se sterilizací a výkon zákroku samotný byl proveden v ten stejný den. Tento časový odstup tak vylučuje, aby byla sterilizace provedena například v souvislosti s porodem, jak se činilo v minulosti. I po vyslovení souhlasu s tímto zákrokem má žena stále právo souhlas odvolat a zákrok odmítnout.

Díky nové právní úpravě dochází ke stanovení lepších záruk při provádění tohoto zákroku. Jsem toho názoru, že nová právní úprava je uspokojující a reflektuje požadavky, které zazněly ze strany mnohých mezinárodních a lidskoprávních mechanismů ochrany. Tak například doporučení CPT týkající se stanovení pevnějšího právního rámce při výkonu sterilizací na osobách zbavených (či omezených) způsobilosti k právním úkonům,

⁶⁶⁰ Ustanovení § 13 zákona č. 372/2011 Sb.

jakož i požadavku na minimální lhůtu mezi poučením o zákroku a zákrokem samotným dosáhly zákonné podoby. Upravení výkonu sterilizace do jasných zákonných pravidel považuji za významný úspěch, kterého bylo v této otázce dosaženo, neboť úprava na úrovni podzákonného právního předpisu nebyla dostatečná. Zákonná úprava sterilizací má z hlediska záruk ochrany daleko silnější základ.

Z hlediska požadavku na to, aby se Česká republika důstojně vyrovnala se svou minulostí, tedy ještě zbývá, aby došlo k realizaci prvního bodu, kterým je plošné odškodnění obětí neoprávněných sterilizací. Tento krok však bude velice problematický, jelikož si vyžádá značné finanční náklady a dotkne se velkého počtu žen. To může být také důvod, proč může dojít k jeho zmaření. Úspěšnost odškodnění může však ovlivnit i pokračující a zvyšující se kritika mezinárodních orgánů ochrany lidských práv. Ty totiž svým mezinárodním tlakem mohou dosáhnout toho, že české orgány k plošnému odškodnění neoprávněně sterilizovaných žen nakonec přistoupí, i když se k němu v současnosti staví spíše odmítavě. Dá se předpokládat, že zvyšující se lidskoprávní kritika České republiky může být hybným článkem, který bude schopen rozhybat strnulost názorů mezi vládou a ostatními státními orgány rozhodujícími o otázce odškodnění. Na druhou stranu, a pokud se plošné odškodnění nepodaří prosadit, jedinou zbývajícím alternativou pro poškozené ženy bude již pouze soudní cesta, a to ať již prostřednictvím žaloby směřované k vnitrostátním soudům, či cestou stížnosti k ECtHR. Zde bohužel na odškodnění dosáhnou pouze ty ženy, u kterých nejsou případné žaloby promlčeny a u kterých budou splněny všechny podmínky přijatelnosti podání.

K úspěšnému vyřešení problému neoprávněných sterilizací však nestačí řešit pouze ty případy, které se staly v minulosti. Je potřeba zároveň zaměřit pozornost i na preventivní záruky, které budou schopny zajistit, že k výskytu těchto neoprávněných zákroků v budoucnu již nedojde. Prvním předpokladem je existence uspokojivé právní úpravy. Tento požadavek lze díky zákonu o zdravotních službách považovat za úspěšně provedený. Druhým bodem je pak důraz na neustálé kontinuální vzdělávání lékařů a dalších osob k lidským právům. Ačkoliv můžeme říci, že se zvyšujícím se významem lidských práv a standardem jejich ochrany zároveň dochází k menšímu výskytu jejich porušování, je potřeba, aby uvědomění k lidským právům a k respektování lidské důstojnosti a svobody každého člověka byly jako základní hodnoty neustále zvyšovány v povědomí odborné a laické veřejnosti. Z tohoto důvodu je potřeba klást ještě větší důraz na informovanost osob o jejich právech a také

podporovat neustálé vzdělávání lékařského personálu z hlediska významu lidských práv a etiky v lékařství.

Závěr

Tato rigorózní práce se zabývá zákazem mučení v mezinárodním právu a ve vztahu k České republice. Navazuje na práci diplomovou, která definovala základní instituty z hlediska mezinárodního práva a práva lidských práv týkajících se zákazu mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, tyto instituty dále rozvíjí a aplikuje ve vztahu k České republice. V úvodu si práce vytyčila tři základní cíle, kterých chtěla dosáhnout.

Prvním z nich bylo zkoumání toho, jakým způsobem je zákaz mučení a jiného špatného zacházení mezinárodním právem upraven a zejména, jak je proveden do vnitrostátního práva České republiky. Předmětem zájmu bylo zjistit, zda vnitrostátní úprava v České republice plně odpovídá úpravě mezinárodní, jakož i požadavkům a závazkům, které České republice z lidskoprávních úmluv vyplývají. Z tohoto důvodu bylo potřeba prozkoumat mezinárodní instrumenty, které zákaz mučení upravují.

Obecně je možno říci, že právní úprava zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení je v České republice uspokojivě provedena do vnitrostátního práva. Kromě absolutního zákazu mučení obsaženého v čl. 7 Listiny základních práv a svobod, jakožto předpisu nejvyšší právní síly, je zákaz mučení obsažen v celé řadě zákonných a podzákonných předpisů. Jedním z nejdůležitějších ustanovení je pak označení mučení za trestný čin podle trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.), který trestá všechny akty mučení a krutého a nelidského zacházení. Tímto Česká republika naplňuje pozitivní závazek vyplývající z čl. 4 CAT směřující na všechny smluvní strany, aby zajistily, že všechny akty mučení budou trestné dle trestního zákona toho kterého státu.

Do skutkové podstaty trestného činu mučení dle ustanovení § 149 trestního zákoníku však nespadá ponižující zacházení a trestání. To jako trestné nalezneme pouze u skutkových podstat trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (hlava třetí trestního zákoníku) a v souvislosti s trestnými činy spáchanými vojáky. Obecný zákaz ponižujícího zacházení a trestání však v trestním zákoníku chybí. Z hlediska práva lidských práv je však požadavek na zákaz ponižujícího zacházení a trestání obsažen nejenom v čl. 7 ICCPR, ale vyplývá také z čl. 3 ECHR. Z tohoto důvodu se domnívám, že taková úprava je v České republice nedostačující a měla by se do trestního zákoníku doplnit.

Zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení je dále proveden do celé řady zákonných ustanovení. Je obsažen například v zákoně výkonu trestu odnětí svobody,⁶⁶¹ zákoně o výkonu vazby,⁶⁶² zákoně o Policii ČR⁶⁶³ či zákoně o Vězeňské službě a justiční stráži.⁶⁶⁴ Záruky proti jeho výskytu jsou dány také vnitřními nařízeními Generálního ředitele Vězeňské služby ČR či jinými podzákonnými a vnitřními předpisy. Všemi těmito úpravami naplňuje Česká republika svůj pozitivní závazek ochrany (*duty to protect*), který na ní požaduje, aby zajistila dostatečnou ochranu osob před porušováním jejich práva nebýt mučen či podroben nelidskému nebo ponižujícímu zacházení. Za tímto účelem má tedy Česká republika povinnost přijmout a vynutit ty právní normy, které tuto ochranu zajistí.

Zkoumáním toho, jakým způsobem je zákaz mučení a jiných forem špatného zacházení proveden do vnitrostátního práva ČR, jakož i jakým způsobem jsou naplňovány základní závazky, které České republice vyplývají z přijatých mezinárodních úmluv, bylo dosaženo prvního cíle této práce.

Druhým cílem bylo zkoumat činnost mezinárodních a národních mechanismů ochrany a posoudit, jakým způsobem se vnitrostátní ochrana proti mučení a jiným formám špatného zacházení prolíná s ochranou mezinárodní, zda je z hlediska míry mezinárodních standardů dostačující, popř. jakými nedostatky trpí. Dílčím cílem bylo potom zkoumat, jakým způsobem tyto orgány přispívají ke zlepšení úrovně ochrany proti mučení a jinému špatnému zacházení a jak se ve své činnosti navzájem inspirují a ovlivňují.

Asi největší míru ochrany proti mučení a jinému špatnému zacházení poskytuje na mezinárodní úrovni ECtHR, který na základě svých rozhodnutí, která jsou pro strany právně závazná, rozhoduje o tom, zda v konkrétním případě došlo k porušení základního lidského práva a zda má oběť nárok na přiměřené zadostiučinění. Hrozba odsouzení státu za porušení čl. 3 ECHR má velkou sílu a je způsobilá přimět státy k větší aktivitě směřující k předcházení potenciálnímu odsouzení např. změnou své legislativy či zavedené praxe, která ne zcela odpovídá požadavkům vyplývajícím z ECHR. Žádný stát, tedy ani Česká republika, nechtějí být Soudem mezinárodně kritizovány a označeny za zemi, která porušuje jeden z nejzákladnějších článků úmluvy. I z tohoto důvodu jsou rozhodnutí Soudu velice pečlivě

⁶⁶¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

⁶⁶² Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

⁶⁶³ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

⁶⁶⁴ Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě ČR a justiční stráži

sledována a jeho judikatura ovlivňuje ve velkém rozsahu národní legislativu smluvních stran ECHR. To by mohlo být demonstrováno na dvou rozhodnutích, která ECtHR vydal ve vztahu k České republice a k čl. 3 ECHR. V roce 2011 ve věci *Diallo proti České republice*⁶⁶⁵ Soud vůbec poprvé odsoudil Českou republiku za porušení čl. 3 ECHR z důvodu nesplnění jejího pozitivního závazku vyplývajícího ze závazku chránit (*duty to protect*). Orgány ČR totiž nedostatečně ochránily žadatele o azyl před možným výskytem mučení v zemi původu v případě, že do ní bude navrácen, neboť žádost o azyl zamítly, aniž by se zabývaly meritem věci. Je zjevné, že díky tomuto rozhodnutí budou orgány ČR napříště pečlivě posuzovat každou žádost o azyl z hlediska čl. 3 ECHR a rizika výskytu mučení v zemi původu, a to bez ohledu na fakt, zda takováto stížnost bude podána neoprávněně nebo nikoliv. K tomuto rozsudku se v roce 2012 přidalo další odsouzení České republiky z hlediska porušení čl. 3 ECHR. Soud ve věci *Bureš proti České republice*⁶⁶⁶ posuzoval stížnost mladého muže na nelidské a ponižující zacházení, které na něm bylo uskutečněno na záchytné protialkoholní stanici. Přístup ošetřujícího personálu a způsob jejich zacházení se stěžovatelem, který byl bezúčelně svázán koženými popruhy, byl ECtHR označen jako zacházení odporující čl. 3 ECHR. I toto rozhodnutí bude mít, dle mého názoru, zásadní význam pro činnost státních orgánů, neboť Soud v něm podrobným způsobem popsal, co považuje za přípustné použití omezujících opatření a co již nikoliv. Aby se Česká republika v budoucnu vyhnula dalšímu potenciálnímu odsouzení v souvislosti s použitím těchto opatření či se způsobem zacházení s osobami na záchytné stanici, bude muset názor Soudu vyjádřený v tomto rozsudku plně respektovat a zajistit, aby státní orgány jednaly v souladu s jeho zněním.

Kromě ECtHR působí na poli ochrany proti mučení i další orgány, které se zaměřují na preventivní činnost, čili předcházení tomu, aby k výskytu mučení a jiných forem špatného zacházení vůbec docházelo. Mezi tyto orgány se řadí SPT, CPT nebo národní preventivní mechanismus, který v České republice představuje veřejný ochránce práv. Prostřednictvím tlaku na české orgány, jakož i návštěv relevantních zařízení a míst, se tyto mechanismy snaží přimět orgány ČR k iniciování změn v těch oblastech, které představují potenciální riziko porušení práva nebýt mučen, či ve kterých hrozí, že k aktuálnímu porušení může dojít. Na mezinárodní úrovni je nejefektivnějším orgánem CPT, který je díky pravidelným návštěvám České republiky velice dobře obeznámen s aktuálním stavem a právním rámcem týkajícím se práva nebýt mučen či podroben jiným formám špatného zacházení. Díky svým

⁶⁶⁵ Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 ve věci č. 20493/07 *Diallo proti České republice*

⁶⁶⁶ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 ve věci č. 37679/08 *Bureš proti České republice*

doporučením směřovaným na vládu ČR již v minulosti inicioval celou řadu změn, které se odrazily jak ve změně vnitrostátní legislativy, tak také aktuální praxe způsobu zacházení s osobami, které se v jednotlivých zařízeních nacházejí. Na národní úrovni je to poté veřejný ochránce práv, který je nadán stejnou kompetencí jako CPT provádět návštěvy nejrůznějších zařízení. I on se snaží prostřednictvím svých zpráv směřovaných státním orgánů přimět tyto orgány k iniciování změn v případě, shledá-li nedostatky. Veřejný ochránce práv je důležitým orgánem, který zároveň působí i jako národní preventivní mechanismus dle Opčního protokolu ke CAT a má tedy mnohá oprávnění jako mezinárodní orgány ochrany. SPT je naopak orgánem, který ve vztahu k České republice zas až tak aktivní není. Prozatím žádnou návštěvu České republiky neuskutečnil, ačkoliv návštěvy smluvních stran patří do jeho kompetence. Jeho administrativní aparát a aktivita na poli prevence proti mučení a jiným formám špatného zacházení je daleko menší než aktivita a činnost CPT. Vývoj a stav ochrany lidských práv (práva nebyť mučen) tak SPT monitoruje spíše prostřednictvím svého národního preventivního mechanismu – veřejného ochránce práv. Z tohoto důvodu není SPT tak efektivní jako CPT, který lze považovat za jeden z nejvýznamnějších mezinárodních preventivních mechanismů proti mučení.

Na národní úrovni sehrávají důležitou úlohu také orgány typu Rady vlády ČR pro lidská práva či Výboru RLP proti mučení. Jako poradní orgány vlády často reagují jako první na doporučení CPT či CoAT a snaží se iniciovat kroky k nápravě. To se děje na základě podnětů, které jsou adresovány vládě. Aby však činnost těchto orgánů byla skutečně efektivní, bylo by, dle mého názoru, potřeba změnit systém předkládání jejich podnětů vládě, neboť nyní může být jejich podoba státními orgány libovolně měněna a tedy podnět, který vláda v konečné fázi obdrží, nemusí již obsahovat ta navrhovaná doporučení, o která se původně usilovalo. Rada vlády ČR pro lidská práva by měla mít právo předkládat své návrhy vládě přímo, a to bez cenzury nebo korektury ze strany ostatních státních orgánů. Toto oprávnění je, podle mého, ospravedlněno samotným charakterem Rady vlády ČR pro lidská práva, která je poradním orgánem vlády v otázce lidských práv. Proto by, dle mého názoru, neměly ostatní státní orgány do jejich stanovisek a názorů zasahovat či je ovlivňovat.

Zkoumáním činnosti jednotlivých mechanismů z hlediska zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení a také jejich vzájemného vztahu a spolupráce bylo dosaženo druhého cíle této práce. Lze uzavřít, že každý z těchto orgánů plní úlohu, která je velmi

potřebná, a ačkoliv by se na první pohled nemuselo zdát, každý z nich plní jinou funkci. Z tohoto důvodu nemůžeme jejich činnost zaměňovat či považovat za nadbytečnou.

Třetím a nejdůležitějším cílem této práce bylo poukázat na ty aktuální otázky, se kterými se Česká republika v souvislosti se zákazem mučení a jiných forem špatného zacházení potýká, analyzovat tyto problematické okruhy z hlediska záruk ochrany, které jsou mezinárodními instrumenty a mechanismy ochrany nastaveny, a zhodnotit, zda mohou dosáhnout porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení. Dílčím cílem pak bylo nastínit, jakým způsobem by mohly být tyto problematické otázky řešeny.

Mezi nejzávažnější otázky, které byly analyzovány, se zařadila problematika vězeňství, používání omezujících opatření ve zdravotnictví, otázka oprávnění CPT k nahlížení do zdravotnické dokumentace, problematika chirurgických kastrací sexuálních delikventů, falometrie jako způsobu zjišťování sexuální orientace žadatelů o udělení mezinárodní ochrany a otázka nedobrovolné sterilizace. Všechna tato témata vyvolala v minulých letech rozsáhlé a rozporuplné reakce jak ze strany mezinárodních lidskoprávních orgánů, tak také orgánů vnitrostátních. Pro většinu je zároveň typické, že nebyla do dnešního dne zcela dořešena.

V otázce vězeňství byla předmětem zkoumání problematika přeplněnosti věznic a otázka segregace doživotně odsouzených vězňů od ostatní vězeňské populace. Ačkoliv tento problém převládá již po několik let a je dlouhodobě kritizován ze strany CPT, CoAT či veřejného ochránce práv, k nápravě mnoho učiněno nebylo. Přeplněnost věznic vyvolává další následky, které se negativně odrážejí na otázce důstojnosti zacházení s vězni. Vězňům nemůže být garantována dostatečná míra osobního prostoru v cele nebo uspokojivé sociální a hygienické podmínky. Všechny tyto skutečnosti se velice negativně odrážejí v základní myšlence výkonu trestu a požadavku na zajištění důstojných podmínek ve věznicích. Dotýkají se zároveň čl. 3 ECHR, neboť dle rozsáhlé judikatury ECtHR mohou neuspokojivé podmínky ve věznicích spolu se špatným zacházením s vězni dosahovat míry nelidského či ponižujícího zacházení. Je proto potřeba tyto problémy systematicky řešit. Začít by se mělo tím, že se zlepší životní a sociální podmínky vězňů ve věznicích, budou přijaty nové pracovní síly a dojde k podpoře vzdělávání vězeňského personálu. Přehodnotit by se měl také současný způsob ukládání trestu odnětí svobody za méně závažné trestné činy a nahradit jej například nově zavedeným trestem domácího vězení, který však musí být plně fungující. V souvislosti s otázkou vězeňství bylo také poukázáno na problematiku segregace doživotně odsouzených

vězňů od ostatní vězeňské populace a s tím související institut oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením ve věznicích. Bylo zjištěno, že současná úprava tohoto institutu je nedostatečná a z tohoto důvodu by mohla odporovat ústavnímu pořádku České republiky. Proto se domnívám, že je nezbytné dát tomuto institutu pevná zákonná pravidla.

Používání omezujících opatření bez pevného právního rámce bylo dalším problémem, jenž byl podrobně rozebrán. Tento stav byl CPT dlouhodobě kritizován, nicméně ani zde k žádné nápravě po dlouhá léta nedocházelo. Chyběla především dostatečná právní úprava, která by stanovila záruky proti špatnému zacházení. Zatímco Ministerstvo práce a sociálních věcí těchto výzev uposlechlo a změnilo právní úpravu týkající se používání těchto opatření v zařízení sociální péče, Ministerstvo zdravotnictví na tyto výzvy po dlouhou dobu nereagovalo. Ačkoliv došlo v roce 2012 k přijetí zákona o zdravotních službách, který nově upravil způsob používání omezujících opatření ve zdravotnických zařízeních, i proti této úpravě lze mnoho namítat. Nereagovala totiž na doporučení a výzvy CPT a nestanovila dostatečné záruky toho, aby používání omezujících opatření nebylo nadužíváno. Stále je při jejich používání zachována značná volnost lékaře při volbě typu omezujícího opatření a jejich používání není dostatečně jasně zaznamenáno. I nadále je umožněno používat síťová lůžka, která byla CPT velice silně kritizována. Ministerstvo zdravotnictví by tak mělo následovat kroky Ministerstva práce a sociálních věcí a právní rámec používání omezujících opatření dostatečně jasně a přesně vymezit. Tento fakt podporuje nedávné stanovisko ECtHR, který v rozsudku ve věci *Bureš proti České republice*⁶⁶⁷ výslovně stanovil, že používání omezujících opatření musí mít jasná pravidla a jejich použití musí být dostatečně a přesně zaznamenáno.

Oprávnění CPT k nahlížení do zdravotnické dokumentace je snad jedinou oblastí, která byla nedávno díky přijetí nového zákona o zdravotnických službách⁶⁶⁸ dořešena. Spor mezi CPT a Ministerstvem zdravotnictví o to, zda má mít CPT přístup ke zdravotnické dokumentaci i bez souhlasu pacienta, byl tak napříště vyřešen. Došlo totiž k zakotvení tohoto práva do zákona. Nicméně i přesto je potřeba souhlasit s názorem CPT, že toto právo mu vyplývá již přímo ze samotné ECPT, která ho k přístupu k těmto informacím zmocňuje.⁶⁶⁹ Tedy, CPT by měl mít garantován přístup ke zdravotnické dokumentaci *ipso facto* již na

⁶⁶⁷ Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 č. 37679/08 ve věci *Bureš proti České republice*

⁶⁶⁸ Zákon č. 372/2011 Sb.

⁶⁶⁹ Dle ustanovení čl. 8 odst. 2) písm. d) ECPT

základě ECPT, a to bez potřeby současného zakotvení tohoto oprávnění vnitrostátním právním aktem. To je odůvodněno zmocněním CPT k přístupu k jakékoliv potřebné dokumentaci, které mu vyplývá z čl. 8 odst. 2 písm. d) ECPT a postavením této úmluvy v českém právním řádu. Jedná se totiž o mezinárodní úmluvu dle čl. 10 Ústavy ČR, na kterou se použije pravidlo aplikační přednosti před zákonem.

Dalším sporem, který nebyl doposud mezi Českou republikou a CPT dořešen, je otázka výkonu chirurgických kastrací u sexuálních delikventů. Zatímco CPT tvrdí, že takováto metoda léčby již není z hlediska mezinárodních standardů přijatelná, a to jak eticky, tak právně, Ministerstvo zdravotnictví je toho názoru, že chirurgická kastrace je stále tou nejúčinnější metodou léčby. Po provedené analýze a s přihlédnutím i k etickým a morálním aspektům je však potřeba souhlasit s CPT, že takový zákrok je, vzhledem k postavení sexuálního delikventa, jenž je omezen na své svobodě a rozhoduje se pod tíhou této situace, nepřijatelný. Souhlas se zákrokem totiž nemůže vzejít ze zcela svobodného rozhodnutí a bude vždy veden vidinou možného osvobození se od doživotního pobytu v zařízení. Po provedené analýze bylo uzavřeno, že na chirurgickou kastraci není možno nahlížet pouze z lékařského hlediska jako na zákrok, který je nejefektivnější, ale že je potřeba přihlížet i k dimenzi morální, etické a právní. Analyzováním názorů ECtHR na povahu terapeutických zákroků bylo zjištěno, že tento zákrok může skutečně dosáhnout míry ponižujícího zacházení zakázaného čl. 3 ECHR. Ze všech těchto důvodů bylo uzavřeno, že by se mělo od jejího výkonu upustit. Jako alternativní způsoby léčby sexuálních delikventů se jeví aplikace potřebných léků. Je však potřeba vyjasnit mnohé problémy, které s touto aplikací souvisejí a které se týkají nejenom financování této léčby, ale také stanovení efektivních kontrolních mechanismů, které zajistí, že se pacienti této léčbě skutečně podrobí a budou pod soustavným dohledem a monitoringem.

Falometrie, jakožto metoda zjišťování sexuální orientace v azylovém řízení, byla tématem, který vyvolal bouřlivé reakce ze strany veřejnosti a odborné obce. Takovou metodu je potřeba odmítnout jako nepřijatelnou z hlediska lidského a důstojného zacházení, neboť tím, že zasahuje do nejintimnější sféry jedince, je způsobilá vyvolat u testovaných osob pocity ponížení. Z důvodu závažnosti zásahu této metody do lidské integrity, jakož i vzhledem k pochybnostem o svobodnosti souhlasu k podstoupení tohoto testování, je velmi pravděpodobné, že v případě podání stížnosti k ECtHR bude Soud posuzovat tento zákrok ve světle ponižujícího zacházení dle čl. 3 ECHR.

Posledním tématem, které nabylo opět na aktuálnosti, je problematika zákroku neoprávněné sterilizace. Díky nedávným rozhodnutím Soudu týkajících se Slovenska⁶⁷⁰ byla totiž rozhodovací praxe na povahu tohoto zákroku založena. ECtHR vyjádřil jasný názor, že v případě souhlasu k výkonu sterilizace, který je dán za situace, kdy již žena rodí a je tedy ovlivněna porodními bolestmi, kdy souhlas není vůbec dán či kdy žena není plně informována o povaze, následku a možných rizicích tohoto zákroku, jakož je jí i upřeno právo konzultovat tento zásah se svým druhem, takové zacházení dosahuje porušení čl. 3 ECHR. Tato rozhodnutí jsou velice zásadní a potvrzují závěry o povaze nedobrovolné sterilizace jako nelidského a ponižujícího zacházení odporující čl. 3 ECHR učiněné před jeho vydáním. Česká republika díky těmto rozhodnutím čelí vysokému riziku, že by mohla být v budoucnu ECtHR taktéž odsouzena, neboť v minulosti byl na jejím území proveden značný počet neoprávněných sterilizací. Vzhledem k velkému počtu pravděpodobných stížností by však bylo daleko efektivnější, kdyby vláda České republiky přiznala chyby, ke kterým v minulosti v souvislosti s výkony těchto zákroků došlo, a zavedla plošný odškodňovací mechanismus, kterým by odškodnila oběti tohoto zákroku a jednou provždy tuto otázku vyřešila. V tom, jakým způsobem by se dalo takové plošné odškodnění provést, by si mohla vzít příklad ze Švédska, kde bylo v roce 1999 plošné odškodnění sterilizovaných žen provedeno.⁶⁷¹

Analyzováním aktuálních problémů spojených se zákazem mučení a jiných forem špatného zacházení tak bylo dosaženo posledního cíle rigorózní práce. Na těchto tématech bylo zároveň demonstrováno, že podoba mučení a nelidského či ponižujícího zacházení má skutečně nejrůznější dimenze a zasahuje do takových otázek, jež by s tímto zákazem nemusely být na první pohled spojovány. Fundamentálního cíle této práce, a tedy prokázat, že se mučení a jiné špatné zacházení netýká pouze závažných fyzických útoků proti určité osobě vedené za určitým cílem, nýbrž i takových zásahů do lidské integrity dotýkajících se její duševní pohody a práva být respektován v té nejzákladnější podobě, bylo tedy taktéž dosaženo.

⁶⁷⁰ Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V. C. proti Slovensku*; Rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N.B. proti Slovensku*; Rozsudek ECtHR ze dne 11. listopadu 2012 ve věci č. 15966/04 *I.G. a ostatní proti Slovensku*

⁶⁷¹ Viz informace o odškodnění ve Švédsku ve studii pracovní skupiny v Norsku: Report of working group (Petter J. Drefvelin, Georg Hilmar Antonsen, Thea Baastad, Ingrid Renolen, Tove Skotvedt) *Compensation to Romani/Tatars subjected to coercive sterilization*, Oslo, 27 August 2003, s. 28-31[online]. Dostupné na WWW: <http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/SAMI/Nasjmin/Rapport_tvangsster_romani_EN.pdf> [ověřeno 8. prosince 2012].

Na závěr lze říci, že Česká republika naplňuje ve většině případů své závazky, které jí z práva nebyt mučen či podroben jiným formám špatného zacházení vyplývají. Existují však dílčí problematické otázky, ve kterých zajištění dostatečné úrovně ochrany ze strany České republiky pokulhává. Ačkoliv je poskytovaná ochrana v České republice rozsáhlá, není stoprocentní. Stále existují oblasti, v nichž by bylo možno učinit více. Na druhou stranu je pozitivní, že si jsou orgány ČR těchto nedostatků a oblastí vědomy a i přes některé resistantní postoje zainteresovaných orgánů existují pokusy o jejich řešení.

Seznam zkratek

CAT – Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

CPT - Evropský výbor pro zabránění mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

CoAT – Výbor OSN proti mučení

ČR – Česká republika

ECHR – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

ECPT - Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

ECtHR, Soud – Evropský soud pro lidská práva

EU – Evropská unie

HRC – Výbor OSN pro lidská práva

IATSO - Mezinárodní asociace pro léčbu sexuálních delikventů

ICCPR, Pakt – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

LZPS – Listina základních práv a svobod

NPM – národní preventivní mechanismus

NSS – Nejvyšší správní soud

OP CAT – Opční protokol k Úmluvě OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

ORAM - Mezinárodní Organizace pro útočiště, azyl a migraci

OSN – Organizace spojených národů

RE – Rada Evropy

SPT - Podvýbor OSN pro prevenci mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání

UNHCR - Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

VOP, ochránce – veřejný ochránce práv

Seznam použité literatury a pramenů

1) Monografie

BURGERS, J. Herman; DANELIUS, Hans. *The United Nations Convention against Torture: A Handbook on the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1. vyd. Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1988

SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. 1 vyd. Překlad Jiří Malenovský. Brno: Masarykova univerzita, 1997, Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 160

JOSEPH, Sarah.; MITCHELL, Katie.; GYORKI, Linda.; BENNINGER-BUDEL, Carin. *Seeking Remedies for Torture Victims: A Handbook on the Individual Complaints Procedures of the UN Treaty Bodies*. 1. vyd. Ženeva: World Organisation Against Torture (OMCT) Handbook Series, 2006

ERDAL, Uğur.; BAKIRICI, Hasan. *Article 3 of the European Convention on Human Rights, A Practitioner's Handbook*. 2. vyd. Ženeva: World Organisation Against Torture (OMCT) Handbook Series, 2006

NOWAK, Manfred. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2. vyd.: Kehl am Rhein, Germany, Engel Publisher, 2005

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2005

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 2 vyd. Praha: C.H.Beck, 2012

ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II: § 140 až 421. Komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012

BREMS, Eva. *Human Rights: Universality and Diversity*, 1. vyd. Leiden: Martinus Nijhoff Publisher, 2001

CONDÉ, H. Victor. *A Handbook of International Human Rights Terminology*. 1 vyd. Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 1999

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 1. vyd. Praha: C.H.BECK, 1999

KELLY, Tobias. *This Side of Silence: Human Rights, Torture, and the Recognition of Cruelty*, 1. vyd. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012

PROUZOVÁ, Anna. *Evropský soud pro lidská práva; organizace, pravomoci, řízení*, 1. vyd: Praha, Linde a.s., 2004

SIEGHART, Paul. *The International Law of Human Rights*. 1. vyd. New York: Oxford University Press, 1983

BRUHA, Thomas.; STEIGER, Dominik. *Das Folterverbot im Völkerrecht*. 1. vyd. Stuttgart: W. Kohlhammer GmbH, 2006

ČEPELKA, Čestmír.; ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2003

OVEY, Clare; WHITE, Robin. *The European Convention on Human Rights*. 4. vyd. New York: Oxford University Press, 2006

BOEREFIJN, Ineke.(editor): A digest of Cases of the European Committee for the Prevention of Torture and the United Nations Committee Against Torture, *Prevention of torture*. 1. vyd.: Open Society Institute/Constitutional and Legal Policy Institute and the Netherlands Institute for Human Rights (SIM), 2001

SCHEU, Harald Christian.; HÝBNEROVÁ, Stanislava. *Mezinárodní a národní mechanismy proti mučení*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Právnická fakulta, 2004

DIJK, van Pieter.; HOOFF, van Godefriedus. J. H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 2. vyd. Deventer: Kluwer Law and Taxation Publisher, 1990

KRIEBAUM, Ursula. *Folterprävention in Europa: Die Europäische Konvention zur Verhütung von Folter und unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Bestrafung*. 1. vyd. Wien: Print Media Austria AG, 2000

JANIS, M. W.; KAY, R. S.; BRADLEY, A. W. *European Human Rights Law: Text and Materials*. 2. vyd. New York: Oxford University Press, 2000

Český helsinský výbor. *Spory v oblasti lidských práv. Zákon a praxe u mezinárodních soudů. Praha, 22-24. října 1998. Sborník přednášek*. 1. vyd. Praha: Český helsinský výbor, 1999

MISSLING, Bodo. *Widerstand und Menschenrechte: Das völkerrechtlich begründete Individualwiderstandsrecht gegen Menschenrechtsverletzungen*. 1. vyd. Tübingen: Köhler-Druck, 1999

PRZETACZNIK, Franciszek. *Protection of officials of foreign states according to international law*. 1. vyd. The Hague, Boston: Martinus Nijhoff Publisher, 1983

OPPENHEIM Lassa F. Laurence.; ROXBURGH Ronald. *International Law: A Treatise*. 3. vyd. Clark, New Jersey: The Lawbook Exchange, Ltd., 2005

JOWELL, Jeffrey L a Jonathan COOPER. *Understanding human rights principles*. Oxford: Hart, 2001. Justice series (Justice (Society))

DUNÉR, Bertil. *An end to torture: strategies for its eradication*. New York: Distributed in the USA exclusively by St. Martin's Press, 1998

SCHULZ, William F. *The phenomenon of torture: readings and commentary*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007

JOWELL, Jeffrey; COOPER, Jonathan. *Understanding human rights principles*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2001, Justice series (Justice (Society))

ONDŘEJ, Jan; ŠTURMA, Pavel; BÍLKOVÁ, Veronika; JÍLEK, Dalibor a kolektiv. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2010

HAAS, Michael. *International Human Rights, A Comprehensive Introduction*, 1. vydání. New York: Routledge, 2008

JELÍNEK, Jiří (ed.). *O novém trestním zákoníku, Sborník příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké právnické dny, květen 2009, trestněprávní sankce*. Vyd. 1. Praha, 2009

ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. doplněné vydání, Praha: C.H. Beck, 2010

DAVID, Vladislav; BUREŠ, Pavel; FAIX, Martin; SLADKÝ, Pavel, SVAČEK, Ondřej. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*, 2. Vydání. Praha: Leges, 2011

2) Články, jiné publikace

DRÖGE, Cordula. *Positive Verpflichtungen der Staaten in der Europäischen Menschenrechtskonvention*. Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht, Band 159, 2003, 379-392. Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften e.V. [online]. Dostupný na WWW: <<http://www.mpil.de/shared/data/pdf/beitr159.pdf>> [ověřeno 15. července 2012]

CPT: *20 Years of Combating Torture*, 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment of Punishment (CPT), 1 August 2008- 31 July 2009, Council of Europe Publishing, 2009

TOMANOVÁ, Lucie. *Diagnóza: Sexuální deviant. Jak pochopit svou úchylku a udělat si dobře v mezích zákona*. Reflex. 45/2009, 5. listopadu 2009, Internetová verze: [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.regresniterapie.com/blog/clanky/diagnoza-sexualni-deviant/>> [ověřeno 1. srpna 2011]

PFAEFFLIN, Friedemann. *The surgical castration of detained sex offenders amounts to degrading treatment*, Sexual Offender Treatment, Volume 5 (2010), Issue 3 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.sexual-offender-treatment.org/86.html>> [ověřeno 15. srpna 2011]

HARRISON, Karen. *Legal and Ethic Issues when using Antiandrogenic Pharmacotherapy with Sex Offenders*, Sexual Offender Treatment, Volume 3 (2008), Issue 2, [online] Dostupné na World Wide Web: <http://www.sexual-offender-treatment.org/2-2008_01.html> [ověřeno 15. srpna 2011]

HEIM, Nikolaus. *Sexual Behaviour of Castrated Sex Offenders*, Archives of Sexual Behaviour, Vol. 10, No. I, 1981

ZVĚŘINA, Jaroslav. *Terapeutická kastrace sexuálních delikventů*, 14. ledna 2011 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.zverina.cz/cs/terapeuticka-kastrace-sexualnich-delikventu/31/>> [ověřeno 15. srpna 2011]

BÁRTOVÁ, Eliška: *Proč se v Česku kastruje? Je to levnější*, Aktuálně.cz, 21. května 2009 [online]. Dostupné na WWW: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/kauzu/clanek.phtml?id=637904/>> [ověřeno 15. srpna 2011]

Council of Europe: *The Human Rights, ethical and moral dimensions of health care*, 120 practical case studies, Council of Europe, Strasbourg Cedex, 1998

ČTK: *Agentura EU viní české úřady z homofobie, měří uprchlíkům penis*, Ceskenoviny.cz, 8. prosince 2010 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/agentura-eu-vini-ceske-urady-z-homofobie-meri-uprchlikum-penis/567080>> [ověřeno 15. srpna 2011]

ŠŤASTNÝ, Jiří; VÁLKOVÁ, Hana; KOPECKÝ, Josef. *Česko měří uprchlíkům penisy, je podezřelé z porušení lidských práv*, Idnes.cz, 8. prosince 2010 [online]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/cesko-meri-uprchlikum-penisy-je-podezrele-z-poruseni-lidskych-prav-1pv-/domaci.aspx?c=A101208_103729_domaci_kot> [ověřeno 15. července 2012]

UNHCR: *UNHCR's Comments on the Practice of Phallometry in the Czech Republic to Determine the Credibility of Asylum Claims based on Persecution due to Sexual Orientation*

ŠIROKÝ, Jiří. *Falometrie*, Medicina.cz, 5. listopadu 2002 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.medicina.cz/verejne/clanek.dss?s_id=5098&s_ts=40521,855625> [ověřeno 19. srpna 2011]

TOMISOVÁ, Michaela. *Právní aspekty nedobrovolné sterilizace žen*. Via Iuris I/2005 [online] Dostupné na WWW: <http://www.viaiuris.cz/files/via_iuris_1-2005_soucast_pravniho_fora_z_28-2-2005.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011]

Report of working group (Petter J. Drefvelin, Georg Hilmar Antonsen, Thea Baastad, Ingrid Renolen, Tove Skotvedt) *Compensation to Romani/Tatars subjected to coercive sterilization*, Oslo, 27 August 2003, s. 28-31 [online]. Dostupné na WWW: <http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/SAMI/Nasjmin/Rapport_tvangsster_romani_EN.pdf> [ověřeno 8. prosince 2012]

Agentura EU pro základní práva: *Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity – 2010 Update*. [online]. Dostupné na WWW: <<http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-LGBT-report-update-corr2010.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR): *UNHRC Guidance Note on Refugee Claims relating to Sexual Orientation and Gender Identity*, 21. listopad 2008, [online] Dostupné na World Wide Web: <<http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/48abd5660.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

ORAM (Organisation for Refuge, Asylum and Migration): *Testing Sexual Orientation: A Scientific and Legal Analysis of Plethysmography in Asylum & Refugee Status Proceedings*, December 2010, San Francisco, California, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.oraminternational.org/images/stories/PDFs/oram%20phallometry%20paper%202010-12-15%20--for%20download.pdf>> [ověřeno 18. listopadu 2012]

European Roma Rights Centre: *Parallel Report by the European Roma Rights Centre, Life Together and the Group of Women harmed by forced sterilization concerning the Czech Republic to the Human Rights Council, within its Universal Periodic Review, for consideration at the 14th Session (22 October to 5 November 2012)*, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.errc.org/cms/upload/file/czech-republic-un-upr-submission-10-april-2012.pdf>> [ověřeno 6. června 2012]

iDNES.cz: *Ostravská nemocnice mimosoudně odškodní ženu za sterilizaci* (23. listopadu 2011), [online]. Dostupné na WWW: <http://ostrava.idnes.cz/ostravska-nemocnice-mimosoudne-odskodni-zenu-za-sterilizaci-pu1-/ostrava-zpravy.aspx?c=A111123_113526_ostrava-zpravy_jog> [ověřeno 6. června 2012]

Lidovky.cz: *Hromadné odškodnění za nechtěné sterilizace zaplatí stát*, (20. února 2012) [online]. Dostupné na WWW: <http://www.lidovky.cz/hromadne-odskodneni-za-nechtene-sterilizace-ma-zaplatit-stat-pt8-/ln_domov.asp?c=A120220_191818_ln_domov_rka> [ověřeno 6. června 2012]

iDNES.cz: *Vládní rada navrhla odškodnění všech neprávem sterilizovaných žen*, (20. února 2012) [online]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/vladni-rada-navrhla-odskodneni-vsech-nepravem-sterilizovanych-zen-1f3-/domaci.aspx?c=A120220_193845_domaci_abr#utm_source=rss&utm_medium=feed&utm_campaign=zpravodaj&utm_content=main> [ověřeno 6. června 2012]

iDNES.CZ: *Yekta Uzunoglu: případ, o který už nikdo nestojí* (24. srpna 2006) [online] Dostupný na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/yekta-uzunoglu-pripad-o-ktery-uz-nikdo-nejstoji-fr2-/krimi.aspx?c=A060824_171901_prilohy_tha> [ověřeno 23. září 2012]

EPRAVO.CZ: *Osobnosti kritizují politiky a justici za případ Uzunoglu*, (6. března 2006). [online] Dostupný na WWW: <http://www.epravo.cz/v01/index.php3?s1=3&s2=0&s3=0&s4=0&s5=0&s6=0&m=1&typ=clanky&back%5Bs1%5D=3&back%5Bs2%5D=0&back%5Bs3%5D=0&back%5Bs4%5D=0&back%5Bs5%5D=0&back%5Bs6%5D=0&recid_cl=39025> [ověřeno 23. září 2012]

Český helsinský výbor (Libuše Šilhánová): *Střet ekonomických zájmů končí soudním martyriem*. (číslo 1/2007) [online] Dostupný na WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2007032608>> [ověřeno 23. září 2012]

Český helsinský výbor: *Konečně rozsudek!* (číslo 2/2007) [online] Dostupný na WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2007062804>> [ověřeno 23. září 2012]

iDNES.CZ: *15 let stará chyba státu přišla daňové poplatníky na 6 milionů korun*. (26. června 2010). [online] Dostupný na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/15-let-stara-chyba-statu-prisla-danove-poplatniky-na-6-milionu-korun-1dg-/krimi.aspx?c=A100628_122726_krimi_js> [ověřeno 23. září 2012]

Wikipedia: *Ethical arguments regarding torture* [online]. Wikipedia, The Free Encyclopedia; 2012 May 6, Dostupný na WWW: <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Ethical_arguments_regarding_torture&oldid=490909526> [cit. 16. června 2012]

Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR. [online]. Dostupné na www: <<http://www.ivvs.cz/index.php?m=1&s=1&ss=&typ=sub&clid=184>> [ověřeno 16. června 2012]

Vězeňská služba ČR: Statistické ročenky Vězeňské služby ČR [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>> [ověřeno 23. července 2011]

Vězeňská služba ČR: Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-rynovice-48/o-nas-1624/specializovana-oddeleni-342/oddeleni-se-zesilenym-stavebne-technickym-zabezpecenin-349/>> [ověřeno 6. prosince 2012]

iDNES, *V léčebně se Straka stačil oženit i rozvést*, 22. prosince 2004 [online]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/domaci.aspx?r=domaci&c=A041221_211400_domaci_pav&t=A041221_211400_domaci_pav&r2=domaci> [ověřeno 15. srpna 2011]

NOWAK, Manfred, *Torture and Enforced Disappearance*, (To be included in Catarina Krause and Martin Scheinin (eds.), *International Protection of Human Rights: A Textbook* (Turku: Institute for Human Rights, Åbo Akademi University, forthcoming 2009).) [online] dostupné na WWW. <<http://www.univ-rouen.fr/servlet/com.univ.utils.LectureFichierJoint?CODE=1285773636670&LANGUE=0>> [ověřeno 16. září 2012]

Mladá fronta DNES, str. 3, Kraj Moravskoslezský (Martin Otipka): *Místo vězení mohou sedět doma, zaracha jim uložil soud*. (článek ze dne 15. března 2012) [online] Dostupné na stránkách Probační a mediační služby České republiky WWW: <https://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?Strana=2> [ověřeno 11. listopadu 2012]

Vězeňská služba ČR: Stavby vězňů k 24. říjnu 2012. [online] Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/rychla-fakta>> [ověřeno 10. listopadu 2012]

Instinkt (Leoš Kyša): *Nabízíme domácí basu. Zn. Zatím bez obojku*. (článek ze dne 2. února 2012, Instinkt č. 5/12) [online] Dostupné na stránkách Probační a mediační služby České republiky WWW: <https://www.pmscr.cz/scripts/aktuality_detail.php?Strana=2> [ověřeno 11. listopadu 2012]

Institut pro kriminologii a sociální prevenci: *Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu*. [online] Dostupné na WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/249.pdf>> [ověřeno 10. listopadu 2012]

Český helsinský výbor: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2010*, para 37, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2011062002>> [ověřeno 23. července 2011]

Vězeňská služba ČR: *Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením (OZSTZ)* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vscr.cz/veznice-horni-slavkov-74/zamestnavani-odsouzenych-602/oddeleni-se-zesilenym-stavebne-technicky-zabezpecenim-ozstz-569>> [ověřeno 23. července 2011]

České noviny: *Vězeňská služba bude moct nabrat nové lidi, dostane půl miliardy* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/vezenska-sluzba-bude-moct-nabrat-nove-lidi-dostane-pul-miliardy/648278>> [ověřeno 25. července 2011]

3) Internetové databáze:

ECtHR: HUDOC Database. Dostupný z WWW: <[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid":\["COMMITTEE","DECISIONS","COMMUNICATEDCASES","CLIN","ADVISORYOPINIONS","REPORTS","RESOLUTIONS"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{) > [ověřeno 16. srpna 2012]

OHCHR: Databáze rozhodnutí HRC a CoAT [online]. Dostupný na WWW: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/jurisprudence.htm>> [ověřeno 16. června 2012]

CPT: Databáze CPT. Dostupná na WWW: <<http://www.cpt.coe.int/en/hudoc-cpt.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

United Nations Treaty Collection [online]. Dostupný online na WWW <<http://treaties.un.org/Home.aspx?lang=en>> [ověřeno 7. července 2012]

Databáze Bayefski.com [online]. Dostupný na WWW: <<http://www.bayefsky.com/>> [ověřeno 7. července 2012]

Netherlands Institute of Human Rights, Utrecht School of Law. *Case Law Overview*. [online] Dostupný na WWW: <<http://sim.law.uu.nl/SIM/Dochohome.nsf/aedb8166f5bb4158c1256640002fb9d1/df84cef52460f085c12566400041d97d?OpenDocument>> [ověřeno 7. července 2012]

4) Úmluvy a jiné právní dokumenty

Všeobecná deklaráce lidských práv. [United Nation Declaration on Human Rights], 1948

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. [International Covenant on Civil and Political Rights], 1966

Opční protokol k ICCPR [Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights] (General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966)

Druhý opční protokol k ICCPR. [Second Optional Protocol to the ICCPR], 1989

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. [Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment], OSN, 1984

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. [European Convention on Human Rights], 1950

OSN: Vídeňská úmluva o smluvním právu, 1969 (uzavřená ve Vídni dne 23. května 1969; vstoupila v platnost dne 27. ledna 1980 (United Nations Treaty Series , svazek 1155, s. 331)

Evropská úmluva pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. [European Convention for the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment and Punishment], 1987

Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3452 (XXX) z 9. prosince 1975, Deklarace o ochraně všech osob před mučením a jiným krutým nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním

HRC: ICCPR: *Obecný komentář č. 20: Article 7 (Prohibition of Torture, or Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment)*, 10 March 1992

HRC: ICCPR: *Obecný komentář č. 21.* [ICCPR General Comment No. 21], 1996

HRC: ICCPR: *Obecný komentář č. 28.* [ICCPR General Comment No. 28], 2000

HRC: *Obecný komentář č. 31* [General Comment No. 31 (80), The nature of the general legal obligation imposed on States Parties to the Covenant], 26 May 2004, CCPR/C/21/Rev.1/Add.13

HRC: *Rules of procedure of the Human Rights Committee* (CCPR/C/3/Rev.6) ze dne 24. dubna 2001

CAT: *General Comment No. 2: Implementation of Article 2 by States Parties*, 24 January 2008, CAT/C/GC/2

CoAT, *Rules of Procedure of the Committee Against Torture*, U.N. Doc. CAT/C/3/Rev.3 (1998). [online] Dostupný na WWW: <<http://www1.umn.edu/humanrts/cat/procedure.html>> [ověřeno 9. října 2010]

OSN: *Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni* [Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners] 30. August 1955, Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955, and approved by the Economic and Social Council by its resolution 663 C (XXIV) of 31 July 1957 and 2076 (LXII) of 13 May 1977 [online]. Dostupné také na WWW: <<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36e8.html>> [cit. 11. srpna 2010]

Rada Evropy: *Evropská vězeňská pravidla*, Doporučení Výboru ministrů členskými státy Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, Doporučení Rec (2006) 2, [online]. Dostupné také na WWW

<http://www.radaevropy.cz/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=54&Itemid=97> [cit. 11. srpna 2010]

Council of Europe: *ECPT: Text of the Convention and Explanatory Report* (CPT/Inf/C (2002) 1) [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-convention.pdf>> [ověřeno 25. července 2011]

COUNCIL OF EUROPE/EUROPEAN COMMISSION JOINT PROGRAMME: *The European NPM Project*, Strasbourg, 12 January 2010, (LHRCB/NPM (2010)2). [online] Dostupné na WWW <<http://www.apc.ch/region/eca/EuropeanNPMProject.pdf>> [ověřeno 14. července 2012]

UN Treaty Collection, *Declarations and reservations to the Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights*, New York, 1966, United Nations, *Treaty Series*, vol. 999, p. 171. [online]. Dostupné na WWW: <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-5&chapter=4&lang=en#EndDec> [ověřeno 16. září 2012]

Rezoluce Valného Shromáždění OSN ze dne 3. dubna 2006, A/RES/60/251

ECtHR, *Rules of Court*. [online] Dostupné na WWW <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/6AC1A02E-9A3C-4E06-94EF-E0BD377731DA/0/RulesOfCourt_June2010.pdf> [ověřeno 14. července 2012]

World Medical Association: Declaration of Tokyo (1975): Guidelines for Medical Doctors concerning Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in relation to Detention and Imprisonment

Nařízení Rady (ES) č. 343/2003 (Nařízení Dublin II) ze dne 18. února 2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl, podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států

The Yogyakarta Principles on the application of international Human Rights Law in relation to Sexual Orientation and Gender Identity [online]. Dostupné na WWW: <http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm> [ověřeno 19. srpna 2011]

Dohoda mezi Českou republikou a Thajským královstvím o předávání pachatelů a o spolupráci při výkonu trestních rozsudků (uveřejněná pod č. 107/2002 Sb.m.s.)

UNHCR: Úmluva o právním postavení uprchlíků (Ženeva 1951, United Nations, *Treaty Series*, vol. 189

Rada Evropy: Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně (4. dubna 1997)

World Medical Association: Declaration of Tokyo (1975): Guidelines for Medical Doctors concerning Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in relation to Detention and Imprisonment

5) Zprávy a dokumenty národních a mezinárodních orgánů a organizací

Vláda ČR: Úvodní zpráva ČR o plnění závazků plynoucích z ICCPR, Česká republika 1993 – 1999, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politicky-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

Vláda ČR: Druhá periodická zpráva o plnění závazků vyplývajících z ICCPR, Česká republika 2000 – 2004, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politicky-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

Vláda ČR: Třetí periodická zpráva o plnění závazků vyplývajících z ICCPR, Česká republika 2005 – 2010, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politicky-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

CoAT: Závěrečné připomínky CoAT ke zprávě České republiky. 26. července 1995. (A/50/44, paras 86-94). [online] Dostupné na WWW: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/A.50.44,paras.86-94.En?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/A.50.44,paras.86-94.En?Opendocument)> [ověřeno 7. července 2012]

Souhrnná zpráva z projednávání Úvodní zprávy České republiky k úmluvě CAT z roku 1994 před výborem CoAT (CAT/C/SR.197). [online] Dostupné také na WWW <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/1a10af057d1d6d97c125642d003c3c59?Opendocument>> [ověřeno 7. července 2012]

Vláda ČR: Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků podle CAT. [online] Dostupná na WWW <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/2CAT_CZ.pdf> [ověřeno 7. července 2012]

Vláda ČR: Třetí periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků podle CAT. [online] Dostupná na WWW <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/3CAT_CZ.pdf> [ověřeno 7. července 2012]

Vláda ČR: Čtvrtá a pátá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků podle CAT. [online] Dostupná na WWW <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/AdvanceVersions/CAT-CZE-4_5.pdf> [ověřeno 7. července 2012]

Dopis Stálé mise České republiky při OSN (Ženeva) k Vysokému komisaři OSN pro lidská práva (16. října 2012). [online] Dostupné na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/docs/elections/SPTWithdrawalFilipGlutzmann.pdf>> [ověřeno 26. listopadu 2012]

VOP: Zprávy pro Poslaneckou sněmovnu. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/zpravy-pro-poslaneckou-snemovnu/>> [ověřeno 14. července 2012]

CPT: Zpráva pro vládu České republiky z návštěvy ČR, kterou CPT vykonal ve dnech 16. až 26. února 1997 (CPT/Inf (99) 7)

ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997 (CPT /Inf (99) 8 a Následná zpráva vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 16. až 26. února 1997

CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 30 dubna 2002 (CPT/Inf (2004) 4)

ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve 21. až 30 dubna 2002, (CPT /Inf (2004) 5)

ČR: Zpráva o plnění doporučení CPT v roce 2005, vyplývající z návštěvy tohoto výboru v ČR v roce 2002, [online]. Dostupné na WWW:

<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/CPT2002_Zprava2005_CZ_1.pdf> [ověřeno 25. července 2011].

ČR: Následná zpráva vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve 21. až 30 dubna 2002 (Follow-up response), (CPT /Inf (2005) 5)

CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006 (CPT/Inf (2007) 32)

ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 27. března až 7. dubna 2006 a dále od 21. do 24. června 2006, (CPT /Inf (2007) 33)

CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 25. března až 2. dubna 2008 (CPT/Inf (2009) 8)

ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 25. března až 2. dubna 2008, [online]. Dostupné na WWW:

<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/czech-response--cpt--2008-_czech_.pdf> [ověřeno 25. července 2011]

CPT: Zpráva pro vládu ČR z návštěvy ČR, kterou vykonal CPT ve dnech 21. až 23. října 2009 (CPT/Inf (2010) 22)

ČR: Vyjádření vlády ČR ke zprávě, kterou CPT zpracoval pro vládu ČR po návštěvě ČR ve dnech 21. až 23. října 2009, schváleno usnesením vlády č. 482 ze dne 21. června 2010, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/VYJADRENI-VLADY-2009-CZE.pdf>> [ověřeno 25. července 2011]

CPT: Návštěvy České republika: Návštěva v roce 2010: News Flash, [online] Dostupný na WWW

<<http://www.cpt.coe.int/en/states/cze.htm>> [ověřeno 10. listopadu 2012]

Vláda ČR: Zprávy vlády ČR k plnění ICCPR. Dostupné také online na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-19851/>> [ověřeno 16. června 2012]

Rada vlády pro lidská práva: Zprávy – plnění mezinárodních úmluv: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. [online]. Dostupný na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-19851/>> [ověřeno 16. září 2012]

Vláda ČR: *Odpovědi České republiky na předběžné otázky Výboru OSN proti mučení v rámci projednání čtvrté a páté periodické zprávy České republiky o plnění závazků plynoucích z Úmluvy proti mučení, (CAT/C/CZE/4-5), 2010*

CPT: *Zpráva CPT pro vládu Nizozemského království o návštěvě Nizozemského království, kterou CPT vykonal v únoru 2002, (CPT/Inf (2002) 30*

Nizozemí: *Vyjádření vlády Nizozemského království ke zprávě, kterou CPT zpracoval po návštěvě Nizozemského království ve dnech 4. až 14. června 2007, CPT/Inf (2009) 7*

CPT: *Zpráva CPT po návštěvě Belgického království ve dnech 14. až 23. listopadu 1993, CPT/Inf (94) 15*

CPT: *Zpráva pro vládu Spolkové republiky Německo o návštěvě Německa, kterou vykonal CPT ve dnech 25. listopadu až 7. prosince 2010, (CPT/Inf (2012) 6*

SRN: *Vyjádření německé vlády ke zprávě CPT o jeho návštěvě Německa ze dne 25. listopadu až 7. prosince 2010, (CPT/Inf (2012) 7*

CEDAW; (CEDAW/C/CZE/CO/3) *Závěrečná doporučení CEDAW: Česká republika, 25. srpna 2006*

CERD; (CERD/C/CZE/CO/7) *Závěrečná doporučení CERD: Česká republika, 9. března 2007*

HRC: *Concluding Observations on the U.S.A., (2006) UN doc. CCPR/C/USA/CO/3*

Předkládací zpráva k návrhu Ministerstva spravedlnosti ke změně systemizace příslušníků a zvýšení počtu občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR na rok 2011 a o systemizaci příslušníků Vězeňské služby ČR na rok 2012 [online]. Dostupné na WWW: <www.komora.cz/download.aspx?dontparse=true&FileID=5647> [ověřeno 25. července]

VOP: Zprávy pro Poslaneckou sněmovnu. [online] Dostupné z WWW: <<http://www.ochrance.cz/zpravy-pro-poslaneckou-snemovnu/>> [ověřeno 14. července 2012]

VOP: *Zpráva z návštěv zařízení: Věznice, 2006; a Zpráva z návštěv vazebních věznic, 2010; [online] Dostupné na WWW: <<http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/dokumenty/souhrne-zpravy-z-navstev/>> [ověřeno 23. července 2011]*

VOP; *Souhrnná zpráva o činnosti VOP v roce 2010, [online] Dostupná na World Wide Web: <http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrn_na_zprava_VOP_2010.pdf> [ověřeno 23. července 2011]*

VOP: *Závěrečné stanovisko veřejného ochránce práv ve věci sterilizací prováděných v rozporu s právem a návrhy opatření k nápravě. 23. prosince 2005 [online]. Dostupné na*

WWW:<http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/2005-2007/Sterilizace.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011]

VOP: *Zpráva z návštěv psychiatrických léčeben*, 2008

VOP: *Zpráva z následných návštěv psychiatrických léčeben*, 2010

Český helsinský výbor: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2011*, (Praha, červen 2012). [online]. Dostupné na WWW:

<http://www.helcom.cz/dokumenty/ZLP_2011_CHV.pdf> [ověřeno 2. prosince 2012]

6) Jiné dokumenty a internetové zdroje

Zápis Výboru RLP proti mučení. [online] Dostupné na WWW:

<<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 14. července 2012]

Vláda ČR: Pracovní a poradní orgány: Rada vlády pro lidská práva [online] <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/rlp-uvod-17537/>> [ověřeno 14. července 2012]

Zápis z jednání Výboru RLP proti mučení ze dne 15. ledna 2010

Zápis ze zasedání Výboru RLP proti mučení ze dne 19. února 2010

Zápis ze zasedání Výboru RLP proti mučení ze dne 25. února 2011

RLP: Zprávy o stavu lidských práv v České republice [online] Dostupné na WWW <<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=302>> [ověřeno 20. srpna 2012]

Výbor RLP proti mučení: Status výboru a Jednací řád výboru [online] Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/vybory/proti-muceni-a-nelidskemu-zachazeni/uvod-33071/>> [ověřeno 14. srpna 2012]

RLP: *Podnět ministra pro lidská práva ke sterilizacím žen v ČR provedeným v rozporu s právem*, schválený usnesením vlády č. 1424 ze dne 23. listopadu 2009, [online] Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/aktuality/podnet-sterilizace.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011]

RLP: *Podnět RLP ke sterilizacím žen v ČR prováděným v rozporu s právem*, schválený RLP na jejím zasedání dne 17. února 2012, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/zasedani-rady-dne-17--unora-2012-98737>> [ověřeno 18. listopadu 2012]

RLP: Podnět RLP k vězeňství z roku 2009 [online] Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/Podnet_k_vezestvi.pdf> [ověřeno 23. července 2011]

RLP: *Podnět RLP k nahlížení do zdravotnické dokumentace*, 2009 [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/Podnet-k-nahlizeni-do-zdravotnicke-dokumentace.pdf>> [ověřeno 25. července 2011]

Český helsinský výbor: *Zpráva o stavu lidských práv v České republice za rok 2010*, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2011062002>> [ověřeno 23. července 2011]

Evropské centrum pro práva Romů; Liga lidských práv; Gender studies: *Společná stínová zpráva o České republice pro Výbor OSN pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW)*, 2006, [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.errc.org/cms/upload/media/03/80/m00000380.pdf>> [ověřeno 19. srpna 2011].

Vláda ČR: Statut Rady vlády ČR pro lidská práva, schválený vládou ČR dne 22. října 2001 usnesením vlády č. 1082

CPT: *2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991*, CPT/Inf (92) 3 [EN] (13 April 1992)

CPT: *9th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1998*, CPT/Inf (99) 12 [EN] (30 August 1999)

Human Rights Committee: Working Methods. *Consideration of reports of States parties by the Committee*, [online]. Dostupný na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/workingmethods.htm>>, [cit. 9. říjen 2010]

HRC: Human Rights Bodies – Complaints Procedures. *Inter-State Complaints* [online] Dostupný na WWW <http://www2.ohchr.org/english/bodies/petitions/index.htm> [cit. 9. říjen 2010]

HRC o zasedáních (OHCHR: Human Rights Committee: Sessions & Follow-up to concluding observations). [online]. Dostupné také online na WWW: <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/sessions.htm>> [ověřeno 16. září 2012]

Ministerstvo zahraničních věcí: *Stížnosti jednotlivců na porušení lidských práv smluvním orgánům OSN*, [online]. Dostupný na WWW <http://www.mzv.cz/public/9a/f8/56/18508_14945_individualni.stiznosti.TB.doc> [ověřeno 9. října 2010]

OHCHR: *Committee against Torture*, [online]. Dostupný na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm>> [ověřeno 9. října 2010]

OHCHR: Human Rights Bodies – Complaints Procedures. *Complaining about human rights violation*. Dostupný na <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/petitions/index.htm>> [ověřeno 9. října 2010]

OHCHR: CAT: Confidential inquiries under Article 20 of the Convention against Torture. [online] Dostupný na WWW <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/confidential_art20.htm> [ověřeno 26. listopadu 2012]

CAT: Jednací řád CAT, (CAT: Rules of Procedure, (CAT/C/3/Rev.4) 9 August 2002. [online] Dostupné na WWW: <[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/CAT.C.3.Rev.4.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/CAT.C.3.Rev.4.En?OpenDocument)> [ověřeno 10. října 2010]

OHCHR: OPCAT: SPT Membership. [online] Dostupná na WWW <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/membership.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

OHCHR: OPCAT: SPT Visits, [online]. Dostupné z WWW <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/spt_visits.htm> [ověřeno 14. července 2012]

ECtHR: Přehled podaných mezistátních stížností. [online] Dostupné z WWW: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/5D5BA416-1FE0-4414-95A1-AD6C1D77CB90/0/Req%C3%AAtes_inter%C3%A9tatiques_EN.pdf> [ověřeno 14. července 2012]

ECtHR. *Violation by Article and by State 1959 – 2011*. [online] Dostupné na WWW <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/2B783BFF-39C9-455C-B7C7-F821056BF32A/0/TABLEAU_VIOLATIONS_EN_2011.pdf> [ověřeno 14. července 2012]

CPT: States: Documents and Visits. [online] Dostupné na WWW <<http://www.cpt.coe.int/en/states.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

CPT: *20 Years of Combating Torture*, 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment of Punishment (CPT), 1 August 2008- 31 July 2009, Council of Europe Publishing, 2009

CPT: Members of the CPT. [online] Dostupné na WWW: <<http://www.cpt.coe.int/en/members/en-list.pdf>> [ověřeno 14. července 2012]

Vláda ČR. Zmocněnec vlády pro lidská práva. [online] Dostupné na WWW <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/default.htm>> [ověřeno 14. července 2012]

Council of Europe: *Council of Europe Annual Penal Statistic* [(PC-CP (2012) 1), Strasbourg, 23 March 2012], [online]. Dostupné na WWW: <http://www3.unil.ch/wpmu/space/files/2011/02/SPACE-1_2010_English1.pdf> [ověřeno 11. listopadu 2012]

Ministerstvo zahraničních věcí: *Stížnosti jednotlivců na porušení lidských práv smluvním orgánům OSN*, [online]. Dostupný na WWW <http://www.mzv.cz/public/9a/f8/56/18508_14945_individualni.stiznosti.TB.doc> [ověřeno 9. října 2010]

7) Judikatura

EUROPEAN COMMISSION OF HUMAN RIGHTS, *Greek Case (Denmark, Norway, Sweden and The Netherlands v. Greece)*. Report, 5 November 1969, Yearbook 12 (1969) Applications nos. 3321/67; 3322/67; 3323/67; 3344/67

Rozhodnutí Komise pro lidská práva ze dne 10. září 1998 ve věci č. 37231/97 *Toomy proti Spojenému království*

Schleswig-Holsteinisches Verwaltungsgericht, Beschluss von den 7. September 2009 (6 B 32/09) [online]. Dostupné na WWW:
<http://www.asyl.net/fileadmin/user_upload/dokumente/16277.pdf> [ověřeno 19. srpna 2011]

a) ECtHR

Rozsudek ECtHR ze dne 19. dubna 2001 ve věci č. 28524/95 *Peers proti Řecku*

Rozsudek ECtHR ze dne 15. listopadu 1996 ve věci č. 22414/93 *Chahal proti Spojenému království*

Rozsudek ECtHR ze dne 28. února 2008 ve věci č. 37201/06 *Saadi proti Itálii*

Rozsudek ECtHR ze dne 18. prosince 1996 ve věci č. 21987/93 *Aksoy proti Turecku*

Rozsudek ECtHR ze dne 9. června 2009 ve věci č. 33401/02 *Opuz proti Turecku*

Rozsudek ECtHR ze dne 4. února 2003 ve věci č. 50901/99 *Van der Ven proti Nizozemí*

Rozsudek ECtHR ze dne 18. ledna 1978 ve věci č. 5310/71 *Irsko proti Spojenému království*

Rozsudek ECtHR ze dne 25. dubna 1978 ve věci č. 5856/72 *Tyrer proti Spojenému království*

Rozsudek ECtHR ze dne 15. července 2005 ve věci č. 42026/98 *Assenov proti Bulharsku*

Rozsudek ECtHR ze dne 20. března 1991 ve věci č. 15576/89 *Cruz Varas proti Švédsku*

Rozsudek ECtHR ze dne 23. června 2011 ve věci č. 20493/07 *Diallo proti České republice*

Rozsudek ECtHR ze dne 18. října 2012 ve věci č. 37679/08 *Bureš proti České republice*

Rozsudek ECtHR ze dne 14. května 2002 ve věci č. 38621/97 *Zehnalová a Zehnal proti České republice*

Rozsudek Velkého senátu ECtHR ze dne 13. listopadu 2007 ve věci č. 57325/00 *D.H. a další proti České republice*

Rozsudek ECtHR ze dne 30. září 2010 ve věci č. 23661/03 *Žirovnický proti České republice*

Rozhodnutí ECtHR o vyškrtnutí věci ze seznamu ze dne 29. července 2003 ve věci č. 40226/98 *Červeňáková a ostatní proti České republice*

Rozsudek ECtHR ze dne 7. července 1989 ve věci č. 14038/88 *Soering proti Spojenému království*

Rozsudek ECtHR ze dne 30. října 1991 ve věci 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87 *Vilvarajah a ostatní proti Spojenému království*

Rozsudek ECtHR ze dne 2. května 1997 ve věci č. 30240/96 *D. proti Spojenému království*

Rozsudek ECtHR práva ze dne 6. února 2001 ve věci č. 44599/98 *Bensaid proti Spojenému království*

Rozsudek ECtHR práva ze dne 29. září 2005 ve věci č. 24919/03 *Mathew proti Nizozemí*

Rozsudek ECtHR ze dne 12. března 2003 ve věci č. 46221/99 *Öcalan proti Turecku*

Rozsudek ECtHR ze dne 5. dubna 2005 ve věci č. 54825/00 *Nevmerzhitsky proti Ukrajině*

Rozsudek ECtHR ze dne 28. února 2002 ve věci č. 62208/00 *Labzov proti Rusku*

Rozsudek ECtHR ze dne 19. dubna 2001 ve věci č. 28524/95 *Peers proti Řecku*

Rozsudek ECtHR ze dne 14. září 2010 ve věci č.j. 37186/03 *Florea proti Rumunsku*

Rozsudek ECtHR ze dne 5. dubna 2012 ve věci č. 8968/08 *Jirsák proti České republice*

Rozsudek ECtHR ze dne 2. května 2006 ve věci č. 41211/98 *Iovchev proti Bulharsku*

Rozsudek ECtHR ze dne 4. února 2003 ve věci č. 50901/99 *Van der Ven proti Nizozemí*

Rozsudek ECtHR ze dne 29. září 2005 ve věci č. 24919/03 *Mathew proti Nizozemí*

Rozsudek ECtHR ze dne 21. července 2005 ve věci č. 69332/01 *Rohde proti Dánsku*

Rozsudek ECtHR ze dne 15. prosince 1997 ve věci č. 20972/92 *Raninen proti Finsku*

Rozsudek ECtHR ze dne 11. července 2006 ve věci č. 54810/00 *Jalloh proti Německu*

Rozsudek ECtHR ze dne 22. července 2003 ve věci č. 24209/94 *Y.F. proti Turecku*

Rozsudek ECtHR ze dne 8. července 2003 ve věci č. 36022/97 *Hatton proti Spojenému Království*

Rozsudek ECtHR ze dne 8. listopadu 2011 ve věci č. 18968/07 *V.C. proti Slovensku*

Rozsudek ECtHR ze dne 28. července 1999 ve věci č. 25803/94 *Selmouni proti Francii*

Rozsudek ECtHR ze dne 12. června 2012 ve věci 29518/10 *N.B. proti Slovensku*

Rozsudek ECtHR ze dne 11. listopadu 2012 ve věci č. 15966/04 *I.G. a ostatní proti Slovensku*

ECtHR: Sdělení o skutkovém stavu ze dne 15. prosince 2009 ve věci č. 7883/08 *R.K. proti České republice* (stížnost podána dne 29. ledna 2008), HUDOC Database

ECtHR: Sdělení o skutkovém stavu ze dne 31. srpna 2010 ve věci č. 26852/09 *Iveta Červeňáková proti České republice* (stížnost podána dne 7. května 2009), HUDOC Database

ECtHR: Sdělení o skutkovém stavu ze dne 1. září 2010 ve věci č. 21826/10 *Helena Ferenčíková proti České republice* (stížnost podána dne 13. dubna 2010), HUDOC Database

Rozhodnutí ECtHR ze dne 23. října 2012 ve věci 26852/09 *Iveta Červeňáková proti České republice*

b) CoAT

Názor CoAT ze dne 15. května 1998 na oznámení č. 83/1997 (CAT/C/20/D/83/1997) ve věci *G.R.B. proti Švédsku*

Názor CoAT ze dne 14. května 1999 na oznámení č. 120/1998 (CAT/C/22/D/120/1998) ve věci *ELMI proti Austrálii*

CoAT ze dne 18. listopadu 1993 na oznámení č. 8/1991 (CAT/C/11/D/8/1991) ve věci *Halimi-Nedzibi proti Rakousku*

Názor CoAT ze dne 14. května 1998 na oznámení č. 59/1996 (CAT/C/20/D/59/1996) ve věci *Blanco Abad proti Španělsku*

Názor CoAT ze dne 21. listopadu 2002 na oznámení č. 161/2000 (CAT/C/29/D/161/2000) ve věci *Dzemajl et al. proti Svazové republice Jugoslávii*

c) HRC

Názor HRC ze dne 14. července 2006 na oznámení č. 1250/2004 ve věci *Rajapakse proti Srí Lance*

Názor HRC ze dne 5. března 2003 na oznámení č. 829/1998 ve věci *Judge proti Kanadě*

Názor HRC ze dne 2. dubna 1998 na oznámení č. 704/1996 ve věci *Steve Shaw proti Jamaice*

Názor HRC ze dne 29. března 2004 na oznámení č. 917/2000 ve věci *Karina Arutyunyan proti Uzbekistánu*

Názor HRC ze dne 28. března 2002 na oznámení č. 792/98 ve věci *Higginson proti Jamajce*

Názor HRC ze dne 5. listopadu 1993 na oznámení č. 469/1991 ve věci *Ng proti Kanadě*

Názor HRC ze dne 31. října 1994 na oznámení č. 539/1993 ve věci *Cox proti Kanadě*

Názor HRC zde dne 2. května 1989 na oznámení č. 265/87 ve věci *Vuolanne proti Finsku*

d) Ústavní soud ČR a Nejvyšší správní soud ČR

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. listopadu 1998 sp. zn. I. ÚS 229/1998 ve věci nemožnosti započtení vzájemných pohledávek při placení daní a poplatků

Nález Ústavního soudu (I. senátu) ze dne 18. listopadu 2003 sp. zn. I. ÚS 137/03 ve věci ústavní stížnosti V.P. proti rozsudku Krajského soudu v Praze z 6. 11. 2002 sp. zn. 30 Co 351/2002

Nález Ústavního soudu ze dne 9. prosince 2008, Pl. ÚS 26/07

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 752/02 ze dne 15. dubna 2003

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 66/04 ze dne 3. května 2006

Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 601/04 ze dne 21. února 2007

Usnesení Ústavního soudu ze dne 12. března 2012, Pl. ÚS 26/11

Nález Ústavního soudu ze dne 9. prosince 2008, Pl. ÚS 26/07

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. března 2008, 2 Azs 71/2006 (A.H.M. proti Ministerstvu vnitra)

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. července 2007, 2 Azs 30/2007 (H.Ch. proti Ministerstvu vnitra)

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. ledna 2012, 9 Aps 1/2011 (S.H. proti Vězeňské službě České republiky, Generální ředitelství)

8) Právní předpisy a usnesení vlády

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (v účinnosti od 1.1.2010)

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (v účinnosti do 31.12.2009)

Zákon č. 290/1993 Sb.

Zákon č. 381/2005 Sb.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě ČR a justiční strážní

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR

Zákon č. 349/1999 Sb. o Veřejném ochránci práv

Vídeňská úmluva o smluvním právu vyhlášená vyhláškou ministra zahraničních věcí pod č. 15/1988 Sb.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

Zákon o výkonu zabezpečovací detence (zákon č. 129/2008 Sb.)

Zákon č. 218/2005 Sb.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 372/2011 Sb., zákon o zdravotních službách

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 218/2005 Sb.

Zákon č. 206/2009 Sb.

Vídeňská úmluva o smluvním právu vyhlášená vyhláškou ministra zahraničních věcí pod č. 15/1988 Sb.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 78/2005 o vyřizování stížností a oznámení ve Vězeňské službě České republiky

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby č. 5/2007 o organizaci vzdělávací činnosti ve Vězeňské službě ČR, ve znění pozdějších předpisů

Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 55/2007, o podmínkách a způsobech zacházení s odsouzenými zařazenými do oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením

Pokyn generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. PGŘ 8/2010

Věstník Ministerstva zdravotnictví č. 7/2009

Ministerstvo zdravotnictví ČR: *Metodické opatření k používání omezovacích prostředků u pacientů v psychiatrických zařízeních České republiky*, Věstník MZČR 1/2005

Ministerstvo zdravotnictví ČR: *Metodické opatření k používání omezovacích prostředků u pacientů ve zdravotnických zařízeních ČR*, Věstník MZČR 7/2009, čl. I (1) c)

Sněmovní tisk č. 405/0 k vládnímu návrhu zákona o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Česká republika: Usnesení vlády č. 458 ze dne 20. dubna 2009

Česká republika: Usnesení vlády č. 1424 ze dne 23. listopadu 2009

Česká republika: Usnesení vlády č. 482 ze dne 21. června 2010

Česká republika: Usnesení vlády č. 421 ze dne 8. června 2011

Česká republika: Usnesení vlády ČR č. 44 ze dne 18. ledna 2012 k problematice chirurgických kastrací u pachatelů sexuálních trestných činů

Česká republika: Usnesení vlády č. 809 ze dne 9. prosince 1998

Česká republika: Usnesení vlády č. 679 ze dne 26. června 2002 k podnětu RLP ke zřízení kontrolního orgánu pro dohled nad zadržováním

Česká republika: Usnesení vlády č. 1180 ze dne 22. listopadu 2000

Česká republika: Usnesení vlády č. 468 ze dne 14. června 2010

RESUMÉ

Prohibition of Torture in the International Law and the Czech Republic

The prohibition of torture and other forms of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment is universally recognized as one of the core human rights which has an absolute, non-derogable character. The absolute character of this right requires that it cannot be subjected to any limitations or restrictions (in any way, at any time, for any reason). It also implies that there is no justification for torture or other forms of ill-treatment. The non-derogability principle means that this right cannot be derogated or suspended under any circumstances, not even in the time of a state or national emergency. Accordingly, no one can justify such an ill-treatment and if torture is discovered, the perpetrator needs to be punished for this serious violation of one of the fundamental human rights.

This thesis examines this right deeply into its details and from many perspectives. It focuses not only on the question how is the prohibition of torture and other forms of ill-treatment actually enshrined and guaranteed at the international level through a thorough system of human rights instruments and mechanisms but put a great attention to the Czech Republic and their national legislation and safeguards set forth by the national instruments and bodies. It compares the national legislation and mechanisms with the international ones and seeks to find out if the national guarantees fully comply with the requirements laid down at the international level. In this connection the thesis further evaluates if the international requirements are fully implemented into the national law of the Czech Republic and how does the national legislation react based on the changes within these mechanisms or instruments. It is also examined how do the national mechanisms work and interact with the international ones and how do they succeed in contribution to even better protection against ill-treatment.

For this purpose the thesis examines two main international systems (universal and regional) and compares them with the national legal system of the Czech Republic. It is firstly the United Nations which provides a great level of protection of this right at the universal level by a set of international human rights treaties and mechanisms. Examined are the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) together with Human Rights Committee (HRC) and the Convention against Torture and other Cruel, Inhuman

or Degrading Treatment or Punishment (CAT) with the Committee against Torture (CoAT). The protection of the right not to be subjected to torture or other forms of ill-treatment is provided at the regional level of the Council of Europe by the European Convention on Human Rights (ECHR) and the European Court of Human Rights (ECtHR) and by a subject-specific treaty of the European Convention for the Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (ECPT) and its Committee (CPT).

The prohibition of torture and other forms of ill-treatment imposes obligations on each state. In the basic meaning the states have obligation to abstain from any violations of this right and at the same time, to ensure that the enjoyment of the fundamental right will be ensured and secured. Therefore, the Czech Republic has positive and negative obligations to respect, protect and to ensure/fulfill prohibition of torture and other forms of ill-treatment. In this connection it is examined how these obligations are transposed and executed in the national law of the Czech Republic and what types of guarantees are introduced at the national level to ensure the Czech Republic can fully comply with the international requirements.

The most important goal of this thesis is to identify the current problems and issues which are facing the authorities in the Czech Republic and which might fall within the scope of the prohibition of torture and other forms of ill-treatment. Accordingly, the thesis focuses on the problems in prison system, especially overcrowding, questions of legality and legitimacy of the use of means of restraint in the healthcare facilities, medical interventions such as coerced sterilization and surgical castration on the vulnerable persons, or testing sexual orientation of the asylum seekers through phallometry. All these questions are thoroughly analysed from the international and national perspectives. Opinions of different human rights stakeholders are taken into consideration and also, the existing national legal background is subjected to a critical assessment. Existing situation and current national legislation is projected into the international context. International human rights conventions and jurisprudence of the international human rights bodies are examined and applied to the topics in question. It is no dispute that all above mentioned questions might pose a risk of ill-treatment due to the fact that they might affect in a serious way the human freedom, personal integrity and dignity. Hence, it is assessed and investigated if these issues can amount under certain circumstances to inhuman or degrading treatment. For this purpose the thesis works very closely with the jurisprudence of the European Court of Human Rights,

Human Rights Committee and Committee Against Torture. The recommendations of other international bodies, mainly CPT, are used to support the argumentation of the very disputable character of the topics in question.

Regarding the current problems in the Czech prisons, the thesis focuses on the issues with overcrowding, treatment of the prisoners, living conditions in the prisons, special restrictive treatment of the prisoners serving a life sentence or those prisoners who are transferred to a special unit with reinforced structural and technical security. The thesis seeks to answer questions such as what impact on the fundamental rights of the prisoners can these conditions or situations have and if they actually can amount to inhuman or degrading treatment.

Another topic deals with the question of legitimacy of the application of means of restraint (such as placement of the patient in an isolation room, restriction of the patients movement through protective belts or tethers, the use of protective means (straight-jackets), shackling to a bed or other item, administration of psychopharmaceuticals) in the healthcare facilities. The thesis examines the current conditions for the use of the means of restraint. It seeks to answer a question if the current national safeguards and legislative framework determining the condition for use of these measures are sufficient and (or) if there is any need for better regulation. It is also examined whether the use of the means of restraint can amount to inhuman or degrading treatment.

Sterilization of Roma women, surgical castration of sexual offenders and phallometric testing are very close to each other as each of them interfere in a serious way with the human dignity. Therefore, an extensive space has been devoted to examine these questions. Sterilization without informed or free consent must be considered as an inhuman or degrading treatment according to the Article 3 ECHR. The opinion of the European Court for Human Rights is already clearly delivered. The sterilization has been a huge problem in the past when many women in the Czech Republic, mainly of Roma origin, were sterilized without their knowledge or informed consent. Although the position of the Czech government is rather hesitant to accept the responsibility for unlawful interference to the physical and mental integrity of the forced sterilized women, in the light of the new jurisprudence of the ECtHR it is recommended that the Czech authorities accept their responsibility and address this issue for those women whose rights have been violated.

As to the surgical castration of the sexual offenders, although this question brings many conflicting opinions between sexuologists, lawyers, doctors and human rights experts on its character, purpose and effectiveness, this treatment must be evaluated not only from a strictly medical point of view but also with respect to the fundamental human rights and rights of a person to protect his integrity and dignity. This treatment raises many further questions from the spiritual, religious and ethical perspectives which contribute to a general assessment of the non-acceptable nature of this medical interference. When evaluating the surgical castration from the human rights perspective, it must be noted that the sexual offender, who is restricted to his freedom due to its detention in the prison or protective treatment facility, cannot express his fully free consent with the surgical castration. Therefore, although the consent of the sexual offender is given, it cannot be considered as completely free. The surgical castration shall be then, as an irreversible treatment which has serious impacts on the person's physical and mental health, considered as unacceptable. Moreover, if it is conducted on a vulnerable person who is not fully free in his decision, it shall be regarded as a degrading treatment.

Phallometric testing is used in the Czech Republic as a method to test person's homosexual orientation in the asylum procedure when the asylum seeker claim grant of asylum based on his homosexuality. This method tests the physical reaction of a person to heterosexual pornographic material. If the reactions are negative, this person is considered to be a homosexual and as a result, the asylum is usually granted. This testing has brought many controversial reactions from the public and many stakeholders. It was strictly refused by the human rights mechanisms and stakeholders as an inhuman and degrading treatment. The main arguments supporting the claim to refuse such a testing are based on its degrading character and unreliability of the results given from this method. The free informed consent is also questioned as the asylum seeker is forced to agree with this method to increase chance for the potential asylum grant. Studies have shown that this method is neither reliable as to the expected results nor scientifically accurate. It must be refused also from the point of view of its degrading character because it interferes grossly and severely with the human dignity and integrity. The minimum level of severity given by this testing might amount to an inhuman and degrading treatment.

Abstrakt

Tato rigorózní práce se zaměřuje na problematiku zákazu mučení a jiného nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání jakožto jednoho ze základních lidských práv. Základním cílem této práce je zkoumání toho, jak je toto právo upraveno a garantováno na mezinárodní úrovni v rámci univerzálního systému ochrany Organizace Spojených národů (OSN), jakož i v rámci systému regionálního – Rady Evropy, a jak je tato úprava provedena a naplňována vnitrostátním právem České republiky. Práce vymezuje základní definice pojmu mučení, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, zkoumá základní mezinárodní a vnitrostátní instrumenty a mechanismy ochrany proti mučení a jiným formám špatného zacházení, vysvětluje jejich rozsah, činnost a kompetence a navzájem je srovnává. V této souvislosti pak práce posuzuje, jaká úprava je zakotvena na úrovni vnitrostátní a zda tato úprava plně odpovídá základním mezinárodním lidskoprávním standardům a požadavkům. Díky tomuto srovnání práce objevuje dílčí oblasti, ve kterých vnitrostátní právní úprava a aktuální situace v České republice není zcela dostačující, a které by se měly proto pozměnit tak, aby byly plně v souladu s mezinárodními požadavky. Práce se také zaměřuje na závazky, které České republice z práva nebyť mučen či podroben jiným formám špatného zacházení na mezinárodní úrovni vyplývají a zaměřuje se na to, jakým způsobem jsou tyto závazky na vnitrostátní úrovni prováděny a naplňovány.

Těžištěm této práce je poukázat na aktuální problémy, se kterými se Česká republika v souvislosti s ochranou a zajištěním tohoto práva potýká. Mezi analyzované otázky se řadí problematika vězeňství, přeplněnosti věznic, sterilizací či kastrací, používání omezujících opatření ve zdravotnictví či testování sexuální orientace v azylovém řízení prostřednictvím falometrie. Každé z těchto témat je podrobně analyzováno z hlediska záruk ochrany, které jsou mezinárodními a národními instrumenty a mechanismy ochrany nastaveny. V návaznosti na provedenou analýzu je pak hodnoceno, zda tyto otázky mohou dosáhnout porušení zákazu mučení a jiných forem špatného zacházení. Díky znalosti, která je získána v průběhu této práce, je potom dílčím cílem pokusit se nabídnout vhodná řešení těchto problémů.

Abstract

This thesis examines the prohibition of torture and other forms of inhuman or degrading treatment or punishment which is one of the fundamental human rights. The basic goal of this work is to determine how is the prohibition of torture and other forms of ill-treatment enshrined and guaranteed at the international and national level. For this purpose, systems of human rights instruments and mechanisms created at the universal level by the United Nations and at the regional level by the Council of Europe are examined and compared with the national legislation of the Czech Republic. The thesis provides definitions of terms of torture, inhuman and degrading treatment or punishment and focuses on the international instruments and mechanisms of protection. It explains their scope, work, and competences and compares them with each other. As an outcome of this evaluation the work detects several areas in which the national legislation of the Czech Republic is not fully satisfactory and which should be therefore amended. Further, the thesis determines obligations of the Czech Republic which arise out of the right not to be tortured or subjected to other forms of ill-treatment and investigates how these obligations are implemented at the national level and how are enshrined in the national law.

The most important goal of this thesis is to identify the current problems which the Czech authorities are facing and which might fall within the scope of the prohibition of torture and other forms of ill-treatment. Accordingly, the thesis focuses on the problems in prison system, especially overcrowding, questions of legality and legitimacy of the use of means of restraint in the healthcare facilities, medical interventions such as coerced sterilization and surgical castration on the vulnerable persons, or testing sexual orientation of the asylum seekers through phallometry. Each of these topics is thoroughly analysed from international and national perspective. Based on the analysis it is then evaluated whether these questions might pose a risk of violation of the prohibition of torture and other forms of ill-treatment. Thanks to the knowledge acquired in the course of this work, a partial goal is to offer a suggestion on how these problem areas might be solved.

Klíčová slova/Keywords

lidská práva – human rights

mučení – torture

kruté, nelidské či ponižující zacházení nebo trestání - cruel, inhuman or degrading treatment or punishment